

**T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER (İKTİSAT)
ANABİLİM DALI**

DOKTORA TEZİ

**BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI ÖNCESİNDE BARIŞ DÜŞÜNCESİ VE
BARIŞ HAREKETLERİ: İKİNCİ ENTERNASYONAL VE
PARLAMENTOLARARASI BİRLİK**

ADVIYE DAMLA ÜNLÜ

2502160301

TEZ DANIŞMANI

PROF. DR. BURAK SAMİH GÜLBOY

İSTANBUL – 2020

ÖZ

BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI ÖNCESİNDE BARIŞ DÜŞÜNCESİ VE BARIŞ HAREKETLERİ: İKİNCİ ENTERNASYONAL VE PARLAMENTOLARARASI BİRLİK

Adviye Damla ÜNLÜ

Barış, yüzyıllar boyunca dünya siyasetinin temel konuları arasında yer almıştır. Günümüze dek barışa yönelik birçok açıklama çerçevesi oluşturulmuşsa da hâkim yaklaşım devlet merkezli olmuş ve savaşın yokluğu olarak bir barış kavramsallaştırması geliştirilmiştir. Bu kapsamda barış, iki farklı uçta, devletin aşılmasıyla gerçekleştirilecek bir proje veya devletler sisteminde kalıcı olarak sağlanması olanaksız bir durum olarak değerlendirilmiştir. Bu çalışmada, barış farklı bir açıdan ele alınmakta, barışın dünya siyasetinde bir olasılık olarak her zaman var olan ve aynı zamanda eylemsellik yoluyla devamlı olarak gündemde tutulması gereken bir fenomen olduğunun altı çizilmektedir.

Söz konusu çerçevede gerçekleştirilen ve barışın eylemselliği kavramını ortaya koyan bu tarihsel çalışmanın temelini, savaşın kökenleri bağlamında düşünülen Birinci Dünya Savaşı öncesi dönemin, barış yönündeki eylemsellik bağlamında yeniden düşünülmesi gerekliliği oluşturmuştur. Bu amaçla, savaş öncesi dönemde ulusötesi sivil toplumun barış düşüncesi ve barış yönündeki eylemselliği Parlamentolararası Birlik ve İkinci Enternasyonal örnek olayları üzerinden değerlendirilmiştir. Çalışma, Parlamentolararası Birlik ve İkinci Enternasyonalin savaş öncesi dönemin önemli barış aktörleri olduğu argümanını desteklemiş ve ele alınan dönemde barışa yönelik eylemselliğin, egemen devletlerin politikalarını etkileyecek şekilde ulusötesi hareketlilik bağlamında ortaya çıktığı sonucuna ulaşmıştır.

Anahtar Kelimeler: Barış Hareketleri, Birinci Dünya Savaşı, İkinci Enternasyonal, Parlamentolararası Birlik, Ulusötesi Sivil Toplum.

ABSTRACT

THE IDEA OF PEACE AND PEACE MOVEMENTS BEFORE THE FIRST WORLD WAR: SECOND INTERNATIONAL AND INTER-PARLIAMENTARY UNION

Adviye Damla ÜNLÜ

Peace has been among the fundamental issues of world politics for centuries. Although many explanation frameworks for peace have been formed until today, the dominant approach has been state-centered. Besides, a concept of peace has been developed that corresponds to the absence of war. In this context, peace has been considered at two different ends; a project to be realized by overcoming the state or a situation that cannot be achieved permanently in the state system. Peace is evaluated from a different perspective by this study. It is underlined that peace is a phenomenon that has always existed as a possibility in world politics and must be kept on the agenda continuously through actionality.

This historical study, which was carried out within the framework of the aforementioned conceptual framework, reveals the concept of the actuality of peace. The basis of the study was the necessity to rethink the period before the First World War in the context of activism towards peace, which was mainly discussed in the context of the origins of the war. For this purpose, the idea of peace and the action of transnational civil society towards peace in the pre-war period was evaluated through the case studies of the Inter-Parliamentary Union and the Second International. This study supports the argument that the Inter-Parliamentary Union and the Second International were important actors of peace in the pre-war period and concluded that in the considered period, actionality towards peace emerged in the context of transnational mobility in a way that affected the policies of sovereign states.

Keywords: Interparliamentary Union, Peace Movements, Second International, The First World War, Transnational Civil Society.

ÖN SÖZ

Dünya tarihinde Birinci Dünya Savaşı, sona ermesi üzerinden yüz yılı aşkın bir süre geçmesine rağmen, üzerine yapılan tartışmalar ve bu bağlamda oluşan literatür bakımından ayrıcalıklı bir konumda yer almaktadır. Sözü edilen tartışmaların ve oluşan literatürün, Birinci Dünya Savaşı'nın kökenlerine ve nedenlerine yoğunlaşmasıyla bu dönemdeki barış potansiyelinin ikincil bir konumda kalması, bu çalışmanın ortaya çıkışının temelinde yer almaktadır. Buradan hareketle çalışmada, Büyük Savaş öncesi barış düşüncesi ve barış hareketleri konu edinilmektedir. Devletlerin barışın temel aktör olduğu kabulüne, devlet-dışı, ulusötesi aktörlerin barış siyasetindeki konumunun incelenmesiyle eleştirel bir yaklaşım geliştirilmekte, barışın sağlanmasının/korunmasının barış yönünde bir eylemselliği gerektirdiği ve Birinci Dünya Savaşı öncesi dönemde bu eylemselliğin mevcut olduğu argümanı öne sürülmektedir.

Çalışmanın örnek olayları olan Parlamentolararası Birlik ve İkinci Enternasyole yönelik araştırma, Cenevre'de bulunan Parlamentolararası Birlik Frédéric Passy Arşiv Merkezi, Milletler Cemiyeti Arşivleri ve Amsterdam'da bulunan Uluslararası Sosyal Tarih Enstitüsünde gerçekleştirilmiş, ayrıca, Enstitünün dijital koleksiyonlarından yararlanılmıştır. Söz konusu kurumların çalışanlarına, başta Serguei Tchelnokov olmak üzere içten teşekkürlerimi sunarım. Araştırmanın bir kısmı Prof. Elena Papadia'nın destekleriyle Sapienza Üniversitesinde gerçekleştirilmiştir. Prof. Papadia'ya araştırma sürecindeki değerli katkıları için teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim.

Bu çalışmanın her aşamasında bana yol gösteren, beni teşvikleriyle cesaretlendiren ve desteğini hiç bir zaman esirgemeyen değerli hocam, tez danışmanım Prof. Dr. Burak Samih GÜLBOY'a ve çalışmanın gerçekleştirilmesinde önemli katkılar sunan tez izleme komitesi üyeleri değerli hocalarım Prof. Dr. Levent ÜRER ve Dr. Öğr. Üyesi Sinan YILDIRMAZ'a, tez savunma jüri üyelerine, çalışma arkadaşlarıma ve her koşulda yanımda olan aileme en içten teşekkürlerimi sunarım.

Adviye Damla ÜNLÜ

İstanbul, 2020

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	ii
ABSTRACT.....	iii
ÖN SÖZ.....	iv
TABLolar LİSTESİ.....	vii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	viii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Barışı Tanımlamak	10
1.1. Barışın Eylemselliği	14
1.2. Eylemselliğin Sınıflandırılması: Pasifizm ve Barış Hareketleri	16
1.3. Siyasal Düşüncede Barış ve Barışın Eylemselliği.....	22
1.4. Ulusötesi Seviyede Barış ve Barışın Eylemselliği	45

İKİNCİ BÖLÜM

ULUSLARARASI İLİŞKİLER VE ULUSÖTESİ SİVİL TOPLUM

2.1. Sivil Toplum ve Uluslararası İlişkiler	70
2.1.1. Sivil Toplum	71
2.1.2. Ulusötesi Sivil Toplum	76
2.2. Ulusötesi Sivil Toplumun Aktörleri	79
2.2.1. Ulusötesi Hükümet Dışı Organizasyonlar	80
2.2.2. Ulusötesi Toplumsal Hareketler	82
2.3. Birinci Dünya Savaşı Öncesinde Ulusötesicilik.....	85
2.4. Birinci Dünya Savaşı Öncesinde Barış Hareketleri.....	96
2.5. Lahey Barış Konferansları.....	110

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BARIŞIN AKTÖRÜ OLARAK PARLAMENTOLARARASI BİRLİK

3.1. Parlamentolararası Birliğin Kökenleri.....	115

3.2. Parlamentolararası Birliğin Kuruluşu: 1889 Paris Konferansı.....	124
3.3. Parlamentolararası Birlik Konferansları (1890-1913).....	126
3.4. Parlamentolararası Birlik ve Barış.....	142
3.4.1. Barış Aktivizmi ve Parlamentolararası Birlik.....	143
3.4.2. Uluslararası Anlaşmazlıkların Barışçıl Çözümü	149
3.4.3. Silahsızlanma ve Silahların Sınırlandırılması.....	166
3.4.4. Tarafsızlık	176
3.5. Birinci Dünya Savaşı ve Parlamentolararası Birlik.....	183

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BARIŞIN AKTÖRÜ OLARAK İKİNCİ ENTERNASYONAL

4.1. Sosyalist Hareketler ve Birinci Enternasyonal	190
4.2. İkinci Enternasyonal Öncesi Sosyalist Hareketler ve Siyasi Partiler	201
4.3. İkinci Enternasyonalin Kuruluşu: 1889 Paris Kongreleri	209
4.4. Parlamenter Sosyalizm ve Alternatifleri	213
4.4.1. Anarşizm ve Devrimci Sendikacılık.....	214
4.4.2. Reformizm, Revizyonizm ve Radikal Sol	217
4.5. İkinci Enternasyonal ve Sömürgecilik.....	222
4.6. İkinci Enternasyonal ve Ulusal Sorun	227
4.7. İkinci Enternasyonal ve Barış.....	236
4.7.1. İkinci Enternasyonal ve Barış: Kuruluşundan Stuttgart Kararlarına (1889-1907)	237
4.7.2. İkinci Enternasyonal ve Barış: Stuttgart Kararlarından Dağılmaya (1907-1914)	258
4.8. Birinci Dünya Savaşı ve İkinci Enternasyonal.....	285
SONUÇ	289
KAYNAKÇA	293
EKLER	330
ÖZGEÇMİŞ	338

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. Liberal Uluslararasıılık, Savaşın Nedenleri ve Barışın Belirleyicileri.....	53
Tablo 2. Parlamenter Siyasetin ve Oy Hakkının Gelişimi	116
Tablo 3. Parlamentolararası Birlik Konferansları (1889—1914).....	131
Tablo 4. Parlamentolararası Birlik Üyesi Gruplar (1889-1914).....	137
Tablo 5. Parlamentolararası Birlik Çalışma Komiteleri (1889-1914).....	139
Tablo 6. Nobel Barış Ödülleri (1901-1914)	144
Tablo 7. Sosyalist Siyasi Partilerin Kuruluşu (1871-1889).....	201

KISALTMALAR LİSTESİ

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
BM	: Birleşmiş Milletler
MÖ	: Milattan Önce
bknz	: Bakınız
ECOSOC	: United Nations Economic and Social Council
IGOs	: Intergovernmental Organizations
INGOs	: International Nongovernmental Organizations
CCNR	: Central Commission for the Navigation of the Rhine
WYMCA	: World Alliance of Young Men's Christian Associations
ICW	: International Council of Women
WILPF	: Women's International League for Peace and Freedom
IWSA	: International Alliance of Women
SPD	: Sozialdemokratische Partei Deutschlands
ADAV	: Allgemeine Deutsche Arbeiterverein
SAP	: Sozialistische Arbeiterpartei
SDF	: Social Democratic Federation
POF	: Parti Ouvrier Français
FTSF	: Fédération des Travailleurs Socialistes de France
CGT	: Confédération Générale du Travail
SFIO	: Section française de l'Internationale ouvrière
SDKP	: Socjaldemokracja Królestwa Polskiego
SDKPiL	: Socjaldemokracja Królestwa Polskiego i Litwy
ILP	: Independent Labour Party
vd.	: ve diğerleri

GİRİŞ

Amaç ve Kapsam

Dünya siyasetinin temel kavramları düşünüldüğünde barış, bir değer olarak üzerinde en az tartışmanın yaşandığı, dünya siyasetinin neredeyse tüm aktörleri tarafından bir ideal olarak sunulan ve söylemsel gücü en yüksek kavramlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bununla birlikte gerçek barışın nasıl tanımlanacağı, barışın nasıl ve kim tarafından sağlanacağı/korunacağı, uluslararası ilişkilerin en önemli tartışma konularından biridir. Dolayısıyla bir yandan siyasi bir aprioriye yükselmiş olması, diğer yandan tanımı, aktörleri, araçları bağlamında bir barış stratejisi üzerinde uzlaşma sağlanamaması, barışın dünya siyasetinin temel sorunsalı olmaya devam etmesine neden olmaktadır. Bu çalışmanın hareket noktası, söz konusu sorunsalın açığa çıkarılması ve barışın tarihsel olarak yeniden düşünülmesi olmuştur.

Barış, özü itibarıyla devlet sınırlarını aşan ve yerküredeki tüm canlıları ilgilendiren bir konudur. Tarihsel olarak savaşlar, barışın doğal bir fenomen olmasının önüne geçmiş ve barışın korunması/sağlanması gereken bir fenomen olarak değerlendirilmesine neden olmuştur. Bu bağlamda, tüm canlıları ilgilendiren ve yaşamın devamlılığıyla ilgili bu fenomenin ayrıntılı olarak ele alınması büyük bir önem taşımaktadır. Burada sorulması gereken ilk soru, barışı kimin sağlayacağı/koruyacağıdır. Bu sorunun cevabı, modern siyasette yakın zamana kadar egemen devletleri işaret etmiştir. Bu soru doğrultusunda, egemen devletler ve egemenliklerinin sınırlanmadığı uluslararası organizasyonlardan oluşan devletler sisteminde, barışı gerçekleştirmenin yolları aranmıştır. Bu yaklaşımlara, 1990'lı yıllardan itibaren dünya siyasetinde, devlet dışı aktörlerin ön plana çıkarılmasıyla önemli bir alternatif oluşturulmuştur. Ancak bu gelişme, devlet dışı aktörlerin daha önce dünya siyasetinin aktörü olmadığı anlamına gelmemektedir. Bu argüman ile ilişkili olarak bu çalışma, Birinci Dünya Savaşı öncesinde barışı, ileriki bölümlerde ayrıntıları ile ele alınan devlet dışı aktörler üzerinden incelemektedir.

Günümüzde genel bir sınıflandırma ile barışa yönelik yaklaşımları; uluslararası ilişkilerde kalıcı bir barışın mümkün olamayacağını savunanlar ve barışın uluslararası ilişkilerde alternatif bir düzen, kurumlar ve aktörler ile sağlanabileceğini savunanlar olarak değerlendirmek mümkündür. Otoritenin ulus-devletlerde olduğu ve ulus-devletler arası ilişkileri düzenleyen bir otoritenin olmadığı varsayımına dayanan yaklaşımda kalıcı barış yönünde bir değişim beklentisi bulunmamaktadır. Dolayısıyla bu yaklaşım kalıcı bir barışa yönelik vizyon üretmemektedir. Bununla birlikte küreselleşme ve ulus-devlet arasındaki dönüştürücü ilişki, alternatif siyasi düzene yönelik tartışmaları artırmıştır. Otoritenin devletler dışındaki aktörlerle paylaşılmasına dayanan yaklaşımda, küresel siyasetin demokratikleşmesi ve alternatif bir siyaset modeli ile dünya barışının mümkün hale gelmesi öngörülmektedir. Bunların yanı sıra, otoritenin bir dünya hükümeti/devletinde toplandığı barış vizyonu bulunmaktadır ki bu vizyon ütopyik olarak değerlendirildiği gibi evrensel bir tiranlığa dönüşme potansiyeli nedeniyle eleştirilmektedir. Çalışmada söz konusu tartışmalar, merkezine dünya siyasetinin temel konusu olan barışın alınmasıyla tarihsel bir zemine yerleştirilmekte ve barışın tesisinde ulusötesi aktörlerin önemine dikkat çekilmektedir. Ulusötesi sivil toplum ve aktörlerine ilişkin güncel tartışmaların tarihsel yönü oldukça zayıftır ve bunun sonucunda günümüz dünyasının oluşumuna ve bu dünyada uluslararası organizasyonların yerine ilişkin tarihsel derinlikten yoksun bir çerçeve oluşmuştur. Buradan hareketle söz konusu tarihsel analizin, kavramların tarihselleştirilmesi bakımından oldukça önemli olduğu düşünülmektedir.

Çalışmada barış, devlet sınırlarını aşan ve devamlı eylemsellik gerektiren bir süreç olarak ele alınmaktadır. Barışın eylemselliğini gerçekleştiren aktörler, ulusötesi sivil toplum ve devletler olarak kabul edilmektedir. Tarihsel araştırma yöntemi ile söz konusu önermelerin Birinci Dünya Savaşı öncesine dayandığı ileri sürülmektedir. Çalışmanın varsayımları, uluslararası ilişkilerde eleştirel teorinin barış yaklaşımında temellenmektedir. İlerleyen bölümlerde ayrıntılarına yer verilen bu yaklaşım, özgürleşimci bir barış projesi ortaya koyarken dünya siyasetinin normatif temellerinin yeniden düşünülmesini ve dünya siyasetinin

aktörleri arasında açık bir diyalogu mümkün kılacak iletişimsel çerçevelerin oluşumunu önermekte ve alternatif bir siyasi topluluğun çerçevesini çizmektedir. Çalışmada, Birinci Dünya Savaşı öncesinde barışın eylemselliğinin bu çerçevede oluşup oluşmadığı örnek olaylar üzerinden test edilmektedir. Bununla birlikte aktörlerin *başarı-başarısızlık* temelinde değerlendirilmesi araştırma dışında bırakılmıştır. Çünkü dar bir bakış açısıyla Birinci Dünya Savaşı'nın başlaması, tüm barış hareketlerinin başarısızlık temelinde değerlendirilmesini beraberinde getirmiştir. Ancak geniş bir açıdan, farklı barış yaklaşımları ile bu aktörler günümüze başarılı veya başarısız önemli bir miras bırakmışlardır.

Birinci Dünya Savaşı öncesi barış yaklaşımının incelenmesini amaçlayan bu çalışma, Birinci Dünya Savaşı öncesini konu edinen ve savaşın nedenleri üzerinde yoğunlaşan literatüre, barış yönündeki eylemselliği konu edinerek katkı sağlamaktadır. Birinci Dünya Savaşı öncesi barış hareketleri literatürü birçok araştırmacı tarafından ele alınmıştır. Christian Phelps, erken dönem barış hareketlerine yönelik ilk çalışmalardan birini gerçekleştirmiş ve 19. yüzyıl ortasında Britanya ve ABD'de barış hareketlerini incelemiştir. Çalışmasında, 19. yüzyılın ortasına gelindiğinde barış hareketlerinde hâkim olan tahkim ve serbest ticaret gibi araçların, 1860'lı yılların ikinci yarısında barış hareketlerinin yükselişine zemin hazırladığı sonucu vurgulanmıştır. Irwin Abrams, *A History of European Peace Societies, 1867-1899* isimli doktora çalışmasında 1867-1899 yılları arasında Avrupa'da barış hareketleri tarihsel olarak ele almış ve hareketlerin uluslararasılaşması konusuna yer vermiştir. W. H. Van Der Linden, *International Peace Movement: 1815-1874* isimli çalışmasında, barış hareketlerini; Quaker hareketi, ütopyacı sosyalizm, çartist hareket, feminist hareket başlıkları çerçevesinde ele almış ve tarihsel gelişmeleri aktarmıştır. Sandi Cooper, *Patriotic Pacifism: Waging War on War in Europe: 1815-1914* isimli çalışmasında, Birinci Dünya Savaşı öncesi Avrupa'da ulusaşırı bir Avrupa medeniyeti oluştuğu ve bu medeniyetin barışı koruyacak organize bir sistem oluşturduğu önermesiyle 19. yüzyılda Avrupa'nın barış mücadelesinin analizini hedeflemiştir. Barış aktivistlerinin savaşa karşı mücadeleleri ile uluslararası

ilişkilere etkide bulunmaya çalıştıklarını, 1914 yılına gelindiğinde vizyonlarını kaybettiklerini belirtmiş ve 19. yüzyıl pasifizminin, bugün Avrupa Birliği tarafından uygulanan modern liberal uluslararasııcılığın mirası olduğunu tespit etmiştir. Bu bakımdan Cooper'ın çalışması, Van Der Linden'in çalışmasından farklı olarak yalnızca tarihsel verileri sunmakla kalmamış ve sistemli bir analiz sunmuştur. Bunun yanı sıra, Cooper'ın çalışması, Britanya ve ABD dışındaki hareketleri konu edinen, dolayısıyla hareketlerin Birinci Dünya Savaşı öncesi ulusötesi toplumundaki yerini en iyi tespit eden çalışmalardan biridir. Bu çalışmalardan farklı olarak spesifik ülkelerde barış hareketinin oluşumunu ele alan çalışmalar da bulunmaktadır. Bunların başında, Roger Chickering'in Alman barış hareketini tarihsel olarak incelediği ve Alman siyasi kültürü ile ilişkisi çerçevesinde değerlendirdiği çalışması gelmektedir. Chickering çalışmasının sonucunda, Almanya'da barış hareketinin Batı Avrupa'daki diğer ülkelere olduğundan daha zayıf olmasının sebebini, Almanya siyasi sisteminin uluslararası ilişkilerde çatışmaya yönelik bir eğilim oluşturmaya bağlı olması olarak tespit etmiştir. Martin Ceadel ise ağırlıklı olarak Britanya'da barış aktivizminin gelişimini incelemektedir. Ceadel, savaşın insan yaşamının doğal ve kaçınılmaz bir yönü olduğu inancının sarsılmasını ve pasifik uluslararası ilişkiler teorisinin yükselişinin İngiltere'de diğer ülkelere göre daha köklü olduğunu iddia etmiştir. Örnekleri çoğaltılabilecek tüm bu çalışmalar, Birinci Dünya Savaşı öncesinin savaş odaklı çalışmalarına karşı, dünya siyasetinde barış yönünde eylemde bulunan aktörlerin varlığını ortaya koyarak savaş öncesi için alternatif bir tarihsel okumayı mümkün kılmıştır. Ancak diğer yandan bu çalışmalar büyük ölçüde liberal barış hareketlerine odaklanmıştır. Mevcut çalışma, Birinci Dünya Savaşı öncesi döneme ilişkin barış eylemselliğini liberal barış yaklaşımının yanı sıra sosyalist barış yaklaşımını da içerecek şekilde ele almaktadır.

Birinci Dünya Savaşı öncesi enternasyonal hareketi konu edinen çalışmalarda, birkaç istisna dışında sosyalist hareketin barış yönündeki aktörlüğü detaylı bir biçimde incelenmemiştir. Söz konusu istisnai çalışmalardan birini ortaya koyan Kevin J. Callahan, sosyalist hareketi, literatürde hâkim olan,

hareket içindeki ayrılıklar ve hareketin zayıflığı temaları yerine, barışa yönelik yaklaşımda meydana gelen bütünleşme çerçevesinde ele almıştır. Bu çerçevede, İkinci Enternasyonalin Basel Kongresini incelenmiştir. Callahan çalışmasında, Avrupa işçi sınıfının 1914 yılında savaşın başlangıcını kutladığı argümanının bir mit olduğu ve uluslararası sosyalist hareketin savaş karşısındaki tutumunun bir başarısızlık olarak değerlendirilmemesi gerektiği sonucuna ulaşılmıştır. Mevcut çalışmada, Callahan'ın araştırması genişletilmekte ve İkinci Enternasyonalin barış yaklaşımı kuruluşundan dağılışına dek olan dönemde incelenmektedir.

Birinci Dünya Savaşı öncesi dönemde ulusötesi aktörlerin barış yönündeki eylemselliğinin değerlendirilmesinin amaçlandığı bu çalışmanın örnek olayları Parlamentolararası Birlik ve İkinci Enternasyonaldır. Ulusötesi sivil toplum; kamusalılık, evrensellik, gönüllülük ilkelerince ulus-devlet sınırlarını aşan, küresel siyasetle angaje olan hükümet dışı organizasyonları ve toplumsal hareketlerin aralarında bulunduğu aktörlerin etkileşimde bulunduğu alandır. Dolayısıyla sivil toplum idealini takip eden aktörlerin ulus-devlet sınırlarını aşan ilişkilerini işaret etmektedir. Bu noktada, nasıl bir sivil toplum idealinin takip edildiği sorusu önem kazanmaktadır. Birinci Dünya Savaşı öncesinde ulusötesi sivil toplum düşünüldüğünde, devlet ile arasındaki ayrımın vurgulandığı ve devlet ötesi siyaseti düşünme pratiğine yönelik bir gereklilik olarak ortaya çıkmış sivil toplum ideali ön plana çıkmaktadır. Bununla birlikte aynı dönemde ulus-devlet, Avrupa'daki ulusötesi sivil toplum ağlarının üyeleri için önemli bir kurumsal referans çerçevesi olmuştur. Çalışmanın örnek olayları olan Parlamentolararası Birlik ve İkinci Enternasyonalin barış yönündeki eylemsellikleri incelendiğinde, mevcut sistemin reformu çerçevesinde küresel siyasetin barışçıl bir yapıya doğru evrilmesi amacıyla her iki aktör de devletlerden ve hükümetlerden ayrı ancak aynı zamanda devletler ve hükümetlerle sistem içinde birlikte var olmaya yönelik bir tutum sergilemiştir.

Barış topluluklarının kurulması ve etkinlikleri ile devletlerin barış konferansları, Birinci Dünya Savaşı öncesinde barış düşüncesi ve yaklaşımına yönelik önemli bir çerçeve çizse de bu çerçeve, İkinci Enternasyonal ve

Parlamentolararası Birliğin barış yaklaşımları dâhil edilmediğinde tamamlanmış olmamaktadır. Her ikisi de dünya barışına yönelik söylemler çerçevesinde kurulmuş olan bu iki organizasyonun aktörlüğünün belirlenmesi oldukça zordur. İlk bakışta siyasi parti temsilcilerinin yer aldığı bu organizasyonların ulusötesi sivil toplumun parçası olarak değerlendirilmesi doğru görünmemektedir. Ancak detaylı bir inceleme bu organizasyonların 1914 öncesi itibarıyla ulusötesi sivil toplumun bir parçası olduğunu ortaya koymaktadır.

Parlamentolararası Birlik üyeleri ile İkinci Enternasyonal, ulus-devlet sınırlarını aşan ve barış yönündeki eylemsellikleri ile küresel siyasete angaje olan hükümet dışı organizasyonlardır. Her ikisinin de parlamenter üyelerinin, mensubu oldukları parlamentoların kendilerine vermiş olduğu görev, sorumluluk ve yetkiler, organizasyonun faaliyetlerinde geçerli olmamıştır. Söz konusu platformlarda, parlamenter kimliklerinden tamamen bağımsız olmayan ancak aynı zamanda ulusüstü olan bir kimlik oluşmuştur. Bununla birlikte her iki organizasyon da salt parlamenterlerden oluşmamıştır. Enternasyonalin sendika üyelerini de içeren geniş bir üye yelpazesi olmuştur. Parlamentolararası Birlikte ise parlamenter olmayan kişilere üyelik verilmiştir. Organizasyonun üyeleri yalnızca Enternasyonal ve Birlik üyesi olmakla kalmamış, birçok üye aynı zamanda farklı ulusötesi organizasyon ve kongre/konferansta yer alarak barış başta olmak üzere birçok farklı konuda faaliyet göstermiştir.

Örnek olay seçiminde dikkat edilen unsurlardan ilki, barış yaklaşımı bağlamında aktör çeşitliliğinin sağlanması olmuştur. Parlamentolararası Birlik ve İkinci Enternasyonal farklı uluslararasılık ekollerin takip edilebileceği örneklerdir. Aralarındaki ideolojik farklılık barış söylemlerine de yansdığından iki örnek olay arasında karşılaştırma yapmak mümkün olduğu gibi, aralarındaki benzerlikler, çalışmanın ele aldığı dönemdeki barış söylemlerine ilişkin bütüncül bir değerlendirmeyi mümkün kılmaktadır. Örnek olay seçiminde dikkat edilen ikinci unsur, örnek olaylarda uluslararasılığın temsilinin yanı sıra barış söylemi ile ulusal siyasete ilişkin söylem arasındaki gerilimlerin tespit edilebileceği olmuştur. Temsil noktasında ulusötesi olan Parlamentolararası Birlik ve İkinci Enternasyonal incelendiğinde, ulusal olanın gücü takip edilebilmektedir. Bunun

barış bağlamında ortaya çıkan gerilim konusunda önemli bir açıklayıcı gücü olduğu düşünülmektedir. Bunun yanı sıra, Parlamentolararası Birlik ve İkinci Enternasyonalin incelenmesi ile parlamenterler arasındaki iş birliğinin barışın tesisi konusundaki potansiyeli ortaya çıkarılmaktadır. Parlamentoların ya da bir dünya parlamentosu yerine parlamenterler arası iş birliğinin uluslararası ilişkilerdeki, spesifik olarak uluslararası barıştaki aktörlüğün sorgulanması ve iki farklı dünya görüşü, ideoloji ve barış düşüncesi üzerinden incelenmesi amaçlanmıştır. Diğer bir deyişle, parlamenterler arası iş birliğinin dünya siyasetindeki yeri ve dünya barışına potansiyel katkısı tarihsel bir araştırma ile incelenmektedir.

Çalışma, zamansal olarak Avrupa Uyumunun oluşturulduğu ve liberal-orta sınıf barış hareketlerinin ortaya çıktığı 1815 yılından itibaren barış düşüncesinin gelişimini ele almakla birlikte örnek olayların etkinliği bakımından 1889-1914 arası dönem ile sınırlandırılmıştır. İkinci Enternasyonal ve Parlamentolararası Birliğin kurulduğu 1889 yılında başlayan ve daha sonra Uluslararası Barış Bürosunun kurulması ile kurumsal bir kimlik kazanan Evrensel Barış Kongesine çalışmada yer verilmekte ancak liberal-orta sınıf barış hareketini temsil eden bu oluşum derinlemesine incelenmemektedir.

Plan

Çalışmanın ilk bölümünde farklı barış tanımlarına yönelik bir tartışmanın ardından, barışın eylemselliği ve bu eylemsilliği gerçekleştiren aktörler, pasifizm ve barış hareketleri bağlamında ele alınmaktadır. Devamında, siyasal düşüncede ve ulusötesi seviyede barışa ve barışın eylemselliğine yönelik yaklaşımlar değerlendirilmektedir. Bu bölümde, barış tanımının içinde bulunan tarihsel ve düşünsel bağlama göre değiştiği ve barışın bir eylemsellik gerektirdiği argümanları tartışılmakta, eylemselliği gerçekleştiren aktörlerin devletler olması gerektiğine ilişkin argümanın eleştirisi yapılmakta ve bu argümanın uluslararası ilişkiler yaklaşımlarındaki yansımaları incelenmektedir.

Çalışmanın ikinci bölümünde, çalışmanın örnek olayları olan İkinci Enternasyonal ve Parlamentolararası Birliğin küresel siyasetteki aktörlüklerinin değerlendirilmesi amacıyla ulusötesi sivil toplum ve aktörleri ele alınmaktadır. Bölümün amacı, İkinci Enternasyonal ve Parlamentolararası Birliği, Birinci Dünya Savaşı öncesi ulusötesi sivil toplumda konumlandırmaktır. Buradan hareketle uluslararası ilişkilerde sivil toplumu merkeze alan ulusötesi gündem değerlendirilmektedir. Bu gündemin aktörleri, ulusötesi hükümet dışı organizasyonlar ve ulusötesi toplumsal hareketler olarak belirlenmiştir. Bölümün devamında, ulus-devlet sınırlarını aşan sivil toplum hareketliliğinin Birinci Dünya Savaşı öncesine dayandığı argümanı öne sürülmektedir. Birinci Dünya Savaşı öncesi ulusötesiciliği ulusötesi barış hareketleri ile bireysel barış aktivistlerinin çalışmaları ve bu çalışmaların hareketlere katkısı çerçevesinde ele alınmaktadır. Bunun yanı sıra, ulusötesi barış hareketleri ve çalışmanın örnek olayları üzerindeki etkileri bakımından 1899 ve 1907 Lahey Barış Konferanslarına yer verilmektedir.

Çalışmanın üçüncü ve dördüncü bölümlerinde, çalışmanın örnek olayları olan Parlamentolararası Birlik ve İkinci Enternasyonal barışın aktörü olarak incelenmektedir. Üçüncü bölümde, ilk olarak siyasi partilerin gelişimine, parlamenterler arası iş birliğinin kökenlerine ve Parlamentolararası Birlik kurulmadan önce parlamenterlerin barış yönündeki girişimlerine yer verilmektedir. Parlamenterler arası iş birliğinin kurumsallaşma sürecine ve işleyişine yönelik bir çerçeve çizilmesi açısından Parlamentolararası Birlik konferansları incelenmektedir. Ardından, Parlametolararası Birliğin barış yaklaşımı, Birlik'te aktif görev yapan barış hareketinin öncüleri ve tahkim, silahsızlanma ve tarafsızlık yönündeki konferans kararları üzerinden incelenmekte ve Lahey Barış Konferansları (1899 ve 1907) üzerindeki doğrudan etkisi bağlamında ele alınmaktadır. Son olarak Birinci Dünya Savaşı'na dek Birliğin geliştirdiği barış yaklaşımı çerçevesinde savaşa karşı geliştirilen politikaların incelenmesine yer verilmektedir.

Dördüncü bölümde, sosyalist hareketler ve Birinci Enternasyonal incelenmekte ve İkinci Enternasyonal öncesi oluşan sosyalist siyasi partiler ele alınmaktadır. Ardından, İkinci Enternasyonalin kuruluşuna ve İkinci Enternasyonal içindeki farklı yaklaşımlara yer verilmektedir. Farklı yaklaşımların ifade edildiği ve Enternasyonalin barış yaklaşımı üzerinde etkisi olan örnek olaylar olarak Enternasyonalin sömürgecilik ve ulusal sorun yönündeki politikaları değerlendirilmektedir. Devamında, Enternasyonalin barış yaklaşımı, kongre tartışma ve kararları üzerinden incelenmektedir. Son olarak Birinci Dünya Savaşı başladığında, Enternasyonalin barış yaklaşımı bağlamında savaş politikası değerlendirilmektedir. Çalışmanın sonuç bölümünde, her ikisi de kendini barış aktörü olarak tanımlayan Parlamentolararası Birlik ve İkinci Enternasyonalin barış aktörlükleri ve barış yaklaşımları karşılıklı olarak değerlendirilmekte ve bu yaklaşımların özgürleşimci bir barış projesi ortaya koyup koymadıkları sorgulanmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1.Bariş Tanımlamak

Sir Henry S. Maine, 19. yüzyılın ortalarında ifade ettiğı “savaş insanlık tarihi kadar eski görünmektedir fakat bariş modern bir buluştur” sözü ile tarih boyunca savaşa ilişkin genel yaklaşımı tek bir cümle ile özetlemiştir (1890: 8). Savaşın insanlık tarihi kadar eski kabul edilmesi gibi, “siyasi birimlerin birbirine karşı yürüttüğü organize şiddet” şeklindeki tanımı üzerinde de büyük ölçüde bir uzlaşma sağlanmıştır (Bull, 2002: 178). Bu tanıma göre, savaş halinde olmayan ülkeler bariş halindedir ve barişe yönelik bu yaklaşımın tarihi de oldukça eskidir. Örneğın, Grotius (1625/2005: 1595), savaş ve bariş arasında herhangi bir şeyin olmadığını ve ülkelerin savaş veya bariş durumlarından birinde olduğunu altını çizmektedir. Örnekleri çoğaltılabilecek bu yaklaşımlar, savaş ve barişe yönelik iki önemli eğilimi yansıtmaktadır. Bunlardan ilki, savaşın uluslararası ilişkilerin doğal bir fenomeni olarak ele alınmasıdır. İkincisi ise barişin savaş olmama durumu olarak tanımlanmasıdır. Çalışmanın bu bölümünde “savaştan daha karmaşık bir mesele olduğu” düşünülen barişe yönelik yukarıda sözü edilen yaklaşımlar değerlendirilmekte ve bariş söz konusu eğilimlerden kaçınılarak kendi dinamikleri çerçevesinde ele almanın önemi vurgulanmaktadır (Howard, 2000: 2).

Uluslararası ilişkilerde, özellikle Soğuk Savaş dönemi kuramsal yaklaşımlarının etkisiyle birçok kavram tarihsel olarak ele alınmamış, verili kabul edilmiş ve hatta tarihsizleştirilmiştir. Bunun yanı sıra, Birinci Dünya Savaşı’ndan günümüze kadar uluslararası ilişkilerde barişe yönelik temel yaklaşımlar incelendiğinde bariş hâkim ideolojinin tanımladığı ve kurduğu görülmektedir. Bariş tanımı, içinde bulunulan bağlama göre değiştiğı gibi uluslararası ilişkilerin hâkim teorik yaklaşımları bu duruma eşlik etmektedir. Uluslararası ilişkilerin devlet ve/veya devletlerden oluşan sistem çerçevesinde oluşturulan argümanları, bariş teorik tartışmaların merkezinden uzaklaştırmaktadır. Devlet merkezli bakış, savaşın yokluğu şeklinde bir bariş

tanımı geliştirmekte veya barışı devletler arası iş birliğine dayanan istikrarlı bir düzen olarak ele almaktadır. Devlet merkezli barışa alternatif yaklaşımların oluşmasını, “değerlerin değerliğinin” sorgulanması ve disiplinlerin çoğulcu bir yapı halini almaya başlaması mümkün kılmıştır (Nietzsche, 1989: 20). Bu gelişmelerle barışın farklı tarihsel bağlamlardaki anlamlarının değerlendirilmesi gereken bir olgu olduğu anlayışı yerleşmeye başlamıştır (Hippler ve Vec, 2015: 9).

Günümüzde barışın kavramsal olarak ele alınmasında, aynı zamanda barışın geniş ve dar anlamda farklı tanımlarını da yansıtan iki yaklaşım bulunmaktadır. Bunlardan ilki, barışın adalet ve düzen gibi kavramlara bağımlı bir kavram olarak ele alınmasıdır. Bu durumun tarihsel birçok örneğinden biri, doğru barış ve yanlış barış ayrımı yapan Saint Augustine’in doğru barışı adil düzen ile tanımlamasıdır. Barış çalışmalarının kurucu ismi Galtung ise barışın günümüze kadar en etkili olan tanımlarından birini yapmış ve negatif barış ile pozitif barışı ayırtmıştır. Negatif barış, organize olmuş kolektif şiddetin yokluğu olarak tanımlayan Galtung, pozitif barışın yalnızca devletler arasındaki şiddetin yokluğu anlamına gelmediğini, devlet içinde ve devletler arasında değerlerin korunması ve yapısal şiddetin yokluğu olduğunu vurgulamıştır (Galtung, 1969: 183). Pozitif barış kavramsallaştırması ile şiddetin tanımı genişletilmiş ve şiddet ile sosyal eşitsizlikler barış tartışmalarının gündemine yerleşmiştir. Bununla birlikte Galtung, negatif barış kavramını devletler arası kolektif şiddetin yokluğu tanımının ötesinde ele almamıştır (Martin, 2005: 46).

Pozitif barış kavramsallaştırması ise oldukça detaylıdır ve günümüzde hâkim olan barış kavramını karşılamaktadır. *Küresel Barış Endeksi (Global Peace Index)* (2019: 66) pozitif barışı, “barışçıl toplumlar yaratan ve sürdüren tutumlar, kurumlar ve yapılar olarak” tanımlamakta ve bunu “iyi işleyen hükümet, iyi iş ortamı, başkalarının haklarının kabulü, komşularla iyi ilişkiler, serbest bilgi akışı, yüksek beşeri sermaye, düşük yolsuzluk seviyesi ve kaynakların eşit dağılımı” gibi değişkenler üzerinden ölçmektedir. Bu açıdan yoksulluk ile mücadele, kalkınma, güvenlik, ayrımcılıkla mücadele gibi konuları da içeren barış tanımı oldukça geniştir. Ancak barışın adalet ve sosyal düzen gibi

değerlere bağlı bu konular çerçevesinde ele alınması, bu değerler üzerine bir tartışmayı gerekli kılmaktadır. Örnek vermek gerekirse, adalet kendi başına herkesin üzerinde anlaştığı bir kavram olmadığı gibi araçsallaştırılması oldukça kolay bir kavramdır.

İkinci bir yaklaşımla barış, diğer tüm değerlerden bağımsız bir kavram olarak ele alınmaktadır. Bu yaklaşım, büyük ölçüde barışın İkinci Dünya Savaşı'nın ardından siyasi bir apriori haline gelmesi ile ilgilidir. Bu haliyle tüm aktörlerin benimsemesi gereken ve sorgulanamayan bir değer halini almıştır. Bu durum, barışın tartışmalı doğasının gözden kaçırılmasına ve belki de daha önemlisi söylemsel gücü sebebiyle kavramın içinin boşaltılmasına neden olmuştur. Barışın söylemsel gücünü ve nasıl araçsallaştırılabileceğinin en güçlü ifadelerinden birini George Orwell'in (1949/2000) "1984" isimli distopyasında bulmak mümkündür. Parti'nin resmi sloganı, "Savaş barıştır. Özgürlük köleliktir. Cehalet güçtür." şeklinde ifade edilmiştir. Burada ana fikir, barış söylemi ile desteklenen sürekli bir savaş ile kitlelerin iktidara bağımlılığının sağlanmasıdır. Soğuk Savaş'ın ardından barış söylemi daha önce olmadığı kadar güçlenmiş ve savaş söylemsel bir tabu halini almış, yerini ise insani müdahale, hava saldırıları, istikrarlaştırma, barışı-koruma operasyonları, barış planları gibi barış söylemi ile çelişmeyecek kavramlar almıştır (Hippler ve Vec, 2015: 10). Bu söylemlerin aktörleri belirli siyasal figürler olabildiği gibi genellikle barışın evrensel aktörü olan uluslararası toplumdur.

Michael Banks, 1987 yılında gerçekleştirdiği çalışmasında, barışın savaşın yokluğu şeklindeki tanımının ötesine geçmek için yeni fikir ve kurumlara ihtiyaç duyulduğunu belirtmiştir. Bu önerisini, barış nedir sorusuna; uyum olarak barış, düzen olarak barış, adalet olarak barış ve çatışma çözümü olarak barış şeklinde bir sınıflandırma ile yanıt vererek temellendirmiştir. Banks'a göre (1987: 260-272), barışı uyum, düzen ve adalet olarak ele almak bir takım sorunları beraberinde getirmektedir. Çünkü barış, bireysel olmadığı gibi bir durum ve amaç olmanın ötesindedir. Barış, toplumsal kontrol altında dinamik bir ilişkiler ağıdır. Bir süreç olarak şiddete dayanmayan çatışma süreci yönetimidir. Benzer şekilde barışı, "savaşın (uluslararası ve iç savaş) yokluğu ve

önlenmesi ile çatışmaların barışçıl çözümü”, dünya barışını ise “bu tanımın küresel olarak genişletilmesi” olarak tanımlayan Bellamy (2019: 17), dünya barışı kavramının kullanımı konusunda okuyucularını uyarmaktadır. Nitekim özellikle 20. yüzyıl boyunca bu kavramın bir hedef olarak söylemsel olarak sunulmasının sonuçları küresel felaketler ile sonuçlanmıştır. Hitler’in *Lebensraum*, Stalin’in *Yeni Düzeni* ütopyaların distopyalara dönüşebileceğinin en önemli örnekleridir. Bu sebeple Jay Winter, 20. yüzyılın büyük ütopyaları yerine küçük ütopyalar adını verdiği vizyonlara odaklanmaktadır. Örneğin, ilk olarak 1900 yılında Paris’i temel alarak görünüşte düşman olan ülkeler ve kültürler arasındaki yakınlığın sergilenmesiyle savaşların imkânsızlaşacağını düşünerek tüm dünyanın fotoğraflarından oluşan *Archive of Planet* projesini sunan Albert Kahn’ın vizyonunu incelemiştir. İkinci olarak ticaretin gücünü sergileyerek savaşların gerekli olmadığı şeklindeki liberal mesajı güçlü bir şekilde ileten 1900 Paris Uluslararası Sergisini, üçüncü olarak ise toplumsal adalet ve barış arasındaki ilişkiyi kuran İkinci Enternasyonal ve Jean Jaurès’i ele almıştır (Winter, 2016: 12). Winter’a göre Kahn’ın projesi, 1900 Paris Uluslararası Sergisi, Jean Jaurès’in vizyonları küçük ütopyalardır. Bu ütopyalar, 20. yüzyılın büyük ütopyalarına direnememişlerdir. Ancak dünya barışı ne gerçekleştirilmesi olanaksız bir şeydir ne de belirli bir düzenleme ile bir anda ulaşılabilir bir şeydir. Uluslararası ilişkilerde gerçekleşme olasılığı mevcut olan ve eylemsellik gerektiren bir süreçtir.

İçinde bulunduğumuz yüzyılda barışın söylemsel olarak gücünün artmasına rağmen, bireylerin zihinlerinde, devletlerin ve uluslararası toplumun hafızasında, Susan Sontag’ın belirttiği gibi, “savaş bir norm” iken “barış bir istisna” hali olmaya devam etmektedir (2002). Barışın bir istisna hali olarak algılanmasına ve barış söyleminin aktörlerinin kendi barış kavramlarını dayatmaya yönelik mücadelesine karşı yapılabilecek şeylerden biri barışın tarihsel çerçevede ele alınmasıdır. Bu şekilde, barışın içinde bulunulan tarihsel ve düşünsel bağlama göre farklı tanımları olduğu ve bununla birlikte barışın bir norm olabilmesi için önemli bir eylemselliğin ortaya konulması gerektiği sonucuna ulaşılabilecektir.

Bu çalışmada barış, savaşların yokluğundaki bir durum veya büyük ölçüde devletler ve devletlerin iş birliğiyle oluşturulabilecek bir fenomen olarak ele alınmamaktadır. Bunun yerine, aktörleri bireyler, devletler ve uluslararası toplum olan ve devlet sınırlarını aşan devamlı bir eylemsellik gerektiren bir süreç olarak ele alınmaktadır. Bu bağlamda çalışmanın devamında, barışın eylemselliğine ve bu eylemselliğin aktörlerine ilişkin bir çerçeve çizilmektedir.

1.1.Barişın Eylemselliği

ABD Başkanı Barack H. Obama 2009 yılında gerçekleştirdiği *Adil ve Kalıcı bir Bariş* başlıklı Nobel konuşmasında, savaşın ilk insanla ortaya çıktığını ve savaşın “hastalık ya da kuraklık gibi bir gerçek” olduğunu söylemiştir. Obama, bu düşüncesinde yalnız değildir. Felsefi düşünce dünyasının ve siyaset biliminin önemli bir bölümü, argümanlarını savaşın dünyanın ayrılmaz bir parçası olduğu ve insan doğasının savaşa içkin olduğu tezlerine dayanarak kurmuştur. Hobbes ve Rousseau’nun entelektüel gelenekleri, felsefi anlamda bu tartişma için iki cephe açmaktadır. Hobbes (1651/1996) savaşı, insanın doğa durumu olarak tanımlamakta ve doğa halinin olumsuz sonuçlarını kontrol altına alacak kurumların (Leviathan) varlığını savunmaktadır. Rousseau ise insanların doğa durumunda barışıl ve iş birliğine yatkın olduğunu, mülkiyet gibi mekanizmalar ve çeşitli kurumlar altında yozlaştığını belirtmektedir. Bu tartişma rakip felsefi geleneklere dayansa da, savaşın bir icat mı yoksa bir uyarlama mı olduğu sorusu nihayetinde arkeoloji, etnografi ve hayvan davranışı da dahil olmak üzere diğer kaynaklardan gelen kanıtlarla cevaplanabilen (en azından prensip olarak) ampirik bir sorudur (Wilson, 2013: 361). Antropoloji söz konusu kaynaklardan biridir ve antropolojide savaşın insanlık tarihine eşlik edip etmediği ile savaşın ya da barışın insan doğasına içkin olup olmadığı önemli bir tartişma konusudur. Antropolog Margaret Mead *Savaş Yalnızca bir Buluştur-Biyolojik bir Zorunluluk Değildir* (*Warfare is Only an Invention-Not a Biological Necessity*) başlıklı yazısında, savaşın “evlilik ya da yazılı bir dilin bilgisi gibi bir buluş olduğunu” ve iddia edildiği gibi “rekabetçi, agresif, savaşçı insan doğasından” kaynaklanmadığını iddia etmektedir. Mead (1940: 1), Lepchalar adı verilen Himalaya halkı arasında veya Eskimolar arasında savaşın

hiçbir zaman ortaya çıkmadığına dikkat çekmektedir. Antropolog Douglas P. Fry (2013a:2) ise insan doğasının savaşa içkin olduğu inancının bilimsel bir araştırmaya değil, dini ve tarihi örüntülerden oluşan ve kuşaklarca aktarılan kültürel inanç sistemine dayandığını ileri sürmektedir. Arkeoloji, göçebe avcı araştırmaları, primatoloji ve evrim teorisinden elde edilen bilgilere göre savaş insanlık tarihi kadar eski değildir. Savaş, türümüzün evrimleştiği koşullarda neredeyse mevcut değildir ve bu koşullardan bariz bir şekilde farklı olan ekolojik ve kültürel koşullarda yaygınlaşmıştır (Fry, 2013b: 543). Diğer yandan Stephen Pinker, şiddet ve savaşın insan doğasına içkin olduğunu ancak dış faktörler sebebiyle bu eğilimin gittikçe azaldığını vurgulamaktadır (Pinker, 2013). Pinker'ın insan doğası ile savaş arasındaki ilişkiye yönelik egemen görüşü ifade ettiği teorisi birçok farklı çevre tarafından desteklenmektedir. Bununla birlikte insan doğası ve savaş-barış durumları ilişkisi üzerinde yapılan antropolojik tartışma sürmektedir.

Tanıklık ettiğimiz tarihin insanlığa öğrettiği kadarıyla savaş ve barış kaçınılmazdır. Bu cümle insan doğasına veya uluslararası sistemin yapısına ilişkin argümanlarla desteklenebilmektedir. Önemli olan bu argümanların gerçek kabul edilmesiyle barış yönünde bir eylemsizliği teşvik edip etmediğidir. Bugün bulunduğumuz noktada, savaş ve barışın insan doğasının savaşçıl veya barışçıl olması ile ilgili olmadığını iddia etmek mümkündür. İnsan ve bağlı olduğu topluluk tarih boyunca sürekli bir dönüşüm geçirmiştir. Bu dönüşümün uğrak noktaları arasında savaş ile birlikte barış dönemleri bulunmaktadır. Mead (1940:4), savaşın insan doğasından kaynaklanmadığını ve bir davranış biçimi olduğunu ileri sürdüğü yazısında, bir davranış biçiminin ancak başka bir şey yerini aldığı anda güncelliğini yitireceğini ve savaşı geçersiz kılacak davranış biçimlerini icat etmek için bir icadın mümkün olduğuna inanmanın ilk koşul olduğunu belirtmektedir. Barışın eylemselliği fikri, Mead'in argümanına sıkı sıkıya bağlıdır. Barışın mümkünlüğüne olan inanç eylemselliğin ilk adımıdır. Devamında ise savaşa içkin davranış biçimlerinin yerini alacak davranış biçimlerinin geliştirilmesi gelmektedir. Söz konusu öneri, 20. yüzyılın başında William James tarafından farklı bir biçimde dile getirilmiştir. James'e göre

pasifizizm (1910), savaşın özellikle genç insanlara sunduğu vatanseverlik, hareketli bir yaşam, tehlike karşısında cesaret ruhu ve zafer gibi unsurlardan yalnızca basitçe vazgeçmeleri gerektiğini söylemektedir. Bu sebeple militarizmden pasifizme geçen kişilerin sayısı yok denecek kadar azdır. Pasifistlerin yapması gereken, oldukça güçlü olan militarizme karşı “savaşın ahlaki eşdeğerini” sunmaktır. Bu çerçevede, barışın mümkünlüğüne olan inancın barışın sağlanmasında yeterli olmadığını ve aktif bir eylemsellik gerektirdiğini söylemek mümkündür. Bununla birlikte eylemselliğin hangi değer ve araçlara dayanarak sağlanacağı önemli bir tartışma konusudur. Bu tartışma, eylemselliği gerçekleştiren aktörlerin barış yaklaşımlarında ortaya çıkmaktadır.

1.2.Eylemselliğin Sınıflandırılması: Pasifizizm ve Barış Hareketleri

Barış yönündeki eylemselliği; pasifizizm ve barış hareketleri olarak sınıflandırmak mümkündür. Etimolojik olarak Latince *pax* (barış) ve *facere* (yapmak) köklerinden oluşan *pacificus* kelimesine dayanan pasifizizm, modern anlamda ilk kez 1901 yılında Glasgow'da gerçekleştirilen onuncu Evrensel Barış Kongresinde (1901) Emile Artoud tarafından kullanılmıştır. Artoud, negatif anlamdaki savaş karşıtlığının, pozitif bir programa dayanan pasifizizm ile değiştirilmesini önermiştir (1901: 74). Savaşı önlemek isteyen organizasyonların Avrupa ve ABD'ye yayıldığı bir dönemde ortaya çıkan kavramın popülaritesi gittikçe artmıştır. Glasgow Kongresi öncesinde çeşitli barış topluluklarının yeleri kendilerini “barış işçileri”, “barış savunucuları” veya en yaygın olarak “barış dostları” olarak adlandırırken gittikçe genişleyen ve güçlenen ulusötesi barış hareketinin tanımlanması amacıyla pasifist nitelendirilmesi tercih edilmiştir (Cortright, 2008: 8).

Barışa yönelik bir yaklaşım olarak pasifizizm, şiddete başvurmadan aktif olarak savaş ve şiddetin karşısında durmak anlamına gelmektedir. Bununla birlikte pasifizmi bu genel tanımıyla ele almak çeşitli faktörler sebebiyle mümkün değildir. Bu nedenlerden en emlisi, bireysel ve kolektif şiddet ile savaşın gerekçelendirilip gerekelendirilemeyeceği tartışması ve pasifizmin bu tartışmadaki duruşudur. Bu tartışma, pasifizmin farklı sınıflandırmalarını

beraberinde getirmektedir. Pasifizm, savaş, barış ve şiddet konularındaki analitik ve normatif duruşa göre; kişisel pasifizm, koşullu pasifizm, feminist pasifizm, Hristiyan pasifizmi, mutlak pasifizm, kolektivist pasifizm, epistemolojik pasifizm, teknolojik pasifizm, nükleer pasifizm, ekolojik pasifizm ve pragmatik pasifizm gibi birçok farklı formda ele alınmaktadır (Jackson, 2018: 155).

Pasifizmi ele alan önemli çalışmaların yazarlarının hemen hepsi kendi pasifizm sınıflandırmalarını ortaya koymaktadır (Brock, 1972; Teichman, 1986; Cady, 2010). Bu durum, pasifizme yönelik kavramsal bir karışıklık oluşturmaktadır. Bir ucunda şiddetin tüm formlarının reddi, diğer ucunda savaşların gerekçelendirilebileceği düşüncesi olan bir spektrumda yerleşik, oldukça fazla pasifizm formu bulunmaktadır. Bu bölümde, Cady'nin pasifizm sınıflandırması, diğer yazarların sınıflandırmalarına da referans verilecek şekilde ele alınmaktadır. Söz konusu sınıflandırmaya geçmeden önce, tüm pasifizm formlarının ahlaki bir zemine -dini veya seküler- dayandığının belirtilmesi gerekmektedir.

Pasifizm, bireysel/kolektif şiddet ve/veya savaşa karşı ahlaki bir duruştur ve bu özelliğini şiddetsizlik ile paylaşmaktadır. Aralarındaki fark, şiddetsizliğin negatif bir kavram olarak şiddetin reddi anlamına gelmesi ve pasifizmin şiddetsizliğin ötesine geçmek için eylemselliği gerektirmesidir (Fiala, 2018: 2). Ancak bu ayrım da önemli bir tartışma konusudur çünkü şiddetsizlik de bir tepki olarak eylemsellik olarak değerlendirilebilir. Holmes bu argümanı şiddetsizliğin iki aracında örneklendirmektedir. Afrika-Amerikalı Rosa Parks'ın 1955 yılında siyahi ve beyazlar için ayrı giriş ve alanlar bulunan otobüste, bir beyaza kendi yerini vermemesi aktif bir eylem olmasa da şiddetsizliğe dayanan *pasif direnişin* önemli bir sembolüdür. Joseph McNeill ve diğer Afrika-Amerikalı arkadaşlarının 1960 yılında yalnızca beyazlara servis yapan Woolworth isimli işletmeden ayrılmayı reddetmeleri ise *sivil itaatsizliğin* önemli bir göstergesidir (Holmes, 1990: 1-2). Thoreau'nın sivil itaatsizliği, Thoreau ve Tolstoy'dan etkilenen Gandhi'nin pasif direnişi ve Gandhi'den etkilenen Martin Luther King

Jr.'ın sivil haklar hareketi şiddetsizliğin en önemli örneklerindendir. Tarihsel örneklerden de anlaşılacağı üzere, bu tartışmada şiddetsizliği bir strateji olarak konumlandırmak ve pasifizmi bunun ötesinde değerlendirmek mümkündür. Çünkü şiddetsizlik araçlarını kullanan tüm birey ve gruplar pasifizm içinde değerlendirilse de tüm pasifistlerin bu araçları kullandığını söylemek oldukça güçtür. Bu sonuç, pasifizmin farklı formları ele alındığında ortaya çıkmaktadır.

Pasifizm, savaşın reddinin gerekçelendirildiği temellere ve şiddetsizliğe bağlılık derecesine göre sınıflandırılmaktadır. Hangi koşullar altında olursa olsun, herhangi bir insana fiziksel güç kullanımı dâhil şiddetin tüm formlarının reddedilmesi *mutlak pasifizm* olarak adlandırılmaktadır. Bu görüşe göre şiddet ve savaş hiçbir koşulda meşrulaştırılamamaktadır (Fox, 2014: 126). Tolstoy'un Hristiyan etiğe dayanan pasifizmi dışında mutlak pasifizme örnek vermek oldukça zordur. Pasifizm genel olarak, mutlak pasifizm dışındaki formlarda oluşsa da karşıtları, pasifizmi yalnızca mutlak formunda ele alarak karikatürize etmektedir.

Pasifizmin bir diğer formu, savaşa karşı duruşu bağlamında şekillenmektedir. Tüm savaşlar kuşkusuz şiddet içermektedir. Ancak her şiddetin savaş anlamına gelmediği açıktır. Pasifizm, savaşa karşı ahlaki bir tutum olarak değerlendirildiğinde, mutlak pasifizm bu tutumu karşılayan bir kavram olmaktan çıkmaktadır. Çünkü burada, bireyler arasındaki şiddet tartışmaya açılmakta ve bunun nasıl gerekçelendirildiği öne çıkmaktadır. Cady'nin (2010:67) *kolektivist pasifizm* olarak adlandırdığı bu duruş, kitlesel şiddeti içeren savaşa karşı çıkmakta ancak bireyler arasında, özellikle yaşamın tehdit edildiği durumlarda bireyin kendini şiddete başvurarak korumasını kabul etmektedir. Bu duruşun gündeme getirdiği soru ise bireye karşı şiddet gerekçelendirilebilirken devletler arasındaki şiddetin yani savaşın gerekçelendirilip gerekçelendirilemeyeceğidir. *Epistemolojik pasifizmin* duruşu bu sorunun cevabına dayanmaktadır. Buna göre, uluslar arasındaki sorunların karmaşıklığı, ilişkilerin tarihi, propaganda, medya, ekonomik, politik, coğrafi ve demografik eşitsizlikler göz önüne alındığında, bu bilgilere dayanarak savaş teorik olarak

haklı kabul edilse de savaşın haklı olduğuna inanmak, savaşı haklı çıkarmak için yeterli değildir; bunun için kanıta dayanan bilgi gerekmektedir ancak bu bilgiye ulaşıp ulaşılamadığından hiçbir zaman emin olunmayacaktır (Cady, 2010: 69). Diğer bir deyişle, epistemolojik pasifizm, teoride savaşın gerekçelendirilebileceğini kabul etmekle birlikte pratikte bunu mümkün görmemektedir.

Diğer bir pasifist duruş, *teknolojik pasifizm* olarak tanımlanabilmektedir. Bu görüşe göre, geçmişte savaşlar haklı olsa da özellikle askeri teknolojinin gelişmesi, günümüzdeki savaşların haklı olmasını imkânsız hale getirmiştir. Örneğin, *nükleer pasifizm* nükleer teknolojinin ortaya çıkaracağı ve kullanılacağı savaşların tamamen reddine dayanmaktadır. *Ekolojik pasifizm* ise askeri teknolojinin gelişmesiyle savaşların çevreye vereceği zarara odaklanarak savaşları reddetmektedir (Cady, 2010: 70). Bunun bir diğer örneği ise insanlığın kültürel mirasına verilecek zararın göz önünde bulundurulması ve bu noktadan hareketle savaşların reddedilmesidir.

Cady'nin belirttiği bir diğer pasifizm formu *pragmatik pasifizmdir*. Bu oldukça geniş bir tartışmanın parçası olup aralarında nüanslar olan *haklı savaş pasifizmi*, *koşullu pasifizm* (May, 2015) ve *sonuç odaklı pasifizm* adlarını almaktadır. Pragmatik pasifizm, savaşa mutlak ve ilkeli bir muhalefeti değil, savaştan olası kazanımlara karşı çeşitli riskleri ve maliyetleri tartmaya dayanan pratik bir itirazdır. 19. yüzyılda Ivan S. Bloch (1899) ve Norman Angell'in (1910) savaşı ekonomik gerekçelere ve rasyonel temellere dayanarak reddetmeleri bu kategoride değerlendirilebilir. Aynı zamanda bu kategoride, farklı savaşlara karşı farklı itiraz çeşitleri geliştirilebilir. Birinci Dünya Savaşı öncesinde pasifist düşünceleriyle ön plana çıkan H. G. Wells'in, 1914 yılında savaşın “tüm savaşları sona erdiren savaş” olacağını ifade etmesi ve “Almanya'ya karşı çekilen her kılıcı barış için çekilmiş bir kılıç” olarak nitelendirmesi bu tutuma örnek gösterilebilir (Wells, 1914: 19). İkinci Dünya Savaşı'nda kendilerini pasifist olarak tanımlayan Bertrand Russell ve Albert Einstein'ın Nazi Almanyası'na karşı savaşı desteklemeleri de bu kategoride

değerlendirilebilir. Russell kendi duruşunu *görelî siyasi pasifizm* olarak adlandırmıştır (1943: 8). Bu duruş, belirli koşullar altında gerçekleştirilen savaşları desteklediği için görelî, şiddetsizliğe karşı bireysel bir bağlılık içermediği için siyasidir. Örneklerden de anlaşılacağı üzere pasifizmin bu formu haklı savaş söylemine yaklaşmakta ve haklı savaş pasifizmi ile pragmatik pasifizm arasındaki çizgiyi bulanıklaştırmaktadır. Haklı savaş pasifizmi, haklı olmadıkları söylemiyle geçmişteki savaşlardan ziyade modern savaşlara itiraz etmektedir.

Pasifizme ilişkin yapılması gereken bir diğer sınıflandırma, kişisel ve siyasi formları arasındadır. *Kişisel pasifizm*, savaşa ve şiddete karşı bireysel bir duruşu ifade etmektedir. Barışçıl ilişkileri sürdürme idealine dayanan kişisel pasifizmin en önemli örneği *vicdani ret* uygulamasıdır. *Siyasi pasifizm* ise mevcut sistemi değiştirerek savaşları sona erdirmeye idealine dayanmaktadır (Ryan, 2018: 290). Bununla ilişkili olarak tekil savaşlara karşı çıkmak ile militarizme ve savaş sistemine karşı çıkmak arasındaki ayrımın da netleştirilmesi gerekmektedir. Fiala'ya göre (2014: 467), bireylerin veya grupların algılanan adaletsizlikler nedeniyle belirli savaşlara karşı çıkması, ancak devletlerin haksız savaşlar yapmasını mümkün kılan siyasi koşulları eleştirmemesi, koşullu pasifist bir duruştur. Savaş karşıtlığı da pasifizm gibi bireysel olabildiği gibi belirli bir örgütlü topluluğunun aktif mücadelesi şeklinde ortaya çıkabilmektedir. Savaş karşıtlığının barış hareketlerinden ayırt edici özelliği, belirli bir savaşa karşı, kısa dönemli bir gündeme sahip olmasıdır. Modern dönemdeki en önemli örnekleri arasında Vietnam (1955-1975) ve Irak (2003-2011) savaşlarına verilen tepkiler yer almaktadır.

Pasifizm için bu ayrımların yapılması barış hareketlerinin değerlendirilmesi için oldukça önemlidir. Barış hareketleri, pasifist veya savaş karşıtı bir noktadan hareketle savaşa karşı olmakla birlikte, savaşın ortaya çıkmayacağı bir düzene dayalı barışın tesisi için uzun dönemli projeleri olan, genellikle uluslararası sistemde bir değişiklik öneren ve siyaset yapıcılarını bu yönde etkilemeyi hedefleyen toplumsal ulusal ve/veya ulusötesi gruplardır.

Burada barışın mümkünlüğüne olan inanç yalnızca ahlaki temellere dayanmamaktadır. Savaş ve barışın insan yapımı olduğu düşüncesini içermesi ve her zaman ahlaki temele dayanmaması barış hareketlerinin pasifizmden farkını oluşturmaktadır. Diğer bir deyişle, barış hareketlerinin üyesi olan herkesi pasifist -özellikle mutlak pasifist- olarak nitelendirmek mümkün değildir.

Pasifizm, eylemsizlik olan “savaşmama” anlamında pasif kalmak durumu anlamına gelmemektedir. Bunun aksine, adaletsizlik karşısında ve barış için aktif bir eylemliliktir. Dower’a göre bir pasifist genellikle barışı desteklemek, adaleti teşvik etmek ve adaletsizliğe şiddetle karşı çıkmak, nükleer silahlar, çocuk askerler veya kara mayınları gibi belirli konular da dâhil olmak üzere etik konularla ilgili olarak başkalarıyla ilişki kurmak gibi taahhütlerden herhangi birine veya hepsine sahiptir. Başka bir deyişle, bir pasifist genellikle dünyanın herhangi bir yerinde barışı ve diğer değerleri teşvik etme konusunda güçlü bir kozmopolit bağlılığa sahiptir (Dower, 2009: 135). Buradan pasifizm ile barış hareketleri arasındaki bağın oldukça güçlü olduğu çıkarımına ulaşılabilmektedir. Farklılık, barışın tesisi için ortaya konulan eylemin motivasyon kaynağıdır.

Barış hareketlerinin en önemli araştırmacılarından biri olan Martin Ceadel, barış hareketlerini savaş ve barışa karşı diğer tutumlar karşısında birleştiren şeyin pasifist ideoloji olduğunu belirtmektedir (2000: 4). Bu yaklaşım, barış hareketlerini baskı grubu veya toplumsal hareketler olarak ele alan çalışmalara yeni bir boyut kazandırmıştır. Saldırı savaşı da dâhil savaşı destekleyen militaristler, savaş koşullarını ortadan kaldıracak savaşları destekleyen mücadeleler ve savunma savaşını meşrulaştıran savunmacılara karşı birleşen pasifistler de kendi içinde ayrılmaktadır. Ceadel’e göre barış hareketleri iki ayrı eğilim sergilemektedir. Bunlardan ilki mutlak, ikincisi reformisttir ve bir azınlık olarak değerlendirilebilecek ilkinin takipçileri pasifist olarak adlandırılırken ikincisinin takipçileri pasifisist olarak değerlendirilmektedir. Pasifizizm (pasificism) kavramı ilk kez A. J. P. Taylor (1957) tarafından, savaşın her zaman mantıksız, insanlık dışı olduğunu ve

engellenmesi gerektiğini savunan ancak zaman zaman savaşın gerekli olabileceğini kabul eden duruşu tanımlamak ve pasifizmden ayırmak için kullanılmıştır. Daha sonra bu ayrımı geliştiren ve barış hareketleri ile özdeşleştiren Ceadel'e göre (1996: 1-2), pasifistler müdahale etmeme, tahkim, serbest ticaret, silahsızlanma ve bu konularda uluslararası kurumların oluşturmalarına yönelik kampanya yürüten ve nihayetinde savaşların ortadan kaldırılmasını hedefleyen gruplardır. Bu gruplar, tüm silahlı güçlerin ortadan kaldırılmasından ziyade bu güçlerin mevcut değerlerin korunması için savunma amaçlı kullanımını kabul etmektedir. Pasifistler ise hiçbir koşula bağlı olmadan savaşı reddetmekte ve tüm durumlarda şiddetsizliği tercih etmektedir.

Bu bölümde ele alındığı gibi barış yönündeki eylemsellik, farklı motivasyon kaynaklarına ve şiddet ile savaşa ilişkin yukarıda özetlenen farklı tutumlara dayanmaktadır. Genel bir ifadeyle pasifizm, genellikle ahlaki bir motivasyona dayanmaktadır. Barış hareketleri ise yalnızca ahlaki temele dayanmamakta, barışın sağlanması yönündeki uzun dönemli stratejsinin gerçekleşmesi için aktif bir eylemsellik sergilemektedir. Bu çerçevede, çalışmanın ilerleyen bölümlerinde incelenen örnek olayları, İkinci Enternasyonal ve Parlamentolararası Birlik, “barış hareketleri” olarak değerlendirilmektedir. Bu incelemeye geçmeden önce, İkinci Enternasyonal ve Parlamentolararası Birlik dâhil olmak üzere Birinci Dünya Savaşı öncesindeki barış yaklaşımlarını etkileyen düşünsel miras ve barışı ulusötesi seviyede değerlendiren yaklaşımlar ele alınmaktadır.

1.3.Siyasal Düşüncede Barış ve Barışın Eylemselliği

Siyasal düşünce tarihi yalnızca kanonik düşünür ve metinler üzerinden dahi ele alındığında oldukça kapsamlı bir alan olduğundan bu bölümde Antik Yunan, Roma, Orta Çağ, 16. ve 18. yüzyıllar arasında tarihsel bağlam da göz önünde bulundurularak düşünürlerin barış yaklaşımına odaklanılmaktadır. 19. yüzyılda, önceki yüzyıllar ile karşılaştırıldığında önemli bir çeşitlilik gösteren barış düşüncesinin tarihsel fikirler ile bağlantısının kurulması ve geçmiş ile

devamlılık ve kopuşların belirlenmesi için panoromik bir çerçeve oluşturulmaktadır.

Siyasal düşünce tarihinin ırk, cinsiyet ve din çoğulculuğunu içermediği ve beyaz-erkek-Hristiyan bir çizgi üzerinden incelendiği, bu alandaki önemli bir argümandır. Batı-dışı aktörler, kadınlar, sömürgeler, göçmenler, Hristiyan olmayan kişilerin siyasal düşünceleri bu anlamda dışarıda bırakılmıştır. Bununla ilişkili olarak modern devletin inşasında, beyaz-erkek-Hristiyan düşünürler etkili olmuştur (Coleman, 2000: 2). Siyasal düşüncede barış konusunun ele alındığı bu bölümde de düşünürlerin geleneksel kanonu üzerinden bir değerlendirme yapılmaktadır. Bunun temel sebebi, çalışmanın konusu olan 19. yüzyıl Avrupa barış düşüncesinin, bölümde ele alınan ve Avrupa'nın beyaz-erkek dünyası tarafından dile getirilen düşünceler üzerine kurulu olmasıdır. Bununla birlikte çalışmanın ilerleyen bölümlerinde 19. yüzyıl barış düşüncesi ele alınırken geleneksel kanonun dışında kadınların ve toplumların farklı kesimlerinin barış düşüncelerine değinilmektedir.

Antik Yunan'da bugün kullandığımız anlamıyla barışı karşılayan sözcük, refah ve zenginlik sağlayan tanrıça Eirēnē'nin kişileştirilmesi ile oluşan ve güvende hissetme, rahat bir yaşam sürme, bir kişinin ailesi, arkadaşları ve diğer vatandaşlar ile uyum içinde yaşaması anlamlarına gelen "eirēnē"dir (Hannah, 2014: 12). Homeros'un İlyada ve Odysseia eserleri başta olmak üzere birçok eserde, Antik Yunan'da savaş ve barış konularının merkezi konumu takip edilebilmektedir. Şehir devletlerinin zengin bir kamusal ve katılımcı kültüre sahip olması savaş ve barış konularının kısıtlı bir alanda tartışılmayıp vatandaşlar tarafından ele alınmasını ve vatandaşların siyasi düşüncenin bir parçası olmasını sağlamıştır (Hammer, 2002). Bununla birlikte Antik Yunan tarihinin büyük bir bölümünde, savaş doğa durumu ve devletler arası ilişkilerin düzenlenmesinde kullanılan bir araç, barış ise geçici bir durum olarak değerlendirilmiştir. Ancak Antik Yunan'da savaş ve barışa yönelik tek bir yaklaşımın olduğunu iddia etmek oldukça güçtür. Tarihsel gelişmeler savaşın ve barışın ele alınış biçimleri üzerinde oldukça etkili olmuştur. Bu gelişmelerin

başında Peloponez savaşı (MÖ 431-404) gelmektedir. Savaş bu dönemden itibaren kalıcı, acımasız ve mutlak bir hal almaya başlamıştır. Bu yeni gerçeğe karşı, geleneksel tutumlar ve kurumlar etkisiz olduğunda, özellikle entelektüellerin savaşı düşünme biçimleri değişmiş ve barış yeni bir değerlendirmeye tabi tutulmuştur.

Aristophanes'in *Acharnians* (MÖ 425), *Peace* (MÖ 421), *Birds* (MÖ 414) ve *Lysistrata* (MÖ 411) eserleri savaşın çözüm olmadığını, savaş sonrası travmatik bir ortamda, komedi yoluyla aktarmıştır. Savaş ile birlikte iyi yaşamı sorgulayan filozoflar savaş sonrası problemleri çözecek alternatif siyasi sistemler üzerinde düşünmüşlerdir. Bu isimlerin başında gelen Platon ve Aristoteles, savaş ve barış üzerine tutarlı bir doktrin ortaya koymamışlardır (Ostwald, 2009: 71). Savaşın insan topluluklarında oldukça derin biçimde yerleşmiş olduğunu düşünen her iki düşünür de savaşın nasıl kontrol edilebileceği ve nasıl anlamlı bir şekilde işlevselleştirilebileceği üzerinde durmuşlardır. Bu nedenle, her ikisi de savaş kullanımını sınırlamaya ve özellikle yasalar, ahlaki ve entelektüel eğitim yoluyla şehrin iç barışını güvence altına almaya büyük önem vermiştir.

Platon (MÖ 428-348) Yunan olmayan barbarların doğal düşman, Yunanlıların ise doğal dost olduğunu vurgulamış ve temel olarak şehir-devletler arası savaşın (*polemos*) yerini iç savaşın (*stasis*) alması üzerine iç savaşın sona ermesi için nasıl bir siyasi düzenin kurulması gerektiğini tartışmıştır (2003: 171/470b; 171-172/470c-471b). Aristoteles (MÖ 384-322) İskitler, Persler, Traklar ve Keltler gibi birçok farklı topluluğun, savaşı ve insanların özgürlüklerini ve statülerini tehdit edecek şekilde fetihleri övmelerini eleştirmiştir (1959: 543-545/1324b). Bununla birlikte Aristoteles, Yunan olmayan halklara karşı yapılan savaşlar bağlamında ele aldığı haklı savaş (*bellum justum*) kavramını eserlerinde kullanan ilk düşünürdür. Savunma savaşını meşru görmüş ve hatta bir şehrin savunması için vatandaşlardan oluşacak askeri bir birliğin kurulması önerisinde bulunmuştur. Saldırı savaşının meşru olacağı durumları da ele alan Aristoteles, özgür bir topluluğun saldırı ile

karşı karşıya kaldığında dışarıdan bir müdahale ihtiyacı içinde olması ve bir topluluk kendi kendini yönetemediğinde gerçekleştirilecek bir saldırı savaşının meşru olacağını belirtmiştir. Savaşı özgür toplumların korunması için bir araç olarak değerlendirse de barışın siyasi topluluklardaki erdem konusundaki merkeziliğini de birçok kez dile getirmiştir (1959: 605-607/1333a; 611-613/1334a). Aristoteles düşüncesinde savaş her zaman barışa, barış ise erdeme hizmet etmelidir (Swanson, 2019: 117).

Antik Yunan'da barış, tüm insanların doğal ve evrensel hakkı olarak değerlendirilmediği gibi, uzun bir süre hukuki bir durum olarak da ortaya konulmamıştır. Diplomatik ve hukuki anlamıyla *eirēnē* kelimesi 4. yüzyıldan önce kullanılmamıştır. Savaş dönemlerinde kullanılmak üzere planlanan ittifaklar, barıştan daha güçlü bir bağ olarak görülen dostluk (*philia*) üzerinden gerçekleştirilmiştir (Alonso, 2007: 212). Savaşların yıpratıcı etkisiyle ikili ittifaklar üzerinden ilerleyen barış anlayışı yerini çok taraflı ve eşitlik temelinde tasarlanan anlaşmalara bırakmış, bu durum barışın ele alınış biçimini de değiştirmiştir. Savaşların yıkıcılığının ardından şehir devletleri arasındaki savaş döngüsünün sona ermesi için iki yeni araç geliştirilmiştir. Bu araçlardan ilki, tüm Yunan devletlerinin özerkliğini garanti edecek ve genel barışı (*koinē eirēnē*) sağlayacak çok taraflı barış anlaşmalarıdır. Diğerisi ise Yunan devletleri arasında, aralarındaki savaşları sona erdirmek için Perslere karşı ortak, pan-Helenik bir savaşa devam etme anlaşmasıdır (Raaflaub, 2009: 235). Pers Kralının dayattığı Kral Barışı olarak bilinen Antalcidas Barışı ile (MÖ 387) başlayan ve Makedonya Kralı II. Philip'in Chraeronea Savaşı (MÖ 338) ile güney şehir devletlerinin egemenliğini ortadan kaldırmasına kadar süren dönemde birçok genel barış anlaşması yapılmıştır (Hannah, 2014: 23). Yunan şehir-devletleri arasında kalıcı barışın sağlanması amacıyla yapılan bu anlaşmalarda, tüm şehir-devletleri kapsaması, tümünün siyasi eşitliğinin kabul edilmesi ve anlaşmanın kalıcı olması koşulları oluşturulmuştur. II. Philip tarafından kurulan Corinth Birliği ise, şehir-devletlerinin eşitler olarak taraf olduğu genel barışın sonunu ve hegemon gücün barışı garanti ettiği bir düzene geçişi temsil etmiştir.

Yunan düşüncesinde Aristoteles'i takip eden dönem genellikle Hellenistik dönem olarak ele alınmaktadır (Sinclair, 2010: 239-269). Bu dönemde, Platonculuk ve Aristotelesçiliğin yanı sıra Epikürosçuluk, Şüphecilik ve Stoacılık, gibi düşünce gelenek ve okulları ortaya çıkmıştır. Kozmopolise yapılan vurgu sebebiyle barış konusunda kendisinden önceki dönemlerden farklı bir yaklaşım geliştirmesi bakımından Stoacı okul diğerlerinden ayrılmaktadır. İnsanlığın birliği düşüncesi, siyasi boyutu olmadan 4. yüzyıl öncesinde de mevcuttur ancak Stoacılar ile kozmopolitanizmin siyasi boyutu oluşmaya başlamıştır. Kozmopolitan sözcüğü, Cosmos (Dünya) ve Şehir (Polis) sözcüklerinden türemiştir. Polis, Antik Yunan'da siyasi bir birim olmasının yanı sıra sosyal, ekonomik, kültürel ve dini boyutlarıyla bir kimlik oluşturmaya sebebiyle siyasi bir birimden daha fazlasıdır. Ancak Hellenistik Dönemde, Aristoteles'in insanların potansiyellerini ve yazgılarını gerçekleştirecekleri ideal siyasi birim olarak değerlendirdiği polis, emperyal bir monarşiye dönüşmeye ve kimliğini kaybetmeye başlamıştır. Stoacı düşüncede kozmopolis, söz konusu siyasi bağlamda, insanlar arasındaki yapay sosyal ve kültürel ayrımların reddine dayanmıştır. Ancak burada belirtilmesi gereken husus, Roma öncesi dönemde kozmopolitan düşüncenin değerlendirilmesinde dünya devleti ve dünya vatandaşlığı ayrımının yapılması gerektiğidir. Dünya devleti nosyonunu da içerecek şekilde kozmopolitanizm, Orta Çağ ve modern Avrupa'da ifade edilmeye başlanmıştır (Heater, 1996: 25). Stoacı düşüncenin Roma İmparatorluğu'nda devamı Cicero ve Marcus Aurelius ile sağlanmıştır. Roma İmparatoru Marcus Aurelius'un kozmopolitan düşüncelerini sunduğu "Kendime Düşünceler (Meditations)" isimli eserinde birçok bölümünde, gerekli olduğunda imparatorluğun savunulmasının meşru olduğu belirtilmiştir.

Roma'da Antik Yunan tanrıçası Eirēnē'nin yerini tanrıça Pax almıştır. Pax'ın kişileştirilmesi, Roma vatandaşları ile yabancılar arasındaki ilişkileri nitelemeye ve ayrıca bir dış politika kavramı olarak kullanılmıştır. İçerideki uyum ve istikrarı ise *concordia* kavramı karşılamış ve Roma İmparatorluğu'nda yaşayan ve merkezin yönetimini kabul eden herkese genişletilmiştir. Bu anlamda iç (*concordia*) ve dış (*pax*) barış ayrımının oluştuğunu söylemek mümkündür

(Galtung, 1981: 187). Roma barışının bir diğer önemli özelliği, Roma vatandaşları ve yabancılar arasındaki askeri çatışmaların sona ermesi anlamına gelmesine karşın eşitler arasındaki bir ilişkiyi işaret etmemesidir. Bu dönemde barış; pasifizasyon, zafer, fetih ve imparatorlukla özdeşleşmiştir (Parchami, 2009: 9-10). Roma'nın en önemli şairlerinden Virgil, Aeneid'inde "unutmayın, Romalılar, bunlar sizin sanatınız olacak: fethettiklerinize barışın yollarını öğretmek" sözleriyle bunu gözler önüne sermektedir. Burada barış, tek merkezinin Roma olduğu ve buradan diğerleri üzerine empoze edilen bir olgu halini almıştır. Antik Yunan ve Roma'daki barışa yönelik farklı düşünsel yaklaşımlar bir yana bırakıldığında, savaşların doğallığına ve araçsallığına yönelik bir görüş birliği bulunmaktadır.

İlk kez Aristoteles tarafından dile getirilen haklı savaş kavramı farklı coğrafyalarda da ele alınmıştır. Çin askeri doktrininin gelişmesinde oldukça etkili olan MÖ 5. yüzyıl asker ve filozofu Sun Tzu, Hinduizmin kutsal metinlerinden biri olan Manu Yasalar Kitabı (MÖ. 4. yüzyıl), kavram olarak kullanmasalar da haklı savaşı tartışmışlardır. Bununla birlikte Antik Çağ'da barışa yönelik alternatif yaklaşımlar da oluşmuştur. 6. yüzyıl Çin filozofu Konfüçyüs (MÖ 551- MÖ 479), savaşın barışı sağlamayacağını, pasifik uyumun toplumu bir arada tuttuğunu belirtmiştir. Konfüçyüs ve takipçileri ideal dünyaya bireylerin mükemmelleşmesi ile bireyden, aileye; aileden, devlete ve devletten dünya topluluğuna erdemli yaşamın yayılmasıyla ulaşılacağını belirtmiştir. Benzer şekilde, Budizm ve Hinduizm de *ahimsa* ve *shanti* öğretileri üzerinden dünya barışını kişilerin kendi içlerinde sağladıkları barışa bağlamıştır. Hinduizm, Budizm, Musevilik, İslam gibi birçok dini öğretilerde barışa ve savaşa yönelik prensipler bulunmaktadır. Bununla birlikte Avrupa ve Asya'da, Hristiyanlık, Musevilik ve İslam siyasi düşüncesinde Yunan düşüncesi etkisini korumuştur (Lerner ve Mahdi, 1967: vii). Söz konusu dini öğretiler içinde Hristiyanlık ise Avrupa'da siyasi anlamda barış düşüncesini yüzyıllarca etkilemesi yönüyle diğerlerinden ayrılmaktadır.

Roma'da Hristiyanlığın kabul edilmesi ile Yunan-Roma siyasi düşüncesi gibi savaş ve barışa yönelik düşünceler de değişmeye başlamıştır. Roma İmparatorluğu'nda Hristiyanlığın yayılmasıyla dışarı ile ilişkiler bağlamında değerlendirilen barış, bireylerin Tanrı ile ilişkisi ve bununla bağlantılı olarak iç huzuru üzerinden ele alınmaya başlamıştır. İsa'nın öğretilerine dayanan ve şiddeti tamamen reddeden erken dönem Hristiyan pasifizminin yerini ilerleyen dönemlerde teolojik haklı savaş nosyonu almıştır. Hristiyanların imparatorluk içinde siyasi özgürlüklerini kazanmasıyla imparatorluk, Hristiyan barışının yayılmasının bir aracı olarak görülmüştür. Hristiyanlığın ilk yıllarında dünya barışını Roma İmparatorluğu'nun garanti ettiği düşüncesi korunmuş ve Pax Romana ile Pax Christiana özdeşleştirilmiştir. 4. yüzyıl tarihçisi Eusebius'un etkisi sebebiyle Eusebian geleneği olarak adlandırılan bu düşünceye göre imparator, Tanrı'nın yeryüzündeki temsilcisidir. Ancak Hristiyan düşünce dünyasında bu argümana itirazlar da ortaya çıkmıştır. Bunlar arasında en etkili isimlerinden başında Milan başpiskoposu Ambrose (334-397) gelmektedir. Ambrose'ye göre kilise ve imparatorluk işlevsel olarak eşit olsalar da hiyerarşik olarak kilise, imparatorluğun üzerindedir (Brown, Nardin ve Rengger, 2002: 112). İmparatorluk ve kilisenin eşitliği fikrine en şiddetli şekilde karşı çıkan düşünür ise Hippo'lu Aziz Augustine (354-430) olmuştur. İnançla felsefeyi bir araya getiren ve gerçek barışın Tanrı ile birlik olduğunu vurgulayan Hristiyan düşünür Saint Augustine *Tanrı Devleti (The City of God)* eserinde yer verdiği yeryüzü devletinde savaşların kaçınılmaz olduğu ve Tanrı Devleti kurulana kadar yapılabilecek tek şeyin savaşların adil olmasını sağlamak olduğu görüşüyle haklı savaş doktrininin temelini oluşturmuştur. Bununla birlikte Saint Augustine, Roma İmparatorluğu'nun savaş ve barış pratiklerini eleştirdiği gibi Tanrı Devleti kitabında militarizme birçok eleştiri yöneltmektedir.

13. yüzyılda Aristoteles'in *Etik ve Politikası*'nın Avrupa'da yeniden keşfi ile düşünce dünyası önemli bir dönüşüm geçirmiştir. Bu dönüşümün izleri bilim, insan eylemi, siyaset ve siyasi topluluğa yönelik yeni yaklaşımlarda açığa çıkmıştır. Bu durum Saint Augustine'in (1225-1274), görüşlerinin Aristoteles'in görüşleri bağlamında yorumlanmasını beraberinde getirmiştir. 13. yüzyılın

sonunda Thomas Aquinas, *Summa Theologica* isimli eserinde, günümüze kadar etkili olan Saint Augustine'in haklı savaş düşüncesini Aristotelesçi görüşe dayanarak yapılandırmıştır. Aquinas'a göre, yöneticiler topluluğun ortak iyiliğinden sorumludur ve bu sorumluluğu yerine getirmek için güç kullanabilmektedirler. Bu nedenle savaş yalnızca günah değildir, aynı zamanda günaha karşı savaşmanın dolayısıyla ortak iyiliği korunmanın bir aracıdır (Aquinas, 2004: 240-247). Aquinas, Saint Augustine'i takip ederek insanların yeryüzünde ve aynı zamanda Tanrı devletinde yaşadığı görüşünü sürdürmüştür. Aquinas'a göre insanlar yeryüzünde birlikte yaşamak ve amaçlarına ulaşabilmek için sivil bir düzene ve yasaları uygulayacak yöneticilere ihtiyaç duymaktadır (Aquinas, 2004: 5-8). Bu durum, ikisi de Tanrı'nın otoritesine dayanan ve kaynağını kilise ve devletten alan iki yarı hukuk düzenini gerektirmektedir. Bu yorumla birlikte Tanrı'nın otoritesinin bu iki hukuk düzeninde nasıl dağılacığı önemli bir soru olarak ortaya çıkmış ve çok uzun bir süre papalık ile devletler arasındaki ilişkilerin belirleyicisi olmuştur.

Saint Augustine'in düşünce çizgisinde barışın, Roma kilisesinin zorlayıcı gücüyle sağlanabileceği düşünülürken diğer düşünürler, imparatorluğun Orta Çağ Avrupa'sında barışı sağlayabileceğini ileri sürmüşlerdir. İmparatorluğun barışını tartışmaya açan düşünürlerin başında Dante Alighieri (1265-1321) gelmektedir. 1310 yılında kaleme aldığı *Monarşi*'de (*De Monarchia*) tanık ve tarafı olduğu kilise-devlet tartışmasını yeryüzündeki seküler bir dünya monarşisi önerisi ile noktalamıştır. Dante, Monarşi'nin ilk kitabında bir dünya monarşisinin neden gerekli olduğunun felsefi ve teolojik argümanlarını sunmaktadır. İkinci kitapta, Roma İmparatorluğu'nu ele almakta ve ikinci kitapta önerdiği monarşinin kurulması için kilise ve devlet arasındaki ayrıma ilişkin kuralları belirtmektedir. Dante, Aristoteles düşüncesinin izinde siyasi yaşamın amacının insanlığın entelektüel potansiyelinin gerçekleşmesi olduğunu ileri sürmüş ve bu potansiyelin huzura bağlı olduğunu belirtmiştir (Alighieri, 1996: 6-7). Aynı zamanda düşünen bir tür olan insan ırkının kendini gerçekleştirmesi için gereken barış, insanların irade birliğine bağlıdır. Bununla birlikte Dante barışı yalnızca insanların iç huzur bağlamında ele almamış,

evrensel barışı tartışmaya açmıştır¹ (1996: 8-11). Evrensel barışın sağlanması için Roma İmparatorluğu'nu örnek göstermiştir (1996: 40). Dante'ye göre hiçbir hükümdar sahip olduğu sınırlarla yetinmeyecektir ve farklı siyasi birimler bir arada var olduğu sürece savaşların önüne geçilemeyecektir. Dolayısıyla barış dünyada nihai bir otoriteye ihtiyaç duymaktadır. Ancak söz konusu evrensel otoritenin papalık ve imparatorluk olarak iki kaynağı bulunmaktadır. Evrensel otorite olarak imparatorluk ve dünya monarşisi ile barışın belirli bir merkezden tüm Hristiyanlığa yayılacağını savunmaktadır.

13. yüzyıldan sonra Aquinas'ın haklı savaş düşüncesi ve Dante'nin dünyevi bir yüksek otoriteye dayanan dünya barışı düşüncesi birlikte devam etmiştir. Bununla birlikte 13. yüzyılda skolastik düşünceye meydan okuyan hümanizmin ortaya çıkmasıyla tarih anlayışının değişmesi barış üzerine düşünceleri de etkilemiştir. Aristoteles, Polybius ve Cicero'ya dayanan tarihin tekrar eden dönemlerden oluştuğu anlayışı, Saint Augustine'e dayanan savaşların kaçınılmaz olduğu ancak Tanrı devletinde tam anlamıyla barışın sağlanacağı ve bir daha savaş yaşanmayacağı şeklindeki doğrusal tarihi anlayışının yerini almaya başlamıştır. Bu durum, savaş ve barışın bir “döngü halinde” var olduğu yorumunu oluşturmuştur (Skinner, 1978: 110).

Hristiyanlığın İncil ve erken dönem Hristiyanlık eserlerinin yorumlanmasıyla sadeleşmesi amacıyla çalışmalar yapan Desiderius Erasmus (1466-1536), hümanizmin ilk temsilcilerinden biridir. Erasmus, haklı savaş düşüncesinin savaş için bahane sağlamak ve yöneticilerin kiliselerinin kutsamalarını almak dışında hiçbir etkisi olmadığını savunmuş ve hümanist gerekçelerle savaşı kınamıştır. Bu anlamda, güce güçle karşılık verildiği Roma hukukunun Hristiyanlık üzerindeki etkisini eleştirmiştir. Haklı savaş etiğine karşı İncil'e ve erken dönem öğretilere dayanan bir pasifizmi savunmuştur. Erasmus'a göre insan, doğası itibarıyla barışçıldır ve barış Hristiyanlığın esaslarına ve özüne içkindir. Doğa durumunda düşmanlık, savaş ve katliamlar

¹ Dante'nin evrensel barış ile Hristiyan/Batı dünyanın sınırları dışındaki dünyayı ele alıp almadığı tartışmalıdır. Evrensel barış ifadesini kullanmakla birlikte barış düşüncesinde Hristiyan dünyaya vurgu yapmıştır.

bulunmamaktadır. Erasmus, savaşın aklın ürünü olduğunu değil, insanlığın deneyimlerinden bir şey öğrenememesi sebebiyle tam potansiyeline ulaşamamasının ürünü olduğunu belirtmektedir. Erasmus, Hristiyanlara manevi miraslarını ciddiye alma ve kendilerini gerçek ilerlemenin düşmanı olan savaş çılgınlığından koparma çağrısında bulunmaktadır. Bununla birlikte Erasmus, savaşa karşı düşüncelerini en güçlü şekilde ifade ettiği *Barışın Şikâyeti (Querela pacis)* eserinde “genel olarak Hristiyanların diğer Hristiyanlara karşı savaşı hakkında konuştuğunu” ve “ülkelerinin tehlikede olan barış ve güvenliğini, barbar istilacıların şiddetli saldırılarından koruyanlara karşı farklı bir görüşü olduğunu” belirtmektedir (Erasmus, 1536/1917: 54).

Hümanizmin takip eden dönemlerde iki önemli etkisi olmuştur. İlk olarak İtalyan şehirlerinde siyasetin bireyselliğin dışı vurumu ve erdem kazanmanın alanı olarak görüldüğü bir sivil hümanizm ortaya çıkmıştır. İkinci olarak hümanizmin yansıması ilk kez 19. yüzyılda kavramsal olarak kullanılan uluslararası hukukun gelişmesinde görülmüştür.² Hollandalı hümanist Hugo Grotius (1583-1645) evrensel etik ilkelerin kaynağı olarak her ikisi de belirli topluluklar üzerinde bağlayıcılığı olan kutsal kitap ve medeni kanunu kabul etmemiştir. Grotius’a göre, yalnızca kaynağında doğal haklar bulunan doğal hukuk genellik iddiasında bulunabilecektir. Sivil toplum, bireylerin (sivil öncesi) doğal haklarını korumak için inşa edilmiş bir alandır ve bireyler, hakları hükümetler tarafından korunmadığında veya hükümetler tarafından ihlal edildiğinde güç kullanabileceklerdir. Grotius, doğal hakları doğal hukukun temeli olarak ele almasıyla Orta Çağ düşüncesinde var olmayan bireyselci bir yorum oluşturmuştur. *Savaş ve Barış Hukuku (De iure belli ac pacis)* (1625) eserinde ise doğal haklar yorumunun uluslararası ilişkilerdeki sonuçlarını ele almıştır. Grotius’a göre devletlerin doğal hakları, bireylerin doğal haklarına benzemektedir ve bireylerin kendilerini koruma hakkı gibi devletlerin de kendilerini koruma hakkı bulunmaktadır. Devletler arası ilişkiler bireyler arasında olduğu gibi kanunlar ve ahlaki ilkeler ile yürütülmelidir (Grotius,

² Uluslararası hukuk kavramından önce Avrupa kamu hukuku veya uluslar hukuku gibi kavramlar kullanılmıştır.

1625/2005: 1749-1750). Bununla birlikte Grotius, bir savaşın sebebi adaletsiz ise, savaş sırasında yapılan her şeyin haksız olduğunu belirtmektedir. Burada önemli olan Aquinas tarafından teolojik temellerde sisteme edilen haklı savaş kavramının, bireylerin/devletlerin haklarına dayanan seküler bir yorumunun yapılmış olmasıdır. Bununla birlikte devletler arası ilişkilerin yasalar aracılığıyla yürütülmesi ile savaşların önüne geçilmesini amaçlamış olsa da Gratius'u pasifist olarak tanımlamak mümkün değildir.

Grotius'un kendisinden önceki geleneğe dayanarak oluşturduğu doğal hukuka dayalı uluslararası hukuk görüşü, 18. yüzyılın sonlarından itibaren yerini pozitif hukuk anlayışına bırakmıştır. Bir üst tarafından düzenlenmesi yerine devletlerin kendilerini dolaylı olarak uluslararası teamül hukuku veya doğrudan anlaşmalar yoluyla bilinçli şekilde bağlamalarına dayanmıştır (Brown, Nardin ve Rengger, 2002: 337). Bu anlayış, 19. yüzyıl ortasından itibaren barış hareketlerinin barışın sağlanmasına yönelik yaklaşımında belirleyici olmuştur.

Aydınlanma, otoriter figürler yerine bireyin, inanç yerine aklın ve durgunluk yerine ilerlemenin ortaya çıkışına referans vermektedir. Bu dönemde barış kavramsallaştırması da birey, akıl ve ilerleme üzerinden oluşturulmuştur. 19. yüzyıl siyasi düşünce ve gelişmeleri üzerinde oldukça etkili olan Aydınlanma dönemi, 18. yüzyılda David Hume, Immanuel Kant, Montesquieu, Jean-Jacques Rousseau, Adam Smith, Voltaire ve Denis Diderot gibi isimlerin eserlerinde yansımaları bulmuştur. Barış düşüncesi açısından bakıldığında farklı görüşler olmakla birlikte Aydınlanma'nın birey odaklı ve ilerlemeci yaklaşımı savaşların önlenabilir olduğu görüşüyle güçlü bir barış tartışmasını beraberinde getirmiştir. Bu tartışmayı güçlendiren bir diğer gelişme ise barışın tesisi ve korunmasına ilişkin kurumsal mekanizmalara dayalı planlar olmuştur. Aydınlanmanın erken dönemlerinde barış planları genellikle devletler federasyonu şeklinde bir örgütlenme üzerinden tasarlanmış ve kalıcı Avrupa barışının kurumsal mekanizmalar aracılığıyla kurulacağı ileri sürülmüştür. Aydınlanma'nın ilerleyen dönemlerinde benzer planlar Avrupa sınırlarını aşarak dünya barışını konu edinir hale gelmiş ve insanlığın ortak çıkarlarına vurgu yapmıştır.

Charles Irénée Castel de Saint-Pierre, 1713 yılında yayımlanan *Avrupa’da Barışı Sürekli Kılmak Amacıyla Hazırlanmış Tasarı (Projet pour rendre la paix perpetuelle en Europe)* isimli eserinde, insanlığın “aralarında tartışacak veya bölünecek hiçbir şeyleri olmadığı sürece barış içinde yaşayabileceği” düşüncesinden hareketle ticareti ülkeler arasında birlik sağlayacak bir faktör olarak değerlendirdiği planında, tüm Avrupa ülkelerinden temsilcilerden oluşacak ve ülkeler arasındaki anlaşmazlıkları çözüme kavuşturacak kalıcı bir kongre veya senato kurulması önerisinde bulunmuştur. Saint-Pierre’in planı Jean Jack Rousseau ve Immanuel Kant’ın Avrupa barışı üzerinde düşüncelerinde oldukça etkili olmuştur.

Jean Jacques Rousseau, özellikle insanlık ve onun imkânları üzerine görüşleriyle diğer Aydınlanma düşünürlerinden belirgin biçimde ayrılmaktadır. Jean-Jacques Rousseau (1712-1778), *İtirafılar (Les Confessions)* isimli eserinde Saint-Pierre’in planı ile gençliğinde karşılaştığını ve insanlığın eylemlerinde tutkuları yerine aklın belirleyici olduğu düşüncesi sebebiyle Saint-Pierre’i hatalı ve fazlasıyla iyimser bulduğunu belirtmektedir (1995: 355-356). Rousseau kendisi bir barış planı tasarlamamışsa da Saint-Pierre’in eseri üzerine yazdığı, *Özet (Extrait Du Projet de Paix Perpetuelle de Monsieur L'Abbe de Saint-Pierre)* ve *Yargı (Jugement sur le projet de paix perpétuelle de l'abbé de Saint-Pierre)* metinleri ile devletlerarası bir toplum sözleşmesinin mümkün olup olmadığını tartışmaya açmıştır. Rousseau’nun Özet ve Yargı metinlerinin her ikisi de 1756 yılında yazılmış, Özet 1761 yılında, Yargı 1781 yılında yayımlanmıştır. Özet’te bir Avrupa federasyonunun barışı sağlama potansiyeli üzerinde durmuş ve federasyonun barışı sağlaması için gerekli koşulları değerlendirmiş, Yargı’da bunun gerçekleştirilmesi önündeki engelleri açıklamıştır. Avrupa federasyonunun barışı sağlaması için tüm önemli güçlerin üye olması, tüm üyelerini bağlayan yasa ve yönetmelikleri geçirme yetkisine sahip yasama organının oluşturulması, tüm devletleri ortak kararlara uymaya zorlayabilecek bir zorlayıcı gücün bulunması ve son olarak üyelerinin özel çıkarları federasyonun çıkarları ile çatıştığında üyeliğin sona ermesinin imkânsız olması gerektiğini belirtmiştir. Son koşulun sağlanması için anlaşmayı bozma

eğiliminde olan üyelere karşı silahlı yaptırım uygulanmasını önermiştir (2005: 36-38).

Aynı yıl kaleme alınan iki metin, farklı yıllarda yayımlandığı için üzerine yapılan yorumlarda Rousseau'nun tutarsız görüşlerde olduğu ifade edilmişse de Rousseau bu metinlerde temel olarak savaşların nasıl engellenebileceğini ancak diğer yandan da bunun neden gerçekleşemeyeceğini tartışmıştır. Buna göre, barışı sağlayacak olan tüm devletleri içeren bir federasyon olsa da uluslararası sistem bu yapının oluşumunu mümkün kılmayacaktır. Rousseau'nun uluslararası ilişkilere ve barışa yönelik bu görüşü, insan, toplum ve devlete ilişkin görüşlerinin doğal bir sonucudur. Rousseau'ya göre insan doğası gereği iyi veya kötü değildir, bunun yerine ahlak öncesi durumdadır. Mevcut toplum ve kültürde ise insan medenileşmek yerine kaçınılmaz bir biçimde bozulmaktadır. Aydınlanma döneminde genel olarak düşünürler içinde bulundukları toplumlar ile ilgili sorunları konu edinmişlerdir. Rousseau'nun farkı, insan doğa durumundan sivil topluma geçtiğinde adaletin içgüdünün yerini aldığını ve dolayısıyla ahlakın insanın doğasına girdiğini savunması ve bu durumu insanların karşı karşıya kaldığı en büyük tehlike olarak yorumlamasıdır. Kişilerin yabancılaşmaması için kurulacak sosyal yapıda, insanlar yöneten ve yönetilen, yasa yapıcı ve tebaa olmalı, genel isteğe boyun eğmelidir (1999: 59). Genel isteğin amacı, doğal insanın bozulmamış vatandaşa dönüşmesini sağlamasıdır. Doğal durumdan sivil topluma geçen insanların bozulması, uluslararası toplum bağlamında düşünüldüğünde devletlerin daha fazla bozulacağı düşüncesini getirmektedir. *Savaş Durumu (État de Guerre)* isimli eserinde bu durumu "demir boyunduruğu altında inleyen talihsiz uluslar, bir avuç zalim tarafından ezilen insan ırkı, barışta kanı ve gözyaşları zengin tarafından içilen acı ve açlıkla boğulmuş açlık dolu bir kalabalık ve her yerde güçlü olan zayıfın aleyhine, yasanın müthiş gücü ile silahlanmış" sözleriyle ifade etmektedir (2005: 61).

18. yüzyılın sonunda kalıcı barış planları, Aydınlanma düşünürleri tarafından daha fazla ele alınmaya başlamış ve Avrupa barışı yerine dünya

barışına yönelik planlar tasarlanmıştır. Jeremy Bentham (1748-1832) *Kalıcı ve Evrensel Barış için bir Plan (A Plan For An Universal and Perpetual Peace* isimli metni ile sunduğu barış planını *Ahlak ve Yasama İlkelerine Giriş (An Introduction to the Principles of Morals and Legislation)* eserinde ortaya koyduğu faydacılık düşüncesi ile uyumlu olarak tasarlamıştır. Bentham'a göre savaşlar insan yaşamında acılara sebep olduğu için ortadan kaldırılmalı ve bunun yerine insanlığın mutluluğunu sağlayacak barış tesis edilmelidir. Bunun için kendisinden önceki planlardan farklı iki önemli öneride bulunmaktadır. İlki, Avrupa ülkelerinde silahlı güçlerin azaltılması ve sayılarının sabitlenmesi, ikincisi ise kolonilerin özgürleştirilmesidir (1843: 900-993). Bentham bu önerileri ile Saint-Pierre ve Rousseau'dan ayrıldığı gibi Kant'tan da ayrılmaktadır. Bentham'a göre doğru ve yanlış olan rasyonaliteye değil, maksimum kişinin mutluluğuna bağlıdır. Maksimum mutluluk arayışında ise önemli olan yalnızca Avrupalıların değil tüm dünyada maksimum mutluluğa ulaşmaktır. Ancak Bentham'ın düşüncesinde silahlanmanın azaltılması askeri harcamaların düşmesiyle, kolonilerin özgürleşmesi ve koloni sahibi ülkelerde harcamaların azalması ile bağlantılıdır. Ticaret, Bentham'ın düşüncesinde barışın önemli bir koşuludur. Bentham'a göre barışın bununla ilişkili bir diğer koşulu, uluslararası çıkarların ve politik ekonomi biliminin kamuoyu tarafından anlaşılmasıdır. Bu sebeple, Aydınlanma öncesi planların vaktinden önce ortaya çıktığını düşünmektedir. Aydınlanma ruhunun yayılması ise insanların uluslararası var olan çıkarlar birliğinin farkındalığına ulaşmasını sağlamıştır (Kaposy, Nakhimovsky ve Whatmore, 2017: 2). Politik ekonominin yaygınlaşması, barışa yönelik planların gerçeklik kazanmasını sağlayacaktır.

Kendisinden sonraki dönemi barış üzerine düşünceleri ve barış planı ile en fazla etkileyen Aydınlanma düşünürlerinin başında kuşkusuz Immanuel Kant (1724-1804) gelmektedir. Kant, Bentham'dan ahlaki düşüncesinin temeline insanın haz ve acıyı hissetme yeteneği yerine rasyonalitesini koyarak ayrılmış ve bu ayrım iki önemli düşünürün barış kavramsallaştırmasında belirleyici olmuştur. Kant, dünya barışını mutluluğun maksimize edilmesi yerine kişilerin

otonom özneler olarak diğerlerine karşı saygı duyma ödevi bağlamında değerlendirmiştir.

Kant, tarih felsefesi, siyaset ve uluslararası barış ile ilgili eserlerini 1780'li yıllarda kaleme almıştır. Bu eserler arasında *Dünya Yurttaşlığı Amacına Yönelik Genel Bir Tarih Düşüncesi* (1784), *Aydınlanma Nedir? Sorusuna Bir Cevap* (1784), *İnsanlık Tarihinin Tahmini Başlangıcı* (1786) bulunmaktadır. Kant'ın 1790'lı yıllarda yayımladığı eserlerinde 1789 yılında gerçekleşen Fransız Devrimi'nin etkisi bulunmaktadır. Bu etkinin izleri, siyaset teorisi ve cumhuriyetçiliğe ilişkin görüşlerinin derinleştiği, *Yaygın Bir Söz Üstüne: Teoride Doğru Olabilir ama Pratikte Bir İşe Yaramaz* (1793), *Kalıcı Barış: Felsefi Bir Deneme* (1795), ve *Ahlak Metafiziğinin Temellendirilmesi* (1797) eserlerinde görülmektedir. Martin Wight (1992: 4), Kalıcı Barış'ı, Kant'ın felsefesinin “en olgun meyvesi” olarak değerlendirmektedir. Bu eser aynı zamanda uluslararası ilişkiler disiplininin temel eserlerinden biri haline gelmiştir.

Kant, Kalıcı Barış'ta barışa ilişkin görüşlerini sistematik bir şekilde aktarmıştır. Aşağıda Kalıcı Barış'ta belirlenen maddeler yer almaktadır:

Kalıcı Barışın Maddeleri

Devletler Arasında Kalıcı Barışın Hazırlık Maddeleri

Birinci Madde	Gelecekteki bir savaş için gizli koşullar içeren hiçbir barış anlaşmaları geçerli sayılmamalıdır.
İkinci Madde	Büyük ya da küçük olması fark etmeksizin bağımsız hiçbir devlet diğer bir devletçe miras, takas, alım veya hediye yolu ile edinilmemelidir.
Üçüncü Madde	Daimi ordular aşamalı olarak tamamen ortadan kaldırılmalıdır.
Dördüncü Madde	Devlet dış ilişkileri ile bağlantılı olarak borçlandırılmamalıdır.

Beşinci Madde	Hiçbir devlet diğer devletin anayasasına ve hükümetine zorla müdahale etmemelidir.
Altıncı Madde	Diğer bir devlet ile savaşta olan hiçbir devlet gelecekte barış zamanında karşılıklı güveni imkânsız hale getirecek düşmanlıklara izin vermemelidir.

Devletler Arasındaki Kalıcı Barışın Tamamlayıcı Maddeleri

Birinci Madde	Her devletin sivil anayasası cumhuriyetçi olmalıdır.
İkinci Madde	Uluslararası hukuk özgür devletlerin federasyonuna dayanmalıdır.
Üçüncü Madde	Dünya vatandaşlığı hukuku evrensel konukseverlik koşulları ile sınırlı olmalıdır.
İlk Ek: Kalıcı Barışın Güvencesi Üzerine	Kalıcı barış büyük sanatçı doğa tarafından güvence altına alınmıştır.
İkinci Ek: Kalıcı Barışın Gizli Maddesi	Filozofların kamu düzeni olasılığının koşullarına ilişkin özdeyişleri savaş için hazırlanan devletler tarafından dikkate alınmalıdır.

Kant'ın kalıcı barış için belirlediği koşullardan en tartışmalı olanı devletlerin nasıl bir yapı çerçevesinde bir araya geleceğidir. Kant bir yandan, bir devletler devleti kurulmasını akla dayandırmaktadır. Kant'ın ahlak felsefesi insanın akılcı doğası üzerine kuruludur. Akıl sahibi varlıklar, ortak yasalar aracılığı ile sistematik bir birlik, yani “amaçlar krallığını” kurmaktadır (Kant, 2006a: 41). Kant'a göre, devletler de aynı şekilde akla dayalı olarak bir birlik kuracaklardır. Diğer yandan Kant, gönüllük esasına dayalı ve zora dayanmayan bir birlik önermektedir. Bu öneri, Kant'ın barış tasarısını eleştirilere açmaktadır. Bu bağlamdaki eleştirilerden bir diğeri, barışın tesisi için oluşacak böyle bir

birlik ile bu birliğin var olmadığı durum arasında uluslararası ilişkiler açısından herhangi bir fark olmayacaktır.

Kleingeld, Kant'ın devletler arasında kurulması için önerdiği birliğin, yine Kant'ın doğa durumu ve devlete yönelik açıklamalarından yola çıkarak diğer düşünceleri ile tutarsız olmadığını göstermektedir (Kleingeld, 2004: 305). Kant'ın birey ve devlet düzeyinde doğa durumuna ilişkin yaklaşımında önemli bir fark bulunmaktadır. Bireylerin doğa durumundan, devlet içinde kamu hukukuna tabi olarak çıkabileceklerini belirtmektedir. Devletler de aynı şekilde uluslararası doğa durumundan, bir dünya devletinin, devletler devletinin kamu hukukuna tabi olarak çıkacaklardır (Kant, 2006b: 81). Kant'a yönelik eleştiriler söz konusu argümanından kaynaklanmaktadır. Bireyler ve devletler için doğa durumundan çıkış kamu hukuku ile mümkünken, bireyler düzeyinde kamu hukuku zorlayıcı, devletler düzeyinde ise değildir. Ancak Kant'a göre, bireyler düzeyinde doğa durumundan çıkış despot bir yönetim ile sonuçlansa dahi bir ilerleme olacakken, devletler düzeyinde uluslararası doğa durumundan çıkış despot bir devletler devleti ile sonuçlandığından bireylerin mevcut hak ve özgürlükleri tehlikeye girecektir. Kant'ın temkinli olduğu diğer bir nokta, devletler düzeyinde güçlü bir hegemon devletin, evrensel monarşinin oluşmasıdır (Kant, 2006b: 91). Özetlemek gerekirse Kant, zora dayalı olarak oluşacak veya bir devletin hegemonyasına dayanacak bir dünya devletine karşı çıkmakta ve gönüllüğe dayalı bir birlik önerisinde bulunmaktadır.

Kant'a göre insanlığın tarihsel gelişimi daha barışçıl bir yapıya doğru olacaktır. Devletler arasında savaşların azalması devletlerin içinde siyasi ve ahlaki gelişmeyi sağlayacaktır. Cumhuriyetçiliğe doğru gelişme, devletler arasında savaşları daha da azaltacak ve barışı kuracaktır (Kant, 2006b: 92). Savaşların maliyet ve yıkıcılığının artması bireylerin çıkarlarını savaşların önüne geçilmesi yönünde şekillendirecektir. Söz konusu bireysel çıkar iki yönde etkili olacaktır. İlk olarak cumhuriyetçi yönetimin tesis edilmesi yönünde etki edecektir. Bu durum barışa hizmet edecektir çünkü cumhuriyet yönetimleri barışa eğilimlidir. Despot devletler daha kolay savaş ilan edebilirler. Bunun temel nedeni, cumhuriyetlerde savaşa girip girmeme kararının vatandaşlar

tarafından verilmesidir. Kant, vatandaşların saldırı savaşlarının kendi çıkarlarına olmadığına bilincinde oldukları inancını taşımaktadır. Buna karşın despot yönetimler, savaş kararını kendileri aldığı gibi savaşın yükünü vatandaşlara yüklemektedir. Bireysel çıkarların bununla bağlantılı olarak ikinci etkisi, devletlerin devletler birliğine katılma yönünde eğilimlerinin oluşmasıdır. Bununla birlikte barış, yalnızca çıkarlar doğrultusunda tercih edilmemektedir. Ebedi barış zaten ahlaki bir ödevdir (Kant, 2006b: 100).

Johann Gottfried von Herder, Kant'ın ebedi barış planını yorumlayarak kendi vizyonunu geliştiren ilk düşünürlerden biridir. Alman romantizminin yeni bir mitolojiye dönüşmesinde ilham verici bir rol oynayan Herder, toplumsal kolektivitelerinin (*Völker*) farklı özellikleri üzerindeki argümanları ile birlikte özellikle Avrupa'da şiddetin sona ermesi için kozmopolitan bir perspektif sunmuştur. *Briefe zu Beförderung der Humanität*'ın 118. ve 199. mektuplarında 300 yıl süreyle barışı koruyan Iraquois Birliğini³ ele almış ve Avrupa'da benzer bir yapının oluşup oluşamayacağını sorgulamıştır. Sonuç olarak benzer bir yapının her zaman başarısızlıkla sonuçlanacağını belirtmiştir (2004: 400-407). Herder'in kozmopolitanizmi, Kant'tan farklı olarak uluslararası siyasi yapılar yerine ulusötesi empatiye dayanmaktadır. Bu anlamda Herder, sürekli bir barış olasılığının, Avrupa'nın şiddetli devlet makinelerinin tarihinden uzaklaşılması ve bunun yerine ulusal kültürlerin tarihsel gelişimine dayandırılması gerektiğinde ısrarcı olmuştur. Herder'in halkı (*Volk*) bir aile gibi organik olarak gelişmesine izin verilmesi gereken bir olgu olarak ele alması uluslararası ilişkilere yönelik görüşlerinde etkili olmuştur. Zaman içinde, doğal olarak birlikte büyüyen bir kültür, gerçek bir demokraside belirgin kargaşa ve anlaşmazlıklarla karşılaşmayacaktır. Bu görüşe göre, ulusal ve uluslararası düzeylerde çatışmaya yol açan çeşitlilik değildir, mekanize devlet hükümetidir (Pizer, 2007: 362).

³ 1450-1777 yılları arasında Kuzey Amerika yerli uluslarının (Cayuga, Mohawk, Oneida, Onondaga, Seneca ve sonra (1720) Tuscarora) siyasi otonomilerini korumakla birlikte kendi aralarında savaşmadıkları ve bu durumu "Barışın Büyük Yasası" ile kurumsallaştırdıkları bir birliklerdir.

Kant'ın ebedi barış planını farklı bir düzlemde ele alan bir diğer düşünür Alman idealizminin öncülerinden olan Johann Gottlieb Fichte'dir (1762-1814). Fichte, 1800 yılında kaleme aldığı *Kapalı Ticaret Devleti (Der Geshlossene Handelstaat)* isimli eserinde politik ekonomi ile kalıcı barış arasındaki ilişkiyi kurmuştur (Nakhimovsky, 2011: 23). İlerleyen yıllarda, Napolyon savaşlarına karşı silahlı direnişin önemli bir destekçisi olsa da erken dönem yazılarında Kant'ın devrimci Fransa'nın cumhuriyetçi modelinin yaygınlaşması fikrine bağlı kalmıştır. Bununla birlikte Kant'ın uluslararası hukuk temelinde oluşturduğu barış yaklaşımını politik ekonomi çerçevesinde yeniden yorumlamıştır. Ekonomik yaşamın devletler arası rekabetçi ilişkilerden bağımsız olması gerektiğini ve planlı ve kendi kendine yeterli ekonomilere geçişin uluslararası barışın temel koşulu olması gerektiğini belirtmiştir.

19. yüzyıla gelindiğinde Aydınlanma rasyonalizmi korunmuşsa da bireyin siyasi topluluk ile bağı yeniden tanımlanmıştır. Bireyin siyasi toplulukla ilişkisini yeniden radikal bir biçimde tanımlayan ve Kant'ın kalıcı barış vizyonundan radikal biçimde ayrılan önemli düşünürlerin başında G.W.F. Hegel (1770-1831) gelmektedir. Hegel'in Kant eleştirisi, temel olarak devletlerin doğası ve ilişkilerinin nasıl olması gerektiği konusundaki düşüncesine yönelik değildir. Hegel, Kant'ın ahlak yaklaşımına karşıdır ve devlet ile devletler arası ilişkilere bakışı bu eleştiride temellenmiştir. Hegel'e göre insanlar, ödevlerini ahlaklılıktan etik yaşama (*moralitat - ittlichkeit*) geçiş ile bilir hale gelmektedir. Etik yaşam ise aynı zamanda siyasi bir topluluk olan etik bir topluluk ile mümkündür. Hegel, siyasi topluluğun temelinde toplum sözleşmesi olduğu fikrine, devlet ile sivil toplum arasındaki ayrımı üzerinden karşı çıkmaktadır. Sivil toplum, yaşamın güvenliğinin sağlandığı ve mülkiyet ile kişisel özgürlüklerin korunduğu alandır (Hegel, 2003: 197-198). Devlet ise bireylerin etik topluluğa katılımlarını sağlamaktadır (Hegel, 2003: 64). Etik topluluğun temel özelliklerinden biri, devamlı bir mücadele olmasıdır. Bu sebeple savaşların yokluğu arzu edilir bir şey değildir. Hegel'in düşüncesine göre, bireylerin birbirine ihtiyacı olduğu gibi devletlerin de bir diğerine ihtiyacı vardır (Hegel, 2003: 366-371). Devletler bireyselliklerini diğer devletler ile birlikte

yaşayarak gerçekleştirmektedirler. Diğer yandan da devletler egemenliklerinden hiçbir zaman vazgeçmeyecekleri için her zaman savaş olasılığı vardır ve kalıcı barış hiçbir zaman gerçekleşmeyecektir. Savaş insanlık tarihinin kalıcı bir özelliğidir ve savaşı adaletsiz bir şey olarak görmek felsefi bir düşünce değil, boş bir akıl yürütmedir (Mertens, 1995: 666). Küresel etik topluluk talebi, savaşın mutlak bir kötülük olarak görülmesi gerektiği ve bu nedenle olumlu bir anlam içermeyeceği yanlış varsayımına dayanan salt soyutlamaların bir ifadesidir.

Fransız Devrimi, 18. yüzyıl sonunda siyasi düşüncenin odağını büyük ölçüde değiştirmiştir. Fransız Devriminin ardından Fransa, bir ulus-devlete rehberlik eden seçilmiş bir organ tarafından seçilmiş bir vatandaş kitlesi olarak temsil edilen siyasi olarak tanımlanmış modern liberal ulusun sembolü olmuştur. Bu gelişmeye Kant gibi düşünürler Fransız cumhuriyetçiliğinin Avrupa'nın geri kalanına ilham vereceği düşüncesiyle yaklaşırken Edmund Burke gibi düşünürler devrimi anarşinin kaynağı olarak değerlendirmişlerdir. Devrime yönelik farklı yaklaşımlar, 19. yüzyılın ideolojik rekabetlerinde belirleyici olmuştur. Bununla birlikte 18. yüzyılın sonunda gittikçe artan toplumsal problemlere geleneksel dini ve siyasi argümanlarla yaklaşmak yeterli olmadığından ideolojik kutuplaşmalar hız kazanmıştır. Siyasal düşünce; yasalar, mülkiyet, din ve sivil erdem gibi konuları kamuoyu, evrim, kitle demokrasisi, piyasa ile ilgili daha yeni endişelerle ilişkilendirmiş, piyasa ve toplum konuları ön plana çıkmıştır (Harris, 2011: 897). 19. yüzyılın bu anlamda öne çıkan özelliği, siyasal düşüncelerin ve bu düşüncelerin takipçilerinin kendisinden önceki yüzyıllarla kıyaslandığında sayıca oldukça fazla olması ve çeşitlenmesidir. Amerikan ve Fransız devrimlerinin etkisiyle farklı gruplar ve farklı coğrafi bölgeler arasında görüş alışverişi artmıştır. Siyasal, teknolojik, toplumsal ve ekonomik dönüşümler bireye, devlete ve uluslararası ilişkilere yönelik siyasal yorumları, Avrupa'nın genişlemesi, dünya ticaretinin artması ve yeni ulus devletlerin yaygınlaşması, yeni siyasal düşüncelerin küresel dolaşımını beraberinde getirmiştir. Bu uzun yüzyılda ortaya çıkan siyasi çalışmaların hacmi önceki yüzyıllarla kıyaslanamayacak kadar fazladır (Jones ve Claeys, 2011: 2).

Ancak tüm bu çalışmaların büyük kuramlar oluşturduğunu iddia etmek oldukça güçtür. 19. yüzyıl, düşünce tarihinde çeşitliliğin ve niceliğin maksimuma eriştiği ve siyasal düşüncenin pratikteki en geniş karşılığını bulduğu yüzyıldır. Bunun sonucunda, siyasal düşünceler ile toplumsal hareketler arasında organik bir bağ oluşmuştur. Bu doğrultuda, barışa yönelik düşünsel yaklaşımlar çeşitlendiği gibi çeşitli seviyelerde önemli bir eylemsellik başlamıştır. 19. yüzyıl barış yaklaşımının odağı, siyasi düşüncenin büyük teorilerinden ziyade organizasyonel bir yapıya doğru kaymıştır. Bu bağlamda, 19. yüzyılda barış, çeşitli siyasi, etik ve hukuki normlar üzerine kurulmuştur ve yansıması farklı barış yaklaşımlarında hayat bulmuştur. Bu yaklaşımlar, güç dengesi, kongre sistemi, Aydınlanma düşüncesinin mirası olarak sivil toplum, serbest ticaret ve sömürgecilik, milliyetçilik ve self-determinasyon ilkesi, işçi sınıfının ulusötesi devrimci dayanışması, demokratik katılımcı hakların evrenselliği, teknik ve pozitivist bir proje olarak uluslararası hukuk ve barış hareketlerine dayalı olarak ortaya çıkmıştır (Hippler and Vec 2015: 9). Barışa yönelik yaklaşımların niceliği, 19. yüzyıl siyasi düşüncesinin çeşitliliğine bağlı olduğundan kavramsal tarih düzeyinde değerlendirildiğinde bu çeşitlilik, farklı barış yaklaşımları arasında bir mücadeleyi beraberinde getirmiştir.

19. yüzyıl sonunda yeni yüzyıla girerken *fin de siècle*'in ruhu genellikle kötümserlik ve medeniyetin çöküşe yol açtığına dair yaygın bir inanca işaret etmiştir. Bu sebeple bu dönemde temel siyasi mesele materyalizme, rasyonalizme, pozitvizme, burjuva toplumuna ve liberal demokrasiye karşı duygusallığı, irrasyonalizmi, öznelciliği destekleyen başkaldırı olmuştur. Ancak 19. yüzyılın başından Birinci Dünya Savaşı'na kadar olan dönemde etkili olan milliyetçilik, neo-romantizm, irrasyonalizm, mistisizm, siyasi kötümserlik ve şiddet kültlerine; eğitim, uluslararası tahkim, barışçıl ekonomik kalkınma, sosyal güvenlik ve kentsel yaşamın yeni koşullarına sivil ve demokratik katılım konusunda eşit derecede iyimser ifadeler eşlik etmiştir (Jones ve Claeys, 2011: 2). Bu iyimser yaklaşımlardan biri, savaş ve barış üzerine düşünceleri ile kendisinden önce gelenlerden ayrılan ve kendisinden sonra gelenleri etkileyen Leo Tolstoy'a aittir (1828-1910).

1870'li yıllarda kişisel bir dönüşüm geçiren Tolstoy, *Savaş ve Barış* eserinde yansıttığı görüşlerinde büyük ölçüde değişikliğe giderek daha sonraki eserlerinde, Hristiyan teolojisine dayanan anarşist ve pasifist düşüncelerini yansıtmıştır. Bu eserlerin başında 1893 yılında tamamlanan *Tanrı'nın Krallığı Sizin İçinizde (The Kingdom of God is Within You)* gelmektedir. Tolstoy yalnızca savaşı değil sistemik şiddeti bir bütün olarak konu edinmesi bakımından savaş ve barış konularını ele alan diğer düşünürlerden ayırt edici bir konumda bulunmaktadır. Sosyo-ekonomik ve siyasi yapılarda var olan şiddeti, bu şiddeti organize edenleri ve bunun geniş kesimlerce kabul edilmesini sorunsallaştırmıştır. Organize şiddet ve baskı aracı olarak devleti de bu aşamada reddetmiş ve insanlığın birliği önündeki engel olarak tanımlamıştır. Çünkü Tolstoy'a göre, şiddet ve dolayısıyla devlet İsa'nın öğretileri ile uyumlu değildir (1936: 281). Tolstoy'un Hristiyan pasifizmi, bireylerin ahlaki dönüşümüne ve toplumsal ve siyasi organizasyon formlarının ve insan ilişkilerinin yeniden yapılanmasına dayanmaktadır (Atack, 2017). Bunun gerçekleştirilebilmesi için hâlihazırda başlamış olduğunu düşündüğü Hristiyan bilincinin uyanışının ivme kazanması yönünde teşvik edilmesi gerektiğine dikkat çekmektedir. Tolstoy'un yaklaşımı Hristiyanlık üzerine kurulu olsa da bunu tüm dünyayı kapsayacak şekilde yorumlamıştır. Tolstoy'un önemi, kendisinden önce yalnızca Hristiyan teoloji çerçevesinde ele alınan pasifizmi bunun ötesine taşımasıdır (Brock, 1972: 469). Bu anlamda, şiddetin ahlaki temelde reddi olan pasifist yaklaşıma teorik olarak önemli bir katkı sağlamıştır. Diğer yandan stratejik bir yaklaşım olan pasif direniş, Mahatma Gandhi (1869-1948) üzerindeki etkisi dolayısıyla taktiksel bir katkısı olmuştur (Christoyannopoulos, 2020). Gandhi, Tolstoy'un yaklaşımını, pasif direnişin pragmatik stratejisine dönüştürmüştür.

Genel bir değerlendirme ile Aydınlanma döneminin ardından Batı düşüncesinde dünya barışına yönelik inancın zayıfladığına yönelik bir argümanı ileri sürmek mümkündür. 19. yüzyılın önemli düşünürlerinden Hegel, Marx ve Nietzsche'nin çalışmaları bu argümanı destekler niteliktedir. Bununla birlikte bu dönemde, barışa yönelik inancın zayıflaması yerine barışın kavramsal olarak gücünü kaybettiği ve bunun yerini savaş kavramının aldığı çıkarımını yapmak

mümkündür. G. W. F. Hegel (1770-1831), savaşların mutlak bir kötülük olmadığını, bazı durumlarda gerekli olduğunu ve insanı güçlendirebileceğini belirtmiştir. Karl Marx (1818-1883), barış ve savaş sorunlarına ancak devlet sınırlarını ve çatışmalarını aşan daha temel sosyal sorunlar az çok tatmin edici bir şekilde çözüldüğünde yaklaşılabilirliğini ifade etmiştir. Marx'ın görüşüne göre, kişilerin dünya barışını düşünmeden önce kapitalist bir sistemde işçilerin sömürülmesine son vermeleri gerekmektedir. Friedrich Nietzsche (1844-1900) ise bireylere cesaret onurunu yeniden kazandırması nedeniyle savaşı bir erdem olarak açıkça tartışmaya açmıştır. Bu nedenle 20. yüzyıla şekil veren dünya barışı planları genellikle Kant'ın felsefesine geri dönmüştür. Ancak bu durum 19. yüzyılda barışın tamamen konu dışı bırakıldığı anlamına gelmemektedir. 19. yüzyılda büyük siyasi teorilerin gündeminden çıkan barış, oldukça kuvvetli bir biçimde sivil toplumun gündeminde yer almıştır.

Sivil toplumun barışı, günümüzün en dikkat çekici tartışma konularından biridir. Uluslararası ilişkiler alanında çalışanlar uzun bir dönem çalışmanın başında ele alındığı gibi devlet merkezli bir barış tanımına sadık kalmışlardır. Çalışmanın zaman aralığındaki barışa yönelik argümanlar, bir yandan uluslararası ilişkilerde uzun zaman hâkim olmuş *devletlerin barışı* yaklaşımını diğer yandan ise disiplinin çoğulcu bir hale gelmesiyle tartışmaya açılan *sivil toplum üzerinden barış* yaklaşımını yansıtmaktadır. Birinci Dünya Savaşı öncesi dönemde devletlerin barış modeli birçok uluslararası ilişkiler teorisinde tarihsel bir model olarak kullanılmışsa da sivil toplum üzerinden barış yaklaşımı dışarıda bırakılmıştır. Bu bakımdan çalışmanın devamında, uluslararası ilişkilerde barışa yönelik yaklaşımlar ele alınmakta ve bu yaklaşımların ulusötesi seviyede barışa ve barışın eylemselliğine yönelik argümanları değerlendirilmektedir. Birinci Dünya Savaşı öncesindeki sivil toplum üzerinden barış yaklaşımının bu yaklaşımlar için bir model olup olamayacağına yönelik bir sorgulama için zemin oluşturulmaktadır. Bunun yanı sıra bu bölüm, liberalizm ve Marksizmin barış yaklaşımlarının incelenmesiyle çalışmanın örnek olayları olan Parlamentolararası Birlik ve İkinci Enternasyonalin ideolojik temellerinin ortaya konmasına yardımcı olmaktadır.

1.4.Ulusötesi Seviyede Barış ve Barışın Eylemselliği

Uluslararası ilişkiler disiplini, özellikle geleneksel uluslararası ilişkiler teorisi, uluslararası ilişkileri savaş ve çatışmalar; barışın imkânını savaşların sona ermesi üzerinden değerlendirmiştir. Barışın savaşın yokluğu olarak değerlendirilmesi, barışın daha derin ve kapsamlı düşünülmesi önünde bir engel oluşturduğu gibi savaşın sabit bir formda ele alınması barış tartışmalarını daha da kısıtlamıştır. Bununla birlikte Birinci Dünya Savaşı'ndan günümüze kadar uluslararası ilişkilerde barışa yönelik temel yaklaşımlar incelendiğinde barış tanımının içinde bulunan bağlama göre değiştiği ve uluslararası ilişkilerin teorik yaklaşımlarının buna paralel şekillendiği görülmektedir. Devlet ve/veya devletlerden oluşan sistem çerçevesinde oluşturulan argümanlar, barışı teorik tartışmaların merkezinden uzaklaştırma ve savaşın yokluğu şeklindeki barış tanımını güçlendirmektedir.

Uluslararası ilişkilerin geleneksel teorilerinden realizm, uluslararası ilişkilere savaş odaklı bir kavrayış sunmaktadır. Buna göre savaş, uluslararası ilişkilerde bir anomali değil, uluslararası ilişkilere içkin bir durumdur. Realizmin ontolojik kabullerinde savaş, uluslararası ilişkilerin doğal bir parçası olarak değerlendirilmekte ve bununla bağlantılı olarak barış bir istisna hali olarak görülmektedir. Uluslararası ilişkilerde savaşın olağan kabul edilmesi ve aktör olarak devlete atfedilen önem, barışın savaş temelinde ele alınmasını ve devletçi bir barış tanımlamasına neden olmaktadır.

Realizmi, uluslararası ilişkilerde devletlerin stratejilerine ilişkin geliştirdikleri farklı argümanlar temelinde klasik, yapısalcı/neo, neoklasik realizm şeklinde sınıflandırmak mümkündür. Bunun yanı sıra realizm, gerçekliği ele alış biçimi bakımından bir bütün olarak diğer teorilerden ayrılmaktadır. İnsan doğasına dayanan yaklaşım ve bu yaklaşımın devlet ve/veya uluslararası ilişkiler üzerindeki izdüşümü, realizmin pasifist bir uluslararası düzene olan şüpheli tutumunun temelini oluşturmaktadır (Doyle, 1997: 43). Bununla birlikte realist gelenek içinde savaşın nedenlerine ilişkin farklı yaklaşımlar bulunmaktadır. Klasik realizm, savaş insan doğasına yönelik kabulleri çerçevesinde devletler

arası güç mücadelesinin kaçınılmaz bir sonucu olarak değerlendirmektedir. Neorealizm ise uluslararası sistemin anarşik yapısının bir sonucu olarak değerlendirmektedir. Buna karşın, analiz birimini salt devlet veya salt uluslararası yapı olarak ele almayan ve uluslararası siyaset ve siyasal olan arasındaki ilişkiye dikkat çeken isimler, savaşa ve bununla bağlantılı olarak barışa yönelik daha kapsamlı görüşler ortaya koymaktadır. Bu anlamda, Carl von Clausewitz, Carl Schmitt ve Raymond Aron'ın görüşleri dikkat çekicidir. Clausewitz, Schmitt ve Aron, realist geleneğin savaşı uluslararası ilişkilerin belirgin bir özelliği olarak ele almasına uyumlu görüşler sunmakla birlikte savaşa yönelik araçsal çözümlemeleri ile savaşın sınırlarını belirlemişlerdir.

İsimleri realist gelenek ile özdeşleşen Clausewitz, Schmitt ve Aron, siyaset teorisi ve uluslararası ilişkilerde savaşı tartışan temel eserlerin yazarlarıdır. Ortak noktalarını savaşı siyasal olan üzerinden yorumlayarak uluslararası ilişkilerde olağan bir hal olarak değerlendirmeleri oluşturmaktadır. Bu yorumlarda uluslararası ilişkilerde barış, çeşitli araçlarla kurulması gereken ve iki savaş arasında yer alan bir uğrak noktası halini almıştır. Burada barış, realist geleneğin geri kalanı gibi negatif anlamda ele alınsa da savaşın siyasal olana içkin değerlendirilmesi, devlet ve uluslararası ilişkiler arasındaki bağın kurulması, savaşın araçsallaştırılması ve bir araç olarak savaşın sınırlarının çizilmesi ile bu sınırların aşılması durumunda meydana gelebileceklerin açıklanması bakımından açıklayıcı bir çerçeve sunmaktadır.

Clausewitz savaş üzerine yazdığı eserinde (*Der Krieg*), savaşı siyasetin başka araçlarla devamı olarak tanımlamaktadır. Savaş, “kişiler ve hükümetlerin düşüncelerinin farklı bir dışavurumudur....ve bu dışavurumun kendine ait bir grameri olsa da kendine ait bir mantığı yoktur” (Clausewitz, 2007: 252). Ancak burada Clausewitz'in gerçek savaş ve mutlak savaş arasında yaptığı ayrıma dikkat çekmekte yarar bulunmaktadır. Gerçek savaş, siyasi amaçlar çerçevesinde gerçekleşen “tarihsel bir olgudur” (Karaosmanoğlu, 2015: 11). Bununla birlikte gerçek savaş siyasi amaçtan uzaklaşıldığı ölçüde aşırılıkların ortaya çıkmasıyla

mutlak savaşa dönüşme riski taşımaktadır. Clausewitz bu riski ortaya koymakla birlikte mutlak savaşın gerçekleşebileceğini öngörmemektedir.⁴

Uluslararası ilişkiler teorisinde ismi realist gelenek ile birlikte anılan Carl Schmitt, Clausewitzyan bir yorumla savaş siyasetin devamı olarak tanımlamaktadır. Schmitt'e göre:

“siyaset de (*savaş gibi*)⁵ en azından potansiyel olarak bir düşmanlık unsuru içerir ve eğer barış kendi içinde potansiyel savaş barındırırsa barış da potansiyel bir düşmanlık momentini taşır. Sorun, düşmanlığın sınırlandırılması ve düzenlenmesini, yani göreceli düşmanlığı mı yoksa mutlak düşmanlığı mı temsil ettiği meselesidir” (Schmitt, 2017: 88-89).

Schmitt'in siyasal olana ilişkin görüşleri insan doğasına ilişkin yorumuna dayanmaktadır. “Bütün gerçek siyasal teorilerin insanı kötü varsaydığını ve her koşulda sorunlu, tehlikeli ve dinamik bir varlık olarak kabul ettiği” saptamasını yapmaktadır (Schmitt: 2014: 91). Bunun yanı sıra Schmitt'e göre (2014: 63) “tüm insan yaşamı bir mücadeledir ve her insan mücadelecidir”. Devlet kavramı ile özdeşleştirmeden ve devletin önüne koyarak ele aldığı siyasal kavramı, dost ve düşman arasındaki ayrıma dayanmaktadır. Düşman olan var olduğu sürece siyasal olan ve bununla bağlantılı olarak savaş bir olasılık olarak var olacaktır. Mücadelenin olmadığı pasifize olmuş bir dünyada dost-düşman ayrımı, dolayısıyla siyaset de ortadan kalkacaktır (2014: 65). Bununla birlikte Schmitt'i realist gelenekten ayıran önemli bir nokta, savaşa ilişkin açıklamasına uluslararası sistemin yapısının değişmezliği üzerinden ulaşmamasıdır (Colombo, 2007: 24). Değişmez olan dost-düşman ayrımı ve bu ayrımın meydana getirdiği siyasal olandır. Savaş, siyasal bir karşıtlık olan dost-düşman ayrımının ortaya koyduğu devamlı bir olasılıktır. Schmitt siyasal karşıtlık yerine, *barış için savaş, savaşa karşı savaş* gibi farklı gerekçeler ile ortaya çıkan savaşları “çok yoğun ve insanlık dışı” olarak tanımlamakta ve bu durumda düşmanın, “siyasal olanı aşan bir biçimde başta ahlaki olmak üzere diğer

⁴ Clausewitz'in mutlak savaş kavramsallaştırmasının, Birinci Dünya Savaşı'nda gerçek savaşın mutlak savaşa dönüşmesiyle gerçeklik kazandığı argümanı üzerine kurulu çalışma için bkz. (Gülboy, 2014).

⁵ Vurgu yazara aittir.

kategoriler bakımından da aşağılanmak ve insanlık dışı bir yaratık olarak tanımlanmak” zorunda olduğunu belirtmektedir (2014: 66). Schmitt’in açıklamalarında düşman kişisel değildir, “insanlardan oluşan bir bütün karşısında mücadele eden benzer bir bütündür, hele ki tüm bir halka dayandırılan bütünlük, kendinde kamusal nitelik taşıdığından, düşman da sadece kamusal düşmandır” (2014: 59). Schmitt’in dostluk ve düşmanlık yaklaşımı ile siyasal olan ile savaşın sınırlarını belirlediği yorumu yapılabilmektedir. Savaş devamlı bir olasılık olsa da bu sınırlar içinde devletler arasındaki ilişkilerde düzen sağlanabilmektedir.

Realizmin önde gelen isimlerinden Raymond Aron, Schmitt’in dost-düşman ayrımını kabul etmekle birlikte bu ayrımı bir sonuç olarak değerlendirmektedir. Aron’a göre dost-düşman ayrımı birimler arası doğa durumunun kaçınılmaz ve kalıcı bir özelliği değil, bunun yerine birimler arası doğa durumunun bir sonucudur (Aron, 2003: 755). Aron, 1962 yılında yayımlanan *Barış ve Savaş: Bir Uluslararası İlişkiler Teorisi (Peace and War: A Theory of International Relations)* isimli eserinde aktardığı barış ve savaşa ilişkin görüşlerini, Clausewitz’in savaş teorisi üzerine kurmuştur.

Aron, Barış ve Savaş eserinin ilk bölümünü kavram ve sistemler üzerinden teorik açıklamalara ayırmıştır. Bu bölümde Aron, uluslararası sistemin yapısının anarşi olduğu, devletlerin birbirlerinin göreceli güç ve kolektif eylem için kolektif kapasitelerini yakından izlemeleri gerektiği gibi argümanlarını tekrarlamış ve savaş ve barış durumlarının uluslararası siyasette kalıcı bir olasılık olduğunu belirtmiştir. Bununla birlikte Aron’ın argümanlarını farklılaştıran unsurlar bulunmaktadır. Aron, kavramsal çerçevesi için ahlaki bir çerçeve sunmuştur. Örneğin, tüm siyasi kararların bir derecede adalet vurgusu içerdiğinin altını çizmiş ve savaşın yalnızca güç ilişkileri çerçevesinde ele alınmayacağını vurgulamıştır. Bunun yanı sıra savaşı tarihselleştirmiştir. Savaş, devletlerin güç, güvenlik ve şan gibi farklı amaçlarına yönelik bir araçtır. Amaçların farklılığı ve devletlerin rejimlerinin uluslararası ilişkilerdeki belirleyiciliği üzerinde durmuştur. Bununla birlikte Aron, Clausewitz gibi gerçek savaşın mutlak savaşa dönüşme riskini göz önünde bulundurmuş ve

düşmanın yok edilmesinden başka bir alternatif üretmediğinde siyasetin ortadan kalkmaya başladığını vurgulamıştır. Ancak bu durumda dahi savaşın siyasi amaçlara dayanan bir yapı izlenimi verdiğini belirtmiştir.

Aron çalışmasının son iki bölümünde hukuk ve imparatorluk yoluyla barışın sağlanıp sağlanamayacağı sorusunu ele almıştır. Aron'a göre uluslararası hukuk ve kurumlar dünya barışını sağlama konusunda başarılı olamayacaklardır. Barışın, cumhuriyetçi rejimlerin evrenselliği, uluslararası topluluğun homojenliği ve silaha başvurma pratiğinden vazgeçilmesi durumunda sağlanacağını belirtmiştir. Bu koşullar imparatorluk yoluyla dünya barışının sağlanması için de geçerlidir. Ancak Aron açıklamalarına bu koşulların gerçekleşmesini öngörmediğini de eklemektedir.

Uluslararası ilişkilerde realist gelenek savaş ile özdeşleşmişse de realizmin savaşları meşrulaştırarak desteklediği veya barışa bir değer atfetmediği yorumu oldukça genelleştirici bir yorumdur. Örneğin, klasik realizmin önemli isimlerinden Edward Carr, ütopyacığa ve gerçekçiliğe yönelik eleştirilerini aktardığı *Yirmi Yıl Krizi* isimli kitabını gelecekte barışı inşa edecekler adamıştır (Carr, 1946: xiv). Neorealizmin disiplindeki uzun süreli hâkimiyeti, savaş durumunun kaçınılmaz ve aşılamaz olduğu düşüncesini yerleştirmiştir. Ancak realizm, neorealizmin ötesinde düşünüldüğünde tarihsel ve düşünsel olarak güçlü temellere dayanan bir realist barış tartışması yapılabilecektir.

Uluslararası ilişkilerin bir diğer geleneksel teorisi olan liberalizm, merkezine savaş yerine iş birliği ve barışı almaktadır. Klasik liberalizm ile uluslararası ilişkilerin liberal teorisi arasında önemli farklılıklar bulunmaktadır. Ancak bir bütün olarak bakıldığında klasik liberalizm ile uluslararası ilişkilerin liberal teorisinin odağı tüm insanlar için bireysel özgürlüklerin maksimize edilmesidir (Haar, 2009: 126). Liberalizm bu amaç çerçevesinde, bireysel özgürlüklerin korunması için devletin varlığını gerekli bulmakta ancak devletin, realizmin aksine, kolektif iradenin üstünde olmak yerine kolektif iradenin aracı olduğu bir düzenin tesis edilmesi gerektiği argümanını savunmaktadır. Bu temel

üzerine inşa olan liberal teori, uluslararası ilişkilerde ilerlemeci, işbirlikçi ve modernist özellikleri çerçevesinde ele alınmaktadır (Zacher ve Matthew, 1995: 45).

Liberalizmin dünyayı algılama biçimi realizm ile aynı değildir. Uluslararası ilişkilerin değişim potansiyelinin ön planda tutulduğu liberal görüşte ilerlemeye olan inanç ile birlikte belirli bir hedefe ulaşmak gibi bir amaç söz konusu değildir. Uluslararası ilişkilerde barış, refah ve adaletin aşamalı olarak sağlanması, bireylerin özgürlüğünün alanını genişletecektir. Özgürlüklerin genişlemesi devletler ve diğer uluslararası aktörler arasındaki iş birliğini artıracak ve bunun sonunda uluslararası ilişkiler dönüşecektir. Bu sebeple liberalizm, dünyanın liberal demokrasi, karşılıklı bağımlılık, uluslararası kurumlar gibi unsurlar çerçevesinde modernize olma potansiyelini vurgulanmaktadır.

Uluslararası ilişkilerde farklı liberalizm sınıflandırmaları bulunmaktadır. Robert O. Keohane (1990: 40) ticari, düzenleyici ve cumhuriyetçi liberalizm ayrımı yaparak, ticari ve cumhuriyetçi liberalizmin karışımını sofistike liberalizm olarak adlandırmış ve bunun ekonomik değişim ve daha fazla uluslararası iş birliğini hızlandıracak kurumların inşasını vurguladığını belirtmiştir. Zacher ve Matthew (1995), Keohane'in sınıflandırmasından yola çıkarak liberalizmi, ticari ve askeri liberalizmi içeren karşılıklı bağımlılık liberalizmi, bilişsel liberalizm, sosyolojik liberalizm ve kurumsal liberalizm olarak sınıflandırmışlardır. Andrew Moravcsik (1997: 524), düşünsel liberalizm, ticari liberalizm ve cumhuriyetçi liberalizm ayrımına gitmiştir. Liberalizmin önemli isimlerinden Doyle (1986) liberalizmin üç geleneğini, liberal pasifizm, liberal emperyalizm ve liberal uluslararasıılık olarak değerlendirmiştir. Uluslararası ilişkilerde liberal akımlara yönelik sınıflandırmaları çoğaltmak mümkündür. Bu durum uluslararası ilişkilerin liberal teorisinin farklı argümanlar çerçevesinde bölünmesine neden olurken klasik liberalizm ile düşünsel mesafenin açılması ve klasik liberalizmin temel argümanları ile bağın zayıflaması bağlamında önemli bir eleştiri konusudur (Dunne, 2001: 179; Haar, 2009: 150). Bununla birlikte uluslararası ilişkilerde liberalizmi aynı temele

dayanan liberal uluslararasıılık ve neo(liberal) kurumsalcılık çerçevesinde ele almak mümkündür. Bu sınıflandırma uluslararası ilişkilerde liberalizmin savaşların nedenlerine (emperyalizm, güç dengesi, demokratik olmayan rejimler) ve barışın nasıl tesis edileceğine ilişkin argümanlarına (kolektif güvenlik, ticaret, dünya devleti) göre şekillenmektedir (Dunne, 2001: 163).

İdealizm veya liberal idealizm olarak da adlandırılan liberal uluslararasıılık, uluslararası ilişkilerin ilk teorilerindendir (Haar, 2009: 142). Liberal uluslararasıılığın temel önermesi, uluslararası kurumların oluşturulması ve uluslararası norm ve kuralların tesisi ile dünyanın daha barışçıl bir yer haline gelmesinin mümkün olduğudur. Diğer bir deyişle, liberal uluslararasıılık, uluslararası sistemde anarşinin aşılmasını mümkün görmektedir.

Liberal uluslararasıılığın düşünsel temelleri, bireyler arasındaki toplumsal sözleşmeyi uluslararası ilişkiler bağlamında yorumlayan Immanuel Kant ve Jeremy Bentham gibi düşünörlere dayanmaktadır. 17. ve 18. yüzyıllarda liberal düşünörlöer genellikle iç siyasete odaklanmış ve uluslararası siyasette liberal değöerlerin, güç ve çıkar gibi etmenler sebebiyle uygulanamayacağını altı çizilmiştir. John Locke, doğöl hukukun uluslararası alanda sınırlı bir etkisi olabileceğini öngörmüştür. Jean Jacques Rousseau, konfederatif bir cumhuriyetin uluslararası alandaki sorunları aşabileceğini belirtmişse de bunun “uluslararası ilişkilerde akıldan ziyade gücün belirleyiciliğine devam edeceği” düşöncesiyle gerçekleşme imkânının olmadığını vurgulamıştır. Bu nedenle liberal uluslararasıılık, diğer liberal düşünörlöerden ayrılan Kant ile özdeşleşmiş ve aynı zamanda Kant, liberal barış anlayışının gelişiminin en önemli temsilcisi haline gelmiştir. Birçok düşünörlöer gibi Kant da siyaset üzerine yazılarında savaşın nedenlerine ve savaşın nasıl engellenebileceği üzerine eğilmiştir. Kant’ın kendisinden önceki düşünörlöerden farkı, devletler arasındaki ilişkilerde düzen ve istikrarın dışında kalıcı bir barışın sağlanmasını mümkün görmesi olmuştur. Bununla bağlantılı olarak Kant’ın ayırt edici yönlerinden biri, barışı savaşların yokluğu şeklinde, negatif anlamda ele almamasıdır. Kant’a göre gerçek barış “devletler içerisinde, devletler arasında ve devletler ile yabancılar arasında

hukukun üstünlüğünü ve bu koşulun evrenselliğini gerektirmektedir” (Kleingeld, 2006: xv).

19. yüzyıl liberal uluslararasııcılığının Bentham ve Richard Cobden gibi önemli isimleri uluslararası barışa ilişkin görüşlerini çıkarların doğal uyumu öğretisi üzerine kurmuştur. Bu yaklaşımda, klasik liberalizmin birey ve devlet arasında gördüğü çıkarların uyumunun uluslararası ilişkilerdeki potansiyeli vurgulanmıştır. Ancak 20. yüzyıl liberal uluslararasııcılığında bu görüş sorgulanmaya başlamıştır. 20. yüzyılın ilk yıllarında temel sorun, uluslararası ilişkilerde savaşların önüne geçmek olmuş ve serbest ticaretin bu konuda ne kadar başarılı olduğu tartışmaya açılmıştır. John A. Hobson, 1902 yılında yayımlanan *Emperyalizm (Imperialism: A Study)* isimli eserinde uluslararası ilişkilerde çatışmaların nedeninin kapitalist sisteme bağlı emperyalizm olduğunu ortaya koymuştur. Hobson’a göre, Avrupa devletlerinin Avrupa dışındaki ticari rekabeti uluslararası çatışmaların temel nedenidir ve savaşların önüne siyasi reformlar yoluyla devletlerin demokratikleşmesi ile geçilecektir (Hobson, 2005: 360).

19. yüzyıl liberal uluslararasııcılığında barış insanlığın tarihsel seyrinde olağan bir uğrak iken, 20. yüzyılın ilk yıllarında inşa edilmesi gereken bir fenomen haline gelmiştir. Bu dönemde liberal uluslararasııcılığın en önemli isimlerinin başında gelen Woodrow Wilson, on dört ilkesinde barışın gizli diplomatik ikili anlaşmalar ve güç dengesinin hâkim olduğu bir yapı yerine uluslararası bir kurum çerçevesinde sağlanacağını vurgulamıştır. Savaş sonrası dönem için öngörülen yapının en önemli aktörlerinden Milletler Cemiyeti bu çerçevede kurulmuştur. Bununla birlikte 1919 yılında imzalanan Milletler Cemiyeti Sözleşmesinin 16. maddesinin de gösterdiği gibi barışı tesis etmek için oluşturulan bu düzen, devletlerin temel aktörler olduğu ve askeri güce dayanan kolektif güvenlik sistemi çerçevesinde kurulmuştur. Milletler Cemiyetinin düşüşü ise uluslararası ilişkilerde 20. yüzyıl liberal uluslararasııcılığının sonunu simgelemiştir.

Tablo 1.1. Liberal Uluslararasıılık, Savaşın Nedenleri ve Barışın Belirleyicileri

	Önde Gelen Kişiler	Çatışmaların Nedenleri	Barışın Belirleyicileri
Birinci İmge İnsan Doğası	Richard Cobden	Hükümetlerin doğal düzeni bozan ulusal ve uluslararası müdahaleleri	Bireysel özgürlük, serbest ticaret, refah ve karşılıklı bağımlılık
İkinci İmge Devlet	Woodrow Wilson	Uluslararası siyasetin demokratik olmayan doğası	Ulusal otonomi, halka cevap veren şeffaf hükümetler, kolektif güvenlik
Üçüncü İmge Sistemin Yapısı	John A. Hobson	Güç dengesi sistemi	Uzlaşa sağlayacak ve kararları uygulatma mekanizmasına sahip bir dünya hükümeti

Neoliberal kurumsalcılık, liberal uluslararasıılığın modern biçimi olarak yorumlanmaktadır (Haar, 2009: 144). Metodolojik olarak büyük oranda pozitivist ve rasyonel olması, uluslararası ilişkilerin anarşik yapısına ilişkin kabulleri ve devleti uluslararası ilişkilerde temel aktör olarak değerlendirmesi bakımından liberalizmi kendisinden önceki liberal akımlarından ayırmaktadır. Aynı özellikler sebebiyle neorealizme olan yakınlığı nedeniyle eleştirilmektedir. Bununla birlikte neoliberal kurumsalcılık, devletlerin uluslararası kurum ve rejimler çerçevesinde iş birliği olanakları üzerinde durmaktadır.

David Mitranı (1943), İkinci Dünya Savaşı'nın son yıllarında, insanların refahlarına yönelik ihtiyaçları üzerine yapılan teknokratik bir sözleşme ile ulusötesi kurumların oluşturulması gerekliliğini vurgulamış ve kurumlar üzerinden dünya barışının sağlanmasına yönelik en kapsamlı tasarılarından birini gerçekleştirmiştir. 1970'li yıllarda uluslararası ilişkilerde devlet dışındaki aktörlerin önemini vurgulayan çalışmalar artmıştır. Robert Keohane ve Joseph Nye 1972 yılında gerçekleştirdikleri çalışmalarında çıkar grupları, ulusötesi şirketler ve uluslararası hükümet dışı örgütlerin uluslararası ilişkilerdeki merkeziliğini vurgulamışlardır (Keohane ve Nye, 1972). 1970'li yılların başında bu çerçeveden aktörlerin çoğulluğu ve karşılıklı bağımlılık, bütünleşme gibi etkileşim biçimlerinin dile getirilmesiyle ortaya çıkan pluralizm, 1980'li yıllarda neoliberal kurumsalcılığa evrilmiştir. Ancak bu dönüşümde devletlere temel aktörlüğü geri verilmiştir. Keohane (1986: 8), bu dönemde gerçekleştirdiği çalışmasında, uluslararası ilişkilerde “diğer aktörlerin devletlere tabi olduğunu” belirtmiştir. Bu değişimin temel sebebi önde gelen neoliberal kurumsalcı argümanları neorealizme cevap niteliğinde geliştirmeleri olmuştur. Keohane ve Nye 1989 yılında gerçekleştirdikleri çalışmalarında, liberalizm ve neorealizmi yapı ve süreci içeren bir sistem seviyesi teorisinde birleştirme amaçlarını belirtmişlerdir (Keohane ve Nye, 2012: 277). Bununla birlikte “uluslararası sistemdeki anarşinin iş birliğini imkânsız hale getirmediği, uluslararası rejim ve kurumlarla iş birliğinin sağlanabileceği ve devletlerin mutlak kazançlarının görece kazançlarından daha önemli olduğu” argümanları, neoliberal kurumsalcılığın neorealizmden ayırt edici yönlerini oluşturmaktadır (Keohane ve Nye, 2012: 11).

Neoliberal kurumsalcılık, klasik liberalizmin insanların ilişkilerinde şiddet ve çatışma ortadan kalkamayacağı, ideal bir düzenin kurulmasının önünde engeller olduğu ve bireylerin ulusa olan bağımlılıkları görüşlerine dayanarak devletleri temel aktörler olarak kabul etmektedir. Bireysel özgürlükler için temel koşul, güvenli ve istikrarlı bir düzenin tesisidir. Devletler, anarşik uluslararası sistemde bu düzeni, diplomasi, uluslararası hukuk, güç dengesi ve gerektiğinde meşru sebeplere dayanan ve meşru şekilde yürütülen savaş ile sağlamaktadır. Bu

görüŖe göre, ulusötesi organizasyonlar ve dünya devleti gibi tasarılar bireylerin özgürlüğünü tehdit edeceğinden uluslararası ilişkilerde iş birliği uluslararası kurumlar üzerinden sağlanmalıdır.

Uluslararası ilişkilerin liberal teorisi çerçevesinde bir barış yaklaşımı kuran ve demokratik barış tezi olarak da bilinen demokratik barış teorisi, uluslararası ilişkilere yönelik en tartışmalı yaklaşımların başında gelmektedir. 1980’li yılların ardından geliştirilen demokrasilerin kendi aralarında çok nadir savaştığına yönelik tarihsel ampirik çalışmalar demokratik barışın en güçlü yönü olmuştur. Bunun yanı sıra Soğuk Savaş döneminin hâkim uluslararası ilişkiler teorisi neorealizmin aksine, devletlerin iç yapılarından hareketle uluslararası ilişkilere getirilen bu açıklama, neorealizme alternatif güçlü bir “liberal araştırma programı” olarak değerlendirilmiştir (Levy, 2013: 587). Demokratik barış teorisinin önde gelen isimlerinden Doyle, barış tezini uluslararası ilişkilerin liberal teorisinde temellendirmiş ve Kantçı kalıcı barışın mümkünlüğü çerçevesinde ele almıştır. Doyle’a göre (1986: 1155-1156) yalnızca liberal devletlerin diğer liberal devletler ile ilişkilerinde barışçıl bağlar oluşabilmektedir. Kant’ın kalıcı barış tasarısı dünya siyasetinde iki önemli sürekliliğe ışık tutmaktadır. Liberal devletler birbirleri ile ilişkilerinde barışa, liberal olmayan devletler ile ilişkilerinde savaşa eğilimlidir. Bu iki önemli sürekliliğin nedenleri arasında, Kant’ın kalıcı barış için belirlediği maddelerle uyum gösteren cumhuriyetçi demokratik temsil, temel insan haklarına ideolojik bağlılık ve ulusötesi karşılıklı bağımlılık bulunmaktadır.

Bruce Russett (1993) demokratik barış teorisinin temellerini monadik ve diydik önerme şeklinde ikiye ayırmaktadır. Monadik önerme bir devletin demokratik olmasının diğer devletlere karşı daha az şiddet eğilimli olması gerektiğidir. Diydik önerme ise demokratik devletlerin birbirleri ile savaş girmedğini ve diğer devletlerden daha az savaş eğilimlidirler şeklindedir. Bunun yanı sıra yapısal/kurumsal ve normatif/kültürel ayrımı bulunmaktadır. Yapısal/kurumsal model (Morgan ve Campell, 1991; Bueno de Mesquita vd., 1999) kuvvetler ayrılığı ile denetim ve denge gibi kurumsal/yapısal baskıların demokrasilerin savaşa girmesini zorlaştıracığı görüşüne dayanmaktadır.

Normatif/kültürel model (Owen, 1997; Russett ve Oneal, 2001), karar alıcıların çatışma çözümü için iç siyasi süreçlerinde gelişen normları takip etmesinin ve diğer devletlerden de aynı şeyi beklemesinin, demokrasilerin savaş kararı alması önündeki engeller olarak belirlemektedir (Russett, 1993: 35-38). Kant, Doyle ve Rummel'in yaklaşımları yapısal kurumsal ve normatif/kültürel öğeleri bir arada taşımaktadır. Bununla birlikte Owen, liberalizmin demokratik ülkeler arasında barışı özendirirken, demokratik olmayan ülkelere savaşı özendirdiğini savunmaktadır. Buna göre liberal fikirler, diğer liberal devletlerle savaşın önüne geçen ve liberal olmayan devletlerle savaşa çağrı yapan ideolojiyi oluşturmaktadır. Dolayısıyla demokratik barışın kalıcı barışı sağlayıp sağlamayacağı sorusu olumlu biçimde yanıtlanamamaktadır. Günümüzde demokratik barış teorisinin argümanları bu doğrultuda önemli eleştiriler ile karşı karşıya kalmaktadır.

Geleneksel uluslararası ilişkiler teorisinin bir parçası olan ve barışı ve barışın eylemselliğini, realizm ve liberalizmden farklı bir bağlamda tartışan Marksizm, 1980'li yıllardan itibaren uluslararası ilişkilerin çoğulcu bir yapıya doğru evrilmesiyle disipline dâhil olmuştur. Tarihsel olarak uluslararası ilişkiler disiplini tarafından "epistemolojik ve metodolojik olarak" dışarıda tutulmuş, 1980'li yıllardan sonra ise "sınırlı şekilde ve dönüştürülerek disipline dâhil edilmiştir" (Uzgel ve Bedirhanoğlu, 2015). Ancak bir başka açıdan, uluslararası ilişkilerde Marksist düşünce, disiplinin oluşmasından daha önce gelişmiştir (Teschke, 2010: 163). Genellikle Marksizmin uluslararası ilişkiler üzerine söyleyeceği kapsamlı bir şey olmadığı ve özel olarak Marx'ın bu konuya eğilmediği sıklıkla dile getirilmektedir. Ancak savaş ve barış konularında Marksizm, disiplin henüz kurulmadan dahi realizm ve liberalizmden çok farklı bir açılım sağlamış, disiplini bu anlamda zenginleştirmiştir. Bununla birlikte Marksizm, merkezine realizm gibi savaş veya liberalizm gibi iş birliği ve barışı alan bir uluslararası ilişkiler teorisi değildir. Marksist yaklaşımlar temel olarak yapıların tamamen ortadan kaldırılması veya reforme edilmesi yoluyla sosyal adalet ve eşitliğe dayanan sınıfsız bir barış imkânını ele almaktadır. Yapısalcı görüş, küresel adaletsizliğe ve dünya nüfusunun büyük bir bölümünün

güçsüzleşmesine neden olan yapıyı, elitlerin lehine olan ve sosyal sınıfların devlet ve uluslararası kurumların kontrolünde güçsüzleştiği küresel ekonomik ilişkiler bağlamında değerlendirmektedir. Bu yapılar mevcudiyetini sürdürdüğü müddetçe barış var olamayacaktır. Kapitalist sistem, sosyal adalet ve eşitliği içermesi gereken ve sadece devletler arasındaki barış antlaşmalarına ya da kaynakları kontrol eden sınıflara dayanmayan barış biçiminin önündeki bir engel olarak değerlendirilmektedir. Bu değerlendirme, kapitalist toplumdan sosyalist topluma geçiş ile barışın sağlanması arasındaki ilişkiyi kurmaktadır. Bu dönüşümün ve dolayısıyla barışın hangi araçlarla sağlanacağı -devrim veya reform- ise Marksizmin farklı yaklaşımlarını oluşturmaktadır.

Marx, insanlık tarihinde üretim araçları ve üretim ilişkilerinin insanlar üzerindeki yabancılaştırıcı, sömürücü ve düşmanlaştırıcı etkilerini ortaya koyarak tarihsel materyalist bir yaklaşım geliştirmiştir. Hegel'in (2010) diyalektik yönteminin çıkış noktası olduğu "materyalist diyalektik" yapısal değişimi mümkün kılacaktır. Tarihsel ve materyal güçler toplumun ekonomik yapısında şekillenmiştir ve sınıf çatışması bu sürecin ürünüdür. Marx ve Engels, proleteryanın ortaya çıkını da bu bağlamda ele almaktadır. İnsanlık tarihi üretim biçimlerinin tarihidir ve üretim biçimi toplumsal, yaşamın siyasi ve düşünsel süreçlerine yön vermektedir. Diğer bir yorumla sosyo-ekonomik yapı, siyasi üst yapıyı belirlemektedir. Kapitalizm diğer üretim biçimlerinde görülmediği şekilde toplumu, burjuvazi ve proleterya olarak iki çatışmalı gruba ayırmıştır ve doğası gereği bu üretim biçimi proleteryanın çoğunlukta olmasını beraberinde getirmektedir. Kapitalizm burjuvazi karşısında tek bir devrimci grup yaratmıştır ve bu grup kapitalizmin sonunu getirecektir. Kapitalizm, burjuvazi ile işçi sınıfı arasındaki karşıtlığı artırarak işçi sınıfın dayanışmasını güçlendirmiştir. Bu durum, elitist ve muhafazakâr bir sistemin şiddetli ve devrimci bir şekilde devrilmesi ile adalet ve ekonomik eşitliğe dayanan yeni ve devrimci bir barış biçimine yol açacaktır. Gerçek kişisel özgürlükler yalnızca sömürünün olmadığı sınıfsız bir toplumda mümkündür. Uluslar arasında meydana gelen sömürünün ortadan kalması için de kapitalist mülkiyet ilişkilerinin sona ermesi önemli bir

koşuldur. Bu açıdan, sosyalist toplumu oluşturacak süreçte, gerilim ve çelişkileri üzerinden dönüşümü sağlayacağından kapitalizm zorunlu bir uğraktır.

Marx, sınıf çatışmasını, sermaye birikimini, devlet oluşumunu iç içe geçmiş gelişimsel süreçler olarak değerlendirmektedir. Marksist öğretisi bu tarihsel süreçlerin bilgisini kapitalist toplumdan sınıf sömürsünün yok olduğu sosyalist topluma dönüşüm pratiğinde kullanmayı amaçlamaktadır (Gills, 1987: 265). Çünkü Marx’a göre (1978:7), “Filozoflar dünyayı yalnızca çeşitli biçimlerde yorumlamışlardır; oysa sorun onu değiştirmektir”. Marksist öğretilerde temel amaç insanların özgürleşmesidir. Sınıfsız toplum üzerinden evrensel özgürleşime ulaşılabilecektir. Kişiler arasındaki tahakkümü sona ermesi, uluslar arasındaki de sona erecektir. Marksizm’de özgürleşim, ekonomik ve sosyal adalete dayanan gelecekteki bir barış biçimine götüren direniş için bir ödül olarak sunulmaktadır. Richmond (2008: 67) bu vizyonu, galibin barışının bir örneği olarak yorumlamaktadır. Bununla birlikte Marksizm, her ikisini de reddetmesine rağmen, realizmin tersine ve liberalizmle ortak olarak uzun bir kargaşa ve direniş döneminden sonra olumlu bir barış epistemolojisi sunmaktadır çünkü sınıfsız bir toplumda barışın mümkün olduğunu belirtmektedir.

Komünist Manifesto’da Marx ve Engels bir yandan “çalışan insanların ülkesi olmadığını” (2012: 63) diğer yandan “proletaryanın burjuvazi ile mücadelesinin öncelikle ulusal bir mücadele olduğunu” ve her ülkenin proletaryasının, “ilk olarak kendi burjuvazisiyle ilgili sorunları çözmesi” gerektiğini belirtmektedirler (Marx ve Engels, 2012: 63). Birinci Dünya Savaşı öncesinde işçi sınıfı içindeki bölünmeyi vurgulayan Waltz, Marksizmin üretim ilişkileri dışındaki faktörleri göz ardı ettiğini ve ulusal işçi sınıfı ile burjuvazi arasındaki benzeşmenin uluslararası işçi sınıfı arasındaki benzeşmeden daha güçlü olduğunu belirtmiştir. Bu yoruma göre Marksizm, milliyetçilik ile toplum ve devlet arasındaki bağ gibi unsurları hesaba katmamaktadır (Waltz, 2001: 126-128).

Kapitalizm ile iktisadi ve teknolojik karşılıklı bağımlılığın artmasına rağmen ulusal aidiyetlerin gücünü koruması Marksizm içinde devletler

arasındaki ilişkilere yönelik açıklamaların güçlenmesini gerektirmiştir. Lenin (1916) ve Bukharin (1915, 1917) Birinci Dünya Savaşı'nın nedenlerini bu bağlamda ancak yine iktisadi ilişkilere odaklanarak sermaye birikimi, yeni pazar ihtiyacı ve emperyalizm açıklama çerçevesi içinde ele almışlardır. Bu şekilde kapitalizmin yalnızca sınıf çatışmalarına değil serbest piyasanın barışı sağlayacağına inanan görüşün aksine devletler arasındaki çatışmalara da neden olduğu ortaya konulmuştur. Bununla birlikte Lenin milliyetçi ideolojinin sınıf aidiyetlerini belirsizleştirdiğini öne sürerek savaş öncesi dönemdeki bölünmeye bir açıklama getirmiştir. Buna göre, kapitalizm bir yandan uluslararasılaşmayı sağlarken diğer yandan ulusal kimlikleri güçlendirmektedir.

Lenin, devletlerin içinde monopollerin oluşması, finans sermayesinin sanayi sermayesiyle birleşmesi, bunun uluslararası tekellerin oluşmasına neden olması ve dünyanın paylaşımı gibi aşamalardan söz ederek, emperyalizmi kapitalizmin en üst aşaması olarak tanımlamaktadır. Emperyalizm bu anlamda sermayenin aşırı yoğunlaşması ve azalan kar oranları sebebiyle devletleri genişlemeye yöneltmektedir. Bunun sonucunda ise savaşlar kaçınılmaz hale gelmektedir. Emperyalizmin bir diğer boyutu ise devletlerin içinde toplumsal sorunlar yaratabilecek nüfus fazlası ve işçi sınıfının koşulları gibi meseleleri gölgelemesidir. Diğer yandan Lenin, kapitalist sistemin emperyalist genişleme ile devletler arası savaşlara yol açabileceğini belirtse de Marx'ın düşündüğünden daha dayanıklı olduğunu ileri sürmüştür. Çünkü kapitalist sistemin beraberinde getirdiği adaletsizlikler ve eşitsizlikler, pazarları genişletme çabası nedeniyle emperyalizmi sürdürmek için gerekli kaynakları sağlayacaktır. Ancak emperyalizm kapitalizmin çöküşünü de sağlayacaktır.

Lenin'in kapitalizmin bu çelişkili sonucuna ilişkin açıklaması Trotsky'nin *birleşik ve eşitsiz gelişim (combined and uneven development)* ile üçüncü dünya Marksizminin temelini oluşturmuştur. Trotsky (2000: 3), Rusya tarihinin birleşik ve eşitsiz gelişim yasası ile anlaşılabilirliğini ifade etmiştir. Bu yasaya göre, tarihsel sürecin en genel yasası olan eşitsizlik kendisini geri kalmış ülkelerde kendini açığa vurmaktadır. Aynı zamanda ekonomilerin iç içe olması

eşitsizliğin yanı sıra birleşik gelişimi beraberinde getirmektedir. Trotsky bu noktadan hareketle Marx'ın öngördüğü burjuva devrimi olmadan gerçekleşen proleter devrimin gerçekleşmesini açıklamakta ve sürekli devrim teorisinin temelini oluşturmaktadır.

1960'lı yıllardan itibaren Yeni-Marksizm, Andre Gunder Frank'ın (1967, 1969) bağımlılık okulu ve Wallerstein'in (2011) dünya sistemi teorisi gibi yaklaşımlar çerçevesinde emperyalizmi ülkeler üzerinden değerlendirmek yerine yapısal bir değerlendirme yaparak merkez ile çevre arasındaki ilişkileri ele almıştır. Bağımlılık teorisi, modernleşme-gelişme paradigmasının eleştirisi üzerinden gelişmekte olan üçüncü dünyanın Batılı egemen küresel ekonomi ve ulusötesi kapitalist grupların getirdiği önyargılara terk edildiği bir barışı işaret etmektedir. Bu görüşe göre, küresel ekonominin istikrarının ve gelişmiş ekonomilerin hegemonyasının korunması için bu devletler gelişmekte olan ülkelerle ilişkilerinde bilinçli olarak bağımlılık yaratmıştır. Dolayısıyla bu yapıdaki barış esasen söz konusu hiyerarşik ilişkinin sürdürülmesine bağlıdır.

Wallerstein'in dünya-sistemi yaklaşımına göre ise kapitalist bir dünya ekonomisine devletler, sosyal sınıflar, halklar ve aileler hâkimdir ve uluslararası ilişkiler dünya sisteminin ve onun tarihsel yörüngesinin incelenmesi ile anlaşılabilir. Tarihsel bir okuma ile Wallerstein, Avrupa merkezli kapitalist dünya sisteminin çevre ile ilişkileri bağlamında oluştuğunu ortaya koymaktadır. Bağımlılık okulu ve dünya sistemi teorisi gibi yeni Marksist yaklaşımlar yapıya odaklanan açıklamaları ile Avrupa merkezli ekonomik yapının üçüncü dünya üzerinden nasıl kurulduğunu ele almakta ve çevreyi uluslararası ilişkilerin öznesi haline getirmektedirler.

Yapısalcı yaklaşımların, özellikle Marksizmin, liberal ve realist barış yaklaşımlarından ayırt edici yönü ve uluslararası ilişkilere en önemli katkısı özgürleşimci yaklaşımı ve eşitsizliğe neden olan yapılara karşı ulusüstü bir örgütlenme ile uluslararası ilişkilerde devlet merkezli yaklaşımlara önemli bir alternatif geliştirmesidir (Richmond, 2008: 70). Marksizm, özgürleşimi ve tabanın özneliğini uluslararası ilişkilerin konusu haline getirse de bunu sınıfsal

bir açıklama üzerinden yapmıştır. Bununla birlikte Marksizmin; demokratik süreçler, yoksullar, az gelişmiş ekonomiler, kadın ve çocukların rolü, cinsiyet ve egemen kültür tarafından dışlanan etnik gruplar, dilsel, kültürel ve dini grupları içeren çoğulcu bir uluslararası ilişkiler yaklaşımına giden yolu açtığı yorumunu yapmak mümkündür.

Marksizmin özgürleşimci barış yaklaşımını ve alternatif bir siyasi topluluğun kurulması yoluyla barışın sağlanacağı argümanını sınıfsal bir açıklama çerçevesinden çıkararak geliştiren eleştirel teori olmuştur. Uluslararası ilişkilerin eleştirel teorisi, eleştirel sosyal teoriye dayanarak ortaya çıkmış ve disipline metodolojik, ontolojik ve epistemolojik açılardan önemli katkılarda bulunmuştur. Kant, Marx, Hegel, Nietzsche, Freud, Weber, Lukacs ve Gramsci gibi önemli düşünürlerin fikirlerini içerecek şekilde gelişmiştir. Teorinin bu kaynakları ile ilişkili biçimde ideoloji ve kültüre odaklanan Frankfurt Okulu ve daha sonra Habermas ve Gramsci üzerinden iki farklı yaklaşım şekillenmiştir.

Farklı yaklaşımlara rağmen eleştirel teori temelde uluslararası ilişkiler disiplinin çalışma felsefesini sorunsallaştırmaktadır. Bu anlamda uluslararası ilişkilere olan en önemli katkılarından biri, bilginin objektif bir gerçekliğe dayandığı şeklindeki pozitivist epistemolojiye yönelik eleştirisidir. Eleştirel teori uluslararası çalışma konuları bakımından farklılıkları barındırdığı gibi, uluslararası ilişkiler disiplininin yapısı, bilgi ve toplum arasındaki ilişki, bilgi iddialarının siyasal doğasının vurgulanması konularında eleştirel teoride bir uzlaşma söz konusudur. Horkheimer (2002) epistemolojik bir problem çerçevesinde geleneksel ve eleştirel teori sınıflandırmasını gerçekleştirmiş ve eleştirel teorinin epistemolojik anlayışını ortaya koymuştur. Buna göre geleneksel teorilerde teorisyenler ile çalışma nesnesi arasında bir mesafe bulunmaktadır. Pozitivist bir anlayışla özne ile nesne arasındaki mesafenin bilimsel bilgi üretimi için önemli bir koşul olduğu vurgulanmaktadır. Eleştirel teori ise bilginin içinde bulunan sosyal ve siyasal yapıdan bağımsız olamayacağını belirtmektedir. Eleştirel teoriyi sorun-çözücü teoriler adlandırması ile geleneksel teoriden ayırtıran bir diğer isim Robert Cox'tur.

Uluslararası politik ekonominin ilk eleştirel teorisyenlerinden biri olan Robert Cox, devlet güç ve çıkarlarını ölçmeye ve tahmin etmeye yönelik pozitivist yöntemler kullanan problem çözücü teoriler ile yapıların değişebilirliği (devletin uluslararasılaşması) ve etik üzerinden dünya düzeninin toplumsal güçlerini yorumlayan eleştirel teoriler arasında önemli bir ayrım yapmıştır. Cox'a göre (1981: 128) “teori her zaman birisi ve bir amaç içindir”. Geleneksel/sorun-çözücü teoriler-neorealizm ve neoliberalizm gibi- çalışma prensibi bakımından değer bağımsız teoriler olduğunu iddia etseler de mevcut düzeni olduğu gibi kabul ederek bir bakıma meşrulaştırdıkları için değer bağımlıdırlar (Cox: 1981: 130). Eleştirel teorinin sosyal dünyaya yönelik ampirik iddialara karşı duruşu mevcut yapıların değişmez olduğu şeklindeki kabule de bir meydan okumadır. Bu meydan okuma birey ve grupların özgürlük ve eşitliğini amaçlayan alternatif siyasi topluluk modelleri üzerinde düşünmeyi mümkün kılmaktadır.

Farklı eleştirel yaklaşımların bir diğer ortak özelliği, Marksizmin özgürleşim yaklaşımını yeniden kavramsallaştırmasıdır. Eleştirel teori, küresel özgürleşim siyasetinin gelişmesi amacıyla “küresel siyasetin normatif temellerini radikal şekilde yeniden düşünmeye” yönelik bir çabadır (Devetak, 2005: 147). Bu anlamda Robert Cox (1996), Gramsci'ye dayanarak yorumladığı küresel hegemonyayı sosyal güçler, devletler ve dünya düzeni arasındaki karşılıklı ilişkiler bağlamında değerlendirmiştir. Hegemonya, politik, kültürel, sosyal, ekonomik ve ayrıca teorik ve epistemolojik terimlerle gizlenebilecek yönetici sınıf çıkarlarını destekleyen bir ideoloji ile sürdürülmektedir. İdeoloji bu çıkarları devirmek için kullanıldığında alternatif sosyal modellerin geliştirilmesi yoluyla bir *karşı hegemonya* ortaya çıkacaktır. Daha fazla siyasi, ekonomik ve toplumsal katılım ile özgürlük arayışında olan toplumsal güçlerin hegemonik güçleri aşacak potansiyelleri bulunmaktadır. Karşı hegemonik güçler, üçüncü dünya ülkeleri olabileceği gibi sivil toplumdan yükselen sendikalar, hükümet dışı örgütler, toplumsal hareketlerin ulusötesi dayanışması da olabilecektir (Cox, 1999). Cox, uluslararası ilişkilerde devlet ve sivil toplum arasında keskin bir ayrılığın olduğu dünya anlayışının geçerli olmadığını belirtmektedir. Devlet ve sivil toplum birbiriyle iç içe geçmiştir ve uluslararası

ilişkiler artık devlet/toplum yapılarının farklı konfigürasyonlarını ifade eden çoğul devlet biçimlerini ve bunun yanı sıra yerel sosyal güçlerin ve bunların devlet yapıları ve dünya düzenlerinin gelişimi ile ilişkisini göz önünde bulundurmalıdır (Cox, 1981: 126-127). Stephen Gill (1995) de *Küreselleşme, Piyasa Uygarlığı ve Disiplin Neo-Liberalizmi (Globalization, Market Civilization, and Disciplinary Neo-Liberalism)* isimli çalışmasında Gramsci'nin yapı ve üstyapının diyalektik etkileşimi ile rıza ve baskı kavramsallaştırmalarından yararlanarak siyasi yapıların meşruiyetine ve dünya düzeninin sosyal güçlerine yönelik eleştirel bir çalışmanın önemini vurgulamıştır. Bu anlamda Gill, sermaye, emek ve bilgi akışlarını kontrol eden küresel elitler ile hükümet dışı örgütler, kadın, barış, çevre hareketleri gibi toplumsal hareketlerin ulusötesi ağları gibi karşı hegemonik bloklar arasındaki etkileşime dikkat çekmektedir.

Mark Hoffman'ın (1987) *Critical Theory and the Inter-paradigm Debate (Eleştirel Teori ve Paradigmalar Arası Tartışma)* isimli makalesi, eleştirel teoriyi uluslararası ilişkilere yerleştirmek için yapılan ilk girişimlerden biridir. Hoffman, eleştirel teoriyi bazı açılardan sınırlı kalmakla birlikte uluslararası ilişkiler teorisinin oluşmaya başlayan bir paradigması olarak değerlendirmiştir. Andrew Linklater (1992) *The Question of the Next Stage in International Relations Theory (Uluslararası İlişkiler Teorisinde Sonraki Aşama Sorunu)* adlı makalesinde, özgürleşimci projenin uluslararası ilişkiler teorisi içinde konumlandırılmasının dışlanma ve dâhil olma biçimleri bağlamında yapılandırılması gerektiğini ifade etmiştir. Aynı çalışmasında, Linklater eleştirel uluslararası ilişkiler teorisinin normatif, pratik ve sosyolojik olarak üç biçimini formüle etmiştir (Linklater, 1992: 92-97). Eleştirel teori bu anlamda devleti normatif boyutta, toplumu sosyolojik boyutta ve reformu pratik boyutta birbiriyle ilişkili olarak ele alan bir araştırma programı sunmaktadır. Linklater söz konusu araştırma programının, Kant ve Marx'ın siyaset düşüncesinde var olduğunu vurgulamaktadır. Linklater'a göre Kant ve Marx “özgür bireylerden oluşan evrensel bir toplum, bir amaçlar birliği arzusunu” paylaşmaktadır (Linklater, 1982: 159). Marksizmden farklı olarak özgürleşimin zorunlu olarak

devrim veya kapitalizme muhalefet yoluyla değil, bilgi, güç, iletişim ve hegemonya arasındaki ilişkinin yansımalarıyla ortaya çıktığını tartışmıştır.

Devetak'a göre eleştirel teori, Aydınlanma tarafından başlatılan modernite projesini değiştirmekte ve genişletmektedir. Aydınlanmanın evrensel normatiflik üzerine odaklanmasını sürdürmekte ve evrensel özgürleşim üzerindeki kavramsal ve materyal kısıtlamalara eleştirel bir soruşturma için kaynak sağlamaktadır. Bunu yaparken Aydınlanma düşüncesinin eleştirel yaklaşımını ve kozmopolitizme yaptığı vurguyu devam ettirmektedir (Devetak, 1995). Habermas (1990), yenilenmiş bir modernite projesi için Aydınlanma'yı yeniden inşa etme çabası içinde olan ilk isimlerden biridir. İletişimsel eylem kuramı, birçok kişiyi Aydınlanma'nın akıl ve rasyonellik ideallerinin ilerici yönlerini "aydınlanmış şüphe" ile yeniden düşünmeye ikna etmektedir (Habermas, 1984: v). Habermas, bu çerçevede hem yerel hem de küresel olanı ve adil bir uluslararası düzen oluşturma bağlamında bu fikirleri geliştirmeye çalışan bir araştırma gündeminin oluşmasına yol açmıştır.

Bu bağlamda Linklater eleştirel teoriyi özgürlük ve evrenselcilik çerçevesinde ele almış ve uluslararası ilişkilerin eleştirel teorisini Habermasçı bir yaklaşımla şekillendirmiştir. Bu nedenle, devlet ve ulusun sınırları sorunsallaştırılmış ve özgürleşimin devlet/ulus sınırlarını aşarak evrenselleşmesi gerektiğini belirtmiştir. *İnsan ve Vatandaş (Man and Citizen)* isimli çalışmasında Linklater (1982), devlet içindeki vatandaşların etik ödevlerinin insanlığın geri kalanına karşı olan etik ödevlerden nasıl ayrıldığını sorunsallaştırmıştır. Devlet siyasi bir birim olarak insanı vatandaş haline getirerek insanlığın geri kalanından ayırmıştır ve bu, toplumlar arası ayrışmaya ve yabancılaşmaya, sürekli bir çatışma olasılığına neden olmuştur. Modern devlet sınırlı bir ahlaki topluluktur ve bu durum devletler arası ilişkilerin biz/siz ayrımı doğrultusunda şekillenmesini, devletler arası güvensizliği ve çatışmayı doğurmaktadır (Cox 1981: 137, Linklater 1982: 28). Bu yeni odak zorunlu olarak topluluk kavramını devlet/ulus ötesinde yeniden düşünmeyi gerektirmektedir. Bu şekilde eleştirel teori, devletin normatiflik çerçevesini devlet sınırlarının ötesinde

değerlendirmekte veya Linklater'ın iddia ettiği gibi “ahlaki ve siyasi toplumun uluslararası ilişkilerde genişlemesini kolaylaştırmaktır” (1990: 171). Bu düşünce egzersizi ise Aydınlanma'nın modernite projesi sınırlarında gerçekleştirilmektedir. Bununla birlikte devletin sosyal, politik ve ahlaki işlevi kabul edilmektedir. Eleştirel teorinin itirazı, egemenlik kavramının alternatif/kozmpolit siyasi topluluk biçimlerini düşünme ve oluşturma önünde bir engel olması şeklinde değerlendirilebilir. Bu açıdan eleştirel teori, egemenlik ile Vestfalyan sistem arasındaki bağın koparılması amacıyla post-Vestfalyan bir siyasi topluluk tasavvuru ile devleti merkezileştirmektedir (Devetak, 1995: 43).

Eleştirel teori barışı, küresel boyutta bireylerin özgürleşimi bağlamında ele almaktadır. Mevcut toplumsal ve siyasal düzen ile bağımlı olarak üretilen bilginin, yapının belirlediği koşullardan özgürleşmeyi sağlayacağı argümanı ile dünya siyasetini değiştirme iddiası barışçıl bir uluslararası ilişkiler vizyonunu beraberinde getirmektedir. Uluslararası sistemin doğasını, sosyal yapıları ve insan doğasını şiddet döngüleri ve dinamikleri çerçevesinde ele almaması ve dönüşümü mümkün görmesi ile eleştirel teori olumlu bir barış epistemolojisi sunmaktadır. Siyasetin ve siyasi toplulukların yeniden düşünülmesi ve radikal biçimde reforme edilmesi, evrensel iletişiminin şartlarının sağlanmasıyla bireylerin özgürleşimi gerçekleşebilecek ve bu gelişmeler barışı sağlayabilecektir. Bu çerçeveleri geliştirmek ve gerekli anlayışlara ulaşmak için, sınırları aşan ve farklılıkları tanıyan özgür ve açık bir diyalog formu gerekmektedir. Bu diyaloglar veya iletişimsel çerçeveler, şu anda Birleşmiş Milletler gibi küresel kamu forumlarında, küresel sivil toplum ağlarında yer almaktadır ve bu platformlar evrensel ve müzakare edilmiş bir etik ve katılımcıların farklılıklara karşı hassasiyetlerini geliştirme etkisine sahiptir (Richmond, 2008: 139). Yine de, egemen devletlerin ideolojilerini diğer topluluklara ve devletlere ve bu bağlamlardaki ulusötesi sorun alanlarına yansıttığı da açıktır. Bununla birlikte barış siyaseti, temel olarak “devlet dışı aktörlerin, bireylerin, toplulukların ve toplumsal hareketlerin çok katmanlı yönetim yapıları ile eleştirel bir ilişki kurmasına dayanmaktadır” (Jabri, 2007:

172). Eleştirel teoride devletler, uluslararası organizasyonlar ve uluslararası ekonomik kurumlar ile birlikte toplumsal hareketler, hükümet dışı organizasyonlar ve sivil toplum, özgürleşimci barış projesinin parçası haline gelmektedir (Richmond, 2008: 133). Teori, rasyonel ve devlet merkezli geleneksel teorilerin objektif gerçeklik iddiasını hedef alarak ve etnisite, normlar, adalet, kaynakların dağılımı, sunum ve temsil, söylem, güç, hegemonya, patriyarka ve tahakküm ve bilgi ilişkisini, odağı savaş ve (negatif) barış olan uluslararası ilişkilerin konusu haline getirmekte ve barışı bu çerçevede değerlendirmektedir.

Özetlemek gerekirse, uluslararası ilişkiler teorisinde realizm ve liberalizm barışın eylemselliğinde temel aktör olarak devleti konumlandırmaktadır. Marksizmin barış yaklaşımında, barışın mümkünlüğü işçi sınıfının özgürleşiminde görülmekte ve barışın eylemselliğinin yegâne aktörü işçi sınıfı olarak değerlendirilmektedir. Eleştirel teoride ise barış, dünya siyasetinin normatif temellerinin yeniden düşünülmesi ve ulus-devlet sınırlarını aşan bir özgürleşim projesi çerçevesinde ele alınmaktadır. Bu yaklaşımda barışın eylemselliği, toplumsal güçlerin tamamını kapsamakta ve açık bir diyalog sağlayacak ve aktörler arasındaki anlayışı güçlendirecek iletişimsel çerçeveler gerektirmektedir. Eleştirel teorinin devlet merkezli siyasi topluluğa alternatif siyasi toplulukların düşünülmesi gerektiği önermesinden yola çıkılarak çalışmanın devamında, ulusötesi sivil toplumun uluslararası ilişkilerde nasıl konumlandığı ele alınmakta ve söz konusu alternatif siyasi topluluğu oluşturma potansiyelini taşıyan ulusötesi sivil toplumun temellerinin Birinci Dünya Savaşı öncesi döneme dayandığına ilişkin bir tartışma gerçekleştirilmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

ULUSLARARASI İLİŞKİLER VE ULUSÖTESİ SİVİL TOPLUM

Uluslararası ilişkilerde temelini Kant, Burke, Marx, Mill gibi düşünürlerden alan ulusötesi bir gündem, disiplin henüz oluşmadan⁶ var olmuşsa da 20. yüzyılın önemli bir bölümünde dünya siyaseti büyük ölçüde devlet merkezli incelenmiştir. Devlet dışındaki aktörlerin⁷ analizini içeren çalışmalar, 1940'lı ve 1950'li yıllardan itibaren devletler arası entegrasyon üzerinden gerçekleştirilmiştir. Bu çerçevede David Mitrany (1943), uluslararası iş birliğinde ve entegrasyonun işlevselcilik üzerinden sağlanmasında teknokratların önemini vurgulamıştır. Ernst Haas (1958), Mitrany'nin işlevselci yaklaşımı ve Avrupa bütünleşmesi üzerinden ulusüstü yönetimde ulusötesi çıkar grupları ve siyasi elitlerin rolünü değerlendirmiştir. Ulusötesi devlet dışı aktörlerin dünya siyasetine etki edip etmediği tartışması, 1970'li yıllardan itibaren daha geniş teorik bir çerçevede ele alınmaya başlamıştır. 1970'li yıllarda Keohane ve Nye (1972) *Transnational Relations and World Politics* isimli eserleri ile bu tartışmanın öncü çalışmalarından birini ortaya çıkarmışlardır. Keohane ve Nye, hükümetlerin temel dış politika kurumlarının kontrolü dışında olan ve iletişim, etkileşim ve işbirlikleri devlet sınırlarını aşan ulusötesi ilişkilerin önemini vurgulamışlardır. Bunun yanı sıra uluslararası

⁶ Disiplinin oluşumu ve kökenleri, gündemde tutulması gereken önemli bir tartışma konusudur. Disiplinin Büyük Savaş sonrası kurulduğuna dayanan 1919 mitini tartışmaya açan birçok araştırmacı, uluslararası ilişkilerin disipliner kökenine yönelik sorgulamalarında 19. yüzyılı işaret etmektedir. William Olson ve A.J.R. Groom, Birinci Dünya Savaşı öncesi ve sırasındaki gelişmelere dikkat çekmekte ve çalışmalarında, modern Uluslararası İlişkilerin, realizm ve liberalizmden barış hareketleri yoluyla devrimciliğe kadar, ana temalarının birçoğunun izinin 19. yüzyıla dayandığını göstermektedirler (1991: 37-55). Lucian M. Ashworth, iki savaş arası dönemin uluslararası düşüncesinin 1914 öncesi döneme dayandığını ifade ederken bu dönemde eksik olanın, uluslararası olanın doğası ve geleceği hakkında ciddi tartışmalara yol açan bir kriz olduğunu ve bu açıdan Birinci Dünya Savaşı'nın bir sebepten ziyade bir katalizör olarak değerlendirilebileceğini belirtmektedir (Ashworth, 2014: 127). Bu bağlamdaki en güncel çalışmalardan birini gerçekleştiren Acharya ve Buzan ise yalnızca kökenleri açısından değil modern uluslararası ilişkiler düşüncesinin gelişimi açısından 19. yüzyıl üzerinde durmaktadırlar (Acharya ve Buzan, 2019: 22-25).

⁷ Bir görüşe göre devlet-dışı aktörler kavramı yüklü bir kavram olup bu aktörleri devlete öncelik vererek tanımlamaktadır (Willetts, 2011: 22). Bu açıdan, bu kavram yerine hükümet dışı organizasyonları da içeren hükümetler ve ulusötesi aktörlere referans verilmelidir.

etkileşim yapılarının sürekli yeniden düzenlendiği karşılıklı bağımlılığa ve siyasette aktörlerin çoğulluğuna dayanan bir dünya tanımlamışlardır. Bu gelişmeler, uluslararası ilişkiler teorisinde ulusötesicilik gündemini oluştururken daha sonra, uluslararası ilişkilerde sivil toplum ve toplumsal hareketlere yönelik bir anlayışın oluşmasına katkıda bulunmuştur.

Söz konusu gelişmelere ve katkılarına rağmen, 1970’li yılların ulusötesiciliğinin analitik ve normatif birtakım eksiklikleri bulunmaktadır. Öncelikle bu yaklaşım, ulusötesi aktörlüğün failliğine yönelik kapsamlı bir teori geliştirmedikten açıklayıcı gücü kısıtlı kalmıştır. Hükümet dışı bir organizasyon olan ve devlet sınırını aşan tüm aktörler ulusötesi aktörler olarak değerlendirilmiştir. Bunun yanı sıra, ulusötesi aktörlerin içinde bulunduğu toplum kavramsallaştırması netleştirilmemiştir. Son olarak bu yaklaşım, uluslararası ilişkilerde devletin mi devlet dışı aktörlerin mi önemli olduğu tartışmasını beslemiştir (Colás, 2002: 6). Böylece bu tartışma, devlet ve devlet dışı aktörlerin karşılıklı etkileşimini gözden kaçırmıştır. Ayrıca, söz konusu etkileşimin tarihsel boyutunun dışarıda bırakılması, disiplinde uluslararası, devlet ve devlet dışı aktörler arasındaki kurucu ilişkilerin uzun bir süre ele alınmamasını beraberinde getirmiştir. Thomas Risse-Kappen’in (1995: 5) belirttiği gibi “devlet-merkezli” ve “toplum-egemen” uluslararası ilişkiler bakış açısına ilişkin tartışma, devletler arası ve ulusötesi ilişkilerin nasıl etkileşime girdiğine dair daha ilginç bir soruyu gözden kaçırmaya yöneltmektedir.

1990’lı yıllardan itibaren dünya siyasetine ulusötesi aktörlerin etki edip etmediği tartışması yerini, bu aktörlerin iç siyasete ve dünya siyasetine *nasıl* etki ettiği tartışmasına bırakmıştır (Josselin ve Wallace, 2001: 12). Küreselleşme ile ilişkili olarak değerlendirilen devlet dışı aktörler; küresel yönetim (Rosenau 1990), uluslararası yönetim (Charnovitz, 1997), uluslararası ilişkilerde normatif değişim (Keck ve Sikkink, 1998; Linklater, 1998), devlet dışı aktörlerin devlet, hegemonya ve demokrasi ile ilişkisi (Cox, 1999), küresel sivil toplum ve ulusötesi toplumsal hareketler (Chatfield, Pagnucco ve Smith, 1997, Kaldor, 2003a), ulusötesi toplum (Davies, 2019) gibi farklı araştırma programları çerçevesinde ele alınmıştır. Bu dönüşümde küreselleşme, etnik-milliyetçi çatışmalar, kimlik politikası gibi unsurlar etkili olmuş ve öncelikli olarak çalışma

konuları çeşitlenmiştir. Bu çerçevede, güvenlik ve politik ekonomiye yönelik farklı yaklaşımlar ortaya çıktığı gibi insan hakları, çevre, cinsiyet, kültür, din, demokrasi ve hukuk gibi konular ön plana çıkmıştır. Uluslararası normatif yapıların önemi gittikçe daha fazla vurgulanmıştır. Uluslararası ilişkilerde bu vurguyu yapan teorik yaklaşımların başında inşacılık gelmektedir. Ancak norm ve fikirlerin dünya siyasetindeki önemine odaklanan inşacılık, söz konusu norm ve fikirlerin şekillenmesinde devlet dışı aktörlerin rolünü gözden kaçırmaktadır (Khagram, Riker, Sikkink, 2002: 6).

Bu şekilde uluslararası ilişkiler disiplini, küresel bir toplumun yönetişimine odaklanmıştır. Küresel yönetim, anarşi sebebiyle devletlerin üstünde bir otorite olmayacağı ve ilişkileri düzenleyecek bir dünya hükümetinin kurulabileceği karşıt argümanları arasında bir yerde konumlanmıştır. Bu çerçevede, devlet dışı aktörler küreselleşmeye meydan okuyan aşağıdan bir direncin parçası olarak yorumlandığı gibi (Falk, 1997), uluslararası hükümet dışı organizasyonların ve ulusötesi toplumsal hareketlerin uluslararası politikada oldukça önemli yeni bir güç olarak ortaya çıktığı ve küresel norm ve uygulamaları dönüştürdüğü argümanı ileri sürülmüştür (Lipschutz, 1992; Risse-Kappen, 1995; Keck ve Sikkink, 1998; Boli ve Thomas, 1999).

Günümüzde devlet dışı aktörlerin uluslararası siyasete etkisinin olup olmadığına ilişkin tartışma eskisi kadar şiddetli değildir. Devlet dışı aktörler seviyesinde analizler, uluslararası ilişkiler disiplininin neredeyse tüm alt ve tematik alanlarında yapılmaktadır. Bu çalışmanın altını çizdiği husus ise devlet dışı aktörlerin etkilerinin yirminci yüzyılın sonlarında başlayan küreselleşmenin bir sonucu olarak ortaya çıkmadığıdır. İlerleyen bölümlerde ele alınacağı gibi Birinci Dünya Savaşı öncesi dönemde uluslararası ilişkilerde, ulusötesi sivil toplumda var olan devlet dışı aktörlerin şekillendirdiği bir gündem oluşmuştur. Bu gündemin değerlendirilmesine geçmeden önce, bu bölümde sivil toplum ve uluslararası ilişkilere yönelik yaklaşımlar incelenmektedir.

2.1. Sivil Toplum ve Uluslararası İlişkiler

Uluslararası ilişkiler disiplini çok uzun bir süre dünya siyasetine yönelik teorik yaklaşımlarında sivil toplum ve toplumsal hareketler ile mesafeli bir ilişki içinde bulunmuştur. Uluslararası ilişkiler teorisi açısından bu durum neorealizm gibi neoliberalizmin de devlet merkezli bir teori olmasından kaynaklanmıştır. Bu nedenle, sivil toplum ve toplumsal hareketlerin dünya siyasetindeki önemine yönelik açık kabul, inşacı ve eleştirel uluslararası ilişkiler literatürü tarafından gerçekleştirilmiştir. Soğuk Savaş sonrası dönemde normatif dönüşümlere odaklanan inşacılık, aynı zamanda toplumsal hareketler literatürüne de uluslararası rejimleri, devletleri ve organizasyonları etkileyen süreçleri inceleyerek katkıda bulunmuştur (Tarrow, 2001; Finnemore ve Sikkink, 2001). Eleştirel teori ise neoliberal küreselleşmenin teknokratik, ekonomik ve hegemonik özelliklerini vurgulayarak karşı-hegemonyanın unsuru olan toplumsal hareketlerin özgürleşimci potansiyeli üzerinde durmuştur. Bunun yanı sıra etik topluluğun ulusötesi genişlemesinde birey, toplumsal hareketler, devletler ve uluslararası organizasyonların sorumluluğu vurgulanmıştır.

Uluslararası ilişkiler literatüründe ele alınan sivil toplum ile yaşam alanı sivil toplum olan hükümet dışı organizasyonlar ve toplumsal hareketler kavramlarının normatif ve analitik boyutları bulunmaktadır. Dünya siyasetinde devlet merkezliliğe alternatif olan bir düzenin anahtarları bu kavramlar olarak değerlendirilmektedir. Normatif boyutta söz konusu kavramlara olumlu ve ilerici değerler atfedilmektedir. İlerici varsayımlara kolayca uymayan gerici, milliyetçi, köktendinci, cinsiyetçi ve ırkçı organizasyon ve hareketleri de içerebileceği bu anlamda gözden kaçırılmaktadır. Analitik boyutunda ise bu kavramlar dünya siyasetinin devlet merkezli analizine bir alternatif oluşturmaktadır. Bu çalışmada temel olarak kavramların analitik kullanımı hedeflenmektedir. Bu kapsamda ulusötesi sivil toplum; kamusalılık, evrensellik ve açık üyelik/gönüllülük ilkelerince ulus-devlet sınırlarını aşan aktörlerin etkileşimde bulunduğu alan olarak tanımlanmaktadır. Aynı ilkeler doğrultusunda faaliyet gösteren ulusötesi hükümet dışı organizasyonlar ve

ulusötesi toplumsal hareketler bu alanın temel aktörleri olarak kabul edilmektedir. İlerleyen bölümlerde bu kavramsal çerçeveyi açıklamak için sivil topluma yönelik farklı yaklaşımlar, bu yaklaşımların ulusötesi sivil toplumun tanımlanmasındaki yansımaları ve ulusötesi sivil toplumun aktörleri ele alınmaktadır.

2.1.1. Sivil Toplum

Sosyal teorinin bir parçası olan birçok kavram gibi sivil toplum kavramı da özellikle kökeni ve anlamı bakımından tartışmalıdır. Modern öncesi dönemdeki ilk sivil toplum yorumu bütünü (polis/Roma imparatorluğu) öncelemiştir. Antik Yunan'da bireye, topluma ve siyasi topluluğa yönelik argümanlar iyi yaşamın ne olduğu sorusuna aranan cevaplar bağlamında şekillenmiştir. Siyaset felsefesi özelinde iyi yaşamın nasıl sağlanacağına yönelik tartışmalar, siyasi yaşamın unsurlarına ilişkin argümanları belirlemiştir. Sivil toplumu söz konusu argümanların temelinde değerlendiren düşünürlerin başında Aristoteles gelmektedir. Sivil toplum kavramının kökeni Aristoteles'in *koinonía politikê* kavramına dayanmaktadır. Bu kavramın çevirisi Latin yazarlar tarafından *societas civilis* olarak yapılmıştır ancak doğru karşılığı, vatandaşların siyasi yaşama aktif olarak katıldığı siyasi birliktir. Aristoteles iyi yaşamı ele alırken iki önemli değerlendirme yapmaktadır. Bunlardan ilki, insanın toplumsal doğasına işaret etmektedir. Aristoteles'e göre insan toplumsal/siyasi bir hayvandır (*zoon politikon*). İkinci önemli değerlendirme ise iyi yaşam için ideal koşulları sağlayan birim olarak daha küçük bir birim olan aile ve daha büyük bir birimi işaret eden kozmopolis yerine polisin belirlenmesidir. Aristoteles sivil toplumu, insanların potansiyellerini ve yazgılarını gerçekleştirecekleri ideal siyasi birim olarak nitelediği polis ile özdeşleştirmiştir. İnsanların farklı formlarda bir araya geldiği alt ve üst birimler olsa da siyasi birlik, insan yaşamının en yüksek sosyal formudur. İdeal bir siyasi birlik olan polisin doğallığı, sivil topluma da doğal bir nitelik kazandırmıştır.

Sivil toplumun doğal niteliğini kaybetmesi doğal hukuk düşünürlerinin argümanları ile gerçekleşmiştir. Tarihsel olarak 17. ve 18. yüzyılları kapsayan

ve *Akıl Çağı* olarak nitelenen Aydınlanma dönemi ile birlikte bireyi merkeze alan argümanların üretilmesi sivil toplum kavramının ele alınışını da değiştirmiştir. Doğal hukuk düşünürleri insan yaşamının iki farklı durumuna odaklanmışlardır. İnsan yaşamının başlangıç noktası doğa durumudur. Doğa durumundan sivil topluma, toplumsal sözleşme ile geçilmektedir. Sivil toplumun yapay/kurulan niteliği, kendinden önceki dönemlerle arasındaki önemli bir farklılıktır. Doğa durumunun tanımlanması ve sözleşmenin neden ve nasıl gerçekleşeceği düşünürler arasındaki farklılıkları oluşturmaktadır. Burada vurgulanması gereken nokta, farklı görüşlere rağmen sivil toplum özelinde siyasi toplum ve sivil toplum arasındaki ayrımın burada henüz belirginleşmemesidir. Thomas Hobbes ve John Locke'un doğa durumu ve toplumsal sözleşme bağlamındaki sivil toplum yorumları, doğal hukuk geleneğinde sivil toplumu düşünürler arasındaki farklılıkları da bağlamak bakımından önemli örneklerdir. Hobbes, *Leviathan*'da doğa durumu üzerinden toplumsal sözleşmeyi ve devletin oluşumunu ele almaktadır. Bu çözümlemeye göre insanlar doğuştan eşit varlıklardır. Savaşın kaynağı olan güvensizliğe neden olan insanlar arasındaki eşitliktir. Sivil toplum öncesi doğa durumunda, "herkes herkese karşı savaş halindedir" (Hobbes, 1651/1996: 87). Doğa durumundan çıkılması ve bireysel güvenliğin sağlanması amacıyla devlet, herkesin herkes ile yaptığı sözleşme sonucu, herkesin aynı şekilde kendini yönetme hakkını belirli bir kişi veya gruba bırakması ile herkesin aynı kişilikte birleşmesi ile oluşmaktadır. Tek bir kişilik halinde birleşmiş bu topluluk bir *Devlet*, Latince *Civitas* olarak adlandırılmaktadır (Hobbes, 1651/1996: 114). Locke ise doğa durumunu Hobbes'tan farklı bir biçimde değerlendirmektedir. Aristocu bir yaklaşım benimseyerek insanın doğası gereği siyasi ve sosyal bir varlık olduğunu vurgulamaktadır. Doğa durumunda insanların doğal/temel hakları vardır ve bunların başında mülkiyet hakkı gelmektedir. Toplumsal sözleşme, bireylerin ortak çıkarları olan doğal haklarının korunması sebebiyle ve rızaları ile gerçekleşmektedir. Sivil toplum doğa durumunda sahip olunan hayatın korunması ve daha iyi hale getirilmesini sağlayacak alandır. Locke sözleşmenin gerçekleşmesinin sebeplerini ve gerçekleşme yolu ile ilgili önermelerinde Hobbes'tan farklılaşmaktadır. Hobbes ve Locke sivil toplum üzerine yazan en

önemli düşünürlerden olmakla birlikte argümanlarında sivil toplumun özerkliği gölgede kalmıştır. Doğa durumunda temellenen açıklamalarında siyasi hayatın kurucu unsurları birincil önemdedir. Bu açıklamalarda, doğa durumunun sivil toplumun oluşumu ve gelişimindeki belirleyiciliği vurgulanmakta ve sivil toplum ile siyasi toplum arasında bir ayrım yapılmamaktadır.

Adında sivil toplum kavramının kullanıldığı *Sivil Toplumun Tarihi* (*History of Civil Society*) isimli ilk eserin yazarı olan Adam Ferguson (1767), merkezi ve bürokratik devletin yükselişi ve gücüne bir tepki olarak ele aldığı eserinde, doğa durumuna dayanan sivil toplum kavramsallaştırması yerine tarihsel olaylarla gelişen bir sivil toplum kavramsallaştırması sunmaktadır. Ferguson'un yorumunda siyasi toplum ve sivil toplumun aynı şey olarak ele alınması yerini insan topluluklarına ve kültüre dayanan bir anlayışa bırakmıştır. Sivil toplum ve siyaset/devlet arasındaki ayrımı işaret eden bu yorum, Hegel, Tocqueville ve Marx'ın sivil toplum düşünceleri ile belirgin hale gelmiştir.

İnsanların toplumda bir araya gelmelerinin doğası gereği siyasi bir eylem olduğu ve bu eylemin doğal olarak siyasi bir topluluk oluşturduğu fikri, sivil toplum ve siyasi toplumun eşanlamlı olarak değerlendirilmesini beraberinde getirmiştir. Hegel'in sivil toplum değerlendirmesi sivil toplumun devletten ayrı konumlandığı bir noktaya gelinmesinin başlangıcı olmuştur. Hegel'de soyut bir devlet-sivil toplum diyalektiği ön plana çıkmıştır. Hegel sivil toplumu, aile gibi devlet öncesi tüm kurumları ve ilişkileri içermeyen ancak ekonomik ilişkilerin kapsayan, aile ile devlet arasında bir geçiş alanı olarak ele almıştır. Hegel'in sivil toplum teorisi iki açıdan oldukça önemlidir. Bağımsız dernekleri ve kamuoyunu devlet ve birey arasında etik araçlar olarak sivil toplumun temeline yerleştirmiştir. İkincisi, insan doğasının komünal boyutunu vurgulasa da modern sivil toplumun inşasında bireyin ve bilincin merkeziliğini vurgulamıştır. Hegel'in sivil toplum kavramının yansımalarından biri sivil toplumun farklı gruplar tarafından sergilenen siyasi aktivizm ile ilişkilendirilmesidir. Bu değerlendirme, piyasa ve devletten ayrı olarak birey ve toplulukların kendilerini gerçekleştirebilecekleri bir alan olarak sivil toplum kavramsallaştırmasını getirmiştir (Colás, 2002: 42).

Sivil toplumu, birey ve devlet arasındaki ve bireyin kendini gerçekleştirebileceği bir alan olarak değerlendiren bir diğer düşünür Alexis de Tocqueville'dir. Tocqueville'in Amerikan ceza sistemini keşfetmek için gerçekleştirdiği araştırma gezisi sonunda, 1835 ve 1840 yıllarında iki ayrı cilt olarak "Amerika'da Demokrasi" isimli çalışması yayımlanmıştır. Tocqueville eserinin birinci cildinde ağırlıklı olarak demokrasi ve sivil toplum ilişkisi açısından siyasi dernekleri ele almış ve siyasi derneklerin önemini incelerken "örgütlenme özgürlüğünün çoğunluğun zorbalığına karşı gerekli bir garanti" haline geldiğini belirtmiştir (Tocqueville, 1835/2012: 306-307). Bununla birlikte Tocqueville'e göre dernekler yalnızca çoğunluğun tiranlığının önüne geçmek konusunda değil, siyasal örgütlenme yoluyla vatandaşların özgürlük pratiğini geliştirecekleri alanlardır. Genel olarak, Tocqueville hükümet ve sivil toplum arasında, her birinin diğerini desteklediği ve birbirleri ile bireylerin çıkarlarını karşılıklı olarak anladığı bir ilişki biçiminin arayışında olmuştur.

Marx, sivil toplumu burjuva sınıfının işçi sınıfı üzerindeki baskı ve sömürüyü gerçekleştirdiği alan olarak üstyapı/yapı ayrımında yapıda konumlandırarak Hegel'in devlet ve sivil toplum ayrımına yönelik açıklamaları ile uyumlu bir argüman sunmuştur. Marx'ın yorumunda sivil toplum yapısal uğraktayken, Gramsci sivil toplumu üstyapıda konumlandırmaktadır. Marx'ta üstyapı yalnızca devlet iken, Gramsci'de siyasi toplum/devlet ve sivil toplumdan oluşmaktadır (Bobbio, 1979: 30). Bununla birlikte Gramsci'nin siyasi toplum/devlet-sivil toplum ayrımı, devlet ve sivil toplumun araçlarının farklı olduğunu vurgulayan analitik bir ayrımdır. Devlet ve sivil toplum, modern-burjuva-liberal tek bir birimin unsurudur (Gramsci, 1992: 160). Bu açıdan Gramsci, sivil toplumun liberal ve Marksist kuramlardan farklı bir yorumunu yapmıştır. Gramsci'nin yorumunun özgünlüğü, sivil toplumu bir özgürlükler alanı veya salt ekonomik ilişkiler alanı olarak değerlendirmemesi, bir hegemonya alanı olarak formüle etmesinden kaynaklanmaktadır.⁸ Gramsci sivil toplumu, bir toplumsal grubun, toplumun tümü üzerindeki siyasi ve kültürel

⁸ Gramsci doğrudan sivil toplum kavramını ele almamış, ancak sivil toplum üzerine yaptığı değerlendirmeler üzerinden hegemonya kavramını geliştirmiştir.

hegemonyası ve devletin etik içeriği olarak ele almaktadır. Sivil toplum aynı zamanda kültürel kurumların (kilise, okul, dernek, sendika gibi) alanıdır. Bu kültürel alan, burjuva sınıfının hegemonya sağlamak yoluyla siyasi alandaki gücünü pekiştirdiği alandır (Holub, 1992: 100). Burjuva sınıfı veya yönetici sınıf sivil toplumda gücünü şiddete dayanmayan yöntemler ile güçlendirmektedir. Toplumsal grup ya da grupların hegemon olması yalnızca devletin siyasi-hukuki araçlarının kontrolüne sahip olması değil, bununla birlikte sivil toplumdaki kurumların kontrolü ve kültürel alandaki liderliğine sahip olmasına bağlıdır (Buttigieg, 1995: 27). Sivil toplumda oluşturulan hegemonyanın işlevlerinden biri hâkim sınıfın gücünü pekiştirmek iken diğeri işçi sınıfının olduğu yerde tutulması ve hareket alanının sınırlandırılmasıdır. Bununla birlikte Gramsci'nin yorumunda sivil toplum, devlet ve ekonomik ilişkiler yerine sosyal ilişkiler ile kurulu olması sebebiyle karşı hegemonya için bir araç potansiyeli taşımaktadır.

1980'li yıllardan itibaren modern endüstriyel ve finansal kapitalizmin küresel genişlemesi, Doğu Avrupa ve Sovyetler Birliği'ndeki komünist diktatörlüklerin çöküşü, Güney Afrika'da *apartheid* rejiminin son bulması gibi gelişmeler sivil topluma yönelik akademik ilgiyi canlandırmıştır. 1990'lı yıllardan itibaren sivil toplum, bir devlet sonrası siyaset geliştirme ihtiyacı ile devlet ile arasındaki ayrımı vurgulanarak liberal bir çerçevede ele alınmıştır. Bunun yanı sıra yeni toplumsal hareketler literatürü ile Doğu Avrupa'nın özgürleşme hareketlerinden ilham alan ve sivil toplumun yeniden canlandırılması gerektiğini savunan yeni bir Marksist yaklaşım oluşmuştur. Ekonomik aktör ve yapıları dışarıda bırakan Jean Cohen ve Andrew Arato'nun sivil toplum yaklaşımları ise liberal ve Marksist argümanlardan farklılıklar içermektedir. Burada sivil toplum, devletten ve kapitalist ekonomik yaşamdan farklı bir birlik ve her ikisine de potansiyel bir meydan okuma alanı olarak düşünülmektedir. Bu dönemin önemli bir farklılığı da sivil toplumda toplumsal hareketlerin rolü üzerine odaklanılmasıdır. Cohen ve Arato, modern sivil toplumların olumlu potansiyellerini gerçekleştirebilecek süreçlerde, sosyal hareketlerin dinamik bir unsur oluşturduğunu ve yeniden yapılandırılan sivil toplum kuramının çağdaş toplumsal hareketlerin mantığının, risklerinin ve

potansiyellerinin anlaşılması için vazgeçilmez olduğunu belirtmişlerdir. Çağdaş toplumsal hareketlerin hem günlük yaşam uygulamaları yoluyla kültürel normları yeniden şekillendirmek hem de devlet ve ekonominin büyük yapılarını baskılamak ve içermekle ilgili bir ikili mantık ile karakterize edildiğini iddia etmişlerdir. Bu stratejiler, iktidar merkezlerinin ele geçirilmesini yerine; sivil toplumun savunulması, genişlemesi ve modernleşmesini, hem günlük yaşama hem de siyasal topluma giriş yolunu ve her ikisinin de demokratikleşmesini amaçladıkları için kendi kendini sınırlamaktadır. Bu nedenle sivil toplum, toplumsal hareketlerin amacı olduğu gibi aynı zamanda yaşam alanıdır (Eschle, 2001: 77).

Günümüze kadar tarihsel bir çerçevede değerlendirildiğinde sivil toplumun, Hegel'den itibaren büyük ölçüde devlet ile mesafesi çerçevesinde ele alındığı görülmektedir. 1990'lı yıllarda sivil toplumun liberal yorumu bu yaklaşımı güçlendirmiştir. Devlet kontrolünün dışındaki kamusal yaşam alanı olarak yapılan sivil toplum tanımı, uluslararası ilişkiler düzleminde, devlet dışında kalan tüm alanlar bağlamında sunulmaktadır.

2.1.2. Ulusötesi Sivil Toplum

1990'lı yılların ulusötesicilik ve küresel yönetim tartışmaları içinde, ulusötesi sivil toplumun rolünün artması devletler arası ilişkilerde yaşanan en dramatik değişim olarak değerlendirilmektedir (Florini, 2001: 30). Devletler arası bağımlılığın artması, küresel yönetim sisteminin ortaya çıkması ve en önemlisi küresel sivil toplumun yükselişi, devletlerin konumunun sorgulanmasına neden olmuştur. Devlete yönelik bu sorgulama, siyasetin sorgulanmasını da beraberinde getirmiştir. Büyük ölçüde küresel sivil toplum faaliyetlerinin sonucu olarak siyasetin kendisi “resmi ulusal kurumlardan yeni yerel ve sınır ötesi alanlara kaymıştır” (Kaldor, 2003b: 148).

Literatürde, uluslararası alana genişleyen sivil toplumu kavramsal olarak karşılamak için uluslararası sivil toplum, dünya sivil toplumu, uluslararası toplum, küresel sivil toplum, ulusötesi sivil toplum gibi farklı kavramlar yer

almaktadır. Nüanslarla birlikte tüm bu kavramlar, sivil toplum idealini takip eden aktörlerin ulus-devlet sınırları aşan ilişkilerini işaret etmektedir (Bauerkämper ve Gumb, 2010: 10). Bu kavramlar; ortak çıkar, amaç ve değerler etrafında şekillenen, kar amacı gütmeyen, hükümet dışı ve şiddete dayanmayan kolektif eylemleri ifade etmektedir. Söz konusu kavramlar arasında en yaygın kullanılan küresel sivil toplum kavramının analitik ve normatif boyutlarda dezavantajları bulunmaktadır. İlk olarak tarihsel bağlamda tek bir sivil toplum tanımını yapmak mümkün değildir. Burada, bir önceki bölümde ele alınan hangi sivil toplum yaklaşımının küresel olana genişlediği önemli bir soru olarak ortaya çıkmaktadır. İkincisi, coğrafi anlamda küresel olarak geçerli bir sivil toplum anlayışından söz edilememektedir. Son olarak bu çalışmanın da vurguladığı gibi, Avrupa’da sınırları aşan bir sivil toplumun yükselişi, küresel ağların ortaya çıkmasından önce meydana gelmiştir. 1990’lı yıllardan sonra oluşan küresel ağlar dahi küresel bir sivil toplumu meydana getirememiştir. Günümüzde coğrafi olarak kısıtlı, sabit bir tanımlı olmayan “sivil toplumlar” mevcudiyetini sürdürmektedir.

Ulusötesi sivil toplum kavramı, kapsayıcılık bakımından küresel sivil toplum bakımından daha kısıtlıdır ve bu durum analitik bir araç olarak kullanımını mümkün hale getirmektedir. Pierre-Yves Saunier’in altını çizdiği gibi “ulusötesi” kavramının kökeni, Alman dilbilimci Georg Curtius'un unutulmuş bir evrensel dilin varlığını düşündüğü 1862 yılına dayanmaktadır (Saunier, 2009: 1047). Ulusötesi politika üzerine yaptığı çalışmasında, Karl Kaiser, ulusötesi kavramını, uluslararası ilişkiler teorisyenlerinin “cephaneliğinde analitik bir araç” olarak önermiştir. Ulus-devlet sınırını aşan etkileşim süreçleri ile ilgili araştırmalar için bu kavrama ihtiyaç duyulmaktadır. Bu kapsamda ulusötesicilik, dünya siyasetinde, bağları ulus-devleti aşan devlet dışı aktörlerin analizinde analitik ve tanımlayıcı bir kavram olarak kullanılmaktadır. Bununla birlikte, tüm "ulusötesi" kavramlarının çıkış noktasının modern ulus-devlet olduğu belirtilmelidir. Ulusötesicilik, dünya siyasetinde devlet dışı aktörlerin ortaya çıkmasıyla ilerlemiştir. Ancak, ulusötesi kavramı, ulus-devlet ile ilişkisi çerçevesinde varlığını sürdürmektedir.

Dolayısıyla, ulus öncesi çağlarda "ulusötesiciliği" teşhis etmek tarih dışı olduğu gibi mantıklı değildir. Bu sebeple ulusötesi sivil toplumun tarihsel araştırmalarının ulus-devlet ile ilişkisi bağlamında sivil toplumun aldığı farklı anlamları yeniden yapılandırması gerekmektedir.

Sivil toplumun uluslararası ilişkilerde üç yansıması bulunmaktadır. Bunlardan ilki, liberal uluslararasııcılığın devamı olarak yorumlanabilecek Peterson ve Shaw'ın küreselleşme bağlamındaki çalışmalarıdır. Millennium dergisinin *Uluslararası Toplum Ötesinde (Beyond International Society)* isimli özel sayısı 21(3) kapsamında yayımlanan bu çalışmalar uluslararası ilişkiler literatürünün sivil toplum kavramı ile ilişkisini kurmakla birlikte sivil toplum ve uluslararası ilişkiler arasındaki etkileşimi 1970'li yıllarda ortaya çıkan ulusötesiciliğin teorik çerçevesinde ele almıştır. İkincisi, sivil toplumun modernist yorumlarına karşı post-modernist bir duruşu yansıtan ve küresel sivil toplumun eleştirisini sunan R.B.J. Walker ve Michael Hardt gibi isimlerin değerlendirmeleridir. Sivil toplumun uluslararası ilişkilerle ilişkisini kuran üçüncü yaklaşım ise Gramsci'nin sivil toplum kavramsallaştırmasını uluslararası ilişkiler bağlamında ele alan ve sivil toplumu özgürleşimci siyasetin alanı olarak değerlendiren neo-Gramscian düşünürlerin yaklaşımlarıdır. Uluslararası ilişkilerde sivil toplumu ele alan yazarların ortak özelliklerinden biri sivil toplumu devletten ayrı analitik bir araç olarak kullanmalarıdır. Bununla birlikte aralarında ulus-devlet sınırlarını aşan sivil toplumun devletler ile ilişkileri konusunda farklı siyasi duruşlar mevcuttur. Örneğin, Martin Shaw, küreselleşme ve şiddetli çatışmalar arasındaki ilişkiyi değerlendirirken yeni sorumluluk ve müdahale normlarının tek başına sivil toplum tarafından formüle edilebileceği konusunda iyimser değildir. Çünkü sivil toplum yalnızca devlet ile kurucu ilişkisinde gelişebilmektedir (Shaw, 1994: 11). Bu sebeple sivil toplum, tanımı gereği devletin varlığına yönelik bir karşıtlık içermemektedir. Richard Falk ve Ronnie Lipschutz gibi isimler ise küresel sivil toplum aktörlerinin devlet egemen sistemi zayıflatmasını muhtemel görmekte ve söz konusu aktörlerin bu yönde (şiddet içermeyecek şekilde) çalışması gerektiğini belirtmektedirler. Bu yorumlar, sivil toplumun dünya siyasetinde devletler karşısında ilerlemeci bir

konumda bulunduğun örtük kabulünü ve normatif anlamda ele alındığını vurgulamaktadır. David Chandler açık bir şekilde küresel sivil toplumun daha önce amoral devletlerin egemen olduğu uluslararası ilişkilere ahlaki boyutunu kazandırdığını savunmaktadır. Chandler, “çok az insanın sivil toplum veya küresel sivil toplumun normatif veya etik kavramına karşı çıkacağını” da vurgulamaktadır (Willetts, 2011: 28). Buna karşın ulus-devlet sınırını aşan sivil toplumun bu normatif değerlendirmelerine akademik itirazlar yükselmiştir. Çünkü sivil toplumda yer alan tüm aktörlerin olumlu değer atfederek tanımlanması mümkün değildir. Sivil toplumun, hükümet dışı organizasyonların ve toplumsal hareketlerin parçası olan faşist ve köktenci hareketlerin normatif olarak ele alınan sivil toplum kavramsallaştırmasının neresinde durduğu açık değildir. Bu bağlamda, ulusötesi sivil toplum ile belirtilmesi gereken bir diğer özellik, ulusötesi aktörlerinin farklı organizasyonel yapılarda meydana geldiğidir.

2.2. Ulusötesi Sivil Toplumun Aktörleri

Genel bir tanımla devlet dışı aktörler; hükümetle bağlantısı olmayan, hükümet tarafından yönetilmeyen veya hükümet tarafından finanse edilmeyen organizasyonları ve bireyleri içermektedir. Bunlar arasında şirketler, özel finans kurumları ve hükümet dışı organizasyonlar olduğu gibi paramiliter ve silahlı direniş grupları da yer almaktadır. Willett bu konuya açıklık getirmek için sivil toplum tanımı üzerinde anlaşılan noktalardan hareket ederek -bireylerin gruplar halinde birlikteliği ve siyasi tartışmaların özgür süreçleri oluşturduğu- faşistler, köktendinciler ve diğer istenmeyen grupların, “normal siyasi tartışmalara girdiklerinde” sivil toplumun bir parçası olarak değerlendirilmesini; “siyasi tartışmaları engelledikleri ve özellikle siyasi muhaliflerine karşı şiddete başvurdıklarında” sivil toplumun bir parçası olarak değerlendirilmemesini önermektedir (Willetts, 2011: 29). Bu bakımından, şiddeti araçsallaştıran ve siyaseti bir strateji olarak benimsemeyen kolektif gruplar sivil toplumun aktörü olarak kabul edilmemektedir.

Ulusötesi sivil toplumun aktörlerine yönelik bir diğer tartışma -kaynağını geleneksel sivil toplum kuramlarından alan- sivil toplum ve ekonomi arasındaki ilişkiye, ulus-devlet sınırlarını aşan ekonomik aktörlerin ulusötesi sivil toplumun aktörü olup olmadığına ilişkin tartışmadır. Birleşmiş Milletler (BM), sivil toplum kavramını özel sektör ticari organizasyonlarını da kapsayacak şekilde kullanmaktadır. Hükümet dışı organizasyonların birçoğu, uluslararası toplumun kamu sektörü, özel sektör ve özel sektörü içermeyecek şekilde sivil toplum şeklinde bölünmesi gerektiğini savunmaktadır. Buna karşın BM Sekreteryası ve bazı hükümetler sivil toplumu hükümet dışı organizasyonlar ile özel sektörü de kapsayacak şekilde tanımlamıştır. Daha sonra hükümet dışı organizasyonların ulusötesi şirketlere yönelik tepkisi, ticari organizasyonların ayrı bir kategoriye yerleştirilmesi ile sonuçlanmış ve BM’de üç yeni “destek grubu”; sivil toplum, özel sektör ve devlet olarak belirlenmiştir (Willetts, 2011: 27).

Bu tartışmalar çerçevesinde, şiddete dayanmayan siyasi eylemlilik içinde olan, ekonomik alanın dışında kalan ve ulus-devlet sınırlarını aşan kolektif eylem biçimleri; ulusötesi hükümet dışı organizasyonlar (yaygın adıyla uluslararası hükümet dışı organizasyonlar), ulusötesi ağlar, ulusötesi koalisyonlar ve ulusötesi toplumsal hareketler olarak şekillenmektedir (Khagram, Riker, Sikkink, 2002: 6).

2.2.1.Ulusötesi Hükümet Dışı Organizasyonlar

Genel bir değerlendirme ile uluslararası organizasyonları; uluslararası hükümetler arası organizasyonlar (IGOs) ve uluslararası hükümet dışı organizasyonlar (INGOs) şeklinde sınıflandırmak mümkündür. Uluslararası hükümetler arası organizasyonlar, uluslararası tüzel kişilikler olan ulus-devletlerin hükümetleri arasındaki çok taraflı antlaşmalara dayanmaktadır. Yaygın tanımına göre, uluslararası hükümetler arası organizasyonlar ortak hedeflere ulaşmak için üç veya daha fazla ülke tarafından kurulmaktadır. Uluslararası organizasyonlar içinde hükümetlerden bağımsız olarak kurulan organizasyonların tanımı ve kapsayıcılığı ise oldukça tartışmalı bir konudur.

Hükümet dışı organizasyonlar kavramı ilk kez Birleşmiş Milletler Sözleşmesinde (1945) yer almıştır. San Francisco Konferansında hükümetler arası organizasyonlar ve özel organizasyonların BM'nin Ekonomik ve Sosyal Konseyi (ECOSOC - Economic and Social Council) ile resmi ilişkilerinin kurulması kararlaştırılmıştır. Ancak delegeler bu iki organizasyon biçimine aynı statünün verilmesi konusunda uzlaşamadığından 57. madde ile uluslararası bir anlaşma ile kurulan uluslararası organizasyonlar tanımlanmış ve 71. maddede hükümet dışı organizasyonlar kavramı kullanılmıştır. Bu gelişmenin ardından özel uluslararası organizasyonlar kendilerini hükümet dışı organizasyonlar olarak tanımlamaya başlamıştır. ECOSOC, önce 1950 yılında Hükümet Dışı Organizasyonlar ile İstişare Düzenlemeleri Tüzüğünde (Statute on Arrangements for Consultation with Non-Governmental Organizations), daha sonra 1968 ve 1996 yıllarında hükümet dışı organizasyonlar tanımını genişletmiştir. ECOSOC şiddete başvurmeyen, kriminal ve ticari olmayan tüm organizasyonlara erişim imkânı vermektedir. Siyasi partilerin, tek ülkede faaliyet gösteren insan hakları organizasyonlarının, etnik azınlıkların veya bireysel şirketlerin danışma statüsü kazanma imkânı yoktur ancak sözü edilen organizasyonları içeren uluslararası federatif yapılar hükümet dışı organizasyon olarak kabul edilmektedir.

Geniş tanımıyla hükümet dışı organizasyonlar, hükümetlerden bağımsız olup kar amacı gütmemekte ve ticari aktiviteler yürütmemektedir. Bu kapsamda ulusötesi şirketler, hükümet dışı organizasyonlar değildir. Kısa süreli olarak kurulan, resmi bir dayanağı ve organizasyonel yapısı olmayan gruplar da hükümet dışı organizasyonlar olarak kabul edilmemektedir. Üzerinde anlaşılan bu noktalar, hükümet dışı organizasyonların ne olmadığına işaret ettiğinden tanıma negatif bir boyut katmaktadır (Willetts, 2011: 10). Bunun yanı sıra 20. yüzyılın ikinci yarısında hükümetler arası bir anlaşma ile kurulmayan tüm organizasyonları hükümet dışı organizasyonlar olarak değerlendirmek mümkün iken hükümet dışı organizasyonların uluslararası diplomasideki etkisinin artmasıyla hükümetlerin ve diğer aktörlerin bu organizasyonlar ile ilişki biçiminde değişiklikler meydana gelmiştir. Bu durum, hükümet dışı

organizasyonların çeşitlenmesini beraberinde getirmiştir. Sonuç olarak hükümet ve piyasa ile ilişkilerine göre farklı hükümet dışı organizasyon tanımları ortaya çıkmıştır. Örneğin; uluslararası hükümet dışı organizasyonlar (INGOs), hükümetler tarafından organize edilen hükümet dışı organizasyonlar (GONGOs), işletmeler tarafından organize edilen hükümet dışı organizasyonlar (BONGOs), yarı hükümetlerarası organizasyonlar (QUANGOs) gibi farklı nitelendirmeler yapılmıştır.

Tüm hükümet dışı organizasyonların ulusötesi nitelikte olduğunu veya tüm ulusötesi aktörlerin hükümetdışı organizasyonlar olduğunu belirtmek mümkün değildir. Ancak tüm hükümet dışı organizasyonlar potansiyel ulusötesi aktörlerdir. Küresel siyaset ile angaje olduklarında hükümet dışı organizasyonlar ulusötesi aktörler olarak sınıflandırılmaktadır. Genel olarak insani yardım, kültürel değişim, barış, silahsızlanma, kalkınma yardımları, insan hakları, çevre gibi alanlar ulusötesi hükümet dışı organizasyonların odak noktalarını oluşturmaktadır.

2.2.2. Ulusötesi Toplumsal Hareketler

Ulusötesi toplumsal hareketler, ulusötesi hükümet dışı organizasyonlar ile birlikte ulusötesi kolektif eylemin önemli bir bileşenidir. Toplumsal hareketler analizi, bireylerin paylaşılan bir kimlik üzerinden statükonun değişimi için gerçekleştirdikleri faaliyetlere odaklanmaktadır. İşçi hareketinin sınıf kimliği üzerinden çalışma şartlarının iyileştirilmesi ve sosyal refahın sağlanması için sergilediği eylemlilik toplumsal hareketlerin klasik örneğidir. 1960'lı yıllardan itibaren gelişen yurttaşlık hakları, nükleer silahsızlanma, kalkınma, çevre, kadın hareketleri ise geçmişin sınıf temelli hareketlerinden farklı, kimlik odaklı yeni toplumsal hareketler olarak değerlendirilmektedir. Ulusal toplumsal hareketler, "elitler, muhalifler ve otoriteler ile sürekli etkileşimde olarak ortak amaçlara ve dayanışmaya sahip kişilerin kolektif meydan okumaları" olarak tanımlanmaktadır (Willetts, 2011: 24). Ulusötesi toplumsal hareketler ise birden fazla ülkede toplumsal değişimi etkilemek için eşgüdümlü ve devamlı biçimde mobilize olma kapasitesine sahip ortak amaçlara ve dayanışmaya sahip

aktörler bütünüdür. Toplumsal hareketlerin büyük bir bölümü özellikle konusu ve/veya organizasyonel anlamda uluslararası bir nitelik taşımaktadır. Ulusötesi ağlar ve koalisyonların aksine, ulusötesi toplumsal hareketler, insanları genellikle protesto veya karmaşa yaratan eylemler yoluyla kolektif eylem için seferber etmektedir.

Toplumsal hareketler, sosyo-ekonomik ve siyasi değişim için veya karşısında mobilizasyon olarak tanımlandığında hükümet dışı organizasyonlar, dini dernekler, tek bir konuya odaklı kampanyalar ve siyasi partilerin tümünü toplumsal hareket olarak tanımlamak mümkündür. Toplumsal hareketlerin iki önemli özelliği bulunmaktadır. Bunlardan ilki mobilizasyon kapasitesine sahip olmasıdır. İkincisi ise bu mobilizasyonun belirli bir dönem boyunca sürdürülebilir olmasıdır. Söz konusu özelliklere sahip toplumsal hareketler, ulus-devletlerin yükselişiyle ulusal aktörler haline geldiği gibi, ulusüstü bölgesel ve küresel alanlar ulusötesi kolektif aktörleri meydana getirmiştir (Porta, Kriesi, Rucht, 1999: 18). Bu anlamda “uluslararası”, devlet ile birlikte sivil toplumda var olan modern toplumsal hareketlerin önemli bir bileşenidir. Sivil toplum, toplumsal hareketler ve devlet tarihsel açıdan birbiriyle ilişkili olarak kurulmuştur. Ulusötesi toplumsal hareketlerin sosyo-politik amaçlarını egemen devletler üzerinden gerçekleştirmeleri gerekmektedir.

Toplumsal hareketler, Antik Çağ ve Orta Çağ’da, Hobsbawn’ın ilkel/arkaik olarak nitelendirdiği köle ve köylü ayaklanmaları gibi örnekleri olan hareketler ve 18. yüzyıldan itibaren Batı Avrupa’da ortaya çıkan modern toplumsal hareketler olarak iyi ayrı tarihsel aşamada ele alınmaktadır (Hobsbawn, 1963: 1-3). Modern toplumsal hareketleri, ulusötesi sivil toplumun oluşumu bağlamında 18. yüzyılda temellendirmek mümkündür. 18. yüzyılda kamusal alanın oluşumu (Habermas) ve 19. yüzyıl uluslararasılığı (F.S.L. Lyons) bu süreçteki en önemli gelişmeler olarak belirtilebilmektedir. Modern toplumsal hareketlerin, modern öncesi toplumsal hareketlerden ayırt edici özellikleri; sekülerizm, açık üyelik, evrensellik, kamusalılık olarak sıralanabilmektedir. Hedefler, dini bir otorite yerine üyeler tarafından

belirlenmektedir. Tarihsel olarak kadın ve renklilere yönelik kısıtlamalarla birlikte üyelik açıktır. Amaç ve argümanların evrensel bir niteliği bulunmaktadır. Mesajlar kamusal alanda; gazete, dergi, manifesto, pamplet gibi medya araçları ile yayılmakta ve dilekçe, deklarasyon gibi araçların yanı sıra grev, gösteri, miting ve seçim kampanyası gibi yeni protesto şekilleri kullanılmaktadır (Tilly, 1981: 20-23). Bunun yanı sıra mesajın evrenselliği ve uluslararası dayanışma için örgütlenme, modern toplumsal hareketler ve uluslararası arasındaki ilişkiyi kurmaktadır.

19. yüzyıldan itibaren ulusötesi toplumsal hareketleri üç ayrı kuşak olarak değerlendirmek mümkündür. İlki, temelini, Richard Cobden, Woodrow Wilson ve Norman Angell gibi isimlerin liberal düşünce çizgilerinin yanı sıra Flora Tristan ve Emma Goldman gibi ütopyacı sosyalist/anarşistlerin düşüncelerini de içeren oldukça zengin bir düşünsel temelden alan uluslararasılık bağlamında ortaya çıkan toplumsal hareketlerdir. 20. yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkan üçüncü dünya özgürleşme hareketleri ve aynı dönemde gelişmiş ülkelerde, etnik eşitlik, cinsiyet eşitliği, dini eşitlik, nükleer silahlanma karşıtlığı ve çevrenin korunması yönünde ortaya çıkan hareketler, ikinci kuşak toplumsal hareketleri temsil etmektedir. *Afro-Asya Halkının Dayanışma Örgütü (Afro-Asian People's Solidarity Organization - AAPSO)* ve *Avrupa Nükleer Silahsızlanma Kampanyası (European Nuclear Disarmament Campaign)* ikinci kuşak toplumsal hareketlere örnek gösterilebilir. Son kuşak ise küresellemenin etkisi ile şekillenmiştir. Bu kapsamda, *Halkların Küresel Eylemi (People's Global Action)* ve *Wall Street'i İşgal Et (Occupy Wall Street)* gibi hareketler reddedici küresel hareketler olarak adlandırılmaktadırlar.

Ulusötesi sivil toplumun aktörleri, günümüzde dünya siyasetinin önemli belirleyicileri olarak kabul edilmektedir. Tarihsel açıdan bakıldığında bu aktörler, ulus-devlet ile birlikte var olmuştur. Küreselleşme ve küresel sivil toplum, yalnızca bugünün fenomeni olmadığı gibi ulusötesi sivil toplum da tarihsel olarak inşa edilmiş ve farklı dinamiklerle farklı coğrafyaları etkileyerek günümüze kadar mevcudiyetini sürdürmüştür. Bu çalışmanın örnek olaylarını, Birinci Dünya Savaşı öncesinde barışın eylemselliğini sağlayan ulusötesi

aktörler oluşturduğundan ilerleyen bölümlerde, Birinci Dünya Savaşı öncesi ulusötesiciliği ele alınmaktadır.

2.3. Birinci Dünya Savaşı Öncesinde Ulusötesicilik

Birinci Dünya Savaşı öncesi Avrupa tarihi, ulusalcılık ve bunun devletler arası ilişkilerdeki yansımalarına odaklanmıştır. Öte yandan, aynı dönemde ortaya çıkan Avrupa uluslararasılığı⁹ devletler arasındaki sınırları giderek anlamsızlaştırmıştır. Bu probleme dikkat çeken ve Avrupa uluslararasılığının en kapsamlı çalışmalarından birini ortaya koyan Lyons (1963), çalışmasında 1814-1915 yılları arasında ortaya çıkan hareket ve organizasyonları ekonomik iş birliği, entelektüel ve dini iş birliği, yardımseverliğe dayanan organizasyonlar ve barış hareketleri tematik konuları çerçevesinde ele almıştır. Özellikle 1990'lı yıllarda, uluslararası ilişkilerin gündeminde yer alan hükümet dışı organizasyonların tarihsel boyutuna dikkat çeken Charnovitz (1997), hükümet dışı organizasyon gelişimini yedi tarihsel döneme ayırmış ve 1775 ve 1918 arası dönemi oluşum dönemi olarak ele almıştır. Ulusötesi organizasyonlara yönelik en detaylı çalışmalardan birini hazırlayan Davies (2014) ise ulusötesi organizasyonların oluşum dönemini dört alt dönemde incelemiştir. 1767 yılına kadar olan dönemde erken dönem ulusötesi hareketlerini, 1767-1869 yılları arasında modern hükümet dışı organizasyonların oluşumunu, 1870-1900 yılları arasında ilk dalga hükümet dışı organizasyonların konsolidasyonunu ve son olarak 1901-1914 yılları arasında hükümet dışı organizasyonların yaygınlaşmasını ve gerilemesini ele almıştır.

1815 yılı sonrasında 450'den fazla özel ve hükümet dışı uluslararası organizasyon ile 30 hükümetlerarası organizasyon kurulmuştur (Lyons, 1963: 12). Bunların tümünü incelemek çalışmanın sınırlarını aşacağından bu bölümde 1815 yılı öncesinde ortaya çıkan ulusötesi hareketlere kısaca değinildikten sonra,

⁹ Erken dönem çalışmalar, devlet sınırlarını aşan hareket ve organizasyonları “uluslararasılık” bağlamında değerlendirmiştir. Hareket ve organizasyonlar günümüzde incelendiğinde “ulusötesicilik” nitelendirmesi daha uygun bir kavramsal çerçeve çizdiğinden çalışmada “ulusötesicilik”, “ulusötesi sivil toplum”, “ulusötesi organizasyonlar”, “ulusötesi hareketler” şeklinde bir kavramsallaştırma kullanılmaktadır.

dönemsel bir sınıflandırma yerine tematik bir yaklaşım ile Avrupa’da ulusötesiciliğin gelişimi ve bu kapsamda oluşturulan organizasyonlar ele alınmaktadır. Ulusötesi sivil toplum ve organizasyonların en önemli unsurları arasında yer alan barış hareketleri ve sosyalist hareketler ileriki bölümlerde ayrıntılı olarak incelendiğinden burada ele alınmamaktadır.

1775 yılında kurulan *Köleliğin Kaldırılması için Pennsylvania Topluluğu* ilk hükümet dışı organizasyon, 1836 yılında Londra’da kurulan *Britanya ve Yabancı Kölelik Karşıtı Topluluğu* ise ilk ulusötesi hükümet dışı organizasyon olarak kabul edilmektedir (Charnovitz; 1997: 190; Davies, 2014: 4). Bununla birlikte ulusötesi hareketlerin tarihi 1775 yılından eskiye dayanmaktadır. Erken dönem hareketler genellikle dini düzenler ve gizli topluluklar şeklinde oluşmuştur. Bu anlamda Roma Katolik Kilisesi en eski ulusötesi hükümet dışı organizasyon olarak değerlendirilebilir. *St. John Düzeni (Order of St. John-1099)*, *Society for Christian Knowledge (1698)* ve *Religious Society of Friends¹⁰ (Quakers-1647)* dini temellere dayanan organizasyonların örnekleridir. Bunun dışında *Hanseatic Society (1161)*, *Ladies of Charity (1634)*, gibi oluşumlar da erken dönem hareketler olarak değerlendirilebilir (Davies, 2014: 20). *Grand Lodge of England (1717)* ile başlayan Mason örgütlenmesi (freemasons), erken dönemdeki en geniş ve etkin ulusötesi hareketlerden biridir. İskoçya’dan Rusya’ya, beyaz-zengin-erkek üyelerden oluşan ve gizliliğe dayanan bir iletişim ağı kurulmuştur. Mutlak monarşiyi reddeden mason örgütlenmesi yeni bir kamusal alanın yükselişini sağlamıştır. Bu çevrelerin dışında tutulan toplumsal grupların kamusalılığı ise Fransız Devrimi sonrası yükselmiştir (Bauerkämper ve Gumb, 2010: 52).

18. yüzyılın sonunda ulusötesi hareketler kendisinden önceki hareketlerden çeşitlilik, uzmanlık ve sekülerlik konularında farklılaşmış ve bu farklılaşma, ilk modern ulusötesi hükümet dışı organizasyonların oluşumunu

¹⁰ George Fox tarafından kurulmuştur. Fox, bu topluluğa bağlı kişileri, Tanrı’nın sözü karşısında titremeye davet ettiğinden korku veya heyecandan titremek anlamında gelen *quake* sözcüğünden türetilen *Quakers* ismi ile anılmıştır. Savaş ve şiddeti mutlak anlamda reddeden bu topluluk, kölelik karşıtı hareket ve barış hareketlerinin kökenlerinde önemli bir rol oynamıştır.

sağlamıştır. Söz konusu gelişmenin nedenleri arasında teknolojik gelişmeler, mal, hizmet ve emeğin dolaşımının ekonomideki etkileri, toplumsal değişiklikler, siyasi gelişmeler ve ulusötesi girişimlerin tüm insanlar arasındaki barışçıl ilişkilerin gelişmesini sağlayacağı düşüncesi ve bu düşünce çerçevesinde ortaya konulan eylemleri ifade eden “küresel bilincin” gelişimi belirtilebilmektedir (Iriye, 2002: 11). Ulusötesi sivil toplumun oluşumu, 18. yüzyılın sonunda eğitilmiş çevre ve ağların burjuvazi derneklerine dönüşümüne bağlı olmuştur. Bu bağlamda, en önemli toplumsal değişimler arasında okuma-yazmanın genişlemesi ve şehirleşme gösterilebilmektedir. Bunun yanı sıra Aydınlanmanın siyasi etkileri ve Viyana Kongresi sonrasında Avrupa’nın görece istikrarlı durumu, derneklerin örgütlenmesi için gerekli koşulları oluşturmuştur. Emperyalizm ise misyoner gruplar gibi sivil toplum aktörlerinin küresel bağlarını güçlendirmiştir. Bu noktadan bakıldığında, ulus-devletin güçlenmesi ve ulusötesi sivil toplum ve aktörlerinin güçlenmesi eş zamanlı olarak gerçekleşmiştir. Ulus-devletin konsolidasyonu, hukukun üstünlüğünü ve istikrarı geliştirerek ulusal ve uluslararası eylemselliğin gelişimini hızlandırmıştır (Davies, 2014: 43).

Bütün bu gelişmeler birbiriyle bağlantılı olarak düşünüldüğünde bir yandan ulusötesi ilişkilerin gelişimi, diğer yandan belirli konularda ulusötesi kurumların oluşumu anlam kazanmaktadır. Birey ve gruplar arasında ulus-devletin sınırlarını aşan iletişim, kendilerini eşit olarak etkileyen meselelerin ortaklaşa ele alınması ve bu sorunların ortak kural ve mekanizmalarla çözülmesi ihtiyacı doğduğunda ortaya çıkmıştır. İletişimi mümkün kılan teknolojik gelişmeler meydana gelmiştir. Lokomotif, buharlı gemi, telgraf ve telefon gibi yenilikler, kişiler arasındaki iletişimi ve farklı coğrafyalar arasındaki ulaşımı artırmıştır. Bunun yanı sıra mal, hizmet ve emeğin dolaşımının küresel anlamda gelişmesi ekonomiyi canlandırmış ve yardımseverlik organizasyonlarının gelişimi ile uluslararası hükümet dışı organizasyonlara bireysel ve kurumsal bağışlar yoluyla fon sağlamasını mümkün kılmıştır. Toplumsal ve siyasi gelişmeler ideolojik kutupları belirlemiş ve ulusal hareketler (ve daha sonra

siyasi partiler) ile birlikte ideolojik bağlamda oluşan ulusötesi organizasyonların gelişimine neden olmuştur.

Ulusötesi ilişkilerin gelişmesi ve kurumsallaşması üzerinde etkili olan bir diğer faktör ideolojik ayrışmalardır. Devlet otoritesine karşı bireysel haklara, girişimlere ve özgürlüklere vurgu yapan liberalism, girişimciler ve yardımseverlik faaliyeti yürütenler için ideolojik bir temel sağlamıştır. Bu anlamda, 18. yüzyılda birey ve devlet arasındaki ilişkiye yönelik bir değerlendirme sunan liberal yaklaşımlar, 19. yüzyılda devlet sınırlarını aşmıştır. Liberalizm bağlamında ekonomik aktivitelerini ve/veya vatandaşlık haklarını korumak isteyen kişi ve gruplar sınır aşan faaliyetlerde bulunmuşlardır. Bu durum, burjuva kitle kültürünün gelişmesine neden olmuştur. Liberal ideolojiye dayanan derneklerin yükselişini işçi sınıfının ortaya çıkışı ve genişlemesine verilen bir tepki olarak değerlendirmek de mümkündür. Bu yoruma göre, özellikle sanayileşmiş şehirlerde ortaya çıkan hastalık, düzensizlik ve huzursuzluk tehditleri, işçi sınıfını ahlaki olarak geliştirmeyi amaçlayan burjuva derneklerinin oluşumuna neden olmuştur (Bauerkämper ve Gumb, 2010: 54-55).

Birey, grup ve devletlerin ihtiyaçları bir yandan ulusötesi iş birliğini geliştirirken buna paralel olarak devletler arası iş birliği de gelişmiş ve hükümetler arası organizasyonlar oluşturulmuştur. İlk modern hükümetler arası organizasyonun, 1815 yılında Viyana Kongresi ile kurulan ve Ren nehrine sınırı olan devletlerin temsilcilerinden oluşan *Ren Navigasyon Merkez Komisyonu* (*Central Commission for the Navigation of the Rhine - CCNR*) olduğu kabul edilmektedir. 1838 yılında İstanbul'da, Türk limanlarında bulaşıcı hastalıkların -özellikle kolera- önüne geçilmesi amacıyla Osmanlı ve Avrupa'dan üyeleri olan *Sağlık Yüksek Konseyi* (*Superior Council of Health*) kurulmuştur. Bu gelişmelerle birlikte uluslararası hukukun kodifikasyonu, uluslararası tahkim mahkemelerinin kurulması, savaşın önlenmesi için uluslararası konferansların toplanması gibi gelişmeler devletler tarafından geleneksel devletler arası ilişkilerin gündemi dışında yürütülen bir uluslararasılaşma sürecini işaret etmektedir (Iriye, 2002: 11). Ağırlık ve ölçü birimlerinin standardizasyonu, ortak

posta ve telgraf tarifelerinin geliştirilmesi, bulaşıcı hastalıklarla mücadele edilmesi gibi gereklilikler bu meselelere örnek gösterilebilmektedir. *Evrensel Posta Birliği (Universal Postal Union-1874)*, *Uluslararası Telgraf Birliği (International Telegraph Union - 1865)*, *Kızılhaç (International Red Cross - 1863)* gibi organizasyonlar söz konusu gerekliliğin kurumsal sonuçlarıdır. Devletlerarası ilişkilerin geleneksel konularının dışındaki konulara odaklanan ulusötesi grup ve organizasyonlar hükümetler arası ve hükümet dışı formlarda ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda, 1815 sonrası uluslararası ve ulusötesi yapılanma; devletlerarası kongre ve konferanslar, hükümet yetkilileri ile ulusötesi hükümet dışı hareket ve organizasyonların katıldığı kongre ve konferanslar, son olarak ulusötesi hükümet dışı hareket ve organizasyonların kongre ve konferansları şeklinde değerlendirilebilmektedir.

1815 yılında gerçekleştirilen Viyana Kongresi, hükümet dışı organizasyonların dilekçe sunmak ve lobi faaliyetinde bulunmak yollarıyla görüşlerini sunduğu ilk toplantılardan biridir. Alman Yahudi toplulukları, Alman devletlerinde azınlık haklarının tanınması için dilekçe sunmuş ancak dilekçeleri iki kez reddedilmiştir (Berger, 2018: 104). Britanya kölelik karşıtı hareketi ise Kongre öncesinde hükümete baskı yaparak Britanya hükümetinin köleliğin kaldırılması konusunu gündeme aldırmasını sağlamıştır. Kongre sonucunda, konu ile ilgili komisyonun üyesi olan ülkeler -Britanya, Fransa, İspanya, Portekiz, Rusya, Prusya, Avusturya, İsveç- bir deklarasyon ile Aydınlanma ruhu ve tüm medeni ülkeler adına köle ticaretini kınamışlardır (Klose, 2016: 104-106). Viyana Kongresini takip eden yıllarda hükümet temsilcileri ile birlikte sivillerin katıldığı konferanslar gerçekleştirilmeye başlamış ve sayıları gittikçe artmıştır. 1851 yılında ilki gerçekleşen Uluslararası Sağlık Konferansında her devlet biri diplomat ve doktor olmak üzere iki delege ile temsil edilmiş ve kararlar delegelerin grup olarak değil bireysel oyları sonucu alınmıştır. Benzer şekilde 1875 yılında gerçekleştirilen ve sonucunda *Uluslararası Ağırlık ve Ölçü Bürosu* kurulan Uluslararası Ölçü Konferansına 17 katılımcı ülkenin bilim insanlarından oluşan özel komisyonlar katılmıştır. 1878 yılında Fransız hükümeti tarafından organize edilen Endüstriyel Mülkiyet Uluslararası

Kongresine hükümet delegeleri ile birlikte konunun uzmanları da katılmıştır (Seely, 1887: 3). Örnekleri çoğaltılabilecek bu kongre ve konferanslar, devletlerarası ilişkilerin geleneksel konuları dışında gerçekleştirilmesi ve devletler ile devlet dışı aktörlerin iş birliğini göstermesi bakımından oldukça önemlidir. Burada dikkat çeken bir başka nokta ise bu kongre ve konferanslar sonucunda kalıcı organizasyonların kurulmasıdır. Viyana (1815), Paris (1856), Berlin (1878) gibi devletler arasında gerçekleşen kongre ve konferanslar ise benzer bir kalıcı organizasyon meydana getirememiştir. Bu kongre ve konferansları, devletlerin farklı bağlamlarda yüzyıllardır geliştirdiği pratiğin bir ürünü olarak değerlendirmek mümkündür. Kişi ve gruplar arasındaki iletişim ve bu iletişimin kurumsallaşması ise 18. yüzyılın ikinci yarısından itibaren gelişmeye başlamış ve 19. yüzyılda önemli bir ivme kazanmıştır.

18. yüzyılın ikinci yarısından itibaren ulusötesi hareketlerin güçlenmesinin sebeplerinden biri devletlerin endüstriyel gelişimini ortaya koyan evrensel sergilerdir. 1851 yılında Londra’da gerçekleştirilen ilk sergiyi takiben 1914 yılına kadar 30 farklı şehirde 42 sergi düzenlenmiştir. Bunun ulusötesicilik için önemi, hâlihazırda ulusal veya ulusötesi düzeyde örgütlenmeye başlayan konu odaklı hareketlerin sergiler ile aynı yerde ve eş zamanlı olarak gerçekleştirdikleri toplantılara katılımın artmasıdır. 1878 yılında Paris’te gerçekleştirilen evrensel sergi sırasında 32, 1889 yılında 87, 1900 yılında 127 farklı kongre gerçekleştirilmiştir (Lyons, 1963: 16). Daha da önemlisi katılımcı sayısı artan bu kongrelerin sonucunda hareketlerin kurumsallaşması gerçekleşmiştir. Çünkü ulusötesi hükümet dışı organizasyonların oluşumu incelendiğinde, genellikle benzer amaç ve vizyona sahip kişi ve grupların konu odaklı olarak bir araya gelerek bir konferans veya kongre düzenledikleri ve bunun sonucunda politika yapımını etkilemek amacıyla organizasyonel bir yapının oluştuğu görülmektedir. Bunun bireysel girişim şeklindeki istisnaları da bulunmaktadır. Kızılhaç, Henry Dunant’ın bireysel çabaları sonucu 1864 yılında gerçekleştirilen Cenevre Konferansı ve sonucunda ortaya çıkan Cenevre Konvansiyonu ile kurulmuştur. Benzer şekilde David Lubin’in girişimleri 1908 yılında Uluslararası Tarım Enstitüsünün kurulmasını sağlamıştır.

Daha önce de belirtildiği gibi ulusötesi hükümet dışı organizasyonların tarihi, Britanya ve Yabancı Kölelik Karşısı Topluluğun (1839) kuruluşunda temellendirilmektedir. Amaçlarını “kölelik ve köleliğin evrensel olarak kaldırılması, Britanya topraklarında serbest bırakılmış nüfus ile köle olarak ele geçirilmiş tüm insanların hak ve çıkarlarının korunması” olarak belirten topluluk, dünya genelinde birçok hükümet ile görüşmeler yapmış ve baskı uygulamıştır (The British and Foreign Anti-Slavery Reporter, 1840/1969: 1). 1840 yılında ABD, Fransa ve Britanya kolonilerinden 409 delegenin katılımıyla Kölelik Karşısı Konferans düzenlemiştir. Kölelik karşıtı hareket evrensel bir mesaj taşıması, evrensel bir amaç ile oluşturulması ve dünyanın farklı bölgelerinde siyaset yapımını etkilemesi ve desteklenmesi bakımından oldukça önemlidir.

1840 tarihli konferans aynı zamanda Britanya ve ABD’de kadınların oy hakkı hareketinin başlangıcını temsil etmektedir. Konferans için yerel ve ulusal tüm kölelik karşıtı organizasyonlara davet çağrısında bulunulmuştur. Özellikle ABD’den birçok organizasyon kadın delegeleri ile katılım göstermiş ancak Konferans sırasında kadınların aktif katılımları engellenmiştir (Stanton, Anthony ve Gage, 1887: 53). Söz konusu isimlerden Anne Knight, 1849 yılında Paris’te düzenlenen Barış Kongresine katıldıktan sonra kadınların siyasetten dışlanmasının eleştirisiyle oy hakkı mücadelesini sürdürmeye başlamış ve 1851 yılında Sheffield’de Britanya’nın ilk oy hakkı organizasyonunu kurmuştur. Knight, barış ve oy hakkı konularını bir arada ele alan ve oy hakkı mücadelesinin kazanılması ile barışın sağlanacağını öne süren ilk isimlerden biridir. Kölelik Karşısı Konferansa katılımı engellenen diğer isimlerden Lucretia Mott ve Elizabeth Cady Stanton 1848 yılında New York’ta kadınların siyasi, dini ve toplumsal konuları ile kadın haklarını tartışmak amacıyla ilk kadın hakları konferansı olan Seneca Falls Konvansiyonunu düzenlemişlerdir. Uluslararası Kadınlar Konseyinin kurulmasına ilişkin tasarı, 1882 ve 1883 yıllarında ABD oy hakkı hareketi liderleri Elizabeth Cady Stanton ve Susan B. Anthony’nin İngiltere ve Fransa seyahatleri sırasında, kölelik karşıtı mücadelede birlikte hareket ettikleri Avrupalı kadınlar ile yaptıkları görüşmelerde ortaya çıkmıştır.

Stanton ve Anthony'nin ABD'ye dönüşlerinin ardından Konseyin nasıl kurulacağı tartışılmış ve bu organizasyonun yalnızca oy hakkı mücadelesine odaklanmasındansa sosyal reformları da içerecek şekilde kapsamlı bir program oluşturulması kararlaştırılmıştır (Hurwitz, 1977: 331). 1888 yılında, kadınların siyasi ve sosyal hak taleplerini ilk kez organize bir şekilde dile getirdikleri ve sonucunda ilk kadın hakları bildirgesinin yayımlandığı Seneca Falls Konvansiyonu'nun Washington D.C.'de gerçekleştirilen 40. kuruluş yıl dönümünde Avrupa'dan uluslararası temsilcilerin de katılımıyla gerçekleştirilen toplantıda, uluslararası konseyde temsil edilecek ulusal konseylerin oluşturulması kararı alınmış ve toplantı sonucunda *Uluslararası Kadınlar Konseyi* resmi olarak kurulmuştur. Kadın hareketinin Birinci Dünya Savaşı öncesinde ve sırasında kurulan üç önemli kurumsal mekanizması; *Uluslararası Kadınlar Konseyi (International Council of Women-ICW)*, *Uluslararası Kadın Oy Hakkı Birliği (International Woman Suffrage Alliance-IWSA)* ve *Kadınların Uluslararası Barış ve Özgürlük Birliği (Women's International League for Peace and Freedom-WILPF)*'dir (Rupp, 1997: 13).

19. yüzyılın ikinci yarısına kadar ulusötesi organizasyonların örgütlenmesi, öncesinde oluşturulan ulusal organizasyonların sonunda ulusötesi bir örgütlenmeye gitmesiyle mümkün olmuştur. Bu örgütlenme yapısının dışında kurulan ilk organizasyon 1855 yılında oluşturulan *World Alliance of Young Men's Christian Associations (WYMCA)* dır. WYMCA, ulus-devlet sınırları dışında örgütlenen birçok hükümetler arası organizasyonun bir araya gelmesiyle oluşmuştur (Muukkonen, 2010: 1669). 1855 yılında Paris evrensel sergisi ile eş zamanlı olarak gerçekleştirilen konferansa Belçika, Kanada, Fransa, Almanya, Hollanda, İngiltere, İskoçya, İsviçre ve ABD'den birçok temsilci katılmıştır.

1850'li yıllara kadar oluşan ulusötesi hükümet dışı organizasyonların evrensel mesaj ve amaçları coğrafi anlamda ulaştıkları sınırlar ile uyumlu olarak gelişmemiştir. Daha da önemlisi birçok organizasyon uzun ömürlü olmamıştır. 1860'lı yıllardan itibaren ise evrensel bir mesajı ve gündemi olan, konuları bakımından çeşitliliği artan, coğrafi olarak daha geniş bir yelpazede örgütlenen

ve birçoğu günümüze kadar gelen veya düşünsel anlamda günümüze etki eden organizasyonlar yapılanmıştır (Davies, 2014: 36-37). Bu dönemden itibaren ulusötesi hükümet dışı organizasyonların metodları da çeşitlenmiştir. Bunlar arasında imza toplamak ve dilekçe ile hükümetlere ulaşmak, işçi hareketi tarafından kullanılan grev gibi şiddete dayanmayan direniş teknikleri, daha çok kadın ve barış hareketlerinin kullandığı ulusal ve uluslararası lobi faaliyetleri, kölelik karşıtı hareketin tüketici boykotları bulunmaktadır.

19. yüzyılın ikinci yarısında uluslararası organizasyonlar büyük ölçüde idealist gruplardan politika yapım sürecine etkide bulunmayı amaçlayan konu odaklı hükümet dışı organizasyonlara dönüşmüştür. 1870’li yıllardan itibaren gerçekleştirilen uluslararası konferansların hazırlık aşamasında hükümetler arası ve hükümet dışı aktörlerin etkileşimi artmıştır. Bu diyalektik ilişki ve Avrupa toplumlarının değişen toplumsal temelleri eski devletler arası sistemin gücünü kaybetmesine yol açmıştır (Bauerkämper ve Gumb, 2010: 50-51). 1890-1914 arası dönem, ulusötesi ağların en çok genişlediği ve güçlü olduğu dönemdir. Ekonomilerin gittikçe iç içe geçmesiyle iletişim ve ulaşım olanaklarının artması, ulusötesi bağları oldukça güçlendirmiştir. Bu gelişmeler sonucunda, uluslararası işçi hareketinden, uluslararası hukukun gelişimi ve ulusötesi spor kulüplerinin kuruluşuna kadar çeşitli alanlarda faaliyet gösteren ulusötesi organizasyonlar ortaya çıkmıştır.

1895 yılında Brüksel’de “gerçek bir evrensel bilgi kataloğunun oluşturulması” amacıyla kurulan *Uluslararası Bibliyografi Enstitüsü* kurucuları Paul Otlet ve Henri La Fontaine’in girişimiyle 1906 yılında gerçekleştirilen bir konferans ile uluslararası organizasyonlar için kalıcı bir kurumun oluşturulması fikri doğmuştur. Uluslararası hükümetler arası ve ulusötesi hükümet dışı organizasyonların hızlı yükselişinden hareketle 1910 yılında 132 uluslararası organizasyon ve 13 hükümetin katılımıyla Brüksel’de gerçekleştirilen Uluslararası Dernekler Dünya Kongresi sonucunda *Uluslararası Dernekler Birliğinin* kurulmasını sağlamıştır. Birliğin amacı, “düşünceler ile teknikleri evrenselleştirmek ve herhangi bir yerde meydana gelen gelişmelerden tüm

insanların faydalanmasını sağlamak, birey ve topluluklar arasındaki ilişkileri güçlendirmek....dünyayı tek bir şehir, insanları bir aile haline getirmek” şeklinde belirtilmiştir (La Vie Internationale, 1912: 6-7). 1913 yılında gerçekleştirilen ikinci Uluslararası Dernekler Dünya Konferansına 169 uluslararası delege ve 22 hükümet katılmıştır. Bu Kongrede *Milliyetler Birliğinden* milliyetlerin taleplerini bildiren bir rapor sunulması istenmiştir.

Milliyetler Birliği, milliyetçilik ve ulusötesiciliğin paralel gelişimine önemli bir örnektir. Esasen bu gelişim 1834 yılında Guiseppe Mazzini tarafından başlatılan *Genç Avrupa (Young Europe)* hareketine dayanmaktadır. 1831 yılında İtalya’nın bağımsızlığı ve birliğinin tesisi amacıyla sürgündeki arkadaşlarıyla birlikte *Genç İtalya*’yı kuran Mazzini, en başından itibaren bu projeyi Avrupa çapında bir hareket olarak kurgulamıştır (Procyk, 2019: 17-18). Nitekim 1834 yılında Bern’de, İtalya, Almanya ve Polonya’dan temsilcilerin katılımıyla *Kardeşlik Paktı* hazırlanmış ve özerk ulusal toplulukların federasyonunu hedefleyen Genç Avrupa kurulmuştur (Procyk, 2019: 47). Mazzini, ilerleyen yıllarda benzer bir amaçla Londra’da, *Halkların Uluslararası Birliğinin (Peoples’ International League - 1847)* kurulmasını sağlamıştır (King, 1929: 106).

Milliyetler Birliğinden ve milliyetçi hareketlerden çok daha radikal olan öjenik organizasyonların kurulması 20. yüzyılın başında gerçekleşmiştir. 1905 yılında Alman Doktor Alfred Ploetz’in girişimiyle *İrk Hijyeni Uluslararası Topluluğu (International Society for Racial Hygiene)* kurulmuştur. Alman ırk hijyeni destekçileri, öjenik hareketin uluslararasılaşmasında oldukça etkili olmuştur. 24-30 Temmuz 1912 tarihinde düzenlenen ilk Uluslararası Öjenik Kongresine, 26-29 Temmuz 1911 tarihinde Uluslararası Irklar Kongresini de düzenleyen Londra Üniversitesi ev sahipliği yapmıştır. 700 katılımcı ile düzenlenen Kongrede, Doktorlar Kraliyet Koleji başkanı Sir Thomas Barlow, Oxford Lord Psikoposu, daha sonra Britanya Başbakanı olacak Winston Churchill ve Alexander Graham Bell, Auguste Forel, Alfredo Niceforo, Gifford Pinchot gibi isimler başkan yardımcılığı görevlerini üstlenmişlerdir (Kühl, 2013:

17). Uluslararası Irk Kongresinin delegelerinden Jean Pélissier ve Jean Gabrys, Kongre sonrasında 1911 yılında Paris’te *Milliyetler Merkez Ofisinin (Central Office of Nationalities)* kurulmasını kararlaştırmışlardır. 1912 yılında milliyetler uluslararası konferansı düzenlenmiş ve Milliyetler Birliği kurulmuştur. Milliyetler Birliğinin amacı ulusal self-determinasyon ilkesinin uygulanması ile evrensel ve kalıcı barışın tesis edilmesi olarak belirtilmiştir (Svareuskas, 2014).

Ulusötesi hükümet dışı organizasyonların sayısında 1911 ve 1913 yılları arasında dramatik bir düşüş gerçekleşmiştir. 1911 ile 1916 yılları arasında yeni ulusötesi hükümet dışı organizasyonların oluşumu her yıl bir önceki yıla oranla yaklaşık yüzde yirmi düşmüştür. 1913 yılında gerçekleştirilen 180 uluslararası toplantıya karşılık bu rakam 1914 yılında 125 olarak ortaya çıkmıştır (Davies, 2014: 75). Bu gelişmelerde uluslararası sistemdeki istikrarsızlıkların payı oldukça büyüktür. 19. yüzyılın başından itibaren ulusötesi sivil toplum ve aktörlerini güçlendiren gelişmeler, aynı zamanda bu aktörlerin düşüşüne sebep olmuştur. Daha önce de belirtildiği gibi ulus-devletin konsolidasyonu ulusal alanda sivil toplumu güçlendirmiş ve ulusötesi bağları geliştirmiştir. Emperyalizm erken dönemde oragnizasyonların ulaştığı coğrafi alanı genişletmiştir. Aynı faktörler, emperyalizm ve güçlenmiş ulus-devlet, 20. yüzyılın başında ulusötesi bağların hızla zayıflamasına sebep olmuştur. Ulusötesi sivil toplum ve aktörlerinin güçlenmesine sebep olan küresel ekonominin canlanması, teknolojik gelişmeler, toplumsal ve siyasi değişim, küresel bilinç anlamını yitirirken ve bazıları savaşın aracı haline gelirken tüm gruplar için anlamlı olan tek şey uluslararası gelişmeler haline gelmiştir.

Birinci Dünya Savaşı, ulusötesi bağlar çerçevesinde kurulan organizasyonların neredeyse yok olmasına neden olsa da bu bağlara yönelik pratik deneyim ve düşünsel miras savaş sonrasında mevcudiyetini sürdürmüştür. Leonard Woolf, Birinci Dünya Savaşı sırasında yazdığı *Uluslararası Hükümet (International Government)* kitabı ile uluslararası çıkarlara hizmet eden organizasyonlar, komiteler ve konvansiyonları konu edinmiştir. Woolf (1916: 150), “ulusal çıkarların, uluslararası çıkarlar olduğunun tanınmasını ve tam

tersini, son 100 yılın en müthiş toplumsal keşfi” olarak değerlendirmiştir. Woolf (1916: 346), bu 100 yıllık dönemde, “yaşamda en önemli çıkar ve ilişkilerin uluslararası olmadığı bir alanın kalmadığını” belirtmekte ve savaş sonrası dönem için bunun önemini göstermektedir. Uzun 19. yüzyıl, ulus-devletin ve milliyetçiliğin yükselişi olarak değerlendirildiği gibi ulusötesi örgütlenme çağı olarak da değerlendirilmelidir. Söz konusu örgütlülük, devrimler dâhil olmak üzere yüzyılın tüm tarihsel uğraklarında etkin olduğu gibi Büyük Savaş sonrasında etkisini sürdürmüş ve hatta günümüzde küresel siyasetin temel unsuru haline gelmiştir.

2.4. Birinci Dünya Savaşı Öncesinde Barış Hareketleri

Birinci Dünya Savaşı öncesi ulusötesiciliğinin kadın ve işçi hareketleriyle birlikte en önemli bileşenlerinden biri barış hareketleridir. 19. yüzyıl öncesinde barışa ilişkin tartışmalar dar bir toplumsal kesim tarafından yapılırken Napolyon savaşlarının ardından, özellikle Britanya ve ABD’de toplumun önemli bir kesimi barışı tartışır hale gelmiştir. Bu dönemde barışın teşvik edilmesi için gönüllülük esasına dayalı olarak örgütlenen topluluklar barış hareketlerini meydana getirmişlerdir. 1815 yılı itibarıyla ortaya çıkan orta sınıf liberal barış hareketlerinin yanı sıra etkinliğini giderek artıran işçi hareketi de savaş karşıtı hareketin bir parçası haline gelmiştir. İşçi hareketinin siyasi partiler şeklinde örgütlenmesiyle savaş ve barış konusundaki söylemleri arttığı gibi söylemlerinin yönetici sınıf üzerindeki etkisi de artmıştır.

19. yüzyıl boyunca ve 20. yüzyılın ilk yıllarında liberal barış hareketleri, Avrupa’da barış düşüncesinin en güçlü ve etkin temsil edildiği toplulukları oluşturmuştur. Napolyon savaşlarına verilen tepki ve ABD’de 1812 Anglo-Amerikan savaşına karşı bir muhalefet oluşması, ABD ve Britanya’da dini bir uyanışa neden olduğu gibi barışın teşvik edilmesine yönelik ilk organizasyonların oluşumunu da beraberinde getirmiştir. Bilinen ilk barış topluluğu olan *New York Barış Topluluğu (New York Peace Society)*, Connecticut doğumlu bir öğretmen olan David Low Dodge’un küçük bir rahipler grubu ve birkaç tüccar arkadaşı ile 1815 yılında New York’ta, dini gerekçelerle,

savaşın taşkınlık ve barbarlığa sebep olduğu düşüncesi üzerine kurulmuştur. Avrupa’da ortaya çıkan ilk barış toplumu, *İngiliz Barış Topluluğu* olarak bilinen *Evrensel ve Ebedi Barışın Teşviki için Topluluk (Society for the Promotion of Permanent and Universal Peace)* 1816 yılında Londra’da kurulmuştur. İngiliz Barış Topluluğu, dini bir temele sahip olup Quaker düşüncesinden etkilenerek yapılanmıştır (Ceadel, 1996). Bununla birlikte kurucuları William Allen ve diğer Quakerlar kölelik karşıtlığı ve sosyal reform konularında aktif olan ve barışı bu bağlamda savunan kişilerdir (Beales, 1931: 45). İngiliz Barış Topluluğunun, Anglikanların ve Quakerlar dışındaki kesimlerin de ilgisini çekmesi uzun sürmemiş, ABD ve İngiltere’de barış toplulukları çok kısa zamanda yaygınlaşmaya başlamıştır. Beales’e göre (1931: 52), 1820 yılında ABD’de 30’dan fazla, Britanya’da ise 10’un üstünde barış topluluğu kurulmuştur. Bu dönemde barışın teşvik edilmesine yönelik hareketler, ABD ve Britanya ile sınırlı kalmamış, Kıta Avrupası’nda da bu yönde gelişmeler ortaya çıkmıştır. Kıta Avrupası’nda kurulan ilk barış topluluğu 1821’de Paris’te kurulan Hristiyan Ahlak Topluluğu (*Société de la morale chrétienne*)’dur. 1830 yılına gelindiğinde de *Cenevre Barış Topluluğu (La société de la paix de Genève)* kurulmuştur.

ABD’de barış hareketleri büyük oranda şehirli orta sınıfın eğitimli üyelerinden oluşmuştur. Tüccar, eğitimci veya ruhban sınıfının üyesi olan bu kişiler, insanlığın gelişimine duydukları inanç ile Hristiyanlık öğretilerini benimsemişlerdir. Avrupa’da ise barış topluluğunun üyeleri çoğunlukla aristokrasinin reformu destekleyen kesimlerinden ve yükselen burjuvazinin temsilcilerinden oluşmuştur. Barış hareketlerinin ilk döneminde ABD, Britanya ve kıta Avrupası’nda kurulan barış topluluklarının barışın teşvik edilmesi için oluşturulmaları dışındaki ortak özellikleri, tamamının dini saiklere yaslanan bir barış düşüncesini savunmuş olmalarıdır. Londra Barış Topluluğu, 1819 yılında barışın parti siyaseti ile ilgili olmadığını, barışı savunma gerekçelerinin yalnızca dini olduğunu deklare etmiştir (Cooper, 1991: 16-17). Temel argümanları ise savaşın Hristiyanlık ruhu ile bağdaşmaması sebebiyle savaş karşıtlığının ve barışın desteklenmesi gerektiği olmuştur.

Britanya’da erken dönem barış hareketlerinde barış söyleminin bir parçası olarak sosyal adaletin tesis edilmesi gerektiği vurgusu yapılmıştır. Söz konusu farkındalığın dini saiklere dayanarak oluşması, barış ve sosyal adalet konularında siyasi söylemin güçlenememesine sebep olmuştur. İlerleyen dönemlerde, hareketlerin siyasileşmesi serbest ticaretin uluslararası ilişkilere barış getireceği söylemi ile birlikte gerçekleşmiştir ancak böyle bir gelişme sosyal adalet söyleminin barış hareketinden uzaklaşmasını beraberinde getirmiş, bunun yanı sıra savunma savaşını barış tartışmalarının bir parçası haline getirmiştir. Britanya’da barış hareketi dini bir temelde sosyal adaleti de içerirken, siyasi temelde sosyal adaletten uzaklaşarak pragmatik bir hal almıştır (Cortright, 2008: 31).

ABD’de ise siyahi kölelerin, işçilerin, kadınların ve ulusal azınlıkların hak ve eşitlik talepleri barış hareketlerinin gündemini genişletmiştir. Bu barış söylemini benimseyen grupların başında, 1838 yılında kurulan *New England Direnişsizlik Topluluğu (New England Non-Resistance Society)* gelmiştir. Bu topluluk, silahlı şiddeti, köleliği ve sosyal adaletsizliği kesin bir dille reddetmiştir. Topluluğun önemli bir üyesi olan William Lloyd Garrison, köleliğin kaldırılması yönündeki mücadelenin sertleşmesiyle kölelik sistemini ortadan kaldırılması için şiddet kullanmanın gerekli olabileceği düşüncesini benimsemiştir. Garrison ve arkadaşları için temel mesele köleliğin kaldırılması haline gelmiştir. 1846-1847 yılında ABD’nin Meksika’ya karşı savaşmasına, köleliğin Meksika topraklarına genişletileceği gerekçesiyle karşı çıkmışlardır. Gerekçeleri farklı olsa da New England savaş karşıtlığının en yoğun biçimde ifade edildiği bölgelerden biri olmuştur. Ralph Waldo Emerson savaş karşıtlığını açıklamış ve arkadaşı Henry David Thoreau savaş ve kölelik için vergi ödemektense hapse girmeyi tercih edeceğini ifade etmiştir. ABD-Meksika savaşına verilen bu tepki, topluluğun kamuoyunun görüşünü ve hükümetin karar verme mekanizmasını etkileme çabası, organize olmuş anti-emperyal hareketin başlangıcı olmakla birlikte bundan sonra birçok barış hareketinin yoğunlaştığı konunun da belirleyicisi olmuştur (Cortright, 2008: 32). Savaşın tüm formlarına karşı çıkan ve aynı zamanda köleliğin kaldırılması, sosyal adalet ve barış

arasındaki bağıntıyı kuran topluluklardan bir diğeri 1846 yılında Britanya’da kurulan *Evrensel Kardeşlik Birliği (League of Universal Brotherhood)*’dir. Kurucusu Elihu Burritt’in çabalarıyla bu topluluk kısa zamanda işçi sınıfı ve kırsal kesim de dâhil olmak üzere çeşitli kesimlerden, Britanya’da 30 bin, ABD’de 25 bin üye sayısına ulaşmıştır. (Tolis,1968: 146-148).

Erken dönem barış hareketlerinde dini temele dayalı pasifizmin yanı sıra serbest ticaret ve barış arasındaki ilişkiyi kuran bir grup oluşmuştur. Bu grubun kurucuları arasında, serbest ticaret, müdahaleci olmayan bir dış politika ve barış savunucusu bir parlamenter olan Richard Cobden ve aktif bir Quaker olan John Bright gelmektedir. Cobden ve Bright, Britanya’da tahıl ithalatına yüksek vergiler getiren 1815 yasalarının kaldırılması için mücadeleleriyle ön plana çıkmışlardır. Britanya’nın dünya siyasetinde ön plana çıkmasının yolunu müdahaleci politikalar yerine serbest ticarete görmüşler ve serbest ticaret ile barışı özdeşleştirmişlerdir. Serbest ticaretin sağlanması için atılan bu adım, temel olarak aristokrasi ve burjuvazi arasındaki ilişkilerle ilgili olsa da barış hareketlerinde mutlak pasifizme bir alternatif geliştirmesi bakımından oldukça önemlidir.

ABD, Britanya ve Kıta Avrupası’ndaki barış topluluklarının sayılarının ve üyelerinin çoğalması, birbirleri arasındaki etkileşimin gelişmesi ile topluluk liderleri, evrensel ve ebedi barışın sağlanması amacı çerçevesinde uluslararası bir toplantı planlamışlardır. Büyük çoğunluğu Amerikan ve Britanyalı olan 324 delegenin katıldığı ilk kongre 1843 yılında Londra’da gerçekleştirilmiştir. Kongrenin sonunda biri tahkimi destekleyen diğeri uluslar kongresini destekleyen iki ayrı deklarasyon ortaya çıkmıştır (Beales, 1931: 66-67). İkinci Kongre, 1848 yılında Brüksel’de yaklaşık 300 delegenin katılımıyla gerçekleşmiştir.¹¹ İkinci Kongrenin sonucunda tahkim ve uluslar kongresi yönündeki talepler tekrar edilmiş, bununla birlikte silahsızlanma çağrısı

¹¹ İkinci kongrenin Paris’te toplanması planlanmıştır ancak 1848 yazında Fransa’da yaşanan devrimci toplumsal olaylar kongrenin Brüksel’de toplanması kararının alınmasına neden olmuştur.

yapılmıştır. Bu çağrı, bir barış topluluğunun gündemine ilk kez silahsızlanmayı alması bakımından önemlidir.

Erken dönem uluslararası barış kongreleri arasında 1849 yılında Paris’te gerçekleştirilen kongre ön plana çıkmaktadır. Paris Kongresi 1849 yılında Cobden’in Avam Kamarasına tahkim önergesini sunmasının hemen ardından gerçekleştirilmiştir (Hobson, 1919: 55). Önerge kabul edilmese de üzerine yapılan tartışmalar kamuoyunun dikkatini çekmiştir. Bu çerçevede, 1849 Paris Kongresi, ilk olarak Avrupa basınının ve bununla bağlantılı olarak kamuoyunun kongreye gösterdiği ilgi ile diğerlerinden ayrılmıştır (The Advocate of Peace, Kasım-Aralık 1849: 135). Kongreye aralarında Victor Hugo’nun da bulunduğu 840 delege katılmıştır.¹² Kongre sonunda tahkim, uluslar kongresi ve silahsızlanma konularındaki talepler tekrar edilmiştir. İlerleyen yıllarda Paris Kongresinin katılımcı sayısına ulaşılamasa da uluslararası barış kongreleri devam etmiştir. 1850 yılında gerçekleştirilen Frankfurt Kongresinde pasifistler ile devletler arası konularda daha geniş ve gerçekçi bir yaklaşım benimsenmesi gerektiğini düşünenler arasındaki görüş ayrılıkları gündeme gelmiş ve bu noktadan sonra barış hareketleri dini temellere dayanan mutlak pasifist yaklaşımı geride bırakmaya başlamıştır. Cobden 1851 yılında, Henry Richards’a yazdığı mektubunda, pasifistlerin teslimiyet politikasının savaşı bir sonuç olarak kabul ettiğini, barış hareketinin amacının ise “çeşitli planlarla insanların zihinlerini değiştirerek savaşın adım adım ortadan kaldırılması” olduğunu belirtmiştir (Nicholls, 1991: 355). Avrupa’daki çeşitli gelişmelerle zayıflayan barış hareketinin yeniden güçlendiği dönemde bu amaç takip edilmiş ve mutlak pasifizm yerine tahkim ile uluslararası ilişkilerin barışçıl hale gelmesi için eylemde bulunmaya odaklanılmıştır.

Frankfurt Kongresinin ardından Cobden’in silahsızlanmaya yönelik önergesi Avam Kamarasında reddedilmiştir. Bununla birlikte Fransa’da Louis Napolyon’un gittikçe güçlenmesi ve Victor Hugo’yu sürgüne göndermesi, 1848

¹² Victor Hugo, Paris Kongresinde yaptığı konuşmasında ulusların evrensel oy hakkına dayanan ve egemen bir senatosu olan Avrupa Uluslarının Birliği üzerine düşüncelerini yansıtmıştır.

devrimleri gibi gelişmeler barış hareketlerinin hareket alanını sınırlandırmıştır. 1851 yılında Londra’da ve 1853 yılında Machester ve Edinburg’ta gerçekleştirilen toplantılar bu gelişmelerin ve Kırım Savaşı’nın gölgesi altında kalmıştır (Lyons, 1963: 317). Bununla bağlantılı olarak ABD’de ve Avrupa’da iç siyasette barış hareketlerinin etkinliği azalmıştır. ABD’de bunun temel sebebi kölelelik ile mücadeleye odaklanılması ve bu mücadelede silahlı şiddetin önemli bir seçenek haline gelmesi olmuştur. Avrupa’da ise 1848 devrimleri sonrasındaki siyasi atmosfer, özellikle sosyal adalete vurgu yapan barış hareketlerinin etkinliğini engellemiştir. Diğer yandan, Britanya’nın Kırım Savaşı’na katılması barış hareketleri üyelerinin Rusya emperyalizmine karşı meşru savaş söylemini desteklemesini beraberinde getirmiştir. İtalya, İspanya ve diğer Avrupa ülkelerindeki ulusal birlik savaşları ve demokratik milliyetçilik de öncesinde etkin olan barış söylemini zayıflatmıştır. Tüm bu faktörlerin etkisiyle 1840’lı yılların sonunda itibaren Avrupa’da barış hareketleri güç kaybetmiştir. 1860’lı yılların ortalarında barış hareketlerinin etkinliği yeniden artarken, nitelikleri de değişime uğramıştır.

1860’lı yıllarda Avrupa’da barış hareketi bir dinamizm kazanmıştır. Hareketlerin hâlihazırda örgütlendiği ülkelerde niceliksel olarak çoğalmasının ve üye sayılarını artırmasının yanı sıra, İskandinav ülkelerinde, Latin Amerika ülkelerinde, Almanya ve Avusturya-Macaristan’da benzer hareketler ortaya çıkmıştır. Diğer yandan hareketler parlamenterleri, entelektüelleri, sanayicileri de içerecek şekilde genişlemeye başlamıştır. İşçi sınıfının barış aktivizmi de bu dönemde gelişmiştir. 1870 yılında ilk kez Britanyalı bir işçi, W. Randal Cremer, Avam Kamarasına seçilmiştir. Cremer, 1871 yılında askeri harcamalara karşı çıkan, tahkim ve uluslararası hukuku destekleyen *İşçi Barış Derneğini (Workman’s Peace Association)* kurmuştur.

1867 yılında Fransa’da Frédéric Passy önderliğinde Fransız pasifizminin “burjuva, liberal ve uluslararası” niteliğini yansıtan *Ebedi Barış için Uluslararası Birlik* kurulmuştur. Birliğin barış düşüncesine getirdiği yeniliklerin başında, barışı ulusal özgürlüğün ve sosyal ilerlemenin bir ön koşulu olarak

değerlendirmesi gelmektedir. Passy'ye göre, barış sağlandığında siyasi özgürlük ve sosyal adalet, savaşın ve silahlanmanın maliyetinin sona ermesi ile kendiliğinden oluşacaktır. Bu görüşe göre, barışın getirdiği liberal ekonomik politikalar, adaletsizlik ve yoksulluk probleminin çözümüdür. Birliğin savunduğu bu görüş, 1860'lı yıllardan itibaren barışı sağlamanın en önemli aracı olarak tahkimin görülmesini ve bunun sağlanması için yapılan mücadeleyi beraberinde getirmiştir.

1867 yılında Charles Lemonnier ve Edmond Potonie Pierre önderliğinde Cenevre'de kurulan ve Guiseppe Garibaldi ile Victor Hugo'nun görüşlerinden esinlenen *Barış ve Özgürlük için Uluslararası Birlik*, farklı bir barış düşüncesini yansıtmaktadır (Laity, 2001: 30). Barış söylemi içinde sosyal adalet, ulusal özgürlük, insan hakları ve demokrasiye öncelik veren Birlik, Avrupa'da bu görüşleri paylaşan kişilerin desteğiyle 19. yüzyılın en büyük barış hareketlerinden biri haline gelmiştir. Barışçıl bir toplumun, baskı altında kalmış ulusların kendi kaderini tayin etmesi ve kadınlar ile daha önce dışlanmış kesimlerin oy hakkına sahip olması ile mümkün olduğunu öne süren Birlik, bunlara ulaşmak için gerekirse savaşların araç olarak kullanılabileceğini de söylemlerine eklemiştir (Cooper, 1991: 36). Birliğin 1869 yılında Lozan'da gerçekleşen toplantısında daha önce Avrupa uluslarının birliği söylemi ile bilinen Victor Hugo, ulusal özgürlük ve demokrasi için mücadelenin gerekliliğini vurgulayan bir konuşma yapmıştır.

Fransa-Prusya savaşı, barış hareketlerinin tahkime yönelik somut planlar yapmasını beraberinde getirmiştir. 1794 yılında *Jay Treaty* olarak bilinen İngiliz-Amerikan Anlaşması modern tahkimin başlangıcı olarak kabul edilmektedir (Fraser, 1926: 198).¹³ 1794-1840 yılları arasında 33 uluslararası anlaşmazlık tahkim yoluyla çözümlenmiş ve 1854 yılına gelindiğinde bu sayı katlanmıştır. Mutlak pasifizmden uzaklaşan barış hareketleri için tahkim, barışın

¹³ Amerikan Bağımsızlık Savaşı'nı sona erdiren 1793 Paris Anlaşmasında çözüme kavuşmamış sorunların çözümü için Alexander Hamilton tarafından hazırlanmış, Başkan George Washington tarafından desteklenmiş ve John Jay tarafından Büyük Britanya ile müzakere edilmiştir. Jay Anlaşması olarak bilinen anlaşma Birleşik Devletler ve Büyük Britanya arasındaki "Dostluk, Ticaret ve Navigasyon Anlaşmasıdır".

sağlanmasında gerçekçi ve pratik bir araç haline gelmiştir. Burada belirtilmesi gereken önemli bir nokta, 19. yüzyılın ortasında basın ve kamuoyunda belirli kesimlerin ilgisi dışında barış hareketleri ve tahkime yönelik popüler bir ilginin oluşmamış olduğudur. Dolayısıyla bu noktada, barış hareketlerinin stratejisi kitlelerin mobilizasyonunu sağlamak yerine, hükümetlere baskı yapmak olarak belirlenmiştir. Bu stratejinin uygulandığı ve barış hareketleri içinde tahkim yaklaşımını güçlendiren önemli bir gelişme 1871 yılında Britanya ve ABD'nin Alabama iddialarını tahkime götürme kararı almış olmasıdır. Bu çerçevede iddialar, Cenevre'de Britanya ve ABD temsilcilerinin yanı sıra, İtalya Kralı, İsviçre hükümeti ve Brezilya İmparatoru tarafından belirlenen temsilcilerin oluşturduğu bir mahkemede ele alınmıştır. 1872 yılında ABD'nin iddialarında haklı olduğu kararı verilmiştir (Fraser, 1926: 200). Britanya kamuoyunda tartışılan bu karara rağmen, 1873 yılında Henry Richard tarafından Avam Kamarasına sunulan uluslararası tahkime yönelik kalıcı bir sistem kurulması önergesi kabul edilmiştir. Richard, bu kararın ardından Belçika, Hollanda, İsveç, İtalya, Almanya, Fransa, Danimarka gibi birçok ülkeyi ziyaret etmiş ve bu ülkelerde tahkimin tartışmaya açılmasını teşvik etmiştir.

1870 sonrasında barış hareketleri nicelik olarak da artmaya devam etmiştir. Britanya'da Hodgson Pratt öncülüğünde dini ve sınıfsal temellerden farklı üçüncü bir barış topluluğu *Uluslararası Tahkim ve Barış Derneği* (*International Arbitration and Peace Association*) adıyla kurulmuştur. Pratt aynı zamanda İskandinavya, İsveç ve Fransa barış hareketlerinde aktif olarak faaliyet göstermiştir. İskandinav barış toplulukları, tarafsızlık ve büyük güç ittifaklarından uzak durulması yönünde çalışmalar yapmış ve hükümetlerini etkilemeye çalışmıştır. İtalya, Belçika ve Hollanda gibi farklı ülkelerde barış hareketleri meydana gelmiştir. Almanya'da 1880'li yıllara kadar bireysel çabalar olsa da örgütlü bir barış hareketi oluşmamıştır. Almanya'da örgütlü barış hareketi, Hodgson Pratt'in 1884 yılında Berlin, Darmstadt, Stuttgart ve Frankfurt ziyaretlerinin ardından ortaya çıkmıştır. 1886 yılında resmi olarak Almanya'nın ilk barış topluluğu, *Frankfurt Barış Derneği* ve 1892 yılında *Alman Barış*

Topluluğu, Alfred Fried ve Bertha von Suttner'in öncülüğünde kurulmuştur.¹⁴ Bütün bu gelişmeler, barış hareketlerinin ulusötesi bağlarının kurumsal bir yapıya dönüşmesi yönündeki gerekli temeli sağlamıştır. Bunun üzerine 1889 yılında *Evrensel Barış Kongresi (Universal Peace Congress)* toplanmıştır. 1891 yılında ise Bern merkezli *Uluslararası Barış Bürosu* kurulmuştur. Evrensel Barış Kongresinde dört farklı grup yer almıştır. Bu grupların ilki, eski dini temelli pasifist barış hareketleridir. İkincisi, Passy'nin etkisinde olan hümanist pasifist gruplardır. Üçüncüsü, Lemonnier çizgisinde tüm savaşlara karşı çıkmayan ve siyasi reformu hedefleyen kişilerden oluşmuştur. Son olarak Pratt'in seküler ve orta sınıfın hareketliliğine dayanan çizgisini takip eden bir grup şekillenmiştir (Lyons, 1963: 330). Bu grupları birbirine bağlayan hedef ise tahkim olmuştur. Tüm bu gelişmelere karşı, 1880'li yıllara gelindiğinde ulus-devlet sınırlarını aşan barış hareketleri güçlü bir kamuoyu desteğine sahip olamamıştır. 1880'li yılların sonundan itibaren kamuoyunun barış eylemliliğinin sağlanmasında öncelikli olarak Bertha von Suttner'in tüm Avrupa'da dolaşıma giren ünlü eseri *Die Waffeb nieder! (Silahları Bırakın!)* etkili olmuştur.

1843 yılında Prag'da soylu bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelen Bertha von Suttner (1843-1914), barış hareketlerinin en önemli isimleri arasında yer almaktadır. Suttner'in Avrupa barış hareketlerine çeşitli yönlerden önemli katkıları olmuştur. 1876 yılında kişisel asistanı olarak yanında çalışmaya başlamasıyla Alfred Nobel ile uzun yıllar mektuplar üzerinden devam edecek dostluğu başlamış ve Suttner, Nobel'in daha sonra Nobel Barış Ödülü kararını vermesinde en etkili kişi olmuştur. Nobel'in yanında çalışmaya başladığı yıl, 1885'e dek dönmemek üzere Kafkasya'ya yerleşmiştir. Avusturya'ya dönüşünün ardından Paris'e yaptığı bir gezi esnasında barış hareketi ile tanışmış ve harekete katkıda bulunmak amacıyla *Die Waffeb nieder! (Silahları Bırakın!)* isimli romanını kaleme almıştır. Savaşların ortadan kalkması için ahlaki bir reforma ihtiyaç duyulduğunu öne süren savaş karşıtı *Die Waffeb nieder! (Silahları Bırakın!)* romanı 1889 yılında yayımlanmış, kısa zamanda uluslararası

¹⁴ Almanya'da ilk barış hareketi 1850 yılında Königsberg'te ortaya çıkmıştır. 1848 sonrası siyasi atmosfer bu girişimin başarılı olmasının önüne geçmiştir.

bir popülarite kazanmış ve barış hareketlerine ilgiyi artırmıştır. Romanın başarısıyla birlikte Suttner'in barış hareketi içindeki etkinliği de artmıştır. 1893 yılında Viyana Barış Topluluğunun kurucusu ve başkanı olmuş, Alman Barış Topluluğunun kurulması girişimini başlatmıştır. 1905 yılında Nobel Barış Ödülünü alan ilk kadın olmuştur. Birinci Dünya Savaşı'nın başlangıcından on gün önce, 1914 yılında hayatını kaybetmiştir. Yaşadığı dönemde barış hareketleri içinde önemli yeri olan Suttner, ölümünden önce geleceğe yönelik öngörülerde bulunmuş ve 20. yüzyılda teknolojinin gelişimi ve silahlanmanın artmasıyla silahların, yabancı devlet askerlerine değil, sivillere doğrulabileceğini ifade etmiştir (Holt, 2002: 124).

Suttner'in barış hareketleri içindeki etkinliğinin birçok yönü bulunmakla birlikte geniş kesimlere yayılması ve etkilemesi bakımından *Die Waffeb nieder! (Silahları Bırakın!)* romanının özel bir yeri bulunmaktadır. Suttner, romanı, öncesinde savaşı tecrübe eden kişilerin günlüklerinden yararlanarak, savaşa katılmış kişilerin anılarını dinleyerek ve savaşın teknik yönü üzerinde araştırma yaparak, 1859 yılında gerçekleşen Avusturya-İtalya çatışmasında eşini kaybeden bir kadının günlüğü şeklinde kurgulamıştır. Leo Tolstoy, yazarını yeteneksiz olarak değerlendirmekle birlikte, romanın barış hareketlerine, Harriet Beecher Stowe'un *Uncle Tom's Cabin (Tom Amca'nın Kulubesi)* romanının kölelik karşıtı harekete yaptığı katkıyı yapmasını umduğunu belirtmiştir (Holt, 2002: 120) Suttner için de romanının temel amacı, barış hareketlerine katkıda bulunmak olmuş ve romanı edebi kaygılardan ziyade ahlaki bir sorumlulukla, barış mesajını topluma yayma motivasyonu ile yazmıştır.

Romanın başarısı Suttner'in amacını yerine getirmiş ve okuyucularını pasifist argümanlar ile tanıştırmıştır. Bireysel olarak Suttner, 19. yüzyılın genel yapısında var olan, ilerlemenin savaşları ortadan kaldıracağı ve uygarlığın barışçıl bir yapıya doğru ilerleyeceği inancı doğrultusunda barış hareketleri içinde yer almıştır. Suttner romanında, savaşa karşı liberal argümanlar sunmuş ve liberal barış hareketinin çözüm yollarını önermiştir. Savaşın nedenlerine ilişkin argümanları arasında milliyetçilik, silahlanma ve militarizm ön plana

çıkmiştir. Bununla bağlantılı olarak militarizmi destekleyen kurumsal yapılar olarak dini kurumları ve eğitim kurumlarını da eleştirmiştir. Buna karşı militarizm ile mücadelede barışı koruyacak uluslararası tahkim mahkemesi ve uluslar konseyi gibi kurumsal yapıların oluşturulması gerektiğinin altını çizmiştir.

Suttner'in kurgusal çalışmasında, savaşın nedenlerine ilişkin tespitleri ve barışın sağlanması yönündeki çözüm önerileri orijinal olmasa ve büyük ölçüde liberal orta sınıf barış hareketlerinin argümanlarına dayansa da romanın gerçek başarısı, kitlelerin pasifist düşünceler ile tanıştırması olmuştur. Suttner'in romanı, "savaş ve barış konularının yalnızca hükümetlerin gündeminde değil, toplumun da gündeminde yer alması gerektiği" düşüncesi ile ortaya çıkan barış hareketlerine çok büyük bir katkısı olmuştur (Braker, 1991: 93). Suttner, toplumların ve yöneticilerin, eğitim ve aydınlanma yoluyla ahlaki bilinçlenmesi ile savaş karşıtlığının kendiliğinden oluşacağına ve ahlaki ilkeler çerçevesinde kurulan uluslararası kurumların uluslararası siyaseti düzenleyeceğine ilişkin bir görüşün savunucusu olmuştur. Suttner'in duruşu barış hareketleri içindeki normatif görüşü temsil etmektedir. Buna karşı, hareketler içinde rasyonalist görüşü temsil eden önemli kişiler de bulunmaktadır. Jean de (Ivan) Bloch (1836-1902) bu isimlerin başında gelmektedir. Suttner ile aralarındaki farklılık barışı nasıl temellendirdiklerinde ortaya çıkmaktadır. Suttner, barış görüşünü dini ve ahlaki temellere dayandırırken, Bloch ekonomi ve istatistik ile temellendirmiştir.

1836 yılında Polonya'da dünyaya gelen Bloch, önemli bir sanayici ve demiryolu sahibi olup bankerlik yapmıştır. Yaşamının son dönemlerinde ise barış hareketinin önemli isimleri arasında yer almıştır. Bloch, askerliği meslek edinmemesine karşı, on yıl süren araştırması sonrasında tamamladığı ve savaş; askeri, teknik, ekonomik, sosyal ve siyasi yönleriyle ele alan *The Future of War* (*Savaşın Geleceği*) isimli altı ciltlik eserini 1898'de Rusça olarak yayımlanmıştır. Bloch'un istatistiki veriler, haritalar, grafikler ve tablolar ile desteklediği çalışması, savaşın irrasyonel olduğu sonucuna ulaşmaktadır. Kitap kısa zamanda birçok dile çevrilmiş ve birçok Avrupa ülkesinde yayımlanmıştır.

Bloch kitanının İngilizce baskısı için William T. Stead ile yaptığı görüşmesinde “görünürde devletler arasında bir savaş olmadığını ve aslında bunun imkânsız olduğunu” belirtmiştir. Bu görüşünü desteklemek için istatistiki verilere dayanan kitabını kanıt olarak sunmuştur. Bloch’a göre “askeri, ekonomik ve siyasi açıdan savaşın meydana gelmesi imkansızdır..... ve büyük savaşın meydana gelmesi için atılacak her adım intihar anlamına gelecektir” (Bloch, 1903: xi). Bloch, savaşın imkânsızlığına ve bir olasılık dâhilinde gerçekleştiği takdirde getireceği yıkıma ilişkin argümanlarını kitleler ve karar vericiler ile paylaşma amacıyla çeşitli girişimlerde bulunmuştur. Bu kapsamda, önde gelen devlet görevlilerinin, diplomatların ve askeri uzmanların katılacağı 1889 tarihli Lahey Barış Konferansını bir avantaj olarak değerlendirmiş ve bu süre içinde savaş üzerine dört ayrı konferans düzenlemiştir. Bunun yanı sıra Bloch, 1900 tarihli Paris Evrensel Sergisinde savaşların dünden bugüne evrimini ve gelecekte nasıl olacağını gösterecek büyük bir sergi planlamış ve bunu 1902 yılında Luzern’de kurduğu Uluslararası Savaş ve Barış Müzesi ile kalıcı hale getirmiştir (Dungen, 2006: 27-30).

Savaşlara ilişkin benzer rasyonaliteye dayanan diğer bir görüş Normann Angell tarafından ileri sürülmüştür. Angell, savaşın rasyonel olmadığı görüşünün geniş halk kitlelerine ve dönemin yönetici kadrolarına ulaşmasını sağlamıştır.¹⁵ Angell, 1903 yılında *Patriotism under three Flags: A Plea for Rationalism in Politics* başlıklı el kitabında savaşın insanların gerçek çıkarı ile uyumlu olmadığına ancak hükümetlerin, duygularını manipüle etmek yoluyla insanları savaşa sürüklediğini yazmıştır. Angell, İspanyol-Amerikan Savaşı, Anglo-Boer çatışması ve Anti-Dreyfus historyası arasında bir fark görmemiştir, bu üç olayı da ulusal gurura dayanan güdülerce şekillenen bir psikolojinin yansımaları olarak değerlendirmiştir.

¹⁵ Angell’in *Büyük Yanılsama* kitabı, İtalya Kralı, Kayzer, Britanya Dış İşleri Bakanı Sir Edward Grey, muhalefet lideri Balfour tarafından ilgiyle okunmuştur. Angell’in düşünceleri, “Norman Angellizm” veya “Yeni Pasifizm” şeklinde adlandırılmıştır. Bunun yanı sıra düşüncelerinin yaygınlaştırılması amacıyla takipçileri tarafından bir vakıf kurulmuştur.

Angell savaşa ilişkin görüşlerini 1909 yılında yayımlanan *Avrupa'nın Optik Yanılsaması* isimli kitabında genişletmiştir. 1910 ve 1913 yılları arasında *The Great Illusion (Büyük Yanılsama)* adıyla 2 milyondan fazla satılacak ve 25 dilde yayımlanacak bu kitap, Angell'ın tamamlamasının ardından yayıncılar tarafından kabul edilmemiştir. Angell, kitabının yayımlanması için kendi maddi imkânlarını kullanmış ve basın organları ile iletişime geçerek kendi reklamını yapmıştır. Fikirlerinin yaygınlaşması amacıyla Britanyalı pasifistler ile ilişkilerini geliştirmeyi, Alman parlamenterler, Avusturyalı profesörler, Fransız yazarlar, İkinci Enternasyonalin liderleri gibi farklı kesimlerle iletişime geçmeyi hedeflemiştir. Fikirlerinin yayılmasının ardından bu tavrı değişmiş, ilişki kurduğu gruplar konusunda seçici davranmaya başlamıştır. Bu doğrultuda, tarafsızlığını korumak ve siyaset içinde yer almamak adına sosyalist hareketler ile yakın ilişkiden kaçınmıştır (Weinroth, 1974: 555-556).

Uluslararası ilişkilere dair ekonomik temelli analizini sunduğu eserinde Angell, savaştan kazançlı çıkması olası ülkelerin dahi sonu felaket olacak bir savaşın maliyetini karşılayamayacağını öne sürmüştür. Angell'a göre ekonomik karşılıklı bağımlılık ve pazar ihtiyacı, ülkelerin birbirlerini yok etme noktasına gelmeleri önündeki en büyük engellerden biridir. Haberleşme, ticaret, finans ve görüş karşılıklı bağımlılığın hızla arttığı alanlardır. Ticaretin yarattığı karşılıklı bağımlılık ile devletler arasında meydana gelebilecek bir savaşı önleme potansiyeli olduğu fikri Angell'ın özellikle Britanyalı ve ABD'li liberaller ile paylaştığı bir görüş olmuştur. Birbirinden farklı ama aynı zamanda ilişkili üç farklı okulun, Fransız filozofları ve onların ekonomist takipçileri, Britanyalı faydacılar ve Cobden ile Bright tarafından temsil edilen Manchester Okulunun savaşların nedenlerine ilişkin görüşlerini takip etmiştir. Bu üç okul, savaşı modası geçmiş bir aktivite olarak değerlendirmiştir. Geçmişte savaş sonucu elde edilenler artık yalnızca ticaret ile kazanılmaktadır. Uluslararası iş bölümü ve serbest ticaret tüm insanların kalkınması için fırsat yaratmaktadır. Bu dünya ekonomisi görüşüne göre merkantilizm ve savaş, aynı fenomenin farklı yüzleridir (Miller, 1986: 36). Angell'ın yaklaşımındaki farklılık, finansal kredileri karşılıklı bağımlılığın temeli olarak görmesi ve sanayi devletleri

arasındaki savaşın bu kredi sistemini yok etmesiyle kaçınılmaz olarak yoksulluğun meydana geleceği tespitidir.

Angell, 1903 yılında *Patriotism under three Flags: A Plea for Rationalism in Politics*'te savaşın insanların manipölasyonu ile ortaya çıktığı düşüncesi ile başlayan çalışmalarını, devletler arasında meydana gelebilecek bir savaşın farklı karşılıklı bağımlılık alanlarının oluşması sebebiyle akılcı olmadığı argümanı etrafında sürdürmüş ve bu dönemde Avrupa'da önemli bir başarı elde etmiştir. Ancak ölkeler arasında karşılıklı bağımlılık seviyesinin oldukça yüksek olmasına karşı ortaya çıkan Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Angell, savaşların ortaya çıkmasında duyguların, inançların ve manipölasyonun rolünü bir kez daha konu edinmiştir. 1934 yılında sahip olduğu Nobel Barış Ödülü için hazırladığı *Barış ve Kamu Akli* başlıklı konuşmasında, kamuoyunun ve duyguların savaşa neden olan politikalardaki rolünü konu edinmiş ve kalabalıkların, halk yığınlarının inançlarının samimi ve dürüst olmakla birlikte bu inançlar arasında yer alan milliyetçilik, korumacılık ve merkantilizmin Avrupa'yı kaosa sürüklediğinin üstünde durmuştur.

Özetlemek gerekirse, 19. yüzyılın başından itibaren dini ve seküler temellerde ele alınan ve bu temellerde bir eylemlilik oluşturan barış, bugün barış hareketinin önemli isimleri olarak bilinen yazarların düşüncelerinin kitlelere yayılmasının da etkisiyle sivil toplumun temel tartışma konularından biri haline gelmiştir. Bunun sonucunda, ulusal sınırlar içinde ve bu sınırları aşan birçok örgütlenme gerçekleşmiştir. Sivil toplumun barış yönündeki hareketliliğinin önemli bir etkisi, barışın devletlerin gündemine alınması ve bu bağlamda devletler arası iş birliğini hedefleyen konferansların gerçekleşmesi olmuştur. Bunun değerlendirilmesi ve çalışmanın örnek olayları olan İkinci Enternasyonal ve Parlamentolararası Birliğin barış yaklaşımlarındaki etkisi sebebiyle çalışmanın devamında Lahey Barış Konferanslarına yer verilmektedir.

2.5. Lahey Barış Konferansları

1899 yılında Jean de Bloch'un fikirlerinden etkilendiği düşünülen Çar II. Nikola'nın silahlanma yarışının azaltılması ve uluslararası anlaşmazlıklara barışçıl bir çözüm bulunması teklifi ile Birinci Lahey Barış Konferansı toplanmıştır (Ford, 1936: 359). II. Nikola'nın konferans teklifinde bulunmasının nedenlerine ilişkin çeşitli görüşler mevcuttur. Öne çıkan bir görüş, Rusya'nın silahlanma yarışında diğer Avrupa güçlerinin gerisinde kaldığı için böyle bir teklifte bulunduğuudur. Diğer bir görüş ise II. Nikola'nın salt barışçıl amaçlarla bir konferans teklifinde bulunduğuudur.¹⁶ Konferans teklifinin kaynağına ilişkin belirsizlik, diğer ülkelerin teklife yönelik tepkilerinde belirleyici olmuştur. Kamuoyunun oluşturduğu baskı, devletlerin konferans teklifini reddetmelerinin önüne geçmiştir ancak teklif genel olarak barışın sağlanmasına katkı olarak değerlendirilmemiştir. Kayzer, "konferans komedisine katılıyorum ama vals sırasında hançerimi yanımdan ayırmam" sözleriyle konferansı nasıl değerlendirdiğini gözler önüne sermiştir (Joll, 1984: 258). Avrupa başkentlerinin konferans programına ilişkin görüşlerinde yalnızca nüanslar söz konusu olmuştur. Silahsızlanma ve silahların sınırlandırılması desteklenmemiş, ulusal çıkarın söz konusu olduğu konular kabul edilemez bulunmuştur. Yalnızca savaşın idaresi konusu tartışmaya değer bulunmuştur (Tuchman, 1966: 240).

Olumsuz görüş ve söylemlere rağmen Birinci Lahey Barış Konferansı 26 ülkenin¹⁷ yanı sıra, barış toplulukları temsilcileri ile Suttner ve Bloch¹⁸ gibi barış söylemi geliştiren 108 delegenin katılımıyla Çar'ın doğum günü olan 18 Mayıs 1899 tarihinde Lahey'de toplanmıştır (Tryon, 1911: 472). Konferansın

¹⁶ Bu konudaki tartışma için bkz. Ford, Thomas K., "The Genesis of the First Hague Peace Conference," *Political Science Quarterly*, 51(3), 1936, 354-382; Dan L. Morrill, *Nicholas II and the Call for the First Hague Conference*, *The Journal of Modern History*, 46 (2), 1974, 296-313.

¹⁷ Konferans'a Güney Afrika ve Orta ve Güney Amerika ülkelerinin birçoğu davet edilmemiştir. Meksika ve ABD, Amerika'yı temsil etmiştir. Çin, Kore, Japonya ve Sian ise Asya'yı temsil etmiştir. Kararlar her devletin bir oyu ile alınmıştır.

¹⁸ Birinci Lahey Barış Konferansı'na sivil toplum organizasyonları arasından barış toplulukları, kadın örgütleri, azınlık temsilcileri gibi gruplar katılmıştır. Özellikle kadın örgütleri önemli bir lobi faaliyeti gerçekleştirmiştir. Konferansa sivil toplum organizasyonları tarafından birçok dilekçe sunulmuş ve bu dilekçeler üzerinde çalışması için bir Yazışma Komisyonu kurulmuştur. Komisyon tartışmalarının kamuoyu ile paylaşılması kararlaştırılmışsa da Konferans katılımcılarından barış aktivisti William Stead, düzenli yazılar ile gelişmeleri aktarmıştır.

gerçekleştirilmesi için Hollanda Kraliyet ailesinin yazlık sarayı olan *Huis ten Bosch* (*House in the Woods*) seçilmiştir. Sarayın doğa içinde yer alması, yaz mevsimi, Hollanda hükümetinin konukseverliği, katılımcıların barış konferansı ruh haline bürünmelerini sağlamıştır (Tuchman, 1966: 255-256). Bununla birlikte katılımcıların açıklamaları konferans sonucundan beklentileri düşürmüştür (Holls, 1900: viii). ABD delegasyonun başında bulunan Andrew D. White konferans anılarında bu durumu, “Herhalde dünya kuruldu kurulalı, sonucundan bu kadar kuşku duyulan bir konuda, bu kadar büyük bir kalabalık, böylesine umutsuzluk içinde toplanmamıştır” cümlesiyle yorumlamıştır. (White, 1912: 8).

Birinci Lahey Barış Konferansı; silahlanma, savaş yasaları ve tahkim olarak üç komite ve bunların alt komiteleri üzerinden yürütülmüştür. Büyük güçlerin delegasyon başkanları Pauncefote, White, Bourgeois, Münster ve de Stall tahkim komisyonunda yer almıştır. Britanya, Rusya ve ABD temsilcileri daimi bir mahkemenin tesisi için farklı önerilerde bulunmuştur. Alman delegasyonunun başında bulunan Kont Münster, en başından, Almanya’nın herhangi bir tahkim mekanizmasının karşısında olduğunu belirtmiştir. Tahkimi diğer ülkelerin Almanya’nın ayırt edici gücü olan hızlı seferberlik kabiliyetini engellemek için zaman kazanmalarına yönelik bir strateji olarak değerlendirmiştir (Fried, 1912: 99). Tartışmalarda Almanya’nın yalnız kalması ve kamuoyunun beklentisinin de etkisi ile konferans sonucunda tahkim konusunda uzlaşmaya varılmıştır. Ancak ABD’nin ortaya çıkan tasarının, Fransız delegeler tarafından hazırlanan 27. maddesine karşı çıkması ile tahkim konusunda yeni bir anlaşmazlık meydana gelmiştir. Kapanış seremonilerinin gerçekleştirileceği gün olan 29 Temmuz’da ABD delegasyonun başkanı White, Fransız delegelerden 27. maddenin kaldırılmasını veya “ödev” ifadesinin değiştirilmesini talep etmiş ancak Fransızlar söz konusu talebi geri çevirmişlerdir. Sonunda ABD heyeti, kendilerini Avrupa siyasetine karıştıracak herhangi bir zorunluluk olmadığını belirten özel bir madde ile tasarıyı kabul etmiştir (Tuchman, 1966: 266). Konferansın sonunda, Uyuşmazlıkların Barışçıl Yollardan Çözümü Konvansiyonu, Kara Savaşının Yasa ve Teamüllerine Dair

Konvansiyon, 22 Ağustos 1864 tarihli Deniz Savaşı Kurallarını Düzenleyen Cenevre Sözleşmesinin Uyarlanmasına Dair Konvansiyon ile Balonlardan Mermi ve Patlayıcıların Fırlatılmasının Yasaklanmasına, Boğucu Gazların ve Vücutta Genişleyen Mermilerin Kullanılmamasına Dair Deklarasyonlar imzalanmıştır. Uyuşmazlıkların Barışçıl Yollardan Çözümü Konvansiyonunun ikinci bölüm 20. maddesinde Daimi Tahkim Mahkemesinin, aynı bölümün 22. maddesinde Uluslararası Büronun kurulması düzenlenmiştir (Holls, 1900: 375-417).

Konferansın kamuoyunda bir silahsızlanma konferansı olarak değerlendirilmesi, daha sonra başarısız olduğu söylemine neden olmuştur. Oysa resmi dokümanlarda silahsızlanma kelimesi yer almamış, konferansta tartışılan konu uluslararası bir anlaşma ile silahlanmanın sınırlandırılması olmuştur (Holls, 1900: 66). Tartışmalar sonucunda konferans kararlarında, “insanlığın ahlaki ve materyal yararı için askeri harcamaların sınırlandırılması arzusu” ve devletlerin bu konuda “ileri tetkikler” yapması gerektiği ifadesi yer almıştır (Tuchman, 1966: 267).

İkinci Lahey Barış Konferansının toplanmasına ilişkin teklif Parlamentolararası Birliğin 1904 yılında St. Louis’de gerçekleştirilen toplantısında ortaya atılmıştır. Söz konusu teklif, ABD Başkanı Theodore Roosevelt tarafından coşkuyla karşılanmışsa da Rus-Japon savaşı ve Fas krizinin ortaya çıkmasıyla 1907 yılına kadar gerçekleştirilememiştir. 1907 yılında gerçekleştirilen konferans programında tahkim ve savaş yasaları, özellikle deniz savaşına ilişkin düzenlemelere ağırlık verilirken, silahsızlanma tamamen program dışında bırakılmıştır. Rusya Dış İşleri Bakanı Alexander İzvolsky silahsızlanmayı, “Yahudilerin, sosyalistlerin ve histerik kadınların çılgınlığı” olarak tanımlamıştır (Stevenson, 1996: 109). İngiltere’de ise liberal hükümet ve özellikle başbakan Sir Henry Campbell-Bannerman, Lahey’de askeri harcamaların ve donanma bütçelerinin düşürülmesinin gündeme alınmasını talep etmiştir. Campbell-Bannerman, Parlamentolararası Birliğin 1906 yılında Londra’da gerçekleştirilen toplantısında bu talebi dile getirmiştir (Mead, 1907: 168). Bir yıl sonra ise *The Nation* isimli haftalık dergide *The Hague Conference*

and the Limitation of Armaments başlığıyla bir makale kaleme almıştır. Bu makalede, Britanya donanmasının diğer devletler için bir tehdit olmadığı, Britanya'nın hâlihazırda askeri harcamalarını azalttığı, 1899'dan itibaren silahlanmayla birlikte barış hareketinin de güçlendiğini ve tahkim sürecine benzer bir sürecin silahsızlanma konusunda da işletilebileceğini vurgulamıştır. Campbell-Bannerman'ın söz konusu görüşleri Kral Edward da dâhil olmak üzere birçok kişi tarafından olumlu karşılanmamıştır (Morris, 1971: 383-385). Aynı dönemde Bülow Reichstag'da, Almanya'nın konferansta silahsızlanmayı tartışmayı reddettiğini kamuoyu ile paylaşmıştır (Marder, 1961: 133). Parlamentolararası Birliğin, barış hareketlerinin ve kamuoyunun silahsızlanmanın tartışılmasına yönelik talepleri, ABD ve İngiltere'nin silahsızlanmayı konferans gündemine almaya çalışmasına neden olmuştur (Mead, 1907: 168). Ancak Almanya, Avusturya ve Rusya silahsızlanmanın tartışma konusu haline gelmesine dahi onay vermemiştir.

İkinci Lahey Barış Konferansı, 44 devlet ve 256 delegenin katılımıyla, 15 Haziran 1907 tarihinde toplanmış ve aynı yılın Ekim ayında sona ermiştir. Konferans başkanı Rusya'nın Paris büyükelçisi Aleksandr Nelidov olmuştur. Suttner ve Stead, bu konferansa da bağımsız raportörler olarak katılmıştır. Bloch hayatta olmadığı için konferansta yer almazken Andrew Carnegie konferansa katılmıştır.¹⁹ Konferans; tahkim, kara savaşının yasaları, deniz savaşının yasaları ve deniz hukuku şeklinde dört komite ve bunların alt-komiteleri üzerinden yürütülmüştür. Silahsızlanma konferans programında yer almazken Britanya delegasyonundan Sir Edward Fry hükümetlerin silahsızlanma konusunda ciddi çalışmalar yürütmeleri beklentisinin oldukça yüksek olduğunu ve donanma silahlanmasının karşılıklı rızaya dayalı ve aşamalı olarak azaltılabileceğini ifade

¹⁹ Carnegie, Lahey'de yapılması planlanan Barış Sarayı için yaklaşık 1.5 milyon dolar bağışta bulunmuştur. Sarayın, barışa yönelik evrensel iyi niyetin göstergesi olarak üye devletlerin en iyi inşa materyalleri ile katkıda bulunması ile tamamlanması öngörülmüştür. Barış Sarayının anahtarı, 28 Ağustos 1913 tarihinde Daimi Tahkim Mahkemesine sunulmuştur.

etmiştir. 17 Ağustos günü gerçekleşen Fry'ın konuşması yirmi beş dakika sürmüştür ve silahsızlanma konusu, konferans süresince bu konuşma dışında dile getirilmemiştir (Marder, 1961: 133-134).

Konferansın sonunda, Birinci Lahey Konferansı sonucunda imzalanan 3 Konvansiyonda değişiklikler yapılmış ve 13 yeni Konvansiyon imzalanmıştır. Konvansiyonların imzalanmasının ardından, ABD tarafından üçüncü bir konferansın gündeme alınması önerilmiştir. Öneride, Birinci ve İkinci Lahey Barış Konferansları arasında geçen süreyi dikkate alarak üçüncü bir konferansın toplanması ve toplantıdan iki yıl önce bir hazırlık komitesinin gerekli planları yapması teklif edilmiştir. Söz konusu öneri ile Lahey Konferanslarının periyodik hale gelmesi planlanmıştır ancak üçüncü konferans için belirlenen yıl geldiğinde, 1915'te Birinci Dünya Savaşının ikinci yılına girilmiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BARIŞIN AKTÖRÜ OLARAK PARLAMENTOLARARASI BİRLİK

3.1. Parlamentolararası Birliğin Kökenleri

Siyasi partiler, 19. yüzyıl öncesinde oluşmaya başlamışsa da siyasetin temeline yerleşmesi 19. yüzyılda yaşanan gelişmeler ile mümkün olmuştur. Daha önce gevşek gruplar şeklinde organize olan ve genel olarak olumsuz anlamda, kamu refahı yerine özel çıkarlarını önceleyen “hizipler” şeklinde nitelendirilen siyasi partiler, bu dönemden itibaren demokrasinin vazgeçilmez bir parçası haline gelmiştir. 18. yüzyıl boyunca hizip olarak değerlendiren siyasi partiler, kendilerini de siyasi parti olarak tanımlamaktan kaçınmıştır. Birçoğu, muhaliflerini partizan olarak değerlendirmiş ve kendilerinin ulus için çalıştıklarını öne sürmüştür (Scarrow, 2006: 17). Edmund Burke, 18. yüzyılda siyasi partileri “hepsinin üzerinde anlaşmaya vardığı belirli bir ilkeye dayanarak ortak girişimleriyle ulusal çıkarları destekleyen bir grup insan” olarak tanımlamıştır. Siyasi partilerin belirli bir sınıf/grup çıkarını göz edip etmediği veya ulusal refaha hizmet edip etmediği günümüzde de halen tartışılan bir konudur. Bununla birlikte 19. yüzyıldaki dönüşüm sonucunda siyasi partiler, demokratik rejimlerin temeli haline gelmiştir.

Bu dönüşüm, tüm Avrupa ve ABD siyasetini etkileyen oy hakkı hareketi ile yakından ilişkilidir. Seçmen sayısının artmasıyla siyasi partilerin siyasetteki rolü ve öneminin arttığı üzerinde uzlaşılmış bir konudur. Ancak siyasi partilerin artışı ile seçmen sayısının ve parlamenter siyasetin gelişmesinin ilişkisi tüm ülkelerde benzer şekilde gerçekleşmemiştir. Sartori, bu dönüşüme yönelik, parlamenter siyasetin öneminin artmasıyla partilerin de öneminin arttığı ve parti rekabetinin yeni seçmenleri gerektirdiği şeklinde bir açıklama çerçevesi sunmaktadır (2005: 20). Sartori’nin modeli Britanya’da siyasi partilerin gelişimine ışık tutmaktadır. Ancak örneğin Danimarka’da oy hakkının tanınması siyasi partilerin gelişiminden önce gerçekleşmiştir. Bu ve benzer örneklerde, oy hakkının gelişmesi modern siyasi partilerin gelişmesini sağlamıştır.

Parlamente siyasetin gelişmesi ve oy hakkının tanınması arasındaki ilişkiyi üç kategoride ele almak mümkündür. İlk modelde, öncelikle parlamente siyasetin gelişmesi, diğer bir deyişle, karar almada parlamentoların yetkilerinin artırılması gerçekleşmekte daha sonra oy hakkı genişlemektedir. İkinci modelde oy hakkı genişledikten sonra parlamente siyaset gelişmektedir. Son olarak bu iki gelişme eş zamanlı olarak gerçekleşmektedir (Scarrow, 2006: 18). 19. yüzyıl Avrupası'nda siyasi partilerin ortaya çıkışına yönelik bu üç modele ilişkin örnekler bulunmaktadır.

Tablo 2. Parlamente Siyasetin ve Oy Hakkının Gelişimi

	Parlamente Siyasetin Gelişimi	Evrensel Oy Hakkı
Avusturya	1919	1907
Belçika	1831	1894-1919
Danimarka	1901	1849
Finlandiya	1917	1907
Fransa	1875	1919
Almanya	1919	1871
İtalya	1861	1913-1919
Hollanda	1868	1918
İsveç	1917	1911
İsviçre	1848	1848
Birleşik Krallık	1832-1835	1918

Kaynak: Scarrow, Susan E., "The Nineteenth Century Origins of Modern Political Parties: The Unwarranted Emergence of Party-Based Politics", **Handbook of Party Politics**, Ed. by. Richard S. Katz ve William Crotty, Londra, SAGE, 2006, 18.

Parlamente siyasetin yaygınlaşması ve oy hakkının genişlemesi dışında, 19. yüzyılda siyasi partilerin gelişimi üzerinde etkili olan bir diğer unsur siyasi yasaklardır. ABD ve Britanya, dernekleşme ve toplantı hakkı ile ifade özgürlüğü konularında ileri bir seviyedeysen Kıt Avrupa'sında siyasi partiler bu hak ve özgürlüklere sahip olmadan gelişmiştir. 18. yüzyılda Britanya'da gruplara organize olarak parlamentoya dilekçe sunma hakkı tanınmıştır. Kıt Avrupası'nda ise birçok ülkede siyasi gruplar hukuki engeller ile mücadele etmiştir. Almanya'da 1899 yılına dek yasalar, parti derneklerinin bölgeler arası tüm bağlantılarını yasaklı kılmıştır. 1908 yılına dek kadınların ve azınlıkların katılım yasakları olan yerel siyasi dernek toplantıları, yerel otoritelerden izin alınması koşuluna bağlı olmuştur. 1878-1890 yılları arasında anti-sosyalist

yasalar, sosyalistlerin ve komünistlerin toplantı ve basın faaliyetlerini yasaklamıştır. Fransa’da 1834 yılına dek 20 kişiden az kişi ile gerçekleştirilen siyasi toplantılar için izin şartı getirilmemişken, 1834 yılı sonrasında katılımcı sayısı fark etmeksizin tüm siyasi toplantılara izin koşulu getirilmiştir. Katı biçimde uygulanması 1871 yılında son bulsa da bu koşul, 1901 yılında yeni dernekler yasasının düzenlenmesi ile kaldırılmıştır. Fransa’da basın özgürlüğüne ilişkin yasaklar ise 1881 yılında kaldırılmıştır (Ruud, 1979: 524).

Birçok ülkede, statükoyu tehdit edecek siyasi görüş ve organizasyonların gelişimini engelleyecek şekilde düzenlenen siyasi kısıtlamalara yönelik yasalar, siyasi parti gelişimini yavaşlatmıştır. Parlamentoların karar alma sürecindeki yetki derecesi ve seçmen sayısındaki değişim, ülkeler arasında farklılık gösterse de siyasi partilerin gelişimini etkilemiştir. Siyasi partilerin belirli bir sınıfın/grubun çıkarını mı yoksa ulusal çıkarını mı gözettiği tartışması devam etmekle birlikte aynı dönemde parlamenterlerin dünya siyasetine ilişkin görüşleri önem kazanmış ve parlamenterler arasındaki ulusötesi iş birliği gelişmiştir. Ulusötesi iş birliğinin gündemini ise 19. yüzyılın bir diğer fenomeni olan barış oluşturmıştır.

Yüzyıllar boyunca barışın devlet sınırlarını aşan yeni bir düzen ve bu düzeni sağlayacak bir organizasyon yapısı ile sağlanacağına ilişkin planlar yapılmıştır. Söz konusu organizasyonun dünya parlamentosu olarak tasvir edilmesi ise parlamenter sistemlerin güçlenmesi ile gerçekleşmiştir. Bu bağlamdaki ilk öngörülerden biri Victor Hugo tarafından 1851 yılında gerçekleşmiştir. Hugo, Paris’te gerçekleşen Evrensel Barış Kongresinde dini temelleri olan evrensel barış düşüncesinin pratik olup olmadığını sorgulamış ve yalnızca pratik olmadığını aynı zamanda bunun kaçınılmaz olduğunu belirtmiştir. *Birleşik Avrupa devletleri* planını ütopya olarak nitelendirenlere, dört yüzyıl önce Fransa ve İtalya devletlerinin mevcut olmadığını hatırlatmıştır. Hugo (1851/1992), “evrensel oy ile seçilecek yüksek senatonun İngiltere’de Parlameto, Almanya’da Diet, Fransa’da Meclis ne anlama geliyorsa, Avrupalılar için aynı anlama geleceğini” belirtmiştir. Hugo’nun 19. yüzyılın ortasında yaptığı, gelecekte bir Avrupa parlamentosu kurulması çağrısı, özellikle

parlamentoların güçlü olduğu ÷lkelerde parlamenterlerin ulus-devlet sınırlarını aşan etkileşimi ile kısmen karşılık bulmuştur.

1870’li yıllarda barışın sağlanması için parlamenterlerin etkinliği ve parlamenterler arasında iş birliğinin güçlendirilmesi yönündeki hareketlilik artmıştır. Henry Richards’ın tahkim önergesinin Avam Kamarası’ndan geçmesinin ardından aynı eylem Hollanda’da van Eck, Belçika’da Auguste Couvreur, İtalya’da Mancini, ABD’de Charles Summer tarafından gerçekleştirilmiş ve Avusturya’da benzer iki önerge sunulmuştur. İsveç, Danimarka ve Kanada’da tahkim anlaşmasına yönelik uluslararası bir konferans düzenlenmesi tartışılmıştır. Avusturya barış hareketinin Suttner ile anılmasından önceki öncüleri Adolf Fischhof ve Robert von Walterskirchen da benzer eylemlerde bulunmuşlardır. Fischhof 1875 yılında, savaş politikalarının ekonomik yükünü eleştirmiş, Avusturyalı ve Macar parlamenterlere aşamalı silahsızlanmayı sağlayacak bir uluslar parlamentosu kurulması çağrısında bulunmuştur. Bu çağrı, Fransız ve İtalyan parlamenterlere de iletilmiştir. Aynı çağrı, Almanya’da Reichstag’a Baron Dücker tarafından sunulmuştur. Ancak Dücker, silahsızlanma yerine özellikle tahkim konusunda parlamenterler arasında iş birliğini önermiştir. Avusturyalı Walterskirchen, Fischhof’un fikirlerini temel alarak henüz milletvekili olarak seçilmeden önce parlamenterin uluslararası derneği çağrısını yapmış ve silahsızlanma ile parlamentolar arası iş birliği yönündeki fikirleri ile ön plana çıkmıştır (Laqua, 2014: 201-202)

Fransız gazeteci Edmond Thiaudière, 1878 yılında Paris’te düzenlenen Uluslararası Barış Kongresinde uluslararası bir meclis kurulması önerisini sunmuştur. Alman *Barış Lehine Uluslararası Propaganda Derneğinin* kurucusu Edouard Löwenthal, tüm barış topluluklarına yasama orgalarında ortak idealler çerçevesinde gruplar oluşturulması yönünde bir çağrı yapmıştır. 19. yüzyıl sonunda Avrupa barış hareketi içinde yer alan tek İspanyol olan Senatör Arturo de Marcoartu, 1878 yılında Orta Avrupa başkentlerini ziyaret ederek parlamenterler arasında bir konferans düzenlenmesi için destek sağlamaya çalışmıştır (Cooper, 1991: 48-49).

Henry Richards'ın tahkim önergesinin Avam Kamarasında onaylanmasının ardından 1870'li yıllarda, Avrupa'nın farklı ülkelerinde 18. yüzyıl barış planlarını hayata geçirmeye yönelik organizasyonel planlar yapılmıştır. Ancak birçoğu parlamenterler tarafından gerçekleştirilen bu girişimler başarılı olamamıştır. Barış yönünde parlamenter bir organizasyonun kurulması İngiliz William Randal Cremer ve Fransız Frédéric Passy'nin iş birliği ile mümkün olmuştur.

William Randal Cremer²⁰, 1828 yılında Hampshire, Fareham'da bir işçi sınıfı ailesinin çocuğu olarak doğmuş ve 12 yaşından itibaren kendisi de işçi olarak çalışmaya başlamış ve çeşitli halk toplantılarına katılmıştır. Otuzlu yaşlarına geldiğinde bir iş arkadaşı tarafından 9 saatlik çalışma kampanyasına davet edilmesiyle siyasete adım atmıştır. Bu dönemde, sendikaların işverenler karşısındaki özgürlüğü ve hakları için destek konuşmaları gerçekleştirmiştir. Cremer, sendikal hareket ve evrensel oy hakkının elde edilmesi amacıyla kurulan *Reform Birliği* içindeki çalışmalarıyla kamuoyunda tanınırlık kazanmıştır. Bunun yanı sıra Cremer, 1865 yılında Birinci Enternasyonalin Britanyalı ilk genel sekreteri olmuştur. Birinci Enternasyonalin 1866 yılında gerçekleştirilen Cenevre Konferansında Britanyalılar ve kıta Avrupalılar arasındaki görüş ayrılığı açığa çıkmıştır (Evans, 1909: 35-36). Birinci Enternayonal içinde Britanyalılar, işçilerin çalışma koşullarına ve tahkime odaklanmaları sebebiyle kıta Avrupalılar tarafından yeterince radikal olmamakla eleştirilmişlerdir. Enternasyonalde devrimci bir eğilimin baskın olmasıyla Cremer, Enternasyonal üyeliğini sona erdirmiş ve eylemliliğini farklı platformlarda sürdürmüştür. Cremer'in Birinci Enternasyonal ile olan bu kısa süreli teması gelecek yıllar için oldukça önemli olmuştur. Özellikle bu çerçevede Fransız işçi liderleri ile kurduğu iletişim, ilerleyen yıllarda Fransa'da gerçekleştirilecek barış gösterilerine hazırlanırken Cremer'e destek sağlamıştır.

²⁰ Cremer, ilerleyen yaşlarında hayatını kaleme almak amacıyla dağınık notlar şeklinde metinler oluşturmuştur. Ancak biyografisi, 1909 yılında Uluslararası Tahkim Birliğinde birlikte çalıştığı Howard Evans tarafından yazılmıştır. Bu sebeple çalışmada, Cremer'in kişisel yazılarının da yer aldığı bu çalışmadan yararlanılmaktadır.

Fransa-Prusya savaşının başlamasıyla Reform Birliğinin 50 üyesi ile birlikte Britanya tarafsızlığını destekleyen *İşçilerin Barış Komitesini* (*Workmen's Peace Committee*) kurmuştur. Bu komite kısa zamanda *İşçi Barış Derneğine* (*Workman's Peace Association*) dönüşmüştür. İşçi Barış Derneği öncelikle *Ulusların Yüksek Mahkemesine* yönelik bir taslak plan hazırlamış ve bu plan ile işçilere bir manifesto sunmuştur. Bu manifestoda “biz fantastik hayalperestler değiliz, ütopyacı teorisyenler değiliz...deneyimli siyasetçileriz.....er ya da geç savaşın yerine gececek bir şey bulacağımıza inanıyoruz” sözleriyle derneğin barış yönünde gerçekçi bir strateji izleyeceğini ifade etmiştir (Evans, 1909: 85-86). Bu strateji, devletler arasındaki anlaşmazlıkların çözümü için kalıcı bir tahkim mekanizmasının oluşturulması olarak belirlenmiştir. Nitekim dernek daha sonra bu stratejiyi yansıtan *Uluslararası Tahkim Birliği* (*International Arbitration League*) adını almıştır. Uluslararası Tahkim Birliği, bütünüyle bir işçi organizasyonu olarak örgütlenmiş ve işçi örgütleriyle yakın ilişkili kurmuştur. Diğer yandan, ulus devlet sınırlarını aşan parlamenterler arası bir çizgi oluşturmuştur. Cremer, Birinci Enternasyonalin dağılması üzerine yaptığı bir yorumda, kendi organizasyonun yeni bir Enternasyonal olmaya aday olabileceğini belirtmiştir (Evans, 1909: 39). Cremer'in düşüncesinde yeni Enternasyonal, devrimci olmayacak, kendi önceliği olan işçilerin çalışma koşullarının iyileştirilmesi ve uluslararası barışın sağlanması için mücadele edecektir. Bu amaçlar çerçevesinde, 1875 yılında, üyelerin çoğunluğu Fransızca bilmemesine ve yıllık gelirlerinin 500 sterlinin altında olmasına ve daha önemlisi Fransa'daki siyasi koşulların elverişli olmamasına rağmen Paris'te bir konferans düzenlenmesini sağlamıştır. 47'si Britanyalı olmak üzere, 170 kişinin katılımıyla 6-7 Eylül 1875 tarihinde gerçekteşen konferans sonunda, savaşın üretimi azaltması, hayat şartlarını zorlaştırması ve uluslararası anlaşmazlıklara kalıcı bir çözüm getirmemesi sebepleriyle uluslararası tahkim çağırısı yapılmıştır. Silahsızlanmanın protesto edilmesi ve Paris'te, Britanya'dakine benzer bir İşçi Barış Derneği kurulması kararları alınmıştır. Paris'te kurulan bu dernek üç yıl sonra benzer bir konferans düzenlemiştir. Bu kapsamda bir yandan uluslararası bağlarının güçlendirilmesi

için adımlar atılmış diğer yandan silahlanmanın azaltılması ve tahkim yönündeki fikirlerinin yayılması için çalışılmıştır.

Cremer, 1885 yılında Britanya’da kabul edilen üçüncü Reform Yasası ile birlikte Parlamento’ya seçilmiştir. Bu gelişmenin ardından Cremer’in tahkime yaklaşımında bir değişiklik olmuştur. Daha önce tahkimi genel olarak tüm devletler arasındaki anlaşmazlıkları çözecek kalıcı bir kurum olarak desteklerken parlamentoda çalışmaya başladıktan sonra Britanya ve Birleşik Devletler arasında spesifik bir tahkim anlaşmasının sonuçlandırılması için çabalamıştır.

1886 yılında Andrew Carnegie *Muzaffer Demokrasi (Triumphant Democracy)* isimli bir pamphlet yayımlayarak insanlığın parlamentosunda, dünya federasyonunda savaşların sona ermiş olacağını ilan etmiştir. Barış görüşünü devletler arasında oluşturulacak yeni bir organizasyon çerçevesinde sunan Carnegie’nin tanınırlığı bu metinle artmıştır. 1887 yılında gerçekleşen İngiltere ziyareti sırasında Cremer, Carnegie’yi Uluslararası Tahkim Birliğinin bir toplantısına davet etmiştir. Katıldığı bu toplantıda, ABD’yi ziyaret etmesi amacıyla bir delegasyon oluşturulması kararı alınmıştır. Cremer bu gelişme üzerine Avam Kamarası’nda 232 imza toplamış²¹ ve Lordlar Kamarası üyelerinden de destek almıştır. Avam Kamarasının 10 üyesi ve 3 sendika temsilcisi ile Amerika’ya giden delegasyon, ABD Başkanı Stephen Grover Cleveland’a önerilerini ve dilekçelerini sunmuştur. ABD Başkanı bu toplantıda, medeniyetin ilerlemesine rağmen devletler arasındaki sorunların halen savaş ile çözümlüyor olmasını şaşkınlıkla karşıladığını belirtmiştir. Bu çerçevede genel bir konuşma yapan Cleveland, Büyük Britanya ile bir tahkim anlaşmasının imzalanması konusuna değinmemiştir (The Arbitrator, Ocak 1887: 8). Ancak delegasyonun ziyareti, önerileri ve Philadelphia, Boston, Richmond, New York gibi farklı şehirde yapılan toplantılar Amerikan kamuoyunun dikkatini çekmiştir. Bununla birlikte 14 Haziran 1888 tarihinde Senato’da, Başkan’ın

²¹ Bu sayı Cremer’in biyografisinde 232 olarak belirtilmiştir. Buna göre 175 liberal, 44 liberal birlikçi, 13 muhafazakar parlamenter tarafından imzalanmıştır (Evans, 1909: 125). The Arbitrator bu sayısı 233 olarak belirtmiştir (The Arbitrator, Ocak 1887).

diğer hükümetlerle tahkim görüşmeleri yapması yönünde teşvik edilmesi için bir karar alınmıştır (Quidde, 1939: 9-10). Britanyalı parlamenterlerin bu girişimi ve sonuçları, Cremer'in Parlamentolararası Birliğin kurulması yönünde önemli bir adım atmasında etkili olmuştur.

Frédéric Passy, 1822 yılında varlıklı bir ailenin çocuğu olarak Paris'te doğmuştur. Hukuk eğitimin ardından politik ekonomi ile ilgilenmiştir. Bu çerçevede Fransa'nın çeşitli bölgelerinde bağımsız eğitmen olarak ders vermiştir. Biyografisi niteliğindeki *Pour la Paix* isimli eserinde çocukluğunda militarizmin etkisinde kaldığını ancak gençlik döneminde kölelik karşıtı hareket, Richard Cobden'in serbest ticaret ve barış yaklaşımı ve Evrensel Barış Kongrelerinin etkisiyle barış hareketine destek vermeye başladığını aktarmaktadır (Passy, 1909: 1-4). 1867 yılında Lüksemburg Olayına²² gösterdiği tepki ile barış hareketinin aktif bir destekçisi olmuştur. Lüksemburg Olayının barışçıl çözümü için kaleme aldığı makalesi pasifist çevrelerde, sanayiciler üzerinde ve işçi birliklerinde etkili olmuştur. Aynı yıl uluslar arasındaki anlaşmazlıkların çözümü için arabuluculuk mekanizmasını destekleyen *Uluslararası Barış Topluluğunu* (*Ligue internationale de la paix*) kurmuştur. Topluluk 1972 yılında *Fransız Barış Dostları Topluluğu* (*Société française des amis de la paix*), 1889 yılında *Fransız Uluslararası Tahkim Topluluğu* (*Société française de l'arbitrage entre nations*) adını almıştır.

Passy, 1881 yılında Paris'ten milletvekili olmuştur. 21 Ocak 1887 tarihinde Parlamento'ya, 21 parlamenter tarafından imzalanmış olan uluslararası anlaşmazlıkların tahkim ve arabuluculuk ile çözülmesi yönünde bir önerge sunmuştur. Önerge tartışmaya açılmadan ertelenmesi kararı alınmıştır. 21 Nisan 1888 tarihinde aynı önerge bu defa 44 parlamenter tarafından imzalanarak ve ABD ile spesifik bir anlaşmanın önerildiği bir paragrafin eklenmesiyle sunulmuştur (Passy, 1909: 221-226). Cremer gibi Passy de genel bir tahkim anlaşması yerine ABD ile imzalanacak spesifik bir anlaşma fikrine odaklanmıştır. Komite önergeyi değerlendirmeye almış ve karar Parlamento

²² Hollanda Kralının, başkenti Prusya birlikleri tarafından işgal edilen Lüksemburg Dükalığını Fransa'ya satmaya hazırlanmasıdır.

tarafından onaylanmıştır. Passy, komite başkanı ve raportör olarak seçilmişse de önerge oturum kapanmadan önce tartışmaya açılamamıştır. Tahkim teklifi sonuçlanmamış ancak dikkate alınmıştır. Bunun üzerine Passy, konu hakkındaki önerilerini almak için benzer bir amaçla Britanya’da aktif olan Cremer ile iletişime geçmiştir. Cremer’e yazdığı mektubunda İngiliz ve Fransız parlamenterlerin tahkim ve barış konusunda görüş alışverişi yapmaları için bir toplantı önerisinde bulunmuştur. Bu mektup üzerine Passy, 1888 yılının Temmuz ayında Paris’e gitmiş ve Fransız parlamenterler ile görüşmüştür. Jules Gaillard’ın evinde gerçekleşen bu görüşmede, Ekim ayının ikinci yarısında Fransız parlamenterlerden oluşan bir komitenin, Britanyalı meslektaşlarını resmi olarak davet etmesi kararlaştırılmıştır.²³ Cremer, Paris ziyareti sırasında Passy’nin aracılığıyla Fransa Dış İşleri Bakanı René Goblet ile görüşmüştür (The Arbitrator, Ağustos 1888). Goblet, ABD ile tahkim görüşmeleri fikrine sıcak bakmışsa da Fransa’daki siyasi gelişmeler nedeniyle bu girişimi kendisinin başlatamayacağını belirtmiştir (Quidde, 1939: 15).

Cremer’in ziyaretinin ardından, 5 Ağustos 1888 tarihinde 233 Britanyalı ve 120 Fransız parlamenter imzasıyla tüm parlamenterlere, ABD ile gerçekleştirilmek üzere tahkim yönündeki eylem planının belirlenmesi amacıyla gerçekleştirilecek konferans için davet gönderilmiştir. Davet metninde, konferansın 31 Ekim 1888 tarihinde gerçekleştirileceği ve yalnızca parlamenterlerin katılımına açık olduğu belirtilmiştir (Union Interparlementaire, 1888).

Britanyalı ve Fransız parlamenterlerin 31 Ekim 1888 tarihli toplantısı Paris Grand Hotel’in Zodiac odasında 33 parlamenterin katılımıyla gerçekleştirilmiştir. (The Arbitrator, Kasım 1888: 4-5). Toplantıya Passy başkanlık ederken, Cremer ve Sir George Campbell başkan yardımcısı, Jules Gaillard ve Thomas Burt sekreteryası olarak görev almışlardır. Daha önceki Paris toplantısında hazırlanan bildirge oy birliğiyle kabul edilmiştir. Bu toplantıda

²³ Bu toplantıda alınan kararların ilerleyen dönemde yapılması planlanan konferansın ardından hükümetler ve basın ile paylaşılması, o zaman dek planların gizli tutulması kararlaştırılmıştır. Ancak Ağustos ayında toplantıya ilişkin bilgiler Arbitrator’da yer almıştır.

alınan kararlar arasında en dikkat çeken, bir sonraki yıl Paris Evrensel Sergisi ile kutlanacak Fransız Devriminin yüzüncü yıl dönümü esnasında bir konferans düzenlenmesi ve bu konferans için yalnızca Britanyalı, Fransız, Amerikan parlamenterler yerine diğer ülkelere de çağrı yapılmasıdır. Toplantının sonunda Jules Gaillard'ın önerisi ile Avrupa ve Amerika'daki barış topluluklarına bir teşekkür mesajının iletilmesi ve yakın zamanda hayatını kaybeden Henry Richard'ın anılması kararlaştırılmıştır. Toplantının ardından Britanyalı parlamenterler Meclis başkanı ile görüşmüşlerdir. Passy toplantı tutanaklarını Fransa Başbakanı Floquet'e iletmıştır (Quidde, 1939: 19).

3.2. Parlamentolararası Birliğin Kuruluşu: 1889 Paris Konferansı

1889 Paris Konferansı'nın hazırlığı ile görevli Fransa komitesinin başında Passy, Britanya komitesinin başında Cremer yer almıştır. Konferans, 29 Haziran 1889 tarihinde, Fransa'dan 56²⁴, Britanya'dan 28, İtalya'dan 5 ve Belçika, Danimarka, Macaristan, Liberya, İspanya ve ABD'den 1 parlamenterin katılımıyla Paris Continental Hotel'de gerçekleştirilmiştir (Union Interparlementaire, 1889: 1). Birçok ülkenin temsiliyle uluslararası bir konferans olma niteliğini taşısa da Fransa ve Britanya'nın temsili çok daha yoğun olmuştur. Bu durum, katılımcıların kalıcı bir organizasyon oluşturma hedeflerini gölgelememiştir. Böylece konferansın ikinci gününde, 30 Haziran 1889 tarihinde, Parlamentolararası Konferans kurulmuştur.²⁵

Konferansta, bir önceki yıl Paris'te gerçekleştirilen toplantıda alınan kararlar tekrarlanmıştır. Bunun yanı sıra 7 ayrı karar alınmıştır. Bu kararlardan ilkinde tüm hükümetlere, bağımsızlıklarına zarar vermeden ve iç işlerine karışılmasına müsaade etmeden diğer ülkelerle aralarındaki problemlerin çözümü için tahkim görüşmeleri yapılması çağrısı yapılmıştır. İkinci karar ile

²⁴ Fransız parlamenterler ve senatörlerden oluşan Fransız delegasyonunda Fransız sosyalist hareketinin ve İkinci Enternasyonalin en önemli isimlerinden olan Jean Jaurès de yer almıştır.

²⁵ "Parlamentolararası Konferans" adının yerini, 1892 yılında "Uluslararası Tahkim için Parlamentolararası Konferans", 1902 yılında "Uluslararası Tahkim için Parlamentolararası Birlik" ve son olarak 1908 yılında "Parlamentolararası Birlik" adı almıştır. Günümüzde Parlamentolararası Birlik olarak faaliyetlerine devam etmektedir. Çalışma boyunca, söz konusu değişim göz önünde bulundurulmadan "Parlamentolararası Birlik" ifadesi kullanılmaktadır.

spesifik olarak ABD ve Fransa, ABD ve İtalya, ABD ve İspanya arasında imzalanacak bir tahkim anlaşması önünde somut bir engel olmadığı ve parlamentolarda bu konunun tartışılması gerektiği belirtilmiştir. Bu karar ile parlamenterler ulusal parlamentolarında tahkim yönünde önerge sunmaları yönünde teşvik edilmiştir. Bir sonraki kararda, tüm ticaret anlaşmalarının özel bir tahkim maddesi içermesi gerektiği belirtilmiştir. Dördüncü karar ile hükümetlerin işleyişinin gün geçtikçe daha fazla vatandaşların çoğunluğunun duygu ve düşüncelerine bağlı hale geldiği ifade edilmiş ve bu anlamda ülkelerin, ulusların kardeşliği yönündeki politikalarında seçmenlerin önemi vurgulanmıştır. Beşinci kararda, her yıl farklı bir ülkede bir konferans düzenleneceği belirtilmiş ve bir sonraki toplantının Londra’da gerçekleştirileceği ifade edilmiştir. Bu kararın, henüz organizasyon yapısı oluşmamış olsa da, Parlamentolararası Birliği kurduğu kabul edilmektedir. Bir diğer karar ile tüm uluslardan üç delegenin katılımıyla gelecek konferansların düzenlenmesi, davetiyelerin gönderilmesi, gerekli fonların toplanmasından sorumlu bir komite oluşturulması planlanmıştır. Son olarak Passy’nin önerisi üzerine, Parlamentolararası Konferansa katılan bir temsilcinin bir sonraki konferans sırasında parlamenter olarak görev yapmaması durumunda yine de konferansa katılabileceği kararlaştırılmıştır (Union Interparlementaire, 1889: 5-17). Bu karar, bir sonraki yıl parlamenterlik görevi sona erecek Passy’nin Parlamentolararası Birlik üyesi olarak kalmasını mümkün kılmıştır.

Alınan kararların ardından 40 üyeden oluşması planlanan komite seçimi gerçekleştirilmiştir. Konferans sona erdikten sonra katılımcılar, Fransa Dış İşleri Bakanı tarafından kendileri için organize edilmiş bir resepsiyona ve bir sonraki gün Fransa Devlet Başkanı tarafından Elysée sarayında bir etkinliğe davet edilmişlerdir (The Arbitrator, Temmuz-Ağustos 1889, 4-9). Bu davetler, hükümet politikaları ile uyumlu olmasa da parlamenterlerin eylemlerinin hükümet görevlileri tarafından ilgi gördüğünün ve parlamenterlerin resmi siyasi çevrelerde düşüncelerini daha kolay iletme avantajına sahip olduğunu göstermektedir.

Passy, konferansı değerlendirdiği yazısında alınan kararları açıklarken parlamenterlerin iş birliği amacının barışın korunması olduğunu ve özel çıkarlar yerine insanlığın çıkarlarını koruduklarını belirtmiştir. Parlamenterlerin temsil görevleriyle kamuoyunun baskısını yansıttıkları ve birçok ulusun temsilcilerinin oluşturduğu bir meclis ile çok daha güçlü bir etki yaratılabileceğini ifade etmiştir. Passy, yüksek bir otorite olmanın ötesine geçerek “manevi gücün materyal gücün önüne geçmesini” sağlayacak olan bu oluşumu “Uluslararası Ares Tepesi (International Areopagus)” olarak nitelendirmiştir (The Arbitrator, Eylül-Ekim 1889: 7).²⁶

3.3. Parlamentolararası Birlik Konferansları (1890-1913)

The Arbitrator tarafından “Avrupa Birleşik Devletleri” için önemli bir adım olarak duyurulan parlamentolararası konferansların ikincisi, 25-30 Haziran 1890 tarihleri arasında Londra Metropole Hotel’de gerçekleştirilmiştir. Bu konferansta, temsil edilen ülke sayısında artış yaşanmıştır. Fransa, Almanya, Avusturya, İtalya, Hollanda, İspanya, Danimarka, İsveç, Norveç, Belçika ve Yunanistan’dan temsilcilerin katıldığı konferansa bir önceki konferansta temsil edilen Macaristan, Liberya ve ABD’den temsilci gelmemiştir. Philip Stanhope (daha sonra Lord Weardale) açılış konuşmasında farklı ülkelerden parlamenterler ve hükümet yetkilileri tarafından gönderilen mesajları ifade etmiş ve bu şekilde konferansa yönelik büyük ilgiyi vurgulamıştır.

1889 Paris Konferansı Parlamentolararası Birliğin kurucu konferansı olarak kabul edilmektedir. Bununla birlikte Paris (1889) ve Londra’da (1890) Birlik kalıcı bir organizasyon halini almamıştır. Birliğin kalıcı bir organizasyon halini alması Roma (1891), Bern (1892) Konferansları ve 1894 yılında Birlik Tüzüğü’nün oluşturulması ile mümkün olmuştur.

²⁶ Yunanca adı *Areios Pagos*, Ares tepesi anlamına gelmektedir. Günümüzde Atina’da kalıntıları görülebilen bu tepe, önce Yüksek Hükümet Konseyinin daha sonra Yüksek Mahkemenin toplandığı yer olmuştur.

Roma Konferansı, 3 Kasım 1981 tarihinde Meclis başkanı Biancheri başkanlığında başlamıştır. İtalyan barış hareketinin önde gelen isimlerinden Ruggiero Bonghi, Almanya'yı gerginliği artırmakla suçladığı Alsas-Loren makalesi sebebiyle Konferans başkanlığından çekilmek zorunda kalmıştır (Cooper, 1991: 62). Bu durum, Parlamentolararası Birliğin kuruluşundan itibaren üyeler arasında herhangi bir tartışma oluşturabilecek güncel uluslararası meseleleri, konferans gündemi dışında tutma politikasının bir yansıması olarak değerlendirilebilir.

Roma Konferansında temsil edilen ülke sayısı ve temsilci sayısı yükselmiştir. Almanya'nın temsilci sayısı 6'dan 18'e, Avusturya'nın 1'den 12'ye, Macaristan'ın 4'e ve Romanya'nın 21'e yükselmiştir. Portekiz ve Sırbistan ilk kez temsil edilmiştir (The Arbitrator, Aralık 1891: 89). Roma Konferansının önceki konferanslardan ayırt edici yönü tahkim yönünde bir karar alınmaması olmuştur. Burada, konferansların kalıcı bir organizasyona dönüştürülmesi yönündeki tartışmalara ağırlık verilmiştir. Bu bağlamda üç taslak önerge sunulmuştur. İtalyan parlamenter Angelo Mazzoleni *Uluslararası Barış Sekreteryası*, Passy ve Pandolfi Ulusal *Parlamenter Komiteler ve Genel Sekreterlik Organizasyonu için Taslak Önerge*, Philip Stanhope Büro adına *Barış için Parlamentolararası Konferansların Kalıcı Bürosu* başlıklarıyla önergeler sunmuşlardır. Konferansların kalıcı bir organizasyona dönüşümündeki tartışmalar bu önergeler üzerinden gerçekleştirilmiştir. Bir grup bu dönüşümü desteklerken Cremer'in de dâhil olduğu bir grup bu dönüşüm öncesinde konferansların başarısını kanıtlamak için zamana ihtiyacı olduğunu ve herhangi bir başarısızlıkta konferansların da tehlikeye gireceğini öne sürmüştür. Tartışmalar sonucunda, yıllık konferansların seçilmiş bir ülkenin komitesi tarafından düzenlenmesi ve ulusal komitelerin olağanüstü konferans çağrısı yapabileceği kararlaştırılmıştır. Komiteler arasındaki koordinasyonu sağlamak ve konferans gündemini hazırlamak üzere bir genel sekreterlik kurulmasına karar verilmiştir. Böylece kalıcı bir büro ve genel sekreterliğin temelleri atılmıştır (Quidde, 1939: 28-29). Ancak genel sekreterliğin nasıl finanse edileceği konusuna bir çözüm getirilememiştir. Marki Pandolfi ilk genel sekreter

olarak atanmış ve bir sonraki konferansın Bern’de gerçekleştirilmesi kararlaştırılmıştır.

Bern Konferansı, 29-31 Ağustos 1892 tarihinde Federal Parlamento binasında gerçekleştirilmiştir. Albert Gobat konferans başkanı ve organizasyon konusunda raportör olmuştur. Gobat, kalıcı bir organizasyon için iki farklı taslak hazırlamıştır. Konferans sonucunda alınan kararlar genel sekreterliğin yerinin Bern olarak belirlendiği ikinci taslak ile aynıdır. Bu kapsamda beş maddeden oluşan uzun bir karar alınmıştır (Union Interparlementaire, 1892: 6-7). Kararın ilk maddesinde organizasyonun amacı, uluslar arasındaki anlaşmazlıkların çözümü için tahkim ilkesinin savunulması ve tahkim ile bağlantılı diğer uluslararası sorunların ele alınması olarak belirtilmiştir. İkinci maddede organizasyonun adının *Uluslararası Tahkim için Parlamentolararası Büro* ve merkezinin Bern olduğu ifade edilmiştir. Bir sonraki maddede, Büronun her konferansta farklı ülkelerin temsilcilerinden seçilecek 5 üyeden az 10 üyeden fazla olamayacağı belirtilmiştir. Büro başkanı ve yöneticisinin, üyeler arasındaki İsviçreli üyenin olacağı kararlaştırılmıştır. Büronun işlevi, ulusal parlamenter grupların²⁷ kuruluşunu kolaylaştırmak, grupların merkez organizasyonu olarak hizmet etmek, arşivlerin korunmasını sağlamak, konferansları gerçekleştirmek için gereken önlemleri almak olarak belirlenmiştir. Son olarak Büro masraflarının ülkelerinin nüfuslarına göre hesaplanacak bir oranda, ulusal gruplar tarafından karşılanması kararlaştırılmıştır. Büronun ilk başkanı ve yöneticisi Albert Gobat olmuştur. Gobat bu görevi, Ducommun’un hayatını kaybetmesiyle Uluslararası Barış Bürosunun başına geçtiği 1909 yılına dek sürdürmüştür.

1893 yılında Parlamentolararası Birlik konferansının Kristiania’da²⁸ yapılması planlanmışsa da Norveç ve İsveç arasındaki artan gerilim 1893 yılında konferansın düzenlenememesine neden olmuştur. Bu nedenle Bern

²⁷ Bern Konferansında ulusal parlamenter komiteler ifadesinin yerini ulusal parlamenter gruplar ifadesi almıştır.

²⁸ Günümüzde Norveç’in başkenti olan Oslo, 1624 - 1878 yılları arasında Christiania ve 1878 - 1924 yılları arasında Kristiania olarak adlandırılmıştır.

Konferansının ardından bir sonraki konferans 1894 yılında Lahey’de gerçekleştirilmiştir. Lahey Konferansında öncelikle Birlik Tüzüğü oluşturulmuştur. Tüzüğün ilk üç maddesinde Birliğin amacı ve üyelik koşulları yer almıştır. 4. ve 10. maddeleri arasında Genel Meclise, 11 ve 13. maddeleri arasında Delegeler Meclisine ve 14. maddede Parlamentolararası Büroya ilişkin kurallar belirlenmiştir. Parlamentolararası Büronun konferans tarafından seçilecek en az 5 en fazla 10 üyeden oluşması kararı yine konferans tarafından seçilecek ancak tüm ulusal gruplardan bir üyeden oluşacak şekilde değiştirilmiştir. Konferansın kapanmasının ardından Barones Suttner’in de katıldığı resmi bir yemek düzenlenmiştir. Bu yemekte Dr. Dohrn, Passy’ye Parlamentolararası Birliğin babası olarak hitap etmiş ancak Passy, Birliğin gerçek babasının Cremer olduğunu, kendisinin ancak ikinci ebeveyn olabileceğini belirtmiştir. Cremer’in bu konuşmaya şahit olup olmadığından emin olamayan Passy, Cremer’e yazdığı bir not ile Dohrn ile arasında geçen diyalogu aktarmıştır (The Arbitrator, Ekim, Kasım, Aralık 1894: 76).

23-25 Eylül 1886 tarihinde gerçekleştirilen Budapeşte Konferansına 16 ülkeden 250 parlamenter katılmıştır. Konferansta, parlamentosu mevcut olmayan devletlerin Birlikte temsiline yönelik karar alınmıştır. Bu karar, Rusya özelinde tartışılmıştır. Rusya’nın temsil edilmesinin genel barışın sağlanmasındaki öneminin altı çizilmiştir. Tartışmaların ardından Tüzüğe eklenen bir madde ile ilgili hükümetlere bildirimden sonra, senatolar, konseyler veya anayasal olmayan ülkelerin benzer kurumlarının temsilcilerin de Birliğe kabul edilmesi kararı alınmıştır. Rus temsilcilerine açık bir davet olduğundan bu madde, ünlü Rus maddesi olarak bilinmektedir. Budapeşte Konferansına Odessa’daki barış derneğinin kurucusu Jacques Novicov onur konuğu olarak katılmıştır. Bunun dışında, 1905 yılında Duma kurulana kadar Birlik konferanslarına Rusya’dan temsilci katılmamıştır (Zarjevski, 1989: 46).

İlerleyen yıllarda Birliğin politikalarına etki eden ilk önemli olay 1898 yılında başlayan ABD-İspanya savaşı olmuştur. Savaş, Küba’nın İspanyol sömürge yönetiminden bağımsızlık kazanmak için 1895-1898 yılları arasında süren mücadelesine ABD’nin müdahalesi ile başlamıştır. 1898 yılının başında

ABD ve İspanya arasındaki gerginlikler yükselmiş ve ABD zırhlısı Maine, Havana limanında batmıştır. Bunun ardından ABD'nin Küba'ya askeri müdahalesi muhtemel hale gelmiştir. ABD İspanya'nın geri çekilmesini istemiş ancak talebi reddedilmiştir. Bunun üzerine iki taraf da savaş ilanında bulunmuştur. Bu olay, pasifizm yönündeki iyimser havayı dağıttığı gibi, Birlik içindeki tartışmaları etkilemiştir. 1898 yılının Ekim ayında Lizbon'da düzenlenmesi planlanan konferansa yedi ulusal grubun katılmayacağı konuşulmaya başlamış, Temmuz ayında İspanya, İskandinav ülkeleri ve Almanya, Lizbon Konferansına katılmayacaklarını ilan etmişlerdir. Bunun üzerine 1898 Lizbon Konferansı iptal edilmiş ve Büronun Ekim ayında Brüksel'de toplanması planlanmıştır (Zarjevski, 1989: 46-47). Brüksel'de gerçekleştirilen toplantıda Lahey Konferansı davetini gönderen Çar II. Nikolay'a Birlik adına bir teşekkür mesajı iletilmiştir (The Arbitrator, Aralık 1898: 68).

Birliğin bir sonraki konferansı 1899 yılında, Birinci Lahey Konferansının sona ermesinden birkaç gün sonra Kristiania'da gerçekleştirilmiştir. Aynı zamanda Birliğin onuncu yıl dönümünde toplanan konferansa 18 ülkeden 468 temsilci katılmıştır. Norveç Parlamentosu *Storting'in* tüm üyeleri konferansa katılmıştır. Konferans başkanlığını Storting'in iki meclis başkanı Lund ve Horst yürütmüştür. Katılımcılar Kristiania'ya gemilerle ulaşmışlar ve yaklaşık 10 bin kişi tarafından karşılanmışlardır. 2 Ağustos'ta başlayan konferansın gündemini Lahey'de alınan kararlar oluşturmuştur. Ulusal guplardan iki üyeden oluşacak şekilde Parlamentolararası Konsey kurulmuştur. Bunun yanı sıra, konferansların iki yılda bir gerçekleştirilmesi kararı alınmış ancak 1900 Paris Konferansı önceden kararlaştırıldığından planda değişikliğe gidilmemiştir.

Tablo 3. Parlamentolararası Birlik Konferansları (1889—1914)

Yıl	Yer	Temsilen Edilen Ülke Sayısı	Konferans Başkanı
1889	Paris	9	Jules Simon, Stanhope, Whiting
1890	Londra	11	Lord Herschell, Stanhope vd.
1891	Roma	17	Biencheri
1892	Bern	12	Gobat
1894	Lahey	15	Rahusen
1895	Brüksel	15	Descamps
1896	Budapeşte	15	Von Szilagyi
1897	Brüksel	12	Bernaert
1899	Kristiania	18	John Lund, Horst
1900	Paris	19	Failieres, Beernaert
1903	Viyana	16	Von Pleiner
1904	St. Louis	15	Richard Bartholdt
1905	Brüksel	17	Beernaert
1906	Londra	24	Lord Weardale (Stanhope)
1908	Berlin	18	Prince Henry Schönaich-Carolath
1910	Brüksel	19	Beernaert
1912	Cenevre	18	Gobat
1913	Lahey	19	Tydemann

Kaynak: Interparliamentary Union, **Resolutions Adopted by Inter-Parliamentary Conferences and Principal Decisions of the Council, 1911-1936**, Cenevre, Inter-Parliamentary Bureau, 1937.

1900 yılında gerçekleştirilen Paris Konferansı temsil edilen ülke bakımından diğer konferanslardan farklılaşmaktadır. Paris Konferansı'na 19 ülkeden yaklaşık 350 parlamenter katılmıştır. İtalya'dan 200 parlamenter katılacağını bildirmişse de Kral Humbert'e düzenlenen suikast sebebiyle bu katılım gerçekleşmemiştir. Bu gelişme konferans üzerinde etkili olmuş ve konferans kapsamında planlanan sosyal etkinlikler iptal edilmiştir. Konferans açılışında Macaristan temsilcisi Apponyi, yapılan propaganda alt sınıflara ulaşmadığı takdirde Birliğin çalışmalarının eksik kalacağına dikkat çektiği bir konuşma gerçekleştirmiştir. Bunun gerçekleştirilebilmesi için basının önemine dikkat çekmiş, Macaristan Parlamentolararası grubunun gazetelerin çoğunluğunda kendine yer bulduğunu belirtmiştir. Apponyi, benzer bir çabanın diğer ülke grupları tarafından da gösterilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Apponyi'nin bu yönde sunduğu önerge, Beanquier (Fransa), Max Hirsch

(Almanya), Passy (Fransa), Kossuth (Macaristan), Baron d'Estournelles (Fransa) tarafından desteklenmiştir.

Baron d'Estournelles'in Boxer Ayaklanmasına²⁹ ilişkin Birliğin tutumunu ortaya koyan önergesi oybirliği ile kabul edilmiştir. Bu bağlamda Konferansın, Büyük Güçlerin ayaklanmaya müdahalesinin muhtemel bir evrensel savaşa dönüşmemesine ve Avrupa devletlerinin ekonomik, toplumsal ve siyasi geleceğini tehlikeye atmamasına yönelik beklentisi dile getirilmiş ve bu müdahalenin aralarında kalıcı ve organize bir birliğin temelini oluşturması talep edilmiştir. Bu, Birliğin uluslararası güncel bir gelişmeye yönelik yaptığı sayılı açıklamalardan biri olmuştur. Ancak gelişmenin Avrupa dışında olması ve Güçler arasında bir iş birliğini teşvik etmesi dikkat çekicidir. Bu bağlamda Birlik, ayaklanmaya müdahalenin Avrupa barışını tehlikeye atma ihtimali üzerinde durmuş, konuya ahlaki temellere dayanan ve yalnızca Avrupa'da değil dünya siyasetinde barışı önceleyen pasifist bir duruşla yaklaşmamıştır.

Aynı konferansın kapanış konuşmasında Max Hirsch, Almanya'nın Paris'te gerçekleştirilen kuruluş konferansına (1889) katılamadığını ancak 10 yıl sonra yaklaşık 100 temsilci ile Kant'ın ölümsüz doktrini için mücadele ettiklerini vurgulamıştır. Diğer üyelere, Lahey Konferans kararlarının zorlu onaylanma süreci ve Asya ve Afrika'dan duyulan çatışmalar sebebiyle umutsuzluğa düşmemeleri çağrısında bulunmuş ve “medeniyetin hızlı adımlarla ilerlemediğini”, ancak “gerçek adalet yürüyüşünü hiçbir şeyin durduramadığını” hatırlatmıştır (The Arbitrator, Kasım 1900: 77).

1900 Paris Konferansında bir sonraki konferansın 1902 yılında Viyana'da gerçekleştirilmesi kararı alınmıştır. Ancak Viyana grubu konferansa katılacağını ileten parlamenter sayısının 600 olması nedeniyle konferansı 3 hafta ertelemek istemiştir. 3 hafta sonra toplanacak konferansa katılamayacaklarını

²⁹ Boxer ayaklanması, 1899 yılında, 1870 yılında gizli bir dini topluluk olarak örgütlenen Boxer'lar tarafından Çin'deki yabancı temsilciliklere, misyonerlere ve yabancı yatırımlarda çalışanlara karşı başlatılmıştır. Ayaklanmayı bastırmak için ABD, Birleşik Krallık, Almanya, Japonya, Avusturya-Macaristan, Fransa, İtalya ve Rusya arasında bir ittifak kurulmuştur. Ayaklanma, ittifakın oluşturduğu askeri güç ile 1900 yılında bastırılmıştır.

iletan parlamenterler nedeniyle konferansın bir sonraki yıl gerçekleştirilmesi kararı alınmıştır (The Arbitrator, Eylül 1902). Viyana Konferansı 1903 yılında, Avusturya, Belçika, Danimarka, Fransa, Britanya, Almanya, Hollanda, Macaristan, İtalya, Fas ve ABD’den 310 parlamenterin katılımıyla gerçekleştirilmiştir. Konferansın sonunda ABD Kongre yesi Richard Barthold, ABD Başkanı Roosevelt adına Birliğin bir sonraki konferansı için yeleri ABD’ye davet etmiştir. Bu davet üzerine 1904 yılında St. Louis’te gerçekleştirilen konferansa katılmak üzere 15 Avrupa ülkesinden 136 parlamenter ABD’ye yolculuk yapmıştır. 1904 yılında gerçekleştirilen St. Louis Konferansı, The Arbitrator’un sayfalarına “ığır açan olay” başlığıyla yansımıştır. Bu konferansın, Lahey Konferansını başlatan ar II. Nikolay gibi bu kez ABD Başkanı Roosevelt sayesinde toplandığı belirtilmiştir. Bu ve benzeri söylemsel rnekler, Birlik yelerinin barışı mevcut siyasal sistemin aktörleri ile sağlama çabalarının önemli bir göstergesidir. Talep edilen radikal bir değişim değil, mtavazı bir reform olmuştur. Reformun en önemli unsuru ise uzun bir süre tahkim olmaya devam etmiştir.

St. Louis Konferansının açılışını ABD Dış İşleri Bakanı Francis Butler Loomis yapmıştır. Konferans gündemini Rus-Japon Savaşı oluşturmuş ve Lahey Barış Konferansı imzacılarına savaşın sona erdirilmesi çağrısı yapılmıştır. Bu anlamda, Kont Goblet d’Alviella tarafından sunulan önergede, “iki uygar devlet arasında Uzak Doğu’da yürütülen savaşın dehşetleriyle çok olan” konferansın, “barışın restorasyonunu kolaylaştırmak için Lahey sözleşmelerini imzalayan yetkileri, savaşçılara toplu ya da bireysel olarak müdahale” çağrısının Parlamentolararası Büro tarafından yetkililerin bilgisine sunulması talimatı verdiği ifade edilmiştir (The Arbitrator, Kasım 1904: 186). Bunun yanı sıra, ABD delegasyonundan Kongre yesi T. E. Burton tarafından İkinici bir Lahey Barış Konferansı için sunulan önergede, “aydınlanmış kamuoyu ve modern medeniyet ruhunun, uluslar arasındaki farklılıkların bireyler arasındaki tartışmalarla aynı şekilde, yani adalet mahkemeleri aracılığıyla ve tanınmış hukuk ilkelerine uygun olarak çözülmesini talep ettiği” belirtilmiştir. Bu sebeple konferansın bir sonraki Lahey Konferansı ağrısı dile getirilmiş ve tartışılması

talep edilen konular belirlenmiştir. Bu konular arasında; Birinci Lahey Barış Konferansında (1899) ertelenen konular, katılımcı devletlerin tahkim anlaşması görüşmeleri, belirli aralıklarla toplanacak bir uluslararası kongre sisteminin kurulması yer almıştır (The Advocate of Peace, Ekim 1904: 182). Konferansın ardından, 24 Eylül 1904 tarihinde Konferans kararları Beyaz Sarayın Mavi Salonunda Barthold ve Gobat tarafından ABD Başkanı Theodore Roosevelt'e sunulmuştur. Roosevelt bunun üzerine Parlamentolararası Birliğe barış yönündeki çabaları için teşekkür etmiş ve Birlik kararlarından ikinci bir konferansa yönelik karara cevaben diğer uluslara ikinci bir Lahey Konferansı için çağrı yapacağını açıklamıştır. 31 Ekim 1904 tarihinde Başkan Roosevelt'in ikinci Lahey Barış Konferansı çağrısı ABD Dış İşleri Bakanı tarafından diğer ülkelere iletilmiştir. Ancak Rusya'nın kendisi ile Japonya arasındaki savaşa yapılacak her müdahaleyi düşmanca bir eylem olarak niteleyeceğini Roosevelt'e iletmesinin ardından Roosevelt, savaş sona erene kadar ikinci bir Lahey Konferansı düzenlenmemesine karar vermiştir.

Bartholdt, 1905 yılının Ocak ayında Temsilciler Meclisinde yaptığı konuşmasında St. Louis Konferansını ve Parlamentolararası Birliğin faaliyetlerini açıklamıştır. Bu konuşmada, Lahey'deki ilk konferansın "Avrupa otokrasisinin bir temsilcisinin" çağrısıyla düzenlendiğini, ikincisinin "Amerikan demokrasisinin bir temsilcisinin çağrısıyla" düzenleneceğine dikkat çekmiştir (The Advocate of Peace, Mart 1905: 58).

1905 yılında Parlamentolararası Konferans üçüncü kez Brüksel'de gerçekleştirilmiştir. Daha önceki konferanslarda en fazla 2 üye ile temsil edilen ABD, Brüksel Konferansında 18 üye ile temsil edilmiştir. ABD grubu, biri genel tahkim anlaşmasına diğeri devletlerin daimi kongresine yönelik iki önerge sunmuştur. Konferansta bu önergeler üzerinde çalışması ve raporlarını üç ay içinde sunması üzerine iki komisyon oluşturulmuştur. Brüksel Konferansının ardından bir sonraki konferansın Londra'da gerçekleştirilmesi planlanmıştır. 1905 yılında Birliğin uluslararası bir parlamentoya dönüşümü konusunda özel bir çalışma grubu oluşturulmuş ve bu dönüşümü öneren raporunu 1906 Londra konferansına sunmuştur. Brüksel Konferansında böyle bir organizasyonda oy

sisteminin nasıl olacağı tartışılmıştır. La Fontaine, dünyada parlamenter ve senatör sayısını 12.500 olduğunu ve bu rakamın nasıl temsil edileceğinin önemli bir konu olduğunu belirtmiştir. Bu konu üzerinde bir rapor sunmak üzere Birliğin yeniden yapılanmasından sorumlu komiteye görev verilmiştir.

1906 yılında Londra’da gerçekleştirilen konferansa Ostrogorski de dâhil olmak üzere Duma’nın 6 üyesi katılmıştır. 7 Haziran 1906 tarihinde Britanya grubunun Duma’ya gönderdiği davet mektubuna karşılık Ostrogorski, Cremer’e yazdığı resmi olmayan mektubunda Parlamenterlerarası Birlik ve Britanya grubunun çalışmalarına yönelik yazılı materyal talebinde bulunmuştur (The Arbitrator, Haziran 1906: 8). Konferans’ın ilk gününde Duma’nın dağıldığını öğrenen üyeler bir sonraki gün Rusya’ya dönmek zorunda kalmışlardır. Konferans üyeleri bu gelişmeyi *Duma is Dead! Long Live Duma!* tezahüratlarıyla karşılamıştır. Konferansta meydana gelen bir diğer önemli gelişme, Almanya grubunun bir sonraki konferansın Berlin’de düzenlenmesi talebi olmuştur.³⁰ Kayzer’in izin vermemesi durumunda gerçekleşmeyecek olsa dahi Almanya grubundan böyle bir davet alınmasını diğer üyeler coşkuyla karşılamıştır. Londra Konferansı, 1908 yılında hayatını kaybeden Cremer’in katıldığı son Parlamentolararası Birlik Konferansı olmuştur.

Şansölye Bernhard von Bülow’un Kayzer’i engellemesi durumunda bir itibar kaybı yaratacağı gerekçesiyle Kayzer’i ikna etmesiyle 1908 yılında

³⁰Almanya’da Barış ve Tahkim için Parlamenter Komite, Parlamentolararası Birliğin Roma Konferansının ardından 1891 yılında, Theodor Barth başkanlığında ve tümü İlerlemeci Partinin liberal sol üyelerinden oluşan yaklaşık altmış üye ile kurulmuştur. Komite başkanlığı, 1893 yılında aynı zamanda Alman Barış Topluluğunun da başkanı olan Max Hirsch’e geçmiştir. Hirsch, genel olarak Reichstag’ta ordu ve donanma ödenekleri lehine oy kullanmış ve Lahey Konferansını coşkuyla tanıtmıştır. 1905 yılında yerini Richard Eickhoff almıştır. Eickhoff, başkanlığı döneminde, özellikle Merkez Partinin sol kanadından ve genel olarak liberal soldan parlamenterlerin üyeliklerini sağlamıştır. Serbest Ticareti destekleyen Eickhoff, aynı zamanda Almanya’nın sömürge ve donanma politikalarına destek vermiştir. Bu sebeple 1907’de yeniden seçilmesi Bülow tarafından desteklenmiştir. Almanya’nın Parlamentolararası Birlik ve Evrensel Barış Kongrelerinde temsili diğer ülkeler ile kıyaslandığında sınırlı olarak gerçekleşmiş ve uluslararası anlaşmazlıkların tahkim yoluyla çözümüne ilişkin girişimler Alman üyelerce diğer ülkelerde bulunduğu desteği bulmamıştır. Aynı zamanda, Birliğin Almanya grubunda yer alan parlamenter sayısı, birçok ülkenin temsilcisinden çok daha az olmuştur. Bakınız. (Chickering, 2015: 254-258).

Berlin’de gerçekleştirilen konferansa 22 ülkeden katılım olmuştur (Cooper, 1991: 86). Bu ülkeler arasında Rusya ve ilk kez temsil edilen Japonya bulunmuştur. Lahey Barış Konferansının hemen ardından düzenlenen Berlin Konferansında önemli bir konu Lahey’de Almanya’nın muhalefetine karşı nasıl bir tepki verileceği olmuştur. Bülow’un iknasıyla konferansın düzenlenmesine izin veren Kayzer, bu izni Prusya ordusu, Alman donanması veya Almanya askeri sisteminin suistimal edilmemesi koşuluyla vermiştir. Bunun yanı sıra tüm konferanslara onur konuğu olarak davet edilen Bertha von Suttner’in bu sıfat ile davetinin önüne geçilmiştir. Bu şartlarda gerçekleşen Konferansa D’Estournelles, Almanya delegasyonunun Lahey’deki tutumunu protesto ettiği gerekçesiyle katılmamıştır (Chikering, 2005: 256).

Konferansın açılış konuşmasını Bülow yapmıştır. Konuşmasında, Birliğin çalışmalarını övmüş ve parlamenterlerin, insanların uyum ilerleme ve barış isteklerini dile getirdiğini belirtmiştir. Hükümetlerin Birliğin çağrılarına, aralarında anlaşmalar imzalayarak yanıt verdiğini eklemiştir. Konuşmasını Almanya’nın tarihten öğrendiği kadarıyla toprağını, saygınlığını ve bağımsızlığını korumak istediğini, gücünü suistimal etmediğini ve etmeyeceğini, Almanların hak ve adalete dayalı barış talep ettiğini ifade etmiştir.

Açılış konuşmalarının ardından temel gündem Birliğin yeniden organizasyonu olmuştur. Bununla merkezi idarenin güçlendirilmesi amaçlanmıştır (Interparlamentarische Union, 1908: 205-207). Aynı zamanda finansman konusu tartışılmıştır. Berlin Konferansında alınan kararlar öncesinde Birlik, üyelerin bireysel katkıları ile finanse edilmiştir. Bunun tek istisnası Storting’in yaptığı küçük miktardaki destek olmuştur. Berlin’de Stanhope, Britanya hükümetinin Birliğe yıllık 300 pound ile katkı sağlamayı teklif ettiğini duyurmuştur. Bu gelişmenin ardından diğer hükümetlere de benzer bir katkı çağrısında bulunulmuştur. 1914 yılına gelindiğinde Birliğin yıllık bütçesi 12.000-14.000 dolara yükselmiştir (Lange, 1932: 30).

Berlin Konferansından sonra, 8 Ocak 1909 tarihinde gerçekleştirilen Konsey toplantısında, Büro’nun yeniden organizasyonu kapsamında tüm

enerjisini Birlik çalışmalarına ayıracak ücretli bir genel sekreter atanması kararlaştırılmıştır. Bu bağlamda Christian Lange Genel Sekreter olarak atanmıştır (Interparliamentary Union, 1908: 18). Aynı yıl Konsey Başkanı Auguste Beernaert olmuş ve Konsey tarafından alınan kararla Parlamentolararası Büro Bern'den Brüksel'e taşınmıştır.

Bu kurumsal gelişmelerin ardından, Birliğin idari yapısında en yüksek otorite Konferans, en yüksek idari otorite Konsey olmuştur. Konsey, gündemi belirleme, taslak kararlar hazırlama, finansal yönetim, genel sekreterin aday gösterilmesi ve yıllık rapor hazırlama görevlerini yerine getirmiştir. Yönetim Komitesi ise Genel Sekreter tarafından yönetilen Parlamentolararası Büro'yu kontrol etmiştir. Bu idari yapı çerçevesinde Büro ulusal gruplar ile iletişimi sağlamıştır. Konferans kararları, konferansların hemen öncesinde toplanan Konseyin üyeler tarafından sunulan önergeleri incelemesi ve taslak karar almasıyla oluşturulmuştur. Bu yapı, 1912 yılında gerçekleştirilen Cenevre Konferansı ile değişmiştir. Cenevre'de tüm önergeler ve komite raporları planlanan konferans tarihinden belirli bir süre önce toplanmış ve üyelere iletilmiştir. Bu işleyiş değişikliği ile üyelere konu üzerinde çalışma imkânı verilmiştir. Savaşın başlamasıyla Birlik faaliyetlerinin kesintiye uğramasına kadar bu sistem sürdürülmüştür.

1910 Brüksel Konferansı, 30 Ağustos-1 Eylül tarihleri arasında Beernaert başkanlığında gerçekleştirilmiştir. Japonya, Türkiye ve Rusya grupları ilk kez Brüksel Konferansında temsil edilmiştir. Japonya Parlamentolararası Grubu 1908 yılında, Türkiye Parlamentolararası Grubu 1910 yılında oluşmuştur.

Tablo 4. Parlamentolararası Birlik Üyesi Gruplar (1889-1914)

Belçika	1889	Norveç	1890
Danimarka	1889	İsveç	1890
Fransa	1889	Portekiz	1891
Macaristan	1889	Romanya	1891
İtalya	1889	İsviçre	1891
Liberya	1889	Bulgaristan	1893
İspanya	1889	Kolombiya	1905
Birleşik Krallık	1889	Ekvator	1905
Amerika Birleşik Devletleri	1889	Finlandiya	1906
Avusturya	1890	Japonya	1908
Yunanistan	1890	Türkiye	1910
Hollanda	1890		

Kaynak: Interparliamentary Union, **Resolutions Adopted by Inter-Parliamentary Conferences and Principal Decisions of the Council, 1911-1936**, Cenevre, Inter-Parliamentary Bureau, 1937.

Konferansta ilk olarak boğaz ve kanalların tarafsızlığı ele alınmıştır. Almanya grubundan H. Pachnicke, 1881 yılında Arjantin-Şili Konvansiyonu ile Macellan Boğazı'nın, 1888 yılında İstanbul Konvansiyonu ile Süveyş Kanalının ve 1901 yılında Anglo-Amerikan Konvansiyonu ile Panama Kanalının tarafsız hale getirilmesini örnek göstererek tüm boğaz ve uluslararası kanalların tarafsızlığının sağlanması için bir çalışma komitesi oluşturulmasını önermiştir. Türkiye grubundan Nora-Dounghian'ın da desteklediği bu öneri oy birliğiyle kabul edilmiştir.

Tartışmaya açılan ikinci konu Londra Denizcilik Konferansı³¹ olmuştur. Belçika grubu üyesi Louis Franck, Konferans ile ilgili bir rapor sunmuştur. Rapor üzerine iki gün süren tartışmalar sonucunda Birliğin, hem genel bakış açısından hem de ticari çıkarlar açısından, Uluslararası Ganimet Mahkemesinin

³¹ 4 Aralık 1908 ve 26 Şubat 1909 tarihleri arasında, 1907 Lahey Barış Konferansı sonucunda hazırlanan Uluslararası Ganimet Mahkemesinin Oluşturulmasına İlişkin Sözleşme uyarınca Mahkemenin oluşturulması için gerçekleştirilmiştir. Sonucunda, mevcut uluslararası denizcilik yasasının yeniden düzenlediği 71 maddeyi içeren Londra Bildirgesi yayınlanmıştır. Konferansa, Almanya, ABD, Avusturya-Macaristan, İspanya, Fransa, İngiltere, İtalya, Japonya, Hollanda ve Rusya'dan delegeler katılmıştır.

işlerliğinin öneminin göz önünde buldurduğu belirtilmiş ve 18 Ekim 1907 tarihli Lahey Konvansiyonun mümkün olan en kısa sürede onaylanması tavsiye edilmiştir. Londra Denizcilik Konferansının tüm devletlerin katılımına açık şekilde tekrarlanması talep edilmiştir. Bunun yanı sıra, Lahey Barış Konferansında deniz savaşına yönelik olarak alınan kararlar yinelenmiştir. Bu kararlardan ilkinde, yakalama hakkının kaldırılmasının uygulanmasının önceliği belirtilmiş ve İngiliz, Fransız ve Rus gruplarından, bu konulardaki tutumlarının değişmesi amacıyla hükümetlerine baskı yapması istenmiştir (The Arbitrator, Ekim 1910: 118- 120). Konferansın sonunda Kont Capelli'nin önerisi üzerine bir sonraki toplantının Roma'da yapılması kararı alınmıştır.

Tablo 5. Parlamentolararası Birlik Çalışma Komiteleri (1889-1914)

Organizasyon Komitesi	1905
Deniz Hukuku Komitesi	1910
Boğazların ve Deniz Kanallarını Tarafsızlaştırma Komitesi	1910
Silahların Sınırlandırılması Komitesi	1910
Kalıcı Tarafsızlık Komitesi	1911
Lahey Barış Konferansı Daimi Örgütü Komitesi	1912
Tahkim ve Arabuluculuk Komitesi	1912
Hava Savaşı Komitesi	1912
Merkez Komite	1912

Kaynak: Interparliamentary Union, **Resolutions Adopted by Inter-Parliamentary Conferences and Principal Decisions of the Council, 1911-1936**, Cenevre, Inter-Parliamentary Bureau, 1937.

Savaştan önce Parlamentolararası Birlik üzerinde en etkili olan uluslararası gelişmelerden biri İtalya-Türkiye savaşı olmuştur. 1911 yılında Birliğin Roma'da gerçekleştirilmesi planlanan konferansı, İtalya'da kolera salgınının başlaması nedeniyle, Konsey kararı ile iptal edilmiştir (The Arbitrator, Ekim 1911: 121). Konsey bu dönemde Paris'te özel bir toplantısı düzenlenerek ilerleyen bir tarihte konferansın Roma'da gerçekleştirilip gerçekleştirilemeyeceği görüşmüştür. Bu görüşme ile eş zamanlı olarak İtalya Türkiye'ye savaş ilan etmiş ve İtalya-Türkiye savaşı başlamıştır. Konsey'de

yapılan görüşmeler sonucunda Türkiye grubunun İtalya'nın açtığı savaşın dünya barışını tehdit ettiği gerekçesiyle Birliğin harekete geçmesini talep ettiği memorandum okunmuş ve Birliğin savaşa karşı tutumunu ortaya koyan bir karar alınmıştır (Interparliamentary Union, 1937: 71-72). İtalyan delegeler bu kararı, İtalya siyasetine bir müdahale olarak değerlendirmiş ve toplantıyı terk etmekle tehdit etmişlerdir. İlerleyen haftalarda Lange, Birlik üyelerinden ve savaşın taraflarının temsilcilerinden oluşan olağanüstü bir komite kurulmasını teklif etmiştir. Britanya, Belçika ve Rusya grupları hükümetlerine arabuluculuk³² teklifinde bulunmuştur (Zarjevski, 1989: 57). Bu gelişmeler üzerine İtalya grubu, 1912 yılında gerçekleşen Konsey toplantısına katılmamış ve bir mektupla Birlikten ayrıldığını bildirmiştir. İtalya ve Türkiye arasındaki savaşın barış hareketi üzerindeki yansıması yalnızca Parlamentolararası Birlikte ortaya çıkmamıştır. 1911 yılı itibarıyla birçok barış aktivistinin ülkelerinin içinde olduğu savaşa destek vermesiyle İtalya barış hareketi çok parçalı bir yapı haline gelmiştir. Bu nedenle Parlamentolararası Birlik, kuruluşundan itibaren üyeler arasında eşitlik ve tarafsızlığın korunmasına öncelik verdiği için İtalya grubunu kendisine ve daha önemlisi barış amacına bağlı tutmaya çalışmıştır. Konsey Başkanı, İtalya grubu ile gerçekleşen mektup teatisinde Birliğin tarafsız olduğunu belirtmiştir. Bu yazışmalarda, Birliğin arabuluculuk misyonunun altı çizilmiş ve İtalyan grubunun Birliğin tutumunu yanlış anlamış olabileceği belirtilmiştir. Bu çabalar, 1914 yılında bir anlaşmaya varılmasını sağlamış olsa da savaş sebebiyle Birliğin çalışmaları kesintiye uğramıştır (Lange, 1939: 61-67).

Birliğin Cenevre Konferansında (1912), Tüzüğün Birliğin amacını tanımlayan ilk maddesi değiştirilmiştir. Bu değişim ile Birliğin eylem alanı uluslararası hukukun ötesinde tanımlanmıştır. Buna göre Birliğin amacı "...aynı zamanda uluslararası hukukun (devletler arasındaki anlaşmazlıkların barışçıl yollarla çözülmesiyle ilgili olanlar hariç) ve genel olarak uluslar arasında

³² İtalya'nın savaş ilanı üzerine Parlamentolararası Birliğin Türkiye grubu bir komite oluşturarak tahkim yönünde propaganda yapmak amacıyla Avrupa başkentlerini ziyaret etmiştir. William T. Stead konunun ayrıntılarını 27 Ekim 1911 tarihinde İstanbul'dan yazdığı raporunda aktarmıştır.

barışçıl ilişkilerin gelişmesiyle ilgili tüm sorunları incelemek” olarak belirlenmiştir (Interparliamentary Union, 1937: 16). İleriki bölümlerde bu maddenin kabul edilmesiyle Birliğin savaştan önceki kısa dönemde barışa yönelik yaklaşımının değiştiği ele alınmaktadır.

1914 yılında gerçekleştirilen Konsey toplantısında 19. konferansın organizasyonu için çalışmalar sürdürülse de savaş nedeniyle bu konferans gerçekleştirilememiştir. Birliğin savaş sonrası ilk konferansı 1921 yılının Ağustos ayında Stockholm’de gerçekleştirilmiştir. Parlamentolararası Birliğin gelişimini kısaca özetlemek gerekirse, kuruluşundan Birinci Dünya Savaşı’na dek olan süreçte 18 Parlamentolararası Konferans düzenlenmiştir. Bu konferanslarda kurumsal yapı ile ilgili alınan kararlar incelendiğinde, Birliğin üyeler arası eşitliği ve dengeyi, söylemsel olarak Birliğin bütünlüğünü amaçladığı görülmektedir. Bunun yanı sıra, konferanslar genellikle gerçekleştirilen ülkenin parlamentolarında gerçekleştirilmiştir. Dikkat çekici bir diğer nokta, başlangıçta Avrupa merkezli olan Birliğin, Rusya ve ABD’nin temsili yönünde bir çaba içerisinde olmuş olmasıdır. 1896 Budapeşte konferansında bu çaba dile getirilmiş ve bunun sonucunda 1904 yılından itibaren ABD’li üyeler Birliğin politikalarında etkili olmuştur. Rus parlamenterlerin temsili ise Duma’nın kapanması sebebiyle kısa süreli olmuştur. Avrupa ve ABD merkezli olan yapı, savaştan önceki son yıllarda değişmeye başlamış ve Kanada, Japonya, Türkiye gibi ülkeler Birlikte ve konferanslarında temsil edilmiştir.

Konferanslarda, basın ve propaganda yoluyla kitlelerin desteğinin alınmasına yönelik kararlar alınmışsa da temel amaç hükümet yetkililerinin konferanslara ve Birliğin faaliyetlerine ilgisinin sağlanması olmuştur. Dolayısıyla bu noktada, Birlik üyelerinin amaçlarına hükümetler ile yakın bir ilişki çerçevesinde ulaşmaya çalıştıkları yorumunu yapmak mümkündür. Bunun en önemli göstergelerinden biri ise İkinci Lahey Barış Konferansının gerçekleştirilmesinde Birliğin göstermiş olduğu eylemselliktir. Bu durum, henüz Birliğin barış yaklaşımı ayrıntılarıyla incelenmediğinde dahi, Birliğin, mevcut sistemin reforme edilmesi yoluyla barışın korunmasını hedeflediğinin ipucunu vermektedir. Ancak bu yaklaşım, Birliğin ulusötesi sivil toplumun bir parçası

olmadığı anlamına gelmemektedir. Çünkü mensubu oldukları parlamentoların kendilerine vermiş olduğu görev, sorumluluk ve yetkiler, Birlik faaliyetlerinde geçerli olmamıştır. Oy sistemi, bireysel olarak temsil edilecek şekilde yapılandırılmıştır. Bunun yanı sıra üyelerin büyük bir çoğunluğu bireysel barış aktivisti olup farklı ulusötesi organizasyon ve konferanslarda yer almıştır. Diğer bir deyişle, Birlik üyeleri parlamenter kimliklerini hükümet üyeleri ile iletişim kurmak için kullanmışlarsa da Birlik içinde ulusal ve profesyonel kimlikleri ile yer almamışlardır.

3.4. Parlamentolararası Birlik ve Barış

1889 Paris Konferansı ile kurulan Parlamentolararası Birlik, 1914 yılına dek barışı, uluslararası hukukun kodifikasyonu yoluyla uluslararası tahkim ve arabuluculuk mekanizmalarının kurulması ve daha sonra silahsızlanma veya silahların sınırlandırılması ve tarafsızlık stratejisi çerçevesinde ele almıştır. Uluslararası uyuşmazlıkların uluslararası hukukun gelişimi ile çözülmesi ve bu bağlamda barışın korunması 19. yüzyıldan itibaren Parlamentolararası Birliğin de bir parçası olduğu olduğu sivil toplum organizasyonlarının devlet politikaları üzerinde etkili olduğu iki normatif konudan biri olmuştur. Diğer konu ise barış ve güvenlik konularında evrensel katılım ve sorumluluğun sağlanmasıdır. Tahkimin uygulanması konusunda evrensel katılım ve sorumluluk ilkesi çerçevesinde ortaya konulan eylemlilik, ilk olarak 1899 yılında Lahey Barış Konferansında alınan Daimi Tahkim Mahkemesinin kurulması kararını mümkün kılmıştır. Parlamenterler arası ulusötesi iş birliği bu norm inşa sürecinin en önemli unsurları arasında yer almaktadır. Çalışmanın bu bölümünde Parlametolararası Birliğin barış yaklaşımı; Birlik'te aktif görev alan barış hareketinin öncüleri, uluslararası anlaşmazlıkların barışçıl çözümü, silahsızlanma ve silahların sınırlandırılması ve tarafsızlık başlıkları altında Birliğin konferans kararları ve bunların Lahey Barış Konferansları üzerindeki etkileri üzerinden ele alınmaktadır.

3.4.1. Barış Aktivizmi ve Parlamentolararası Birlik

Parlamentolararası Birlik, 1889 yılında diğer barış hareketlerinden ayrı bir organizasyon olarak kurulmuş olsa da 1914 yılına kadar tarihsel olarak incelendiğinde Birliğin ulusal barış hareketleri ve Uluslararası Barış Bürosu ile yakın bir ilişkisi olduğu görülmektedir. Bu yakın ilişki, bir boyutu ile benzer ideoloji ve barış yaklaşımına sahip olunmasından kaynaklanmaktadır. Bu yaklaşım, genel bir ifadeyle uluslararası hukukun ve serbest ticaretin uluslararası sistemi barışçıl hale getireceğine ilişkin liberal öğretiyeye dayanmaktadır. Uluslar arasındaki uyuşmazlıkların ortadan kaldırılması için devrimci bir proje değil, mevcut dünya siyasetinde reform talep edilmektedir. Bu anlamda, liberal barış yaklaşımının temel özelliklerinden biri ulusal ve uluslararası siyaseti yönlendiren resmi görevliler ile iletişimde olarak onları barışçıl bir yapı kurulması yönünde etkilemektedir. Diğer yandan, kamuoyunun basın ve eğitim yoluyla barış talep etmesi ve hükümetlere bu yönde baskı yapması hedeflenmektedir. Bu şekilde özetlenebilecek liberal barış yaklaşımına sahip olan barış hareketleri ile Parlamentolararası Birlik arasındaki ilişkinin bir diğer boyutu, üyeleri arasındaki yakındır. Her iki oluşum içinde aktif olan birçok kişi bulunmaktadır. Kişisel bağların oldukça güçlendirdiği bu ilişkide bir görev paylaşımı yapılmış olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Barış hareketleri, kamuoyunun barış yönündeki mobilizasyonu ve hükümetlere dışarıdan baskı eylemlerini yerine getirirken Parlemantolararası Birlik hükümetlere, konumlarının verdiği güç çerçevesinde baskı yapmış ve uluslararası bağları güçlendirmiştir. Bunun yanı sıra her iki oluşumun da büyük çoğunluğunun desteklediği, devletlerin uluslar topluluğu projesinde, Parlamentolararası Birliğin geleceğin dünya parlamentosu olacağı düşünülmüştür.

Birinci Dünya Savaşı öncesinde verilen Nobel Barış Ödülleri üzerinden Parlamentolararası Birlik üyelerinin barış yönündeki eylemleri ve uluslararası barış hareketindeki konumları değerlendirilebilmektedir. Birliğin kurucularından Frederic Passy, Alfred Nobel'in vasiyeti üzerine 1901 yılında verilmeye başlanan Nobel Barış Ödüllerinin ilkinin Kızılhaç'ın kurucusu Henry

Dunant ile paylaşmıştır. İlk ödül için son değerlendirmeye kalan 13 kişi ve kurumu içeren liste içerisindeki adayların birçoğu Parlamentolararası Birlik'te aktif olarak çalışmıştır. Parlamentolararası Birlik de bizzat adaylar arasında yer almıştır. Birlik ile ilişkili olup aday gösterilen kişiler arasında, Cremer, Gobat, Marquis Pandolfi, Klaus Pontus Arnoldson, Fredrik Bajer, Baron d'Estournelles de Constant, Edouard Descamps bulunmaktadır. Diğer adaylar ise Tolstoy, Uluslararası Hukuk Enstitüsü, Fyodor Martens, Elie Ducommun ve Uluslararası Barış Bürosu şeklindedir. Bu kişilerin yaşamları ve çalışmaları incelendiğinde, barış hareketleri içinde ve Birlik dâhilinde eş zamanlı olarak faaliyet gösterdikleri görülmektedir.

Tablo 6. Nobel Barış Ödülleri (1901-1914)

1901	Frédéric Passy (1822-1912)-Jean Henry Dunant (1828-1910)
1902	Élie Ducommun (1833-1906)-Albert Gobat (1843-1914)
1903	William Randal Cremer (1838-1908)
1904	Uluslararası Hukuk Enstitüsü (1873)
1905	Bertha von Suttner (1843-1914)
1906	Theodore Roosevelt (1858-1919)
1907	Louis Renault (1843-1918)-Ernesto Theodoro Moneta (1833-1918)
1908	Fredrik Bajer (1837-1922)-Klas Pontus Arnoldson (1844-1916)
1909	Baron Paul Henri d'Estournelles de Constant (1852-1924) Auguste Beernaert (1829-1912)
1910	Uluslararası Barış Bürosu (1891)
1911	Alfred Hermann Fried (1864-1921)-Tobias Asser (1838-1913)
1912	Elihu Root (1845-1937)
1913	Henri La Fontaine (1854-1943)

Kaynak: Abrams, Irwin, *The Nobel Peace Prize and the Laurates: An Illustrated Biographical History, 1901-1987*, Boston, G.K.Hall&Co., 1990.

1902 yılında Nobel Barış ödülünü Uluslararası Barış Bürosunun başkanı Élie Ducommun ile paylaşan Albert Gobat, 1843 yılında İsviçre'de doğmuş ve hukuk eğitimi almıştır. Akademik çalışmalarının ardından 1884 yılında İsviçre Parlamentosu'nda görev yapmaya başlamış ve bu görevi hayatının sonuna dek sürdürmüştür. Gobat, 1889 yılında Parlamentolararası Birliğin kurucu konferansının katılımcıları arasında yer almıştır. Aynı zamanda Parlamentolararası Birliğin ilk genel sekreteridir.

1908 yılında Nobel ödülü alan Fredrik Bajer, 1837 yılında Danimarka’da dünyaya gelmiştir. 1872 yılına parlamento’ya seçilmiştir. Hayatı boyunca İskandinav birliğinin kurulması için mücadele eden Bajer, bunun ancak Danimarka, İsveç ve Norveç’in cumhuriyetçi olmasıyla mümkün olabileceğini savunmuştur. İskandinav federasyonunun kurulması yönünde çalışmalar yapmak üzere *Nordik Özgür Devletler Topluluğunu* kurmuştur (Abrams, 1990: 66). Barış ve tarafsızlık arasında yakın bir ilişki olduğunu savunmuş ve 1882 yılında *Danimarka’nın Tarafsızlığını Teşvik Topluluğunu* kurmuştur. Bu topluluk daha sonra *Danimarka Barış Topluluğu* adını almıştır. Kuruluşundan itibaren Parlamentolararası Birliğe aktif olarak destek veren ve 1891 yılında Birliğin Danimarka grubunu kuran Bajer, Evrensel barış kongreleri ile Parlamentolararası Birlik konferanslarının birleştirilmesi ve barış aktivistleri arasında güçlü bir koordinasyon sağlanması gerektiğini savunmuştur. Bu öneri, barış kongresi tarafından onaylanırken Parlamentolararası Birlik Konferansının birçok üyesi tarafından reddedilmiştir. 1891 yılında Uluslararası Barış Bürosunun ve 1892 Parlamentolararası Birliğin Bern Konferansında Parlamentolararası Büronun kurulmasıyla iki ayrı kurumsal yapının birleşmesi olasılığı ortadan kalkmıştır. Ancak üyeler arasındaki yakın ilişki devam etmiştir. Parlamentolararası Birliğin ilk yıllarında diğer hareketler ile iş birliği konusu önemli bir tartışma konusu olmuşsa da bu iş birliği kişisel bağlar üzerinden sürdürülmüş ve kurumsal bir birlik sağlanmamıştır. Bununla ilişkili olarak Birliğin barış yaklaşımı, uluslararası gelişmelere odaklanan siyasi bir gündem yerine uluslararası hukuka dayanan bir gündem üzerine temellenmiştir.

Bajer, 1909 yılında gerçekleştirdiği Nobel konuşmasında barış hareketlerinin organizasyonunu ele almıştır. Bu kapsamda üçlü bir ayrıma giderek hakların hareketi olarak Evrensel Barış Kongreleri, parlamentoların hareketi olarak Parlamentolararası Birliği, hükümetlerarası hareket olarak Lahey Barış Konferanslarını değerlendirmiştir. Bajer bu hareketlerin iş birliğinin barışın sağlanması için önemli bir koşul olması gerektiğini belirtmiştir. Bunun yanı sıra Bajer’e göre barış hareketinin siyasi olması gerekmektedir. Ancak bu siyaset parti politikasına dayanmamalıdır (Bajer, 1909). Bu bağlamda Bajer,

Parlamentolararası Birlik içindeki önemli konuları yansıtan bir konuşma gerçekleştirmiştir.

1909 yılında Nobel Barış Ödülünü alan Baron Paul Henri d'Estournelles de Constant, 1852 yılında soylu bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelmiştir. Hukuk eğitimi aldıktan sonra diplomatik görev yapmıştır. 1895 yılında parlamenter olmuş ve 1904 yılında senatör olarak görev yapmaya başlamıştır. 1899 Lahey Barış Konferansında Leon Bourgeois ve Louis Renault ile birlikte Fransız delegasyonunda yer almıştır. D'Estournelles'in barış hareketi ile ilk bağlantısı da Lahey konferansının hazırlık aşamasında gerçekleşmiştir. Barış hareketinin ideallerini tanımak için Barış Derneklerinin birçok üyesiyle temasa geçmiştir. Bu isimler arasında Frédéric Passy ve Barones Bertha von Suttner bulunmaktadır. 1900 yılında Parlamentolararası Birliğin Paris Konferansına (1900) katılmış ve Avrupa anlayışı lehine bir karar taslağının hazırlanmasına katkıda bulunmuştur. 1905 yılında devletlerin uzlaşmasının sembolü olan Strazburg merkezi için önerdiği uluslararası bir Parlamentonun kurumuyla ilgili olan Amerikan projesini incelemeyi amaçlayan bir komisyonun tartışmalarında yer almıştır. Parlamentolararası Birlikte yeniden yapılanma, silahsızlanma, tahkim ve bir uluslar birliği oluşturulması konularında çalışmıştır. Savaş yıllarında Parlamentolararası Birlik ve Christian Lange ile ilişkileri bozulmuştur. D'Estournelles, Birliğin tarafsızlık politikasının Almanya için bilinçdışı bir teşvik oluşturduğunu belirtmiş ve savaş sırasında Birliğin hukuk ile hukukun ihlali arasındaki *gayri meşru* tarafsızlığını suçlamıştır. Savaşın ardından planlanan konferansa katılmayı reddetmiştir. 1920 yılında Birliğin Belçika grubu, ancak Birliğe üye devletler Milletler Cemiyetinin bir parçası olduğunda Birlik ile ilişkilere devam etme kararı almıştır. Bu karara rağmen, Estournelles ve meslektaşları 1923 yılında Alman ve Avusturyalı pasifistlerle uzlaşma ve diğer Birlik gruplarıyla teması devam ettirme kararı almışlardır (Tison, 2015: 41-49).

D'Estornelles yaşamı boyunca Avrupa ulusları arasında bir birlik oluşturulması düşüncesini savunmuştur. (Davis, 1907: 246-247). “Avrupa bölünmesine dayanan bir dünya politikasını çelişkili ve paradoksal” olarak

nitelendirmiş, Avrupa için “Avrupa birliği dışında olası küresel bir politika” olmadığını belirtmiştir (Réau, 2015: 99). Zafersiz bir barışın barış olmayacağını öne süren d’Estournelles, savaş sonrasında barışın, Alsace ve Lorraine’in Fransa’ya dönmekte özgür olacağının garantisi; Almanya’dan başlayarak diğer tüm ülkeleri kapsayacak genel silahsızlanma ve Lahey konferanslarında geliştirilen ilkelere uyumlu ve bu ilkeleri genişleten uluslararası bir sistem düzenlemekten sorumlu bir Avrupa federasyonu ile sağlanacağını belirtmiştir. Savaş boyunca Alman militarizmi ile Alman halkı arasında ayrım yapmış ve ABD’nin savaş sonrası düzenlemelere aracılık etmede önemli bir rol oynayabileceğine inanmıştır. Fransız ve Amerikan Devrimlerini militarizm ile mücadelenin temeli olarak değerlendirmiştir (Clinton, 2012: 95).

1909 yılında ödülü d’Estournelles de Constant ile paylaşan Auguste Beernaert, 1829 yılında Belçika’da dünyaya gelmiş ve hukuk eğitimi almıştır. 1899 Lahey Barış Konferansında Silahların Sınırlandırılması Komisyonu başkanı olarak görev yapmıştır. Parlamentolararası Birlikte zorunlu tahkimi savunmuştur. İkinci Lahey Konferansında Belçika hükümeti, Kongo’daki hareket özgürlüğünün kısıtlanacağı gerçeğiyle Beernaert’ten zorunlu tahkim ile ilgili her şeye karşı çıkmasını talep etmiştir. Beernaert bu talebi kabul etmemiş ve istifasını sunmuştur. Bunun karşısında, düşüncelerini özgürce dile getirebileceği belirtilmiş ancak zorunlu tahkime yönelik herhangi bir oylamaya katılmaması istenmiştir (Abrams, 1990: 68). Beernaert, 1908 Berlin Konferansının ardından Birliğin yeniden organizasyonu çerçevesinde Konsey Başkanlığı görevine atanmıştır. 1912 yılına kadar bu görevi sürdürmüş ve 1912 yılında yerine Philip Stanhope atanmıştır.

Birliğin uluslararası barış hareketinin önemli isimleri arasında yer alan, Nobel barış ödülüne aday gösterilen ancak ödülü alamayan birçok üyesi de bulunmaktadır. Bu üyeler arasında Birliğin Macaristan grubunun başkanı olan Kont Apponyi’nin önemli bir yeri bulunmaktadır. 1911-1932 yılları arasında farklı çevrelerce 5 kez Nobel Barış Ödülüne aday gösterilen Kont Apponyi, 1846 yılında Viyana’da doğmuştur. 1872 yılında Macaristan Parlamentosuna seçilmiş ve hayatının sonuna dek neredeyse kesintisiz şekilde bu görevi sürdürmüştür

(Apponyi, 1935: 62). Apponyi 1904 St. Louis Konferansı öncesinde tanıştığı ABD Başkanı Roosevelt'e Birinci Dünya Savaşı'nın hemen öncesinde, savaşta Avusturya-Macaristan'ın pozisyonunu savunduğu bir yazısını iletmış ve Roosevelt'in yardımcı editör olduğu *Outlook* gazetesinde yayımlanmasını talep etmiştir. Roosevelt, Apponyi'nin talebini reddetmiş ve mektubunda tüm tarafların benzer talepleri olduğuna ve ABD'nin tarafsızlığına dikkat çekmiştir. Apponyi, bu olayı aktardığı otobiyografisinde kendisi ile Roosevelt'in bir konuda aynı fikirde olduğunu belirtmiştir. Bu konu "tahkim yolu ile çözümün imkânsız olduğu durumlar olduğu" düşüncesidir (Apponyi, 1935: 181).

Birinci Dünya Savaşı öncesinde verilen son Nobel Barış Ödülünü alan Henri La Fontaine, 1854 yılında Brüksel'de doğmuş ve hukuk eğitimi almıştır. Liberal olarak nitelendirilebilecek barış hareketleri içinde yer alan tek sosyalist parlamenterdir. Ancak devrimci değil reformist bir çizgi benimsemiştir. Sosyalist gazete *La Justice*'in kurucuları arasındadır. 1895 yılında sosyalist bir parlamenter olarak seçilmiş ve özellikle işçi hakları ile dış politika konularında aktif olarak çalışmıştır. 1880'li yıllarda barış hareketlerine katılmıştır. İngiliz Hodgson Pratt'tan etkilenerek *Belçika Tahkim ve Barış Topluluğunu* kurmuştur (Davis, 1907: 269-270). Parlamentolararası Birlik ve Uluslararası Barış Bürosunda eş zamanlı olarak yer almıştır. Birinci Dünya Savaşının başlangıcında Amerikan Barış Topluluğunun yayın organı *Advocate of Peace*'te, *Pacifist View* başlıklı bir yazısı yayımlanmıştır. Bu yazıda "Deutschland über alles" sloganının "Menschheit über alles"; "Britannia rules the waves" sloganının "Mankind rules the waves" olarak değiştirilmesi gerektiğini belirtmiş ve yeni düzenin uluslar arasındaki iş birliğini esas alması gerektiği yönündeki tavsiyesi ile ülkesine ve insanlığa hizmet ettiğini ifade etmiştir (La Fontaine, 1914, 262-263). Savaşı desteklemeyen La Fontaine, savaş sonrasında 1919 Paris Barış Konferansında görev yapmış ve Milletler Cemiyetinin ilk meclisinin (1920-1921) üyeleri arasında yer almıştır.

Uluslararası alanda barışın en önemli savunucularından biri olarak tanınan ve gerek sivil toplumda gerekse hükümette görev yapan bir diğer isim Christian Lange'dir. Lange, 1869 yılında Norveç'te dünyaya gelmiş ve tarih ve

dil eğitimi almıştır. 1899 yılında Parlamentolararası Birliğin Kristiania Konferansı hazırlık çalışmalarını yürütmüştür. Bir sonraki yıl, yeni kurulan Nobel Komitesinin ilk sekreteri olmuştur. İkinci Lahey Barış Konferansında Norveç delegasyonunda yer almıştır. 1909 yılında Parlamentolararası Birlik Genel Sekreteri olan Lange, 1933 yılına dek bu görevi sürdürmüştür. Uluslararasılık konusunda akademik çalışmalar yapmıştır. Parlamentolarası Birliği savaş sırasında hayatta tutması, dünyanın sayılı barış savunucularından olması, Milletler Cemiyetinin ilk meclisinde görev yapması gibi başarıları nedeniyle 1921 yılında Nobel Barış ödülü almıştır.

Parlamentolararası Birlik bünyesinde çalışmalar sürdüren kişilerin büyük bir bölümü, uluslararası bağları güçlü, hükümet çevreleri ile ilişkileri olan ve Birinci Dünya Savaşı öncesi barış hareketinin önemli isimleri arasında yer alan kişilerdir. Parlamentolararası Birlikte idari görevler üstlenen birçok isim aynı zamanda Uluslararası Barış Bürosunda görev yapmış, iki organizasyonda da üyeliği olan veya kişisel ilişkileri doğrultusunda Büro ile yakın ilişki içinde olan isimlerdir. Birlikte idari görev yapan isimlerin büyük bir çoğunluğu hukuk eğitimi almış ve barışın uluslararası hukukun gelişimi ile sağlanabileceği argümanını savunmuştur. Birliğin kuruluşundan itibaren uluslararası uyuşmazlıkların tahkim yoluyla çözümünü desteklemesinin önemli bir sebebi budur. Diğer bir sebep, ulusal parlamentolarda tahkimin desteklenmesi ve devletler arasında tahkim uygulamasının genişlemesidir. Bu bağlamda, çalışmanın devamında Birliğin uluslararası anlaşmazlıkların çözümü çerçevesinde tahkim yönündeki politikaları ele alınmaktadır.

3.4.2. Uluslararası Anlaşmazlıkların Barışçıl Çözümü

Uluslararası uyuşmazlıkların barışçıl yollardan çözümü, yüzyıllardır devletlerin ve sivil toplumun gündemindedir. Bu amaçla yıllar içinde birçok strateji geliştirilmiştir. Bu stratejilerin en geleneksel sınıflandırılması, çözüm yollarının siyasi ve yargısal olarak ayrılmasıdır (Peters, 2003: 4). Devletler arasındaki uyuşmazlıkların bilinen en eski çözüm yolu diplomatik görüşmelerdir. Görüşmelerde, uyuşmazlığın çözümünde üçüncü bir tarafın

müdahalesi yer almamaktadır. Görüşmeler sonucunda ulaşılan karar, meşruluğunu tarafların rızasından almakta ancak diğer yandan kararlar taraflar arasındaki güç eşitsizliğinin etkisi altında kalmaktadır. Uyuşmazlıkların çözümü için uygulanan arabuluculuk (mediation), dostane çözüm (good offices), soruşturma komisyonları gibi yöntemler de siyasi niteliktedir. Bu yöntemlerde üçüncü tarafın müdahalesi bulunmaktadır. Dostane çözümde üçüncü taraf, taraflar arası iletişim sağlanmasında araç olmakta ancak görüşmelere aktif katılım göstermemektedir. Arabuluculukta ise üçüncü taraf, uyuşmazlığın tarafları arasında iletişimi sağladığı gibi çözüm süreci görüşmelerine aktif olarak katılım sağlamaktadır. Soruşturma komisyonları, çözüm sürecinde katılmamakta ancak tarafların talebi üzerine uyuşmazlık konusunu bağımsız olarak araştırmaktadır. Uyuşmazlıkların çözümünde kullanılan siyasi yöntemlerde ulaşılan sonuç ve kararlar bağlayıcı olmamakla birlikte tavsiye niteliğindedir.

Uluslararası uyuşmazlıkların çözümünde yargısal çözüm yollarının başında tahkim (arbitration) gelmektedir. Tahkim, uygulaması bakımından yargısal nitelikte bir işlemdir ancak tahkim öncesi süreç, diğer bir deyişle tarafların uyuşmazlığın tahkim yoluyla çözümü üzerinde anlaşması süreci, diplomatik görüşmelere ve taraflar arası uzlaşmaya bağlıdır. Genel bir ifadeyle, görüşme, arabuluculuk, soruşturma ve uzlaşma yoluyla uyuşmazlıkların çözümünde taraflar anlaşmazlığın kontrolünü elinde tutmakta ve önerilen bir anlaşmayı uygun gördükleri durumda kabul veya reddetmektedirler. Diğer taraftan, tahkim genellikle uluslararası hukuk temelinde bağlayıcı bir karar talep edildiğinde uygulanmakta ve bu nedenle yargısal bir çözüm yolu olarak kabul edilmektedir (Merrills, 2005: 91).

Uluslararası anlaşmazlıkların tahkim yoluyla barışçıl çözümünün kaynağı ve erken gelişimi Antik Yunan'a dayanmaktadır. Homeros'un İlyada'sı ve Yunan mitolojisi tanrılar arasında tahkim benzeri sahneler sunmuştur. Bununla birlikte M.Ö. 7. yüzyılda ayrı devletler şeklinde örgütlenmenin tamamlanmasıyla Yunan şehir devletleri arasında oluşan güç dengesi, tahkimin kullanım sıklığını artırmıştır. Bir yandan devletler arasındaki anlaşmazlıkların artması diğer yandan devletlerin güçleri arasındaki benzerlik, anlaşmazlıkların

çözümünde tahkimin önemini artırmıştır (Fraser, 1926: 186). Bu durumun en önemli örneklerinden birini Plutarch vermektedir. Plutarch (1914: 423-429), Solon'un yaşamında, Salamis adasına sahip olma konusunda Atinalılar ile Megarensyalılar arasında uzun bir tartışma yaşandığını, nihayet sorunun kararını Lacedemonianlara yönlendirdiklerini ve meselenin beş Spartalı tarafından belirlendiğini yazmıştır. Plutarch'ın adlarını, Critolaïdas, Amompharetus, Hypsechidas, Anaxilas, and Cleomenes olarak belirttiği bu beş Spartalı, herhangi bir kaydı saklanan ilk tahkim mahkemesinin üyeleri olarak değerlendirilebilir (Penfield, 1907: 335).

M.Ö. 5. yüzyılda, küçük devletlerin Atina ve Sparta liderliğinde gruplandığı dönemde, gelecekteki anlamazlıkların barışçıl çözümü için verilen sözler anlaşmalara girmiştir. Sparta ve Atina arasında M.Ö. 445, 423 ve 421 yıllarında imzalanan barış anlaşmalarında hakemliğe ilişkin maddeler yer almıştır (Ralston, 1929: 156-157). Barış anlaşmaları taraflar tarafından bozulmuş olsa ve hakemlik mekanizması işletilmemişse de tahkim düşüncesi Antik Yunan'daki gelişmelerle güçlenmiştir. Peleponnez Savaşının ardından Chaeronea Savaşına kadar olan dönemde, devletler arasında yeniden dengenin tesis edilmesiyle oluşan koşullar tahkimin kullanılmasını sağlamıştır. Bu dönemde tahkimin uygulanmasına örnek olarak Atina ve Delos arasında Apollo tapınağının yönetme hakkına ilişkin uygulanan tahkim gösterilebilmektedir. Diğer yandan tahkime gitme teklifinin reddedildiği örnekler de bulunmaktadır. Bunlardan biri Sparta'nın Thebes'in Leuctra savaşının ardından yaptığı tahkim teklifini reddetmesidir (Fraser, 1926: 187).

3. yüzyılda İskender ve halefleri altında Doğu Akdeniz dünyasında tahkim sıklıkla uygulanmıştır. Acarean, Aetolian, Thessalian ve Boeotian Birlikleri, barışı korumak için düzenli olarak tahkim uygularken hükümdarlar çeşitli durumlarda hakemlik yapmışlardır. Roma, Yunan tarih sahnesine girdiğinde tahkimin uygulanmasında bir ivme görülmüştür. Romalılar, Helenistik prenslerin, büyümekte olan devletler arasındaki farklılıkları karara bağlamak için tahkim kullanma politikasını devralmıştır. Ancak Roma'nın tahkim anlayışı Antik Yunan'dan farklı olmuştur. Bu durum, Antik Yunan

devletler sistemindeki denge ve Roma'nın pax Romana sistemine dayanmaktadır. Roma'nın kendisi hiçbir zaman tahkime taraf olmamıştır, ancak belirli zamanlarda Senato bu prosedürle ilgilenmiştir. Roma'da fetih politikası pax Romana'yı mümkün kılarken, pax Romana çerçevesinde yüksek otorite olan Roma, kendisinin taraf olmadığı zorunlu tahkimi uygulamıştır.

Roma İmparatorluğunun emperyal barış nosyonu tahkimin işlevsel kullanımının önüne geçtiği gibi Orta Çağ'da da ulus devletlerin henüz ortaya çıkmamasının tahkimin işlevselliğini engellediği düşünülmektedir. Ancak yaygın görüşün aksine Orta Çağ'da yerel düzeyde birçok kez tahkim uygulamasına gidilmiştir. Orta Çağ'da feodalizm ve *res publica christiana*, tahkimin uygulanışında etkili olmuştur. Uluslararası tahkim, dini konularda ve kısmen seküler konularda yüksek otorite olan Papa tarafından gerçekleştirilmiştir. Kutsal Roma İmparatorları da arabulucuculuk görevinde bulunmuşlardır. Dolayısıyla kilise, doğrudan veya dolaylı olarak, tahkim mekanizmasını kullanmıştır (Fraser, 1926: 191). Diğer yandan, merkezi gücün çözülmesi tahkim uygulamasını artırmıştır. Tahkim, 12. yüzyılda İtalya'da prensler ve komünler arasında yüksek bir gelişme seviyesine ulaşmıştır. Hakemler kendilerini düzenli mahkemelere dönüştürmüşlerdir. Tahkime en fazla, taraflar savaştan yorgun düştüğünde başvurulmuştur. Diğer bir deyişle, tahkim savaşı önleminin değil savaşı bitirmenin aracı olarak uygulanmıştır. Ancak savaşı bitiren anlaşmalara, ittifak antlaşmalarına, barış ve dostluk antlaşmalarına gelecekteki anlaşmazlıkların barışçıl çözümü maddesi eklenmiştir (Fraser, 1926: 192).

Tahkim 13. yüzyılda Baltık ve Kuzey Denizi bölgelerindeki şehirler arasında kurulan Hansa Birliği üyeleri arasındaki ilişkilerin de temel bir parçası olmuştur. Yargı gücünün prensler arasında bölünmesiyle hakemlik kurumları oluşturulmuştur. Bu kurumlar daha sonra Alman Konfederasyonu üyeleri arasındaki anlaşmazlıkları çözecek şekilde yeniden yapılandırılmıştır.

Monarşilerin kurulması ve devlet egemenliği düşüncesinin güçlenmesi ile daha yüksek bir otoritenin kabul edilmesi zorlaştığından tahkim, 14. ve 15.

yüzyıldan sonra Fransız Devriminin sonuna kadar neredeyse hiç kullanılmamıştır. 1648 Vestfalya Barış Anlaşmalarında taraflar arasında bir anlaşmazlık olması halinde, tahkim uygulaması çağrısında bulunulmasına rağmen bu kapsamda hiçbir tahkim uygulaması gerçekleşmemiştir. Bu gelişmeler doğrultusunda, tahkimin 18. yüzyıla dek bir istisna hali olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Bununla birlikte uluslararası hukuk bağlamındaki gelişmelerle tahkim düşüncesinin güçlendiği söylenilir. Doğal hukuk teorisi, barışın uluslararası hukuk ile sağlanabileceği görüşünü güçlendirmiştir. Grotius (1625/2005: 1551), uluslararası uzlaşmazlıkların çözümünde uluslararası tahkimi bir araç olarak açıkça tanımlamıştır. Tahkimin, Avrupa barışını tehlikeye atabilecek tartışmaların çözüme kavuşturulması için bir yol olduğunu ifade etmiştir. Pufendorf benzer şekilde, devletler arasındaki uyuşmazlıkların savaş dışındaki çözümlerini ele alırken tahkime referans vermiş ve tarafların “yapabilecekleri tek şeyin bir hakem üzerine” anlaşmak ve kendilerini bu karar ile bağlamak olduğu belirtmiştir (Pufendorf, 1729: 554). Tahkim, devletler hukukuna göre yargılama yapacak ve bir karara varacaktır. Bu bağlamda Pufendorf, arabuluculuk ile tahkim arasındaki ayrımın altını çizmiştir. Arabuluculukta tarafların uzlaştırılması söz konusuysen tahkimde tarafların yargılanması söz konusu olacaktır (Balch, 1915: 599).

Uluslararası hukuktaki benzer düşünsel gelişmelere karşın, Vestalya Barış Antlaşmalarının oluşturduğu düzen, tahkimin barışın güvencesi olarak görülmesinin önüne geçmiştir. Barışın korunması için temel araç olarak uluslararası tahkimin güçlenmesi, Viyana Kongresinin ulusüstü bir yasal düzen oluşturmadaki başarısızlığının ve barış yönündeki toplumsal eylemliliğin bir sonucu olarak gerçekleşmiştir. 18. ve özellikle 19. yüzyıldaki gelişmelerle tahkim, devletler tarafından uygulabilir hale gelmiştir.

Modern uluslararası tahkimin başlangıcı 1794 tarihli Jay Antlaşmasına dayanmaktadır. Ancak tahkim düşüncesinin güçlenmesi ve uygulamanın genişlemesi 19. yüzyılın ortasında gerçekleşmiştir. Büyük Britanya ve ABD, imzaladıkları tahkim anlaşması sayısı bakımından ilk sırada yer almıştır. 1871 yılında Büyük Britanya ve ABD arasında imzalanan Washington Anlaşması ise

önleyici diplomasinin en önemli örneklerinden biri olmuştur. Washington Anlaşması; Amerika sivil savaşına ilişkin bireysel iddialar, ABD'nin kuzeybatısında yer alan San Juan su sınırı ve kuzeydoğu balıkçılık konularının tahkim yoluyla çözümüne ilişkin bir anlaşmadır. Britanya'nın Amerikan İç Savaşı (1861-1865) sırasındaki tarafsızlık yükümlülüğüne rağmen Amerika Konfedere Devletleri'ne yardım ettiği iddiası üzerine tarafların karşılıklı suçlamaları iki devleti savaşın eşiğine getirmiş ve bu kapsamda yürütülen barış görüşmeleri başarısız olmuştur. 1863 yılında ABD, beklenmedik bir şekilde Britanya'ya konuyu tahkime götürme teklifinde bulunmuşsa da bu teklif Britanya tarafından kabul edilmemiştir. 1868 yılında görüşmeler yeniden başlamıştır. Hükümetler yalnızca 2 ulusal üye içeren 5 üyeli bir mahkemenin kurulması konusunda anlaşmıştır (Merrills, 2005: 94). Mahkemenin ABD'ye tazminat ödenmesine ilişkin kararı, Washington Anlaşmasının bir parçası olarak değerlendirilmiştir. Alabama iddiaları davası, tarafların uyuşmazlığın çözümü için savaşa gitmesini önlemesi bakımından oldukça önemlidir. Tahkimin gelişimi açısından mahkemenin yalnızca 2 ulusal üye içermesi, güçlü bir yargı prosedürü izlemesi ve gerekçeli bir karar verilmesi bakımından ayırt edici özellikleri bulunmaktadır.

İmzalanan anlaşma sayısı bakımından ABD ve Büyük Britanya'nın ardından Orta ve Güney Amerika ülkeleri gelmektedir. Meksika-Amerika Savaşının sona erdiren Guadalupe Hidalgo Anlaşmasına (1848), tahkime ilişkin bir madde eklenmiştir (Ralston, 1929: 203-204). Bu madde, o zaman dek kullanılmamış olan kalıcı tahkim şartını içermiştir. Bu gelişmenin ardında yüzyıl sonunda, Amerika kıtasında tahkim yönündeki gelişmeler hız kazanmıştır. ABD Dış İşleri Bakanı James C. Blaine, silahlanmanın sınırlandırılması, kalıcı tahkim anlaşmalarının müzakere edilmesi ve uluslararası bir mahkemenin kurulması amacıyla 21 Latin Amerika ülkesine Pan-Amerikan Konferans düzenlenmesi çağrısı yapmıştır. 17 Latin Amerika ülkesinin Blaine'in çağrısını kabul etmesi üzerine 1889-1890'da *Amerikan Devletleri'nin İlk Konferansı* gerçekleştirilmiştir. Konferans'ta Şili delegasyonu dışındaki tüm delegasyonlar, uluslarının bağımsızlığını tehlikeye atacağına inandığı durumlar dışında,

uyuşmazlıklarını çözmek için zorunlu tahkimi kullanmayı kabul etmiştir. Şili, Pasifik Savaşı (1879-1883) sırasında Bolivya ve Peru'dan aldığı bölgeyi korumayı umduğu için zorunlu tahkimi reddetmiştir. Daha da önemlisi, sadece “yeni ortaya çıkan meselelerle” sınırlı “zorunlu tahkim” uygulamasını teklif etmiştir. Konferansta alınan zorunlu tahkim kararı, hiçbir katılımcı ülke tarafından onaylanmamıştır. Latin Amerika ülkeleri egemenliklerini kaybedileceği endişesiyle kararı onaylamamıştır. Buna rağmen tahkim yönündeki çabalar burada sona ermemiştir. Mexico City'de gerçekleştirilen *İkinci Pan-Amerikan Konferansı* (1901-1902) sırasında, tüm katılımcı ülkeler gönüllü tahkim de dâhil olmak üzere 1899 Lahey Sözleşmesinin kararlarına uyma ve onları “Amerikan Uluslararası Kamu Hukukunun” bir parçası haline getirme kararlılıklarını ilan etmişlerdir. Emsal teşkil etmesi amacıyla dokuz Latin Amerika ülkesi, anlaşmazlıkların “ulusların bağımsızlık ve onuruna zarar vermediği sürece” uygulanacağına söz verdikleri bir çözüm yöntemi olarak zorunlu tahkim anlaşmasını imzalamıştır (Howlett ve Peterson, 2019: 46).

Burada örnekleri verilen tahkim anlaşmalarını veya anlaşmalarda yer alan tahkim maddelerini çoğaltmak mümkündür. 1794 ve 1919 yılları arasında yaklaşık 330 tahkim kararı alınmıştır (Stuyt, 1939). 19. yüzyıldaki gelişmeler neticesinde, 20. yüzyıla girildiğinde ABD ve Avrupa'da barış, yoğunlukla anlaşmazlıkların yasal çözümü çerçevesinde ele alınmaya başlamıştır. Daha dar bir barış ve adalet vizyonuna dayanan bu tür bir uluslararası barış, uluslararası hukuk uzmanları arasında önemli bir tanınırlık kazanmıştır. Diğer yandan tahkimin kendi başına barış için kesin bir garanti vermediğine ilişkin eleştiriler de yükselmiştir. Egemen devletlerinin yasal eşitliğine inanan ve uluslararası hukuk çerçevesinde barışı savunanlar, düzenli uluslararası konferansların tüm ulusların kabul edeceği yasalar formüle edeceğine inanmışlardır. Bu sürecin en önemli aktörlerinden ve tahkim yoluyla barış düşüncesinin en etkili savunucularından olan Parlamentolararası Birliğin erken dönem konferanslarının neredeyse tümünde, temel ve tek konu tahkim uygulamasının genişletilmesi ve bu yönde kamuoyunun ve hükümetin etkilenmesi olmuştur. İlk olarak devletler arası uyuşmazlıkların tahkim yoluyla çözülmesi için tahkim

anlaşmalarının imzalanması teşvik edilmiş ve ikinci olarak daimi tahkim mahkemesinin oluşturulması için çalışmalar yapılmıştır.

Parlamentolararası Birliğin 1890 yılında gerçekleştirilen Paris Konferansının açılış konuşmalarından itibaren katılımcıların gündemini tahkim oluşturmuştur. Açılış konuşmaları sırasında delegeler bir yıllık süreçte ülkelerinde meydana gelen gelişmeleri aktarmışlardır. İspanyol delege Marcoartu, tahkim yönündeki önergesi üzerine verilen kararın İspanya Meclisinden geçtiğini belirtmiştir. İtalyan delege Pasquale Villari de benzer bir önergenin İtalya Başbakanı M. Crispi'nin desteğiyle parlamentoda kabul edildiğini ifade etmiştir. Norveç temsilcisi J. Lund, Norveç halkının bu yöndeki talebiyle parlamentonun büyük bir çoğunlukla onayladığı tahkim kararını krala sunduğunu belirtmiştir. Açılış konuşmalarının ardından komite tarafından konferansa sunulmak üzere hazırlanan taslak kararların tartışılmasına geçilmiştir. İlk kararda, ülkeler arasındaki problemlerin tahkim görüşmeleriyle varılacak bir anlaşma ile çözümlenmesi talebi tekrar ifade edilmiştir. Ancak burada tahkim talebi, militarizmin devamlı artan yükü bağlamında yapılmıştır. Bu karar ile barış ve tahkim arasındaki ilişkiye yeni bir parametre eklenmiş ve militarizme referans verilmiştir. İkinci ve üçüncü kararlarda, ABD ile Britanya ve Fransa arasındaki tahkim anlaşmasına yönelik gelişmelerden memnuniyet duyulduğu ve İtalya, İspanya ve diğer Avrupa ülkelerinde de benzer gelişmelerin beklendiği ifade edilmiştir. Devamında, genel bir tahkim anlaşması sonuçlandırılana dek ticaret anlaşmaları ile birlikte diğer anlaşmalara bir tahkim maddesinin eklenmesi talebinde bulunulmuştur.

1891 yılında gerçekleştirilen Roma Konferansında gündemi tahkim dışına genişletme çabaları olmuştur. Konferansın ilk gününde söz hakkı alamayan İtalyan delege Renato Imbriani, ikinci gün, barış ve tahkim yönündeki hedeflerin, ulusların ve azınlıkların hakları garanti altına alınmadan gerçekleştirilemeyeceğine yönelik görüşlerini açıklama fırsatı bulmuştur. Bu bağlamda, ulusların haklarına yönelik bir karar alınmasını talep etmiştir. Fransa delegesi Hubbard, Imbriani'yi barışın adalet ve ulusların haklarına dayalı

olduğunu belirterek desteklemiştir. Ancak konferans başkanı bu talebin öncelikle Büroya sunulması ve bu şekilde Konferans gündemine gelmesi gerektiğini belirtmiştir. Konferansın üçüncü gününde Imbriani, Konferans'ın 25 üyesi tarafından imzalanan ve ulusların haklarını destekleyen önergeyi sunmuştur. Ancak bu önerge bir kez daha oylamaya sunulmamış ve benzer bir olay konferansın son gününde de gerçekleşmiştir. Konferans kararlarının açıklanmasının ardından Hubbard ve Imbriani, önerenin dikkate alınmaması sebebiyle kararları protesto etmişlerdir. Konferans gündemini tahkim dışına genişletmek ve barışın farklı araçlarını tartışmaya açmak Birliğin neredeyse tüm konferanslarında önemli bir tartışma olmuştur. Ancak uzun bir dönem tahkim dışında herhangi bir aracın tartışılması mümkün olmamıştır. Bunun yanı sıra, istisnalar dışında, uluslararası ilişkilerde meydana gelen spesifik gelişmelerle ilgili karar alınmamıştır. Bunun temel amacı, Birlik üyeleri arasındaki eşit statüyü bozacak ve Birliğin tarafsızlığını tehlikeye atacak eylemlerden kaçınmak olmuştur. Bununla birlikte ulusal sorun, sömürgeleşme, silahsızlanma gibi tartışmalı konular bir kenara bırakılsa da gündem birkaç farklı konuyu içerecek şekilde genişlemiştir. Örneğin, Bern Konferansında (1892) daha önceki konferanslarda alınan kararlara dayalı tahkime ilişkin kararlar yenilendiği gibi savaş döneminde denizlerde özel mülkiyetin korunması konusunda uluslararası bir konferans düzenlenmesi talebi dile getirilmiştir. Bu konu tahkim dışında gündeme alınan ilk uluslararası konu olması bakımından önemlidir. Budapeşte Konferansında (1896) ise gündeme, yabancıların korunması ve sürgün hakkı eklenmiştir. Almanya delegasyonundan Dr. von Bar, yasalara uyan yabancıların tüm sivil haklarının tanınması ve kanun önünde eşitliğin sağlanmasına yönelik bir önerge sunmuştur.

1894 yılında Lahey'de gerçekleştirilen konferansta Philip Stanhope, tüm parlamenterlerin, ulusal parlamentolarında tahkim mahkemesinin kurulması yönünde kampanya yürütmesi yönünde bir karar alınması teklifinde bulunmuştur. Bu teklife, bir uluslararası hukuk sistemi eksikliğinde mahkemenin işlevsiz olacağı gerekçesiyle karşı çıkmıştır. Ancak Stanhope bu görüşe, mahkeme olmadan uluslararası hukukun kodifikasyonunun mümkün

olmayacağı şeklindeki argüman ile tepki göstermiştir. Bu tartışmanın sonunda, Stanhope'un önerisiyle tahkim mahkemesi konusu üzerinde çalışmak üzere bir alt komite kurulmuştur. Konferans sonunda, “bir tahkim anlaşması projesi hazırlanmasının ve ulusların haklarının hukuki temellerinin incelenmesine başlamanın zamanın geldiği göz önünde bulundurulmuş” ve bunları hazırlamak için çalışmalarını ve sonuçlarını bir sonraki konferansa sunmak özel bir komite kurulması kararı alınmıştır (The Arbitrator, Eylül, Ekim, Kasım 1894: 70). Bu anlamda, Lahey Konferansının en önemli kararlarından biri, kalıcı tahkim mahkemesinin planlanmasından sorumlu komitenin oluşturulmasıdır. Yapılan seçim sonucunda komite; Belçikalı Houzeau de Lehaie, Hollandalı Rahusen, Fransız Trarieux, Alman Hirsch, İsveçli Gobat, İngiliz Stanhope'tan oluşmuştur.

Komite, raporunu Brüksel Konferansında (1985) sunmuştur. Komite üyelerinden Philip Stanhope ve Auguste Houzeau de Lehaie tarafından sunulan ve 14 maddeden oluşan bir taslak konvansiyon onaylanmış ve farklı hükümetlere iletilmiştir. Onaylanan taslak konvansiyon; “Ulusal egemenlik devredilemez ve dokunulmazdır, hükümetlerin Uluslararası Daimi Mahkeme Konvansiyonuna uyması tamamen isteğe bağlı olmalıdır, tüm bağlı devletler, Uluslararası Daimi Mahkeme önünde kusursuz bir eşitlik temelinde olmalıdır ve Daimi Mahkemenin kararları, yürütme cezası olmalıdır” şeklinde dört ilke temelinde hazırlanmıştır (Lange, 1932: 27-28). Sunulan rapor, uluslararası sistemde devletlerin savaş hakkını açıkça kabul etmiş ve savunma amaçlı güç kullanımının meşruluğunun altını çizmiştir. Tahkim mahkemesinin; uluslararası hükümet, Avrupa federasyonu, rafine bir yargı prosedürü ve hatta silah rekabetini azaltmaya yönelik önlemleri gerektirmediği görüşünü yansıtmıştır. Böylece komite tarafından hazırlanan bu rapor, devletlerin egemenliğini tehlikeye atacak her tür öneriden kaçınma yoluyla bir tahkim mahkemesi önerisi sunmuştur. Taslak konvansiyonda mahkemenin egemen devletler tarafından seçilecek bir hakemler kurulundan oluşması öngörülmüştür. Maddeleri arasında yaptırımdan bahsedilmemiş ve mahkemenin işleyişi için devletler arasındaki iyi niyet yeterli görülmüştür.

Taslak konvansiyon üzerine çalışmalar ilerleyen yıllarda devam etmiştir. Budapeşte Konferansında (1896) ilk gündem maddesi kalıcı tahkim mahkemesi olmuştur. Brüksel Konferansında konuyla ilgili bir rapor sunmak üzere görevlendirilen Descamps, komite adına bir rapor sunmuştur. Bu raporda, bir yıl içinde resmi çevrelerden rapora verilen tepkiler açıklanmıştır. Aralarında dikkat çekenlerden biri Rusya Dış İşleri Bakanı Lobanoff'un Brüksel Konferansının çabalarını takdir ettiğine ilişkin açıklaması olmuştur. Bunun yanı sıra İsviçre, Hollanda ve Belçika hükümetlerinden uluslararası tahkim mahkemesinin oluşması için girişimde bulunmaları talebinde bulunulmuştur. İsviçre ve Belçika hükümetleri bu çağrıyla geri çevirmiş, Hollanda hükümeti bu girişimi büyük bir gücün başlatması gerektiği görüşünü iletmıştır (The Arbitrator, Ekim, Kasım 1896: 849). Bu rapor, kalıcı tahkim mahkemesi planının gerçeklik kazanması için gerekli adımların henüz atılmadığını yansıtmışsa da üyeler, hükümetlerin ve çeşitli hükümet görevlilerinin plana sempati ile yaklaşımlarını teşvik edici bulmuştur.

Britanya ve ABD arasındaki tahkim anlaşmasının onaylanmaması, 1898 yılında ABD ve İspanya arasında savaşın başlaması, tahkim yönündeki ilerlemede ABD'nin tutumuna güvenen Birlik için hayal kırıklığı yaratmıştır. Bu dönemde genel olarak barış hareketlerinin ve parlamenter iş birliğinin barışçıl gelişmeler yönündeki beklentileri, Rusya'dan gelen davet ile yükselmiştir. Aslında bu davetin kökeninde Parlamentolararası Birliğin çalışmalarının bulunduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. 16 Aralık 1899 tarihinde Times'ta "Tarihin İlginç bir Bölümü" başlığıyla yayımlanan bir makalede, Parlamentolararası Birliğin Lahey Barış Konferansını nasıl mümkün kıldığı ele alınmıştır. Bu yazıya göre Budapeşte Konferansı sırasında Macaristan Rusya Başkonsolosluğunda çalışan A. Basili konferansa katılmıştır. Basili, daha sonra hazırladığı raporu üstlerine ulaştırmıştır (The Arbitrator, Nisan 1899: 82). 1909 yılında Birlik Genel Sekreteri olan Lange ilerleyen yıllarda bu olayın ayrıntılarını yazmıştır. Buna göre, Rusya Dışişleri Bakanlığında görev yapan genç bir ataşe, amirlerinin dikkatini artan silahlanmalara karşı harekete, özellikle Birliğin barış yönündeki faaliyetine çekmiştir. Budapeşte konferansına katılmış

ve konferans ve genel olarak barış çalışmalarının önemi hakkında bir rapor hazırlamıştır. Bu rapora dayanarak hükümetlere bir konferans çağrısı yapılmasını teklif etmiştir. Önerisi önce Rusya Dış İşleri Bakanı Kont Mouravieff tarafından kabul edilmiş, Çar II. Nikolay tarafından reddedilmiştir. Daha sonra Çar tarafından da kabul edilmiş ve 24 Ağustos 1898 tarihinde hükümetlere Lahey Barış Konferansı çağrısı iletilmiştir (Lange, 1937: 28). Bu anlatılara göre, Lahey Barış Konferansının düzenlenmesinde genel olarak barış yönündeki eylemselliğin, spesifik olarak Parlamentolararası Birlik faaliyetlerinin önemli bir etkisi olmuştur.

Lahey Barış Konferansı (1899) sonunda, Uyuşmazlıkların Barışçıl Yollardan Çözümü Konvansiyonu ile kurulan Daimi Tahkim Mahkemesi büyük ölçüde İngiliz delegasyon tarafından sunulan Parlamentolararası Birlik taslağı üzerinden şekillenmiştir. Konferansın düzenlenmesi ve sonuçları açısından Birlik, bu gelişmeleri önemli bir başarı olarak değerlendirmiştir. Ancak Uyuşmazlıkların Barışçıl Yollardan Çözümü Konvansiyonu taraflarca onaylanmadan³³ İkinci Boer Savaşının (Ekim 1899-Mayıs 1902) başlaması Birlik ve barış hareketleri için önemli bir sorun olmuştur. Britanya'da barış hareketleri ve Parlamentolararası Birliğin Britanya delegasyonu savaş karşısında aktif bir kampanya yürütmüştür. Ancak Britanya hükümeti Boer'ler Lahey Sözleşmesi'nin imzacısı olmadığı için bu mekanizmanın işletilmeyeceğini ileri sürmüştür. Savaş, Birliğin Paris Konferansında (1900) dolaylı olarak tartışmaya açılmıştır. Bundan önceki konferanslarda Birlik üyeleri spesifik uluslararası gelişmeleri yorumlamaktan ve belirli bir tarafta yer almaktan kaçınmışlardır. Paris Konferansının ardından ise uluslararası gelişmeler bu yaklaşımın daha aktif bir politikaya dönüşmesine neden olmuştur. Boer Savaşı tartışması, Lahey Konferans sonuçlarına yönelik bir raporun sunulmasıyla başlamıştır. Uyuşmazlıkların Barışçıl Yollardan Çözümü Konvansiyonunun ABD

³³ Konvansiyonun onay tarihleri şu şekildedir (Advocate of Peace, 1919: 367). Avusturya-Macaristan, Belçika, Bulgaristan, Danimarka, Fransa, Almanya, Britanya, İtalya, Hollanda, İsveç ve Norveç, Siam, İspanya, İran, Portekiz, Romanya, Rusya, ABD (4 Eylül 1900), Japonya ve Karadağ (Ekim 1900), İsviçre (Aralık 1900), Yunanistan ve Meksika (Nisan 1901), Sırbistan (Mayıs 1901), Lüksemburg (Temmuz 1901), Çin (Kasım 1904), Türkiye (Haziran 1907).

Senatosunda onaylanma süreci ele alındıktan sonra Belçika Temsilcisi Lorand, Lahey Konferans sonuçlarının Britanya ve Güney Afrika arasındaki anlaşmazlığa uygulanmamasını eleştirmiştir. Ancak diğer bir Belçika temsilcisi Beernaert, meslektaşının “hatasını düzelterek” Güney Afrika’nın Lahey Barış Konferansına taraf olmadığını belirtmiştir (The Arbitrator, Kasım, 1900: 76).

Birinci Lahey Barış Konferansının ardından Birlik, Daimi Tahkim Mahkemesinin tüm uluslararası anlaşmalara uygulanması ve Lahey Konferans kararlarının tarafların tümü tarafından onaylanması üzerinde çalışmıştır. İtalyan parlamenter Count Nigra, Viyana Konferansında (1903) tahkim maddesine tüm uluslararası anlaşmalarında yer veren tek gücün İtalya olduğunu belirtmiştir (The Arbitrator, Ekim 1903: 126). Aktif olarak Parlamentolararası Birlik çalışmalarına katılan Paul Henri d'Estournelles de Constant 1903 yılında Fransız parlamenterlerden oluşan bir grup oluşturmuştur. Bu grup ile İngiliz parlamenterlerin karşılıklı Londra ve Paris parlamentosu ziyaretleri 1904 yılında gerçekleştirilen *Fransız-İngiliz Dostluk Anlaşmasına (Entente Cordiale)* önemli bir katkıda bulunmuştur. Daha önce örneği olmayan bu ziyaretler, anlaşma fikrinin yalnızca yönetici kademelerde değil daha alt kademelerde de destek bulunduğunu göstermektedir (Macmillan, 2014: 265). Lahey mekanizmasının işletileceğine ilişkin bir madde içeren Dostluk Anlaşması, tahkime yönelik iyimserlik oluşmasını sağlamıştır. Bu tarihten itibaren Parlamentolararası Birlik toplantılarında zorunlu tahkim tartışmaya açılmıştır.

1904 yılında Parlamentolararası Birliğin kurumsal yapısında Birlik politikalarına farklı bir yön verecek önemli bir gelişme yaşanmıştır. Ocak ayında, Kongre üyesi Richard Bartholdt başkanlığında, Parlamentolararası Birliğin Amerikan grubu oluşturulmuştur. Bartholdt’un barışa yönelik kişisel yaklaşımı ve Amerikalı parlamentlerin Birliğe katılımları, Birliğin tartışma konularını genişlettiği gibi tahkim dışında farklı bir barış yaklaşımının oluşmasına neden olmuştur. Bartholdt’un 1904 yılında gerçekleştirilen St. Louis konferansı öncesinde *Commercial Appeal*’a verdiği röportajındaki ifadeleri bu yaklaşımı özetler niteliktedir. Bartholdt, 1904 St. Louis Konferansının Avrupalı katılımcılarına dağıtılan bu röportajında “...bireyler arasındaki savaş devletlerin

gelişmesiyle ortadan kaldırıldı. Devletler arasındaki savaş, bir devletler birliğinin kurulması ve gelişmesi ile ortadan kaldırıldı. Böylece, uluslar arasındaki savaş, bir uluslar birliğinin oluşumu ve gelişmesi ile kaldırılacak” sözleri ile barışı uluslararası bir organizasyonun oluşumu çerçevesinde ele alan yaklaşımını aktarmıştır (Davis, 1907: 28). St. Louis Konferansında ise bu organizasyona örnek olarak Amerika Birleşik Devletlerini göstermiştir. Bir uluslar birliğinin halihazırda oluşum aşamasında olduğunu, bu organizasyonun yargı organının Daimi Tahkim Mahkemesi olduğunu, Parlamentolararası Birliğin de yasama organı olabileceğine ilişkin düşüncelerini aktarmıştır. (Davis, 1907: 29). Bu tarihe kadar barışı güncel uluslararası gelişmeler dışında ve tahkim çerçevesinde ele alan Birlik, 1904’te Amerikan grubunun oluşumu ile barışı ulusötesi bir organizasyon çerçevesinde tartışmaya başlamıştır. Bununla birlikte Birliğin tüm üyeleri bu önerinin gerçekleşme potansiyeline aynı derecede inanmamış ve öneriyi gerçeklikten uzak olarak değerlendirmiştir.

Bartholdt’un kişisel barış yaklaşımı ile uyumlu, biri uluslar kongresi veya uluslararası parlamento diğeri tahkim anlaşması ile ilgili önerileri, 1905 yılında gerçekleştirilen Brüksel Konferansında sunulmuştur (The Arbitrator, Ekim 1905: 238-239). Brüksel Konferansı sonucunda, Amerikan grubunun önerileri üzerine uluslararası parlamento ve tahkim üzerine çalışacak iki komisyon kurulmuştur. Komisyon, Kont Apponyi, Richard Bartholdt, Baron d’Estournelles de Constant, Horst, La Fontaine, Marquis Pandolfi ve Philip Stanhope’tan oluşmuştur. Kont Apponyi Konferans öncesinde, *The International Parliament* başlıklı bir yazı hazırlamış ve bu yazıda Bartholdt’un uluslararası parlamento önerisini değerlendirmiştir. Kont Apponyi, ulusal egemenliklerden feragat edilmesinin önündeki engelleri açıklamış ve devletlerin bir üst otoriteye uyum sağlamayacağını belirtmiştir (Davis, 1907: 109-111). Bu düşüncelerini, Brüksel Konferansında “bu büyük bir fikirdir ve belki cesur bir fikir olarak adlandırılabilir... Ben sadece barış hareketimizin Amerikan cesareti ve Avrupa ihtiyatlılığının birleşimi ile daha iyi olacağını söylüyorum” sözleri ile ifade etmiştir. (Davis, 1907: 122).

1906 Londra Konferansında uluslararası parlamento komisyonunun raporu değerlendirilmiş ve Model Tahkim Anlaşması hazırlanmıştır. Bartholdt tarafından önerilen Model Tahkim Anlaşmasında, tahkim mahkemesinin yetki alanının; anlaşmaların yorumlanması ve yürütülmesi, diplomatik ve konsolosluk imtiyazları, seyrüsefer hakları, tazminat, kişilerin haklarının ve uluslararası hukukun tanınmış ilkelerinin ihlalini kapsayacak şekilde düzenlenmesi önerilmiştir. Aynı zamanda, konusu ne olursa olsun, diğer tüm soruların Lahey Sözleşmesinde öngörülen bir soruşturma komisyonuna havale edilmesini teklif etmiştir. Bartholdt'un önerisini Lahey katılımcıları tarafından kabul edilebilir hale getirmek için Avusturya delegasyonundan Freiherr von Plener, "ulusal egemenlik" kavramı ile değiştirilen ulusal onur ile hayati çıkar şeklindeki geleneksel çekincelerin eklenmesi gerektiğini belirtmiştir (Interparliamentary Union, 1906: 117). Bu çekinceleri içerecek şekilde değiştirilen taslak, 1906'da Birliğin Londra Konferansı tarafından kabul edilmiştir. Bu model, İkinci Lahey Barış Konferansında Portekiz delegasyonu tarafından tahkim komisyonuna sunulmuştur. 44 devletten 32'sinin oyu olumlu olmuşsa da Alman delegelerin muhalefeti ile oy birliği sağlanamamıştır. Buna karşın, sonunda Uyuşmazlıkların Barışçıl Yollardan Çözümü Konvansiyonu genişletilmiş ve 97 maddeden oluşan yeni bir metin ortaya çıkmıştır.

İkinci Lahey Barış Konferansının ardından Parlamentolararası Birliğin tahkim konusuna yaklaşımında, zorunlu tahkim uygulaması ve Daimi Tahkim Mahkemesinin kalıcılığı konuları öncelikli hale gelmiştir. Lahey Barış Konferansının (1907) ardından gerçekleştirilen ilk Birlik Konferansında (Berlin, 1908), von Plener, Lahey'deki Alman delegasyonunu eleştirmiştir. Bununla birlikte Lahey'de evrensel tahkim anlaşmasına Almanya başta olmak üzere birkaç devlet tarafından karşı çıkılrsa da birçok devletin onayından memnun olduğunu ifade etmiştir. Von Plener'in konuşmasının ardından zorunlu tahkime ilişkin alınacak kararlar tartışılmıştır. Alman üyeler bu tartışmalarda, zorunlu tahkim yönünde alınacak kararlar muhalefetlerini dile getirmişlerdir. Alman üyelerin muhalefetine karşın, zorunlu tahkimi tavsiye eden kararlar alınmış ve bu yöndeki çalışmalar Birinci Dünya Savaşı'na dek devam etmiştir. Bu

bağlamda, 1911 yılında gerçekleştirilen Konsey toplantısında ABD Başkanı William Howard Taft'ın zorunlu tahkim girişiminin³⁴ diğer hükümetler tarafından örnek alınması gerektiği belirtilmiştir (Interparliamentary Union, 1937: 39). Cenevre Konferansında (1912), bu talep tekrar edilmiş ve konu üzerinde çalışmak üzere bir komite oluşturulmuştur. Tahkim Mahkemesi konusunda, gerçekleştirilmesi için hükümetlere baskı yapılan Üçüncü Lahey Barış Konferansına hazırlık komitesi için La Fontaine tarafından bir taslak oluşturulmuştur. Bu çalışma, 1920 yılında Milletler Cemiyeti tarafından kurulan Lahey'deki Uluslararası Adalet Mahkemesinin temelini oluşturmuştur (Interparliamentary Union, 1937: 11).

Lahey Barış Konferansları (1889 ve 1907) kararlarına ve Parlamentolararası Birliğin önerilerine karşın, 1914 yılına gelindiğinde Daimi Tahkim Mahkemesinin kalıcılığı konusu belirsizliğini korumuştur. Hâkimlerin atanması ve dolayısıyla Mahkemenin siyasetten bağımsızlığı konusunda uzlaşılammıştır. Daimi Tahkim Mahkemesi 1900 ve 1907 yılları arasında 4 davaya, 1907 ve 1914 yılları arasında 11 davaya bakmıştır.³⁵ Bu davalardan birçoğu, devletler arasındaki mali uyuşmazlıkların sonucunda ortaya çıkmıştır. Bu durumda, 1907-1914 yılları arasında, birçok hükümet Daimi Tahkim Mahkemesinin işleyişinden memnun kalırken barış hareketleri ve Parlamentolararası Birlik zorunlu tahkim üzerinde planlar yapmaya devam etmiştir. Birinci Dünya Savaşı bu sisteme, anlaşmazlıkların barışçıl çözümü için oluşturulan yapının itibarına zarar vermiştir ancak Daimi Tahkim Mahkemesinin mevcudiyeti sona ermemiştir.

Birinci Dünya Savaşı öncesinde uluslararası anlaşmazlıkların barışçıl çözümü bağlamında ele alınan bir diğer konu arabuluculuk ve dostane ilişkiler

³⁴ Taft, uluslararası uyuşmazlıkların tahkim yoluyla çözülmesini desteklemiş ve 1911 yılında tüm uyuşmazlıkların tahkime sunulması için Büyük Britanya ve Fransa ile imzalanacak anlaşmalar hazırlamıştır. Ancak bu anlaşmalar Senato tarafından kabul edilmemiştir.

³⁵ 1900-1907: ABD ve Meksika, Almanya, İngiltere, İtalya ve Venezüella, Britanya, Fransa, Almanya ve Japonya, Fransa ve Büyük Britanya. 1907-1914: Fransa ve Almanya, Norveç ve İsveç, Büyük Britanya ve ABD, ABD ve Venezüella, Fransa ve Büyük Britanya, İtalya ve Peru, Rusya ve Türkiye, Fransa ve İtalya, Portekiz ve Hollanda, Büyük Britanya, İspanya, Fransa ve Portekiz, Fransa ve Peru. Davaların ayrıntıları için bkz: (Ralston, 1929: 263-283).

olmuştur. Tahkim, temel olarak devletler arasındaki hukuki anlaşmazlıkların çözümü için bir mekanizma olarak görülmüştür. Ancak barışın sağlanması için siyasi anlaşmazlıkların çözümü de gerekmektedir. Parlamentolararası Birlik ilk yıllarında kendini bir arabulucu olarak sunmuştur ancak bu gerçeklik kazanmamıştır. Birinci Lahey Konferansının ardından Lahey Barış Konvansiyonunun arabuluculuğu sağlama olasılığı üzerinde durulmuştur. 1905 Brüksel Konferansında, İkinci Lahey Konferansının bu konuyu ele alabileceği tartışılmıştır. Konferansta Birlik Genel Sekreteri Gobat'nın sunduğu raporda arabulucuk ve dostane çözümün anlaşmazlığa taraf olmayan ülkelerin yalnızca hakkı değil aynı zamanda görevi olduğu vurgulanmış ve bir uzlaştırma kurulunun oluşturulması teklif edilmiştir. 1906 Londra Konferansında William Jennings Bryan tarafından, tahkime tabi olmayan tüm uyuşmazlıkların incelemesi ve raporlanması için uluslararası bir kuruma sunulması teklif edilmiştir. Önerge kabul edilmiştir ancak bu kurumun önerildiği gibi Lahey'deki Daimi Tahkim Mahkemesi veya tarafsız bir mahkeme değil, uluslararası bir soruşturma komisyonu olması gerektiği üzerinde uzlaşmıştır (The Arbitrator, Ağustos 1906: 20-21). Nitekim Lahey Barış Konferansı sonunda da “ciddi bir anlaşmazlık veya ihtilaf durumunda, silahlara başvurmadan önce, taraflar, şartların izin verdiği ölçüde, bir veya daha fazla dost gücün dostane çözümlerine veya arabuluculuğuna başvurmayı kabul eder” ifadesine yer verilmiştir (Hague Peace Congress, 1907: 600). Bu madde ile arabuluculuğun, Birlik tarafından önerildiği gibi kurumsal hale gelmesi mümkün olmamıştır.

Birliğin Cenevre Konferansında (1912), Rusya grubu üyesi, M. Efremov *Devletler Arasında Arabuluculuk (Mediation between States)* başlıklı bir rapor sunmuştur. Efremov'un raporunda özel bir arabuluculuk otoritesi olarak *Uluslararası Arabuluculuk Enstitüsü* kurulması öngörülmüş ve bu kurumun teknik ve siyasi nitelikte olmayacağı belirtilmiştir. (Lange, 1939: 49-50). Bu öneri, konuyu 1906 Londra Konferansında gündeme taşıyan William Jennings Bryan'ın girişimiyle imzalanan anlaşmalarında gerçeklik kazanmıştır. Adını ABD Dış İşleri Bakanı William Jennings Bryan'dan alan anlaşmalar ile daimi soruşturma komisyonları kurulmuştur. Bu anlaşmalar ile taraflar, diplomatik

yöntemlerin çözüme konusunda başarısız olduğu tüm anlaşmazlıkların soruşturulmasını ve rapor için Daimi Uluslararası Komisyona havale edilmesini kabul etmiştir. Lahey Konvansiyonunda geçici olarak kurulan soruşturma komisyonlarına başvurmak isteğe bağlı tutulmuşken Bryan Anlaşmaları ile daimi Komisyona başvuru zorunlu hale getirilmiştir (The Bryan Peace Treaties, 1913: 823-826). Savaş sonrasında, Milletler Cemiyeti Sözleşmesinin 12. Maddesi ile tarafların uyuşmazlık konusunu tahkim veya yargı yolu ile birlikte Konsey tarafından soruşturmaya sunacakları kararlaştırılmıştır. Bu gelişme, Parlamentolararası Birliğin tahkim konusunda olduğu gibi arabuluculuk konusunda da ortaya çıkan kurumsallaşmaya katkısını göstermektedir.

1914 yılına dek Parlamentolararası Birlik, uluslararası anlaşmazlıkların barışçıl çözümü konusunda büyük ölçüde iyimser kalmıştır. 1903-1910 yılları arasında devletler arasında 100'den fazla tahkim anlaşması imzalanmıştır. 1913 yılında Daimi Tahkim Mahkemesine ev sahipliği yapmak üzere inşa edilen Barış Sarayı açılmıştır. Endişe verici uluslararası gelişmeler rağmen (1908 Bosna Hersek Krizi, 1911 İkinci Fas Krizi, 1911 İtalya-Türkiye Savaşı, 1912-1913 Balkan Savaşları) barış topluluklarına üyelik ve konferanslara katılımda düşüş meydana gelmemiş, aksine Parlamentolararası Birlik konferanslarına katılım artmıştır. Bu bağlamda, 1909-1914 arasında Birliğin temel amaçlarından biri 1907 Lahey Barış Anlaşmasının onaylanması ve kararlarının uygulanması olmuştur. Bunun yanı sıra 1915 veya 1916 yılında gerçekleştirilmesi öngörülen Üçüncü Barış Konferansı hazırlıkları yapılmış, 1910 Brüksel, 1912 Cenevre ve 1913 Lahey Konferanslarında bu konu üzerinde çalışılmıştır.

3.4.3. Silahsızlanma ve Silahların Sınırlandırılması

Kavramsal olarak silahlanma kontrolü ve silahların sınırlandırılması kavramlarını da içine alan silahsızlanma en basit tanımıyla egemen devletlerin veya devlet dışı birimlerin sahip olduğu silah kapasitelerinin azaltılması veya tamamen ortadan kaldırılması anlamına gelmektedir (Iriye, 2009: 282). Barışın sağlanması için bir strateji olarak silahsızlanma, büyük askeri birimlerin ve aşırı silahlanmanın, devletlerin bu birim ve silahları kullanma eğilimi arttırdığı

varsayımına dayanmaktadır. Bu varsayımına göre, askeri güç dış politikada belirleyici olduğunda karar vericiler uluslararası konuları askeri eylem üzerinden değerlendirmektedirler. Bu süreçte, silah üreticilerinin ve askeri elitlerin baskıları da etkili olmaktadır. Bununla birlikte bir devletin silahlanma kapasitesinin yüksek olması diğer ülkeleri de böyle bir eğilime yöneltmektedir. Bu şekilde karşılıklı bir askeri birikim ortaya çıkmaktadır (Cortright, 2008: 107).

Silahlanma yarışı, devletler arasındaki ilişkiyi dolayısıyla uluslararası sistemi istikrarsızlaştırdığı gibi kaynakların toplumun ihtiyaçlarına aktarılmasının önüne geçmekte ve siyasi ve toplumsal sorunları da beraberinde getirmektedir. Ancak silahsızlanmaya yönelik bu açıklama birçok eleştiri ile karşı karşıya kalmaktadır. Eleştiriler, silahsızlanma yaklaşımında nedenler ve etkilerinin, araçlar ve amaçların birbirine karışmasına yöneliktir. Bu görüşe göre, silahlanma politikası, savaşın doğrudan bir nedeni değildir; savaş olgusunun altında yatan istekleri, düşmanlıkları ve korkuları yansıtmaktadır. Barış siyasi bir sorundur ve bu sorunun çözümünde silahsızlanma etkili bir çözüm yönteminden ziyade iyi bir sonuç olarak düşünülmelidir (Claude, 1970: 126). Dolayısıyla silahsızlanma yalnız başına barışı garanti etmemektedir. Ancak barışa ilişkin diğer yaklaşımlarla birleştirildiğinde ve siyasi açıdan bir dünya örgütlenmesi çerçevesinde ele alındığında silahsızlanma anlamlı hale gelecektir.

Yukarıda özetlenen yaklaşım, 19. yüzyılın büyük bölümünde geçerli olmuştur. 19. yüzyılın son çeyreğine kadar barış, sivil toplumun büyük bir çoğunluğu tarafından temel olarak uluslararası hukukun kodifikasyonu ve tahkim çerçevesinde ele alınmıştır. Silahlanma yarışının hızlanmasıyla 19. yüzyılın sonundan itibaren bu çerçeveye silahsızlanma da eklenmiş ve barışa ilişkin diğer yaklaşımlar ile bileştirilmiştir. Silahsızlanma yönündeki eylemlilik, Birinci Dünya Savaşının ardından özellikle Avrupa ve ABD’de milyonlarca insanın desteklediği etkili kampanyalara dönüşmüştür. Birinci Dünya Savaşı öncesi silahsızlanma kampanyası iki savaş arası dönemde barış hareketlerinin temelini oluşturmuştur.

14. yüzyıldan itibaren hazırlanan barışa yönelik planlarda, silahsızlanma veya silahların sınırlandırılması konusuna hiç değinilmemiş veya barış sağlayacak yeni düzenin bir sonucu olarak değerlendirilerek ikincil bir önem verilmiştir. 18. yüzyılda silahlanmaya ilişkin bu yaklaşım değişmeye başlamıştır. Kant, devletler arası kalıcı barışın hazırlık maddelerinin üçüncüsünde, daimi orduların aşamalı olarak tamamen ortadan kaldırılması gerektiğini belirterek bunu barışın bir koşulu olarak yorumlamıştır. Bentham da benzer şekilde silahların sınırlandırılması gerektiğini belirtmişse de bunun gerçekleşmesi için tüm devletler arasında bir uzlaşının sağlanması gerektiğini eklemiştir. 19. yüzyılın başında silahların sınırlandırılması devletlerin gündemine girmiştir. İlk başarılı silahsızlanma anlaşmasının başında 1817 yılında ABD ve Britanya arasında imzalanan ve Büyük Göller üzerindeki İngiliz ve Amerikan deniz kuvvetlerinin sınırlandırılmasını sağlayan Rush-Bagot Anlaşması gelmektedir. 1815 yılında ABD ve Britanya arasındaki savaşın sonuna gelindiğinde, tarafların Büyük Göller bölgesinde bulunan deniz gücünün sınırlandırılması barışın önemli bir unsuru olarak görülmüştür. Ancak bölgeyi silahsızlandırma yönündeki görüşmeler ilk aşamada başarılı olamamıştır. 1817 yılında ABD'nin Britanya Bakanı Charles Bagot ve ABD Dış İşleri Bakanı Richard Rush arasında nota değişimi yoluyla anlaşmaya varılmıştır (Boutell, 1901: 331-334). Bu gelişmenin ardından silahlanmanın sınırlandırılması devletlerin gündeminde olmuştur. Ancak bu konu, büyük ölçüde devletlerin ekonomik olarak zorlanması nedeniyle gündeme alınmıştır. 19. yüzyılda sanayileşmenin ve silahlanmanın artması paralel ilerlemiştir. Bununla ilişkili olarak silah teknolojisinde büyük değişimler meydana gelmiştir. Bir yandan silahlar çeşitlenirken diğer yandan üretim hızlanmıştır. En önemli değişim ise devletlerin deniz gücünde ortaya çıkmıştır. Yüzyıl başındaki ahşap yelkenli gemilerin yerini zırhlı buhar gemileri ve nihayetinde dretnotlar almıştır. Bu durum, yüzyılın sonunda Britanya ve Almanya arasındaki dretnot rekabetini beraberinde getirmiş, bununla birlikte silahlanmanın ve rekabetin artması birçok ülkeyi ekonomik problemler ile karşı karşıya bırakmıştır. 1894 ve 1913 yılları arasında askeri harcamalar, Britanya'da %117.1, Fransa'da %91.5, Rusya'da %18.5, Almanya'da %158, Avusturya'da %160.4 artmıştır (Ferguson, 1998:

106). Savaşa hazırlıklı olmanın maliyetinin artması hükümet bütçeleri üzerinde büyük bir yük olmuştur. Bunun siyasi ve toplumsal etkileri ise hükümetlerin karşı karşıya kaldığı daha büyük bir problem haline gelmiştir. Silahlanmanın getirdiği ekonomik, siyasi ve toplumsal problemlere karşın devletlerin içinde bulunduğu ikilem, silahlanmanın sınırlandırılması yönündeki birçok girişimin sonuçsuz kalmasına neden olmuştur. Bu ikilem, bir yandan sözü edilen problemleri yaratmasına karşın askeri harcamaların bir devlet tarafından azaltılmasının diğer devletler benzer bir politika izlemediği sürece gerçekleşmemesidir. Bu ikilem nedeniyle silahsızlanma, 19. yüzyıldan bugüne tek taraflı bir karar olmamış ve her zaman diğer devletlerle iş birliğine ve/veya devlet üstü bir otoritenin bu yöndeki karar ve kurallarına bağlı olmuştur.

19. yüzyılda devletler silahsızlanma konusunda çok taraflı bir uzlaşmaya varmak için çeşitli girişimlerde bulunmuştur. Viyana Kongresinin ardından Rus Çarı I. Alexander silahlanma konulu bir plan hazırlamışsa da diğer ülkelerden destek alamamıştır. 1831 yılında Fransa Kralı Louis Philippe bir silahsızlanma konferansı çağrısı yapmış ve İngiltere, Avusturya, Rusya ve Prusya’da delegelerin katılımıyla söz konusu konferans Paris’te gerçekleştirilmiştir. İmzalanan protokolde taraflar, genel barışı güçlendirmek ve olağanüstü silahlanmanın insanlara dayatılan yükünü hafifletmek amacını belirterek Avrupa’nın mevcut durumunun incelenmesinden sonra, “Avrupa devletlerinin en büyük isteklerine, yani genel silahsızlanmaya” yönelik bir önlem alınmasının mümkün olduğu ifade edilmiştir. 1863 yılında III. Napolyon Avrupa devletlerini silahsızlanma konferansına davet etmiş ancak İtalya, İspanya, Yunanistan, İsveç ve İsviçre dışındaki ülkelerden olumlu yanıt alınamadığından plan iptal edilmiştir (Goldstein, 2003: 45). III. Napolyon söz konusu çağrısını iki kez yinelemiştir. Sonuncusunda, 1870 yılında İngiltere’nin arabuluculuğu ile Bismarck’a silahlarla ilgili bir sözleşme önermiştir. Aynı yılın Mart ayında Fransa, kıta üzerindeki asker sayısını, iyi niyet göstergesi olarak 100.000’den 90.000’e düşürmüştü de konferansa yönelik görüşmeler bir kez daha başarısız olmuştur.

1899 yılında Çar II. Nikolay'ın çağrısı üzerine gerçekleştirilen Birinci Lahey Barış Konferansı, yüzyıl içinde silahsızlanmaya yönelik çok taraflı bir uzlaşının gerçekleştirme potansiyelinin en yüksek olduğu ilk aşama olmuştur. Konferansa yönelik ilk çağrıda silahlanmanın ekonomik yüküne vurgu yapılmış ve silahsızlanmanın sağlanması yerine artan silahlanmanın önüne geçilmesine yönelik bir gündem belirtilmiştir. Ocak 1899'da yapılan ikinci çağrıda yer alan “mevcut etkin askeri ve deniz kuvvetlerinin ve ayrıca bunlarla ilgili askeri bütçelerin belirli bir süre boyunca artmamasını öngören bir anlayış ve gelecekte bu güçlerin ve bütçelerin azaltılmasının güvence altına alınabileceği araçların ön araştırması” ifadesiyle silahsızlanma gündemi ayrıntılandırılmıştır (Hull, 1908: 54).

Lahey Barış Konferansında silahların sınırlandırılması konusu, oluşturulan üç komisyonun ilki olan ve Beernaert'in başkanlık yaptığı komisyonda ele alınmıştır. Ancak konu Konferansın açılışından bir ay sonra tartışılmaya başlanmıştır. 23 Haziran'da Komisyon Başkanı Beernaert, Konferans Başkanı Baron de Staal'dan Rusya önergesini sunmasını talep etmiştir. De Staal konuşmasında, “barışın yükünün silahsızlanma yerine silahlanma ve harcamaların artan seyrinde bir sınırlandırma ile azaltılması ihtiyacını” dile getirmiş ve Rusya önergesinin teknik delegasyon tarafından sunulacağını eklemiştir (Hague Peace Congress, 1899: 301). Albay Gilinsky ve Yüzbaşı Schéine tarafından sunulan önergelerde belirli bir zaman diliminde birliklerin ve askeri bütçenin (kara ve deniz) sabit tutulması, barış zamanı askeri birlik sayısında anlaşmaya varılması gibi talepler sunulmuştur (Hague Peace Congress, 1899: 302). Ancak sömürgeler bu taleplerin dışında bırakılmıştır. Almanya adına Colonel von Schwarzhoff, bu konuda bir anlaşmaya varmanın zorluğundan bahsederek Alman halkının artan masraflar ve vergilerden olumsuz etkilenmediğine ve genel refah ile yaşam standardının yüksek olduğuna vurgu yapmıştır. Bu tartışmalar 21 Temmuz'a kadar devam etmiş ancak Konferans sonunda silahsızlanmanın sınırlandırılması konusunda herhangi bir karara varılamamıştır. Konferans sonunda, “dünya üzerinde ağır bir yük olan askeri giderlerin kısıtlanmasının, insanlığın maddi ve manevi refahının artması için son

derece arzu edilir olduğu görüşünde” uzlaşıldığı ve hükümetlerin “Konferansta yapılan teklifleri dikkate alarak, silahlı kuvvetlerin kara ve denizde sınırlandırılması ve savaş bütçeleri ile ilgili bir anlaşma olasılığını inceleyebileceği” ifade edilmiştir (Hague Peace Congress, 1889: 223). Silahların sınırlandırılmasına ilişkin herhangi bağlayıcı ve ayrıntılı bir plan ortaya koymayan bu sonuç, daha sonra Birinci Lahey Barış Konferansının bir bütün olarak başarısız olduğu yorumlarına neden olsa da o dönemde katılımcılar, Konferansta tahkim konusunda alınan kararları bir başarı olarak sunmuşlardır. İlerleyen yıllarda silahlanmanın artması çok taraflı bir uzlaşmayı bir zorunluluk haline getirmişse de İkinci Lahey Barış Konferansında konu çok daha dar bir kapsamda ele alınmıştır.

1907 yılında gerçekleştirilen İkinci Lahey Barış Konferansında silahlanma sorununun gündeme taşınması Rusya yerine Britanya tarafından gerçekleştirilmiştir. Britanya’nın Konferans açılışından önce ve sonra, konunun tartışmaya açılması yönündeki girişimleri, ABD, Fransa, İspanya ve İtalya tarafından desteklenmiştir. Ancak Almanya, Japonya, Avusturya ve Rusya bu tartışmaya dâhil olmayacaklarını bildirmişlerdir. Bu durumda, sekiz hafta boyunca silahsızlanmaya yönelik gündem dışı bir tartışma başlatılmamıştır. Britanya’nın konuya ilişkin tartışmayı başlatmasında Parlamentolararası Birlik ve diğer barış topluluklarının ajitasyonu etkili olmuş ve Britanya delegasyonunu harekete geçirmiştir. 17 Ağustos’ta Britanya delegesi Edward Fry, Birinci Lahey Barış Konferansı davetinde artan silahlanma ve sonuçlarının yer aldığını hatırlatarak bu tespitin halen güncelliğini koruduğunu belirtmiştir. Bu koşullarda, 1899 Konferansı tarafından kabul edilen kararın onaylamasını ve hükümetlerin bu soruna yönelik ciddi bir çalışma yürütmesini talep etmiştir. Fry’ın konuşmasının ardından Konferans Başkanı Nelidov, ABD Büyükelçisi Choate’nin ve bir İspanya delegesinin benzer talepleri içeren mektuplarını okumuştur. Daha sonra Nelidov, silahların sınırlandırılması konusunun, konferans çağrısına, olumlu sonuçlar yaratmayacağı ve daha önceki tartışmalara benzer tartışmalar oluşturacağı nedeniyle eklenmediğini açıklamış ve Fry’ın önergesini oylamaya sunmuştur (Hull, 1908: 69-75). Önerge oybirliğiyle kabul

edilmiştir. Böylece Lahey Barış Konferanslarında silahsızlanma veya silahlanmanın sınırlandırılması konusunda çok taraflı bir uzlaşa sağlanamamıştır.

Silahsızlanma ve silahların sınırlandırılması konusu, sivil toplumun da gündeminde olmuştur. 1849 Paris Kongresinden başlayarak barış hareketlerinin Evrensel Barış Kongrelerinin tümünde silahlanmanın azaltılmasına veya en azından silahsızlanma konusuna ilişkin çalışmalar yapılmasına yönelik kararlar alınmıştır. Ancak silahsızlanma uzun bir süre barışın temel aracı olarak değerlendirilmemiştir. Bu strateji, bizzat barış hareketlerinin önemli isimleri tarafından açıkla dile getirilmiştir. Barones Bertha von Suttner, silahsızlanmanın sınırlandırılmasının, yeni bir yasal düzen ve anlayışın oluşması ile mümkün olabileceği gerekçesiyle barış topluluklarının bu konuyu ele almaması gerektiğini belirtmiştir. (Cortright 2008:109). Fransız Temsilciler Meclisi Senatörü ve aynı zamanda Parlamentolararası Birlik üyesi d'Estournelles de Constant 1903 yılında silahsızlanmayı, “barış organizasyonunun son adımı” olarak tanımlamıştır. (Cortright 2008:109) Passy ise silahsızlanmanın uzun vadede amaçları olduğunu ancak bunu “talep edecek zamanın henüz gelmediğini” vurgulamıştır (Cooper, 1991: 117). Bu bağlamda silahsızlanma, uluslararası hukukun gelişiminin önceliğinde ikincil bir konu olmuştur. Uluslararası hukuk üzerinde çalışan kişi ve kurumlar da silahsızlanmayı benzer bir açıdan değerlendirmiştir. 1887 yılında Uluslararası Hukuk Enstitüsü başkanı Rolin-Jaequemyns Enstitüye, Avrupa devletlerinin askeri harcamalarının ve bunun nasıl ve ne ölçüde sınırlandırılabilceğinin uluslararası hukuk açısından incelenmesini önermişse de Enstitü üyelerinin çoğunluğu bunun sonuç vermeyeceğini, tartışmaya açılmasının gülünç olacağını belirtmiş ve önerinin geri çekilmesini talep etmiştir. Böylece konu tartışmaya dahi açılamamıştır.

Silahsızlanma yönündeki aktif kampanya, silahlanma ve militarizmin, uluslararası gelişmeler üzerindeki yansımalarının endişe verici bir seviyeye ulaşmasıyla 19. yüzyılın sonunda başlamış ve 20. yüzyılda, Birinci Dünya Savaşı öncesinde güçlenmiştir. Savaşın hemen öncesinde silahlanma, militarizm ve savaştan kar sağlayacak şirketlere yönelik eleştiriler artmış ve bunların önüne geçecek stratejiler geliştirilmiştir. Britanya ve Almanya arasındaki donanma

rekabetinin yanı sıra bu gelişmede, bütçede askeri harcamalara ayrılan payın artmasıyla farklı devletlerde özellikle sosyalist grupların silahsızlanma karşıtı kampanyaları ve Ivan Bloch gibi önemli isimlerin silahların yıkıcılığına yönelik çalışmaları etkili olmuştur. Silahlanmanın kontrol altına alınması gerektiğine ilişkin en güçlü çağrı Fransa’da Jean Jaurès, Francis de Pressensé, François Fournier ve Maurice Allard gibi radikal ve sosyalist parlamenterler tarafından yönetilen kampanya ile yapılmıştır. Fransız barış aktivistleri, Londra'daki Parlamentolararası Birliğin 1906 toplantısının gündemine silahlanmanın sınırlama konularının alınmasında önemli bir rol oynamışlardır (Cortright 2008:111).

Parlamentolararası Birliğin kurucu konferansında (1889), silahsızlanma konusu gündeme alınmasa da Konferansın kapanışında Jules Gaillard, diğer üyelerin de desteğiyle parlamenterlerin kendi meclislerinde eş zamanlı olarak silahsızlama önermeleri yönelik bir teklifte bulunmuştur. Georges Périn bu teklife, Fransa’nın tek taraflı silahsızlanmasını konu edindiği yanılısı nedeniyle karşı çıkmıştır. Üzerinde bir yanlış anlaşılma olan ve tartışılacak bir zaman kalmadığından açıklanamayan söz konusu teklif ile ilgili herhangi bir sonuca ulaştırılmamıştır. Konu Birliğin Lahey Konferansında (1894) bir kez daha gündeme gelmiş ve silahsızlanmanın konferans gündemine alınması iki farklı önerge ile talep edilmiştir. Bu önergelerin ilkinde, parlamenterlerin devletler arasında bir silahsızlanma kongresi yapılması konusunda hükümetler üzerinde baskı oluşturmaları; ikincisinde, devletlerin bir komisyon oluşturmaları ve bu komisyonun çalışmalarıyla silahlanmanın azaltılması teklif edilmiştir (The Arbitrator, Eylül, Ekim, Kasım 1894: 65). Ancak bu önergeler, üyeler arasında görüş ayrılığı yaratacağı, bir karar alınsa dahi kararın oy birliğiyle alınamayacağı gerekçesiyle Konferans gündemine alınmamıştır. Bu gelişme, ulusların haklarına ilişkin bir karar alınması talebinden sonra Birliğin gündemini genişletmeye yönelik ikinci girişimi yansıtmaktadır. Üyeler arasında barışı tahkimle özdeşleştiren grupların yanı sıra barış tanımını adalet ve hakları içerecek şekilde genişleten ve silahsızlanmayı da barışın sağlanmasında bir araç olarak gören grupların yer aldığını göstermektedir. Ancak bir bütün olarak görüş

ayrılıklarının kamuoyuna, basına ve hükümetlere yansımaması için çaba harcandığından tahkim uzun bir süre Birliğin tek hedefi olarak lanse edilmiştir.

Birliğin Viyana Konferansında (1903) İngiliz parlamenter John Brunner, Lahey Konferansının (1899) ardından silahlanmanın yükü gittikçe arttığı için Birliğin bu konu üzerinde ikinci bir konferans düzenlenmesi gerektiği görüşünü ifade etmesine yönelik bir önerge sunmuştur. Bu önerge, Britanya grubunun diğer üyelerinden Edmund Robertson, Stanhope, Lough ve Snape tarafından desteklenmiştir. İtalya grubu üyesi Ciccotti ise İtalya Sosyalist Partisinin tüm Avrupa devletlerinin silahsızlanması ilkesini aktif bir şekilde savunduğu için parlamentoda bu ilkeyi savunmasına gerek olmadığını belirtmiştir (The Abitrator, Ekim 1903: 127). Çoğunluğun desteğini alan silahsızlanma önergesi kabul edilmiştir. Bir sonraki yıl gerçekleştirilen St. Louis Konferansı'nın ardından ABD Başkanı Roosevelt ile yapılan görüşmede Gobat, "Lahey Konferansları ulusları hileli yanılgıların sonucu olarak ortaya çıkan ezici yüklerden kurtarmalı" cümlesiyle silahlanma yarışına referans vermiştir. Kamuoyunun temsilcilerinden oluşan ve amacını açık bir biçimde barışın sağlanması olarak belirten Birlik, silahsızlanma veya silahlanmanın azaltılması konusunda insanlar üzerinde oluşturduğu finansal yük bağlamında bir yaklaşım geliştirmiştir.

1906 Londra Konferansı ile silahsızlanma yaklaşımı daha açık bir biçimde ortaya konmuştur. Daha önceki konferanslarda belirli üyeler tarafından gündeme taşınan ve yüzeysel bir şekilde tartışılan silahsızlanma konusuna Londra Konferansında büyük bir önem verilmiştir. Baron d'Estournelles, silahsızlanma konusunda kamuoyunun önemini, ülkelerin silahsızlanmaya ilişkin tutumlarını, silahlanmanın ekonomik ve toplumsal etkilerini (iflas ve isyan olarak nitelendirerek) sunduğu konuşmasında "silahlanma ve askeri harcamaların sınırlandırılmasının makul bir eylem, istisnasız tüm ülkelerin hükümetleri için vatansever bir öngörü eylemi olduğundan eminiz... Bizim rolümüz kamuoyu oluşturmak ya da daha ziyade aynı görüşlere sahip olduklarını ve hükümetlerin bu fikre uymaları gerektiğini tüm halklara açıklamaktır" ifadelerine yer vermiştir (Interparliamentary Union, 1906: 143).

D'Estournelles'in raporunun ardından ulusal gruplar tarafından özellikle bütçe görüşmeleri sırasında silahlanma sorununun gündeme getirilmesi talep edilmiştir. 1910 Brüksel Konferansında, 1912 Cenevre Konferansında sunulmak üzere silahlanma sorunu üzerine rapor hazırlamakla görevli bir komite kurulmuştur. Komite adına bu rapor d'Estournelles tarafından hazırlanmış ve Cenevre Konferansında sunulmuştur. Raporda, “silahlanmalardaki rekabetin, sosyal barış üzerinde çok rahatsız edici bir etkisi olabilecek en ciddi ekonomik krizi meydana getirebileceği” ve bu sebeple “rekabetin sona erdirilmesinin koşullarının hükümetler tarafından acilen tartışılmasının hükümetlerin görevi olduğu” ifade edilmiştir. Bu rapora istinaden Konferans, “artan askeri ve deniz harcamalarındaki artışın evrensel olarak kabul edilemez olduğu düşünüldüğünde, silahların sınırlandırılması sorununun Lahey'deki bir sonraki konferans programına dâhil edilmesi yönündeki resmi dileğini” dile getirmiş ve “Parlamentolararası Birliğe ait her grubun, bu kararı gecikmeksizin, kendi ülkesinin hükümeti önüne koymasını” talep etmiştir (Interparliamentary Union, 1937: 65).

1906-1912 yılları arasında Birlik, silahlanma sorununa ilişkin açık bir yaklaşım sunmuş ve silahlanmayı savaşa yol açacak bir neden olarak değerlendirmişse de tahkim konusunda olduğu gibi kapsamlı bir değerlendirme yapmamıştır. Birliğin Lahey Konferansında (1913), Bavyera Meclisi üyesi Ludwig Quidde, *Silah Sınırlama Anlaşması için Model Proje* başlığıyla askeri harcamaların sınırlandırılmasına yönelik teknik bir uluslararası anlaşma taslağı sunmuştur. Bu taslakta, uluslararası sistemde bir ulusun kendini koruma hakkı ve böylece bir ulusun kendi savunma ihtiyaçlarını belirleme hakkı tanımlanmıştır. Ülkelerin beş yıl gibi bir süre için yeni harcamalar getirmemeyi kabul etmeleri, bununla birlikte beklenmedik ihtiyaçları karşılamak için harcamalarda yüzde beş artış üzerinde anlaşabilecekleri belirtilmiştir. 1914 yılına gelindiğinde ise bu taslak üzerine çalışacak ikinci bir komite kurulması kararlaştırılmıştır. Komite çalışmalarına temel oluşturması için Hans Wehberg tarafından tüm silahsızlanma taslaklarını kapsayan bir çalışma hazırlanmıştır. Ancak Wehberg'in çalışması üzerinden silahsızlanma konusunu araştırarak

komitenin görevi de konuyu teknik boyutlarıyla ele almak olmuş ve siyasi problemler bu kapsamda tartışılmamıştır. Komitenin raporu, Temmuz 1914'te hazır olsa da savaşın başlaması Komite toplantısını olanaksız kılmıştır (Lange, 1939: 61-67).

1913 Konsey toplantısında, Balkan savaşlarının bölgesel düzeyde kalması ile eşit şekilde Almanya ve Britanya donanmalarının, donanma silahlarına ilişkin deklarasyonlarından memnuniyet duyduğu belirtilmiştir. Bu deklarasyonların sonuçlarına fazla değer biçilmeden, içlerinde Birlik tarafından tekrarlanan ilkelerin bulunması silahların sınırlandırılmasına yönelik ilk adım olarak değerlendirilmiştir (Interparliamentary Union, 1937: 65). Bu anlamda Birlik, Almanya ve Britanya'nın deklarasyonlarından duyduğu memnuniyeti ifade ederken bir yandan da bu konuya temkinli yaklaşmıştır. Bunun dışında, Birinci Dünya Savaşının hemen öncesinde hava savaşının yasaklanması konusunda bir çalışma gerçekleştirilmiştir. Birlik Başkanı Beernaert'in hazırladığı rapor üzerine Cenevre Konferansında, 1914 Stockholm Konferansına yeni bir taslak sunması için özel bir komite kurulması kararı alınmıştır. 1914 Stockholm Konferansı için yapılan hazırlıkta ise uçaklardan patlayıcıların atılmasını yasaklayan 1899 bildirgesinin oybirliğiyle yenilenmesi ve uçak kullanımını keşif ve soruşturma operasyonlarıyla ve sağlık hizmetleriyle sınırlayan savaş düzenlemelerinin hazırlanması talepleri ifade edilmiştir (Interparliamentary Union, 1937: 67).

Parlamentolararası Birliğin erken dönemlerinde barışın sağlanması yönündeki bir araç olarak silahsızlanma ve silahların sınırlandırılması konusu gündemin üst sıralarında yer almamıştır. Uluslararası gelişmelerin etkisiyle bu yöndeki çalışmalar 20. yüzyılın ilk yıllarında ağırlık kazanmış, Birinci Dünya Savaşı'nın öncesindeki yıllarda ise temel gündem maddelerinden biri haline gelmiştir.

3.4.4. Tarafsızlık

Uluslararası hukuk bağlamında 19. yüzyılda gelişen uyuşmazlıkların çözümünde kullanılan yargısal ve siyasi çözümlerin yanı sıra bu dönemde

uluslararası ilişkilerin önemli bir ilkesi olarak işlev gören bir diğer kavram tarafsızlıktır. Tarafsızlık, uluslararasılık ve barış hareketlerinin yükselişinde de önemli bir rol oynamıştır. Uluslararası hukukun gelişimi, egemenlik ve bağımsızlığın garantisi bağlamında küçük devletler tarafından desteklenmiştir.

Savaş zamanında resmi ve uluslararası olarak tanınmış bir biçimde, savaşın tarafı olmamak olarak tarafsızlık modern bir kavram değildir. Savaşlar ile birlikte daima, savaş süresince bu savaşa dâhil olmayan birimler de var olmuştur. Bununla birlikte Müller (2019: 4), 1500 yılını, tarafsızlığın gelişiminde bir kırılma noktası olarak değerlendirmektedir. 1500 yılından sonra Avrupa egemen devletinin ve Vestfalyan uluslararası sistemin yükselişi ile Kolomb ve Macellan sonrasında kara ve uluslararası suların bölünmesi etkili olmuştur. Vestfalya Barışı ile Viyana Kongresi arasında geçen dönemde denizlerde tarafsızlık ilkesi sıklıkla kullanılmıştır. 19. yüzyılda, denizlerde tarafsızlık ve uluslararası hukukun parçası olarak tarafsızlık ilkeleri modern ve siyasi bir kavram olarak birleşmiştir. Tarafsızlığın siyasi bir kavram olarak uluslararası ilişkilerin belirleyici bir ilkesi haline gelmesi sürecinde tarafsızlığın ve tarafsız devletlerin haklarının kabul edilmesi önemli bir rol oynamıştır. Bu anlamda, 1814-1914 yılları arası dönem ise “tarafsızlığın altın çağı” olmuştur (Müller, 2019).

19. yüzyılda devletlerin tarafsızlık formları; kalıcı ve garanti edilmiş, uzun vadeli gönüllü ve tadasüfi tarafsızlık olarak sınıflandırılabilir (Abbenhuis, 2014: 328). Belçika ve İsviçre gibi ülkeler kendilerine büyük güçler tarafından tanımlanan kalıcı ve garanti edilmiş tarafsızlık statüsüne sahip olmuştur. Buna karşılık, Hollanda, ABD ve Danimarka gibi uzun vadeli gönüllü tarafsız ülkeler, uzun vadeli bir dış politika pozisyonu olarak tarafsızlığı benimsemiş ve dünya olayları açısından uygun şekilde tarafsız davranmayı amaçlamıştır. Tesadüfi tarafsızlık, 19. yüzyılda en yaygın kullanılan statü olmuştur. Bu tarafsızlık formunu uygulayan ülkeler, belirli bir çatışmanın başlangıcında tarafsızlığı benimsemeyi seçmiş ve tarafsızlıkları çatışma sonuna kadar devam etmiştir.

Uluslararası ilişkilerinin istikrarı büyük devletler tarafından kalıcı ve garanti edilmiş tarafsızlık formunda görülmüştür. 1815 yılında Viyana Kongresi ile İsviçre Kantonları kalıcı olarak tarafsız hale getirilmişlerdir. 1848 yılından itibaren ise kalıcı tarafsızlık, uzun bir süre İsviçre'nin uluslararası pozisyonunu belirleyecek bir özellik haline gelmiştir. Belçika ve ABD gibi diğer uzun dönemli tarafsız ülkelerin aksine İsviçre bu özelliğini günümüze kadar korumuştur. Bu özellik aynı zamanda İsviçre ulusal kimliğinin parçası haline gelmiştir. 1831 yılında Büyük Britanya, Avusturya, Belçika, Fransa, Prusya ve Rusya tarafından imzalanan Londra Antlaşması ile Belçika'nın bağımsızlığı ve kalıcı tarafsızlığı tanınmıştır. 1867 yılında Londra'da toplanan konferans sonrasında ise Lüksemburg'un tarafsızlığı tanınmış ve kolektif olarak garanti altına alınmıştır ancak aynı konferansta Lüksemburg'un polis gücü dışında silahlı güçleri yasaklanmış ve böylece Belçika ve İsviçre örneklerinde olduğu gibi tarafsızlığını koruyacak araçlardan yoksun bırakılmıştır. 1884-1885 Berlin Konferansında ise Kongo Özgür Devleti'nin bağımsızlığı ile birlikte tarafsızlığı tanınmıştır (Oppenheim, 1905: 146-147).

Oppenheim, bu dönemde devletlerin tarafsız olma talebini, güçsüz olmaları nedeniyle uluslararası siyasette aktif bir rol almamayı tercih etmeleri ve kendilerini refah sağlayacak barışçıl gelişmelere adanmaları ile ilişkilendirmiştir. Büyük devletlerin bu ülkelere tarafsızlık statüsünü vermesinin nedeninin ise mevcut duruma göre değişebileceğini ancak bunun temel sebebin Avrupa güç dengesinin korunması olduğunu belirtmiştir (Oppenheim, 1905: 140-141). Büyük devletler uluslararası ilişkilerde istikrarın sağlanması amacıyla tarafsızlık statüsünü kullanılırken diğer yandan bu statü uluslararası hukuk bağlamında düzenlenmiştir.³⁶ Bu gelişmede, 1889 ve 1907 Lahey Barış Konferanslarının önemli bir rolü bulunmaktadır. Bu gelişimin bir başka boyutunu ise tarafsızlığın sivil toplumda barışı savunanların önemli bir argümanı haline gelmesi

³⁶ Birinci Dünya Savaşı öncesinde tarafsızlık birçok hukukçu tarafından ayrıntılı bir biçimde ele alınmış ve uluslararası ilişkilerde barışa katkısı bağlamında değerlendirilmiştir. Bu isimlerin başında, tümü Birinci Dünya Savaşı öncesinde Nobel Barış Ödülü kazanan ve 1889 ve 1907 Lahey Barış Konferansları ile uluslararası hukuk organizasyonlarına önemli katkılarda bulunan bu Oppenheim, Louis Renault, Leon Bourgeois, Walther Schücking ve Heinrich Lammasch gelmektedir.

oluşturmaktadır. Günümüzde tarafsızlık ve barış hareketleri arasındaki ilişki çelişkili görünse de 19. yüzyılda barış hareketlerinin tarafsızlığı savunması oldukça yaygın olmuştur. Barış için mücadele eden kişi ve gruplar, tarafsızlığı, savaşı engellemek ya da kontrol altına almak için en etkin araçlardan biri olarak değerlendirmiştir.

Tarafsızlık, Birinci Lahey Barış Konferansında doğrudan gündeme alınmamış, ancak savaşın yürütülmesine ilişkin sözleşmede tarafsız devletlerin görevleri tanımlanmıştır. Sözleşme, savaşın taraflarından birinin herhangi bir nedenle bir tarafsız bölge veya sularına girmesi durumunda tarafsızlık durumuna değinmiştir. İsveç-Norveç heyeti, İsveç-Norveç'in Belçika ve İsviçre örneğini takip edip etmeyeceği ve pratikte İskandinav yarımadasının tarafsızlığı hakkında uluslararası bir onay isteyip istemeyeceği sorusunu tartışmış ancak bu tartışma Lahey'deki gündeme alınmamıştır. 1907 tarihli İkinci Lahey Barış Konferansı, ekonomik konulara (savaştan kaynaklanan hasar ve kayıplar gibi) ve denizcilik konularına (savaşta tarafsız ve savaşan ticaret gemilerinin durumu ve benzerleri) odaklanarak 14 savaş sözleşmesini belirlemiştir. Belgede, karada savaşta ve denizde tarafsızların hakları ve görevleri hakkında iki özel sözleşme yer almıştır. 1907 sözleşmelerinin tarafsızlık açısından iki önemli sonuç vardır. İlk olarak, belge tarafsızlığını savunmanın tarafsız devletin görevi olduğunu belirtmiştir. Bu şekilde tarafsız devletin tarafsızlığını koruyacak kadar güçlü bir orduya sahip olması gereği açıkça ortaya koyulmuştur. Tarafsızlığın güvenilirliği, devletin tarafsızlığını savunma yeteneğine bağlı olmuş ve silahsızlanma seçeneği ortadan kalkmıştır. İkinci sonuç, tarafsızlığın yasal statüsü ile ilgilidir. Lahey sözleşmeleri ile tarihte ilk kez tarafsız devletlerin görev ve hakları uluslararası hukukta belirlenmiştir (Müller, 2019: 130).

Tarafsızlık, barış hareketleri tarafından da desteklenmiştir. Richard Cobden'ın 1840'lı yıllarda savaşın alternatifi olarak tarafsızlık ve müdahale etmeme ilkelerini işaret etmesinin ardından, Britanya barış toplulukları tarafsızlığı desteklemiştir. Bunun ardındaki düşünce, tüm ülkelerin tarafsız olması durumunda savaşın ortadan kalkacağıdır. 1859 yılında, İngiliz Barış

Derneğin yıllık toplantısında İngiliz tarafsızlığının gerekli olduğu yönünde bir karar alınmıştır. Norman Angell'ın *İngiliz Tarafsızlık Birliği*, Birinci Dünya Savaşı arifesinde benzer bir düşünceyi tekrarlamıştır. Eylül 1914'te *İrlanda Tarafsızlık Birliği* de aynı temel önermeyi savunmuştur. Benzer şekilde, 1895'te Stockholm'de düzenlenen İskandinav Barış Kongresi, İskandinav barış hareketinin gündeminin merkezi bir bileşeni olarak tarafsızlığı onaylamıştır. Bu gelişmede, Belçikalı Descamps'ın tarafsızlık anlayışından ve yüzyıl boyunca İsviçre ve Belçika'nın kalıcı tarafsızlığının başarılarından ilham alınmıştır.

Bu dönemde, birçok kişi ve grubun tarafsızlığı barışın bir aracı olarak görmesinde tarafsızlığın taşıdığı uluslararası değer büyük bir önemi olmuştur. Tarafsız devletlerin savaş ve barış döneminde, devletler arasındaki uyuşmazlıkların, dostane çözüm, arabuluculuk ve tahkim ile sonuçlanmasına katkıda bulunma potansiyeli ön plana çıkarılmıştır. Bunun yanı sıra bu devletler, Lahey Barış Konferansları (Lahey), Kızılhaç (Cenevre), Nobel Enstitüsü (Stockholm ve Oslo), Daimi Tahkim Mahkemesi (Lahey) gibi birçok uluslararası konferansa, organizasyona ve bu organizasyonların idari birimlerine ev sahipliği yapmıştır. Aynı zamanda finansal ve ticari faaliyetlerin transit bölgesi olarak diğer ülkelere sundukları hizmetler ile ekonomik karşılıklı bağımlılığı güçlendirmişlerdir. Norman Angell (1910), Norveç, Danimarka, İsviçre ve Belçika'nın güçlü ulusal ekonomileri olan küçük devletlerin uluslararası ekonomide gelişmiş olmaları için büyük askeri güce ihtiyacı olmadığını gösterdiğini ve bunu tarafsızlıkları ile sağladığını ifade etmiştir. Tarafsızlık, Avrupa siyasetini etkilediği gibi söz konusu ülkelerin kendi kimliklerini de önemli ölçüde etkilemiştir. İskandinav ülkelerinde, Belçika, Lüksemburg, Hollanda ve İsviçre'de tarafsızlık, uluslararası sistemdeki rollerini tanımlamak için kullanılan bir duruş halini almıştır. Tarafsızlığa ilişkin olumlu görüş, Brüksel, Lahey, Cenevre ve Bern gibi tarafsız şehirlerin uluslararası konferanslar için kozmopolit buluşma noktalarına ve uluslararası kurumların ve işletmelerin genel merkezlerine dönüştürülmesi ile güçlendirilmiştir (Müller, 2019: 133).

İskandinav ülkelerinde barış hareketleri, Kuzey Avrupa'nın kalıcı tarafsızlığının sağlanması yönünde çaba göstermiştir. 1882 yılında Danimarka barış hareketinin başlangıcı niteliğindeki *Danimarka'nın Tarafsızlığı Derneği* Bajer tarafından kurulmuştur. Klas P. Arnoldson tarafından kurulan *İsveç Barış Topluluğunun* oluşumunda da tarafsızlık etkili olmuştur. 1907 yılının ardından Parlamentolararası Birliğin Danimarka, İsveç ve Norveç delegasyonları benzer nitelikte bölgesel konulara odaklanmak üzere parlamentolar arası bir dernek kurmuştur. Bu dönemde Bajer'in tarafsız İskandinav topluluğu düşüncesi bir Avrupa savaşının parçası olmak istemeyen kişi ve gruplar tarafından desteklenmiştir. Ancak İskandinav barış aktivistleri diğer ülkeler tarafından saygı ile karşılanacak ve bölgesel tarafsızlığı sağlayacak bir yöntem geliştirememişlerdir (Cooper, 1991: 74). 1890'lı yılların sonunda, Edouard Descamps ve Fredrik Bajer, *pacte de pacigerance* isimli bir proje ile savaşa taraf olmayan ülkelerin silahsızlandırılmış tarafsız alan olarak kabul edilmelerini önermişlerdir. Lahey Konferansının ardında Bajer, bir tarafsız ülkeler birliğinin kurulmasını teklif etmiştir. Savaşı ulusal politikalarının bir aracı olarak görmeyen ülkelerin, Lahey mekanizmaları yoluyla dostane çözüm sunabileceği ve tahkim mahkemesinde görev alabilecekleri ileri sürülmüştür. Ancak bu plan diğer barış aktivistleri tarafından dahi kuşku ile karşılanmıştır. Bu sebeple ulusötesi barış hareketi bir bütün olarak bu konuda organize olamamıştır. Ancak 1911 ve 1913 yılları arasında Danimarka, İsveç ve Norveç kendi parlamentolararası toplantılarını yürütmüştür. Bu toplantılardan birinde Bajer, İskandinavya tarafsızlığının sağlanmasına ilişkin bir önerge sunmuştur. Yapılan oylamada, bu önergeyi üzerinde ileri çalışmalar yürütmek üzere bir komiteye yönlendirme kararı almıştır (Cooper, 1991: 118- 119).

Parlamentolararası Birlik konferanslarında tarafsızlığın ele alınması 1896 yılında gerçekleştirilen Budapeşte Konferansında (1896), Macaristan delegesi Karl Hieronymi tarafından sunulan önerge ile başlamış ve bu önerge ile Büro bu konuda çalışma yapmaya davet edilmiştir. Bu çalışmalar kapsamında ilerleyen yıllarda tarafsızlık, savaş döneminde tarafsız devletlerin hak ve ödevlerine ağırlık verecek şekilde değerlendirilmiştir. Örneğin 1904 St. Louis

Konferansında tarafsız devletlerin ticari haklarının korunması için savaş yasalarına ilişkin sözleşmelerin tehlikeleri önleyecek şekilde revize edilme arzusu dile getirilmiştir (The Advocate of Peace, Ekim 1904: 190). Ancak bu kararın alınması konusunda önemli bir görüş ayrılığı oluşmuştur. Karara itirazlar, Birliğin savaşın kaldırılması yerine savaşı düzenleyecek taleplerde bulunmaması gerektiği yönünde oluşmuştur. Bu tartışma, neredeyse tüm kararlarını oybirliği ile alan Birliğin politikasını olumsuz etkilediğinden söz konusu karar geri çekilmiştir. İlerleyen yıllarda, özellikle savaştan kısa bir süre önce, tarafsızlık, yoğunluklu olarak savaş döneminde tarafsız ülkelerin hak ve ödevleri bağlamında ele alınmaya devam etmiştir.

1913 Lahey Konferansında (1913), Merkez Komiteden, komite tarafından Hollandalı grup adına M. Van Houten ve tarafsızlık komitesi tarafından sunulan teklif ve taslakların koordinasyonunu incelemesi ve bir sonraki konferans için rapor hazırlanması talep edilmiştir (Interparliamentary Union, 1937: 57). 1914 yılında gerçekleştirilmesi planlanan Stockholm Konferansı için hazırlanan taslakta, Üçüncü Lahey Konferansı tarafından dikkate alınmak üzere İkinci Lahey Konferansında alınan tarafsızlık ve tarafsız ülkelerin hak ve ödevlerine ilişkin kararlarına ek kararlar hazırlanmıştır. Hazırlanan bu taslakta, herhangi bir silahlı çatışmada yer alacak güçlerin sayısının azaltılması ve kalıcı tarafsız devletlerin hak ve ödevlerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Buna göre; Konvansiyona taraf alan tüm ülkelerin tarafsızlığını ilan edebileceği, iki ya da daha fazla devletin bunu ortak bir deklarasyon ile yapabileceği, tarafsız devletlerin topraklarının ihlal edilemeyeceği, tarafsız devletlerin diplomatik ilişkilerini sürdürebileceği, bu devletlerin silahlı çatışmalara müdahil olmama zorunluluğu olduğu (saldırı veya tarafsızlığın ihlali durumları dışında), tarafsız devletler saldırıya uğradığında veya tarafsızlıkları ihlal edildiğinde konunun Tahkim Mahkemesinde görüşüleceği belirlenmiştir (Interparliamentary Union, 1937: 58-61).

Birlik bünyesinde, uluslararası anlaşmazlıkların barışçıl çözümü, tarafsızlık ve tarafsız devletlerin hak ve ödevleri ve silahsızlanma konularının yanı sıra savaş kuralları ve güncel sorunlarda da istisnai tartışmalar yapılmıştır.

Birlik temel olarak barışı konu edindiğinden savaş kuralları konusuna öncelik verilmemesi gibi bir eğilim olsa da İkinci Lahey Barış Konferansı sonrasında bu konuya ilişkin birtakım kararlar alınmıştır. 1909 yılında imzalanan Londra Deklerasyonunun onayı ve Uluslararası Ganimet Mahkemesinin işlevselleştirilmesi bunun ilk örneklerindendir. 1910 Brüksel Konferansında ele alınan bu konu, 1912 yılında gerçekleştirilen Konsey toplantısında ve Cenevre Konferansında da tartışılmıştır. 1913 Lahey Konferansında ise savaş borçlarının önlenmesi ile savaşın uluslararası kurallarının ihlali konularına ilişkin kararlar alınmış ve ikincisi için Stockholm Konferansında tartışılmak üzere detaylı bir rapor hazırlanmıştır.

Daha önce belirtildiği gibi Parlamentolararası Birlik güncel uluslararası gelişmelerle ilgili ortak bir tutum sergilemekten ve karar almaktan kaçınmıştır. Erken dönemde bunun istisnası Boxer Ayaklanmasıyla yönelik açıklama olmuştur. Ancak bunun, Avrupa dışında bir coğrafyada gerçekleşen ve Avrupa ülkelerini bölgeye müdahale amacıyla bir araya getiren bir gelişme olması önemlidir. Birliğin ulusal grupları arasındaki bir probleme ilk müdahalesi, 1911 yılında İtalya-Türkiye savaşına üzerine gerçekleşmiştir. Birinci Dünya Savaşı öncesinde bunun ikinci ve son örneği ise Balkan Savaşlarına verilen tepkidir. 1913 yılının Mart ayında gerçekleşen Konsey toplantısında Balkan Savaşının bölgesel nitelikte kalmasından duyulan memnuniyet dile getirilmiştir (Interparliamentary Union, 1937: 65).

3.5. Birinci Dünya Savaşı ve Parlamentolararası Birlik

Birinci Dünya Savaşı, birçok ulusötesi organizasyona derinden zarar vermiş ve birçoğunun faaliyetlerine son vermiştir. Birinci Dünya Savaşına kadar olan dönemde, İspanya-Amerika Savaşı, Güney Afrika Savaşı, Rus-Japon Savaşı, İtalya-Türkiye Savaşı ve Balkan Savaşlarında çalışmalarına devam etmiş olan Parlamentolararası Birliğin faaliyetleri de Birinci Dünya Savaşı ile birlikte kesintiye uğramıştır (Lange, 1932: 31). Bununla birlikte savaşın ardından Birlik çalışmalarına devam etmiş ve kendisi ile aynı dönemde oluşturulan birçok

hükümet dışı organizasyonun aksine mevcudiyetini günümüze kadar sürdürmüştür.

31 Temmuz 1914 tarihinde Almanya'nın savaş ilan etmesiyle Brüksel'de barış hareketlerinin önemli isimlerinin biraraya geldiği bir toplantı yapılmıştır. Toplantıya, Parlamentolararası Birlik Genel Sekreteri Lange, Uluslararası Barış Bürosu Başkanı La Fontaine, Alman Barış Topluluğu Başkanı Quidde gibi isimler ve Belçika, Hollanda, Britanya, Fransa, Almanya, İtalya ve ABD'den temsilciler katılmıştır. Avusturya-Macaristan temsil edilmemiştir. Toplantıda savaş dönemindeki strateji, çatışmaların sınırlandırılması ve sorunların barışçıl yönden çözümü için çaba sarfedilmesi şeklinde belirlenmiştir. Bu bağlamda, parlamentoların ve basının aktif olarak çalışması gerektiği belirtilmiştir. ABD Başkanı Wilson'a arabuluculuk çağrısı yapılmıştır. Bu stratejiler çerçevesinde bir deklarasyon hazırlanmış ve hükümetlere gönderilmesi planlanmıştır. Ancak savaş koşulları iletişim imkânlarını kısıtladığından bu plan gerçekleştirilememiştir (The Advocate of Peace, Kasım 1914: 236-237).

Birliğin savaşın başlamasıyla aktif bir eylemlilik göstermemesi üyelerinin eleştirisi ile karşılaşmasını beraberinde getirmiştir. Bunun yanı sıra, barış savunucularının büyük bir bölümünün ulusal savunmanın haklı olduğu gerekçesiyle savaşı desteklemeleri üyelerin birbirlerine yönelik eleştirilerini beraberinde getirmiştir. Savaş, Parlamentolararası Birlik faaliyetlerini sona erdirmemişse de savaşa ilişkin tutumlar üyeler arasındaki uyumu belirli bir süre için ortadan kaldırmıştır. Bu uyumun kaynağı, kuruluşundan itibaren uzun yıllar boyunca, Birlik toplantılarında uluslararası gelişmelerin gündeme alınmaması ve üyeler arasındaki potansiyel tartışmaların önlenmesi olmuştur. Ancak Birinci Dünya Savaşı, Birlik üyeleri arasında uluslararası siyasetin tartışılmasını kaçınılmaz hale getirmiştir. Hatta savaş, barış hareketinin öncü isimleri olan Birlik üyelerini karşı karşıya getirmiştir. Paris Barış Konferansı sırasında resmi olmayan bir toplantıda bir araya gelen d'Estournelles ile karşılaşan Apponyi aralarında yaşanan soruna otobiyografisinde yer vermiştir. Bu karşılaşmada D'Estournelles, savaşın Apponyi ve onun gibi kişiler tarafından çıktığını söylemiştir (Apponyi, 1935: 284-285). Savaş sonrasında, en şiddetli eleştiri

okları, uzun yıllar barışı savunan ancak ulusal mücadelelerine destek veren kişilere çevrilmiştir. D'Estournelles, Apponyi'yi bu çerçevede eleştirmiştir. Aralarındaki ilişki, savaş sonrasında gerçekleşen ilk Konsey toplantısında düzelmiştir. Bu dönemde d'Estournelles, Apponyi ile birlikte Belçika'nın tarafsızlığının ve Lahey Sözleşmelerinin ihlali konusunda müdahale etmeme politikası benimseyen Uluslararası Barış Bürosu ve Parlamentolararası Birliği de eleştirmiştir (Tison, 2015: 31). Bu eleştirilere karşı Birlik üyelerinin bir bölümü kendilerinin sorumluluğunu reddetmiştir. Bartholdt, savaşın ikinci yılında “düşmanlıkların ve kan dökülmesinin durdurulmasını arzu ettiklerini” ancak asıl amaçlarının savaşı önlemek olduğunu belirtmiştir. Bu sözlerine, “savaş bir kez başladığında ona müdahale edemeyeceklerini” de eklemiştir (The Advocate of Peace, Ocak 1915: 14).

Tüm bu eleştirilere ve görüş ayrılıklarına karşın, Birinci Dünya Savaşının ardından Birliğin dağılmamasında, savaşın hemen öncesindeki yıllarda merkezi idareyi güçlendirecek şekilde yeniden yapılanması etkili olmuştur. Lange'nin Genel Sekreterliğinde Birlik, savaş süresince iki önemli amaç belirlemiştir. Bunlardan ilki, kriz boyunca Birliğin farklı idari yapılarının korunması ve savaş sonrasındaki eylemlerinin devam etmesi için bir gündem belirlenmesidir. Bu amaçla ilk olarak Parlamentolararası Büronun merkezi tarafsız bir ülke olan Norveç'e taşınmış ve 1920 yılına dek burada kalmıştır. Bununla birlikte tarafsız ülkelerde ve ABD, Britanya ve Kanada'da ulusal grupların düzenli toplantıları devam etmiştir. Savaş ulus-devlet sınırlarını aşan ve fiziksel katılım gereken faaliyetleri sona erdirmişse de bu dönemdeki yayınlar, mektuplar ve ulusal toplantılar Birliğin sona ermemesi için sürdürülmüştür. İkinci amaç, savaş sonrasında adil ve kalıcı bir barışın sağlanması için Birliğin ilkeleri ile uyumlu kişi ve grupların Birliğin yanında olacak şekilde mobilize edilmesi olmuştur (Lange, 1932: 32). Bu amaçla kamuoyuna ulaşması için birden çok dilde çeşitli pamflet ve kitaplar hazırlanmıştır. Bunlar arasında 1917 yılında bizzat Lange tarafından hazırlanan *The Condition of a Lasting Peace: A Statement of the Work of the Union* yer almaktadır.

Savaş sona erdiğinde Parlamentolararası Birliğin tahkim yoluyla barışın sağlanması projesine olan inaç sarsılmıştır. Savaşın taraflarının bilinçli olarak uluslararası anlaşmaları ihlal etmesiyle uluslararası hukukun sınırları ortaya konmuştur. Bununla birlikte parlamenterler, Lahey Konferanslarının önemini savunmaya devam ederek tüm üyelerin yasal eşitliğine dayalı olarak Milletler Cemiyetinin kurulması için çaba göstermişlerdir. Bu çerçevede savaş sonrası barışçıl bir uluslararası düzenin kurulacağı konusunda iyimser olunmuştur. Parlamentolararası Birlik üyeleri açısından, Milletler Cemiyetinin oluşturulması Birinci Dünya Savaşı'nın en önemli sonucu olarak karşılanmıştır. Savaşın son aşamalarında, bir tür uluslarüstü kurumun oluşturulacağı anlaşıldığında, Parlamentolararası Birliğin bu kurumsal çerçevede bir rol oynayacağı beklentisi oluşmuştur. İngiliz akademisyen ve diplomat Alfred Zimmern'in talebi üzerine, Birlik Genel Sekreteri Lange, bu organizasyonda bir meclisin nasıl oluşturulacağına dair rapor hazırlamıştır. Rapor resmi olarak İngiliz heyetine gönderilmiştir. Şubat 1919'da General Smuts tarafından Milletler Cemiyeti için oluşturulan taslak planın temelinde bu raporun bulunduğu iddia edilmektedir (Albers, 2012: 199).

Birinci Dünya Savaşının sona ermesiyle Birliğin karşı karşıya kaldığı en önemli sorulardan biri Milletler Cemiyeti'nin varlığında gerekli bir organizasyon olup olmadığı olmuştur. Çünkü Milletler Cemiyeti Sözleşmesinde işleyişin, bir Meclis ve Konsey aracılığıyla, sürekli bir Sekreteryaya ile yürütüleceği kararı alınmıştır. Sözleşme'nin 3. maddesine göre üye ülkelerin temsilcilerinden oluşan Meclisin, yıllık toplantılarında, Milletler Cemiyetinin eylem alanı ve dünya barışını etkileyen herhangi bir konu ile ilgilenmesi öngörülmüştür. Sözleşme'nin 11. maddesinde uluslararası barışı bozan veya barışın bağlı olduğu uluslar arasındaki iyi anlayışı tehdit eden ve uluslararası ilişkileri etkileyen her türlü durumun, her bir üye ülke temsilcisi tarafından Meclis veya Konseyin dikkatine sunulabileceği belirtilmiştir.

Birliğin 1919 yılında Cenevre'de gerçekleştirilen ilk Parlamentolararası Konsey toplantısında Millet Cemiyetine ilişkin görüş (Lange, 1932: 33);

"Dünya Savaşı'nın sona ermesinden bu yana ilk kez toplanan Parlamentolararası Konsey, Paris Sözleşmesi tarafından kurulan Milletler Cemiyeti'nin kuruluşunu derin bir memnuniyetle karşılar.

Milletler Cemiyeti'ni, görevi dünyayı, son zamanlarda Avrupa'yı harap eden savaş gibi bir savaşın tekrarlanmasından korumak ve halklar için faydalı olacak şekilde ilerici bir silahsızlanma sistemini sağlamaktır.

Yeni kurumda, Başkan Wilson gibi 'insanlığın tek umudunu' gören Konsey, Parlamentolararası Birliğin bundan böyle tüm çabasını Milletler Cemiyetinin konumunu güçlendirmeye ve demokratik gelişimi sağlamaya adayacağından emindir."

şeklinde ifade edilmiştir. Bu ifadeden anlaşılacağı üzere Birlik, Milletler Cemiyetinin kuruluşunu memnuniyetle karşılamıştır. Ancak Milletler Cemiyeti Meclisinin yapısı Birliğin varlığını devam ettirmesini gerektirmiştir. Milletler Cemiyeti Meclisi, bağlayıcı kararlar alan ve devletler üzerinde herhangi bir otoriteye sahip bir yapı olarak kurulmamıştır. Meclis kararlarının Konseyde üye devletler tarafından onaylanması ve iç hukuka aktarılması gerekmiştir. Bu süreçte Birliğin, kuruluş döneminde hükümetlere tahkim anlaşmaları ve Lahey kararlarının onayı için yaptığı baskıyı devam ettirebileceği düşünülmüştür. Bu anlamda Birlik, savaş sonrasında hükümetlerden bağımsız resmi olmayan statüsünü devam ettirme amacıyla olmuştur. Bu şekilde, Milletler Cemiyeti kurumları ve özellikle Meclis bünyesinde ulusal çıkarlar ön planda olduğunda Birlik evrensel çıkarları koruma misyonunu gerçekleştirebilecektir.

Savaş sonrasında Birliğin Amerikan grubu, Milletler Cemiyeti ile resmi bir ilişki kurulmasına karşı çıkmıştır. Ancak bu fikir La Fontaine ve Lange tarafından olduğu gibi Avrupalı ulusal gruplar tarafından da desteklenmemiştir. Özellikle Almanya grubu, Almanya'nın 1926 yılına dek Milletler Cemiyetinin dışında kalması nedeniyle Parlamentolararası Birliğin Milletler Cemiyetinin bir alt kurumu olmasına destek vermiştir. Bunun nedeni, Alman üyelerin Birliğin oluşturduğu forumda, Birinci Dünya Savaşının galip ülkeleri ile eşit seviyede temsil edilmesi olmuştur.

Birliğin uluslararası bir yasama organı olması yönündeki projeler, her ikisi de 1918'den sonra Birliğe katılmaya başlayan sağcı ve solcu politikacılar

tarafından da desteklenmiştir. Sağ polikacılar için Birlik, Polonya, Çekoslovakya veya Baltık Devletlerinde Almanca konuşan bölgelerden gelen delegelerin resmi olarak ulusal parlamentolarını temsil etmelerini mümkün kılması anlamında önemini korumuştur. Diğer yandan, savaş sonrasında bir dünya parlamentosunun oluşturulması için en gelişmiş tekliflerden biri Alman Sosyal Demokrat Eduard David tarafından sunulmuştur. Reformist bir sosyal demokrat olan David, bu planda Birliğin Milletler Cemiyetine aşamalı olarak katılmaya doğru gelişmesi gerektiğini savunmuştur. Dolayısıyla hükümetlerine doğrudan veya dolaylı olarak katılan sosyal demokrat partilerin savaştan hemen sonra Birliğe katılmaları şaşırtıcı değildir. Henri La Fontaine ve Eduard Bernstein gibi ılımlı sosyalistlerin temsil ettikleri akımlar, Birinci Dünya Savaşı ile birlikte birçok Avrupa sosyal demokrat partisinde üstünlük kazanmıştır. 1914 öncesinde herhangi bir Birlik konferansına katılmayan Bernstein, Lange'nin Alman sosyalistlerine yönelik daveti için iletişime geçtiği kişi olmuş ve 1918 sonrasında Birliğin Almanya grubunun aktif bir üyesi olmuştur. 1914 öncesinde Parlamentolararası Birlik faaliyetlerini eleştiren ve boykot eden İsveç, Alman, Fransız, İngiliz ve Belçikalı sosyalist partiler savaş sonrasında Birlik faaliyetlerine katılmıştır. Bu partiler, Birlik bünyesindeki çalışmalar ve Milletler Cemiyeti ile ilişkiler yoluyla politikalarını uluslararası düzeyde sürdürmeyi hedeflemiştir. Bu hedefler çerçevesinde, sosyal demokrat ve liberal uluslararasııcılar arasında anlaşmazlıkların yerini iş birliği almıştır (Albers, 2012: 206).

Parlamentolararası Birlik, Birinci Dünya Savaşından itibaren, demokrasiyi parlamenterlikle ilişkilendirmiş ve kendisini her ikisinin de savunucusu olarak tanımlamıştır. Savaşın sona ermesiyle yeni kurulan parlamenter sistemler bu düşünceyi güçlendirmiştir. Ancak bu olumlu gelişme uzun sürmemiştir. Demokratik olarak seçilen yasama organlarının yetkileri, halkın iradesinden daha yüksek bir meşruiyet iddia eden otoriter hükümetler tarafından hızla sınırlandırılmıştır. Parlamentoların güçlü kaldığı yerlerde dahi, sağda ve solda bu hükümet sisteminin eleştirileri güçlenmiş ve giderek daha sert bir hal almıştır. Bunun ardından parlamenter sistemlerin zayıflaması ve yarı

otoriter devletlerin otoriter devletler haline gelmesiyle bir dünya parlamentosuna yönelik beklentiler de zayıflamıştır. 1930'lu yıllardan itibaren Birlik üyelerinin bu yöndeki beklentileri ortadan kalktığı gibi oluşan geniş kamu desteği ve medya desteği de zayıflamıştır (Albers, 2012: 206). Bu dönemde, Birliğin önemi, devletle güçlü politik bağları ve Milletler Cemiyeti ile ideolojik bağları olan uluslararası bir sivil toplum kuruluşu olarak, ulusötesi tartışmalar dâhilinde korunmuştur.

İki savaş arası dönemde Birliğin faaliyetlerinin ideolojik tabanı genişlemiştir. Savaş öncesinde Birlik ile iletişimi sınırlı olan ılımlı sosyalistler ve muhafazakârlarla iletişim kurulmuştur. Bu bağlamda Birliğin savaş öncesi tarihi, barış konusunda diğer liberal topluluklarla geliştirilen yapıya bir örnek oluştururken, savaş sonrası tarihi, Birinci Dünya Savaşının yıkıcı sonuçları ile birlikte ulusötesi yönetimi güçlendirecek yeni bir potansiyel oluşturduğuna önemli bir örnektir. Başka bir açıdan Birlik, 19. yüzyıl ulusötesiciliği bağlamında yapılan bir çok organizasyonun aksine savaş sonrasında faaliyetlerine devam ederek ve yeni bir misyon belirleyerek savaş öncesi ve sonrası ulusötesiciliğinin devamlılığı açısından önemli bir örnektir. Son olarak, Birliğin savaş öncesinde tahkim, savaş sonrasında ise bir dünya parlamentosuna yönelik projeleri, savaşın barış yaklaşımını nasıl değiştirdiğini yansıtmaktadır. Savaş sonrasında, Birliğin mali kaynaklarının ve üye sayısının farklı siyasi görüşleri içerecek şekilde artması dünya parlamentosu fikrinin savaşın etkisiyle güç kazandığını göstermektedir. Savaş öncesinde mevcut sistemin hukuki yollar ile reforme edilerek barışın sağlanması yaklaşımının yerini, savaş sonrasında bireylerin barışın koruyucusu olarak değerlendirildiği ve barışın Milletler Cemiyeti meclisi yoluyla dolaylı olarak garanti alındığı katılımcı bir uluslararası siyaset anlayışı almıştır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BARIŞIN AKTÖRÜ OLARAK İKİNCİ ENTERNASYONAL

İkinci Enternasyonal, 1889 yılında uluslararası özerk sosyalist siyasi partiler ve sendika örgütleri tarafından kurulmuştur. 1889 ve 1900 yılları arasında kurumsallaşması tamamlanamasa da 1900 yılında Uluslararası Sosyalist Büronun bir koordinasyon organı olarak kurulmasıyla kalıcı ve kurumsal bir organizasyon haline gelmiştir. Anarşist üyelerin 1896'da dışarıda bırakılmasının ardından, İkinci Enternasyonal parlamenter siyasete yoğunlaşmış ve çizgisini Marksist doktrinde sabitlemiştir. Enternasyonal konuyu edinen önemli araştırmalar, içerideki tartışmalara -Alman sosyal demokratların, Fransız olasılıkçıların, anarşistlerin, revizyonistlerin, sendikaların birbirleri ile mücadelesi- ve Enternasyonalin ulusal sosyalist hareketler üzerindeki etkisine odaklanmıştır (Joll, 1956; Cole, 1963). Bu açıdan bakıldığında İkinci Enternasyonal tarihi, sosyalist hareketin dayanışma ve aynı zamanda uzlaşmasının tarihidir. Burada, diğer çalışmalardan farklı olarak İkinci Enternasyonal, kuruluşundan itibaren militarizm, emperyalizm ve savaş konuları edinmesi ve savaş öncesi dönemdeki bildirileriyle barış yönünde önemli bir eylemsellik sergileyen bir organizasyon olarak ele almaktadır. Bu kapsamda sözü edilen iç tartışmalara yer verilmekte ancak temel olarak Enternasyonalin savaş ve barış yaklaşımları değerlendirilmektedir.

4.1. Sosyalist Hareketler ve Birinci Enternasyonal

Birinci Dünya Savaşı öncesinde sosyalist hareketler, Avrupa'da liberal barış hareketleri ile birlikte barışın sağlanması yönünde önemli argümanlar oluşturmuştur. Sosyalist hareketlerin barış söylemi, özellikle sosyalizmin kitle partileri ile temsilinin yoğunlaştığı dönemde ve daha sonra İkinci Enternasyonalin kurulması ile birlikte gelişmiştir. Bununla birlikte bu döneme dek sosyalist hareketler içinde insan doğası ve toplumsal sorunlara ilişkin yaklaşımlardan yola çıkarak uluslararası barışa ilişkin tespitlere ulaşılabilmektedir. Sosyalist hareketlerin oluşumu ve İkinci Enternasyonalin

kurulmasına kadar olan süredeki gelişimi, 1889 yılı sonrasında ortaya çıkan savaş ve barış tartışmalarını doğrudan etkilediğinden bu bölümde kısaca sosyalist hareketlerin tarihi üzerinde durulmaktadır.

Sosyalist ve sosyalizm terimleri ilk olarak 1803 yılında İtalyan basınında, daha sonraki anlamlarıyla ilişkisiz bir biçimde ortaya çıkmıştır. 1827 yılında Owencî bir kooperatif dergisinde sosyalizm kelimesi kullanılmış, 1830'lı yıllardan itibaren yeni bir toplumsal düzen fikrini geliştiren kişi ve grupları tanımlamak için sosyalizm kelimesinin kullanımı artmıştır (Esenwein, 2004: 2227). 19. yüzyıl sosyalizmi genel olarak; Fransız Devrimi sonrası dönem, Owen, Fouier ve Saint-Simon'ın ütopyacı dönemi, 1849-1863 arasındaki düşüş dönemi, 1864-1872 arası Birinci Enternasyonal dönemi ve 1880'lerin ilk yıllarında sosyal demokrasinin hâkim olduğu dönem olarak beş tarihsel dönem çerçevesinde ele alınmaktadır (Claeys, 2011: 529). Söz konusu sınıflandırmaya rağmen, sosyalizmin tanımlanması ve başlangıcının tarihsel olarak tespit edilmesi oldukça güçtür. Bununla birlikte sosyalizmin sunduğu toplumsal eleştiri üzerinden şekillenen tarihsel bir örüntü oluşturmak mümkündür.

“Çifte Devrim” olarak nitelenen, Endüstri Devrimi ve Fransız Devrimi, sonuçları ve etkileri itibarıyla Avrupa tarihinde görülen en büyük dönüşümlerden birine zemin hazırlamıştır (Hobsbawn: 1996: ix). Toplumsal ve ekonomik sonuçları açısından yeni burjuva toplumunun zaferini mümkün kılmakla birlikte toplumsal eşitsizliğe karşı muhalefetin önünü açması ve işçi sınıfının gelişimine olanak sağlaması bakımından sosyalist hareketler de aynı dönemin ürünüdür. 1789-1848 yılları arasındaki bu dönem, “modern dünyanın ilk fabrika sisteminin Lancashire’da kurulması ve 1789 Fransız Devrimi ile” başlamış, “ilk demiryolu ağının kurulması ve Komünist Manifestonun yayımlanmasıyla” sona ermiştir (Hobsbawn, 1996: 4). Bu açıdan 19. yüzyıl, liberalizm ve sosyalizmin birbirleriyle ilişki içinde güçlenmesine sahne olmuştur.

Avrupa’da toplumsal eleştiri, Endüstri Devriminden itibaren oluşmaya başlamış ve ilk örnekleri, devrimin öncüsü olan Britanya’da ortaya çıkmıştır.

Thomas Avrupa’da toplumsal eleştiri, Endüstri Devriminden itibaren oluşmaya başlamış ve ilk örnekleri, devrimin öncüsü olan Britanya’da ortaya çıkmıştır. Thomas Spencer’in toprak reformu önerisi ve William Godwin’in sosyal adaleti amaçlayan anarşist komünizmi Britanya’da oluşan toplumsal eleştirinin örneklerindendir. Ancak toplumsal sorunların çözümü için alternatifler geliştirmek sosyalizmi tanımlamak için yeterli değildir. Fransız Devrimi tüm Avrupa devlet ve toplumlarında, ekonomik, sosyal ve siyasi radikal dönüşümlerin önünü açmıştır. Sosyalizmin tarihi açısından da Fransız Devriminin önemli sonuçları vardır ancak Devrim, doğrudan bir sosyal hareket olarak sosyalizmin ortaya çıkmasına neden olmamıştır. Devrim ile birlikte, öncesinde ayrıcalıklı ve ayrıcalıklı olmayan sınıflar arasında mevcut olan antagonizmin yerini zenginler ve fakirler arasındaki antagonizm almış ve böylece Fransız Devrimi, 19. yüzyıl Avrupası’nda ortaya çıkacak toplumsal mücadelelere, modern sosyalizme zemin hazırlamıştır (Cole, 1953: 19). 19. yüzyılın başlarında ise zengin ve fakir arasındaki karşıtlık, sınıf bilincinin gelişmeye başlamasıyla birlikte yerini, “belli bir sınıf, emekçi sınıfı, işçiler ya da proletarya ile işverenler ya da kapitalistler” arasındaki karşıtlığa bırakmıştır (Hobsbawn, 1996: 209).

Erken dönem sosyalist düşünce, Fransız Devriminden sonra Napolyon döneminde alternatif toplumsal düzenler geliştiren ve bireyciliğin güçlü bir eleştirisini sunan ve “ütopyacı sosyalizm” olarak anılan bir yaklaşıma dayanmaktadır.³⁷ Önde gelen ütopyacı sosyalistlerin, Henri de Saint-Simon, Robert Owen ve Charles Fourier’in, günümüzdeki sosyalist tanımına ne derece uygun oldukları tartışmalıdır. Bununla birlikte liberal düzene alternatif, kolektivist dayanan toplumsal planları, isimlerinin sosyalist düşünce tarihinde yer almasına neden olmuştur. Saint-Simon, Owen ve Fourier’in görüşleri arasında önemli farklılıklar bulunmasına karşın toplumsal sorunlara öncelik

³⁷ “Ütopyacı sosyalist” nitelemesi ilk kez 1839 yılında ekonomist Jerome Blanqui tarafından *History of Political Economy (Politik Ekonominin Tarihi)* isimli kitabında yapılmıştır (Cole, 1953: 4). Engels’in 1880 yılında yayımlanan ve Marksizmin kökenleri ile tarih görüşünü ele aldığı metnin başlığı “Sosyalizm: Ütopyacı ve Bilimsel” şeklindedir. Bilimsel Marksizmin ayırt edici yönlerini vurgulama amacı ile erken dönem Marksizm ütopyacı olarak nitelenmiştir.

vermeleri ve siyaset ile siyasetçilere mesafeli yaklaşarak üretim sürecindeki aktörlere odaklanmaları ortak yönlerini oluşturmaktadır (Cole, 1953: 31). Ancak üretim sürecine yönelik açıklamaları ütopyacı sosyalistlerin kapitalizmin eleştirisini yaptığı anlamına gelmemektedir. Toplumsal dönüşüm için önerdikleri alternatifler dini ve felsefi temellere dayanmaktadır.

Fransız aristokrasisine mensup bir aileden gelen Saint-Simon aslında bir sosyalistten çok liberal bir iktisatçı olarak değerlendirilmektedir. Saint-Simon'un sosyalizme temel katkısı, modern toplumun sanayileşmeye geçiş sürecine dikkat çekmesi olmuştur. Sanayileşme sürecindeki toplumun görevini üretimin artırılması olarak tanımlayan Saint-Simon, bu görevin yerine getirilmesi için aristokratlar, krallar ve rahipler yerine üretim sürecinin aktörlerine; sanayicilere, bilim insanlarına, mühendislere ve işçilere merkezi bir rol vermiştir. İçinde yaşadığı dönemi bir geçiş dönemi olarak nitelemiş ve tarihsel ilerlemenin yönünü sanayileşme olarak işaret etmiştir. Saint-Simon'ın hayatının son yıllarında işçi hareketine olan ilgisi yoğunlaşmıştır. *Yeni Hristiyanlık* (1825) isimli eserinde ve aynı isimle savunduğu öğretilerde, yeni Hristiyanlığın sosyal ahlakı ile yoksul sınıfların sorunlarının en hızlı şekilde çözülmesi gerektiğini dile getirmiştir. Kendinden sonra geleneğini yaşatan, Saint Ament Bazard, J. Buchez ve B. P. Enfantin gibi Saint-Simoncu isimler, benzer bir çizgide, yeni bir eğitim ve ahlaki yeniden doğuş ile toplumsal dönüşümün mümkün olabileceği görüşünü savunmuşlardır (Halsted, 1969: 176).

Saint-Simon üretimin artırılması yoluyla toplumsal ilerlemeye inanırken Fourier alternatif toplum tasarımında insan mutluluğuna öncelik vermiştir. *Dört Hareketin Teorisi* (1808/1996) kitabında temel olarak insan doğasının iyi olduğu ve gerekli hareket özgürlüğünün sağlanması ve önündeki engellerin kaldırılması ile mutluluğa ulaşılacağı varsayımından hareketle ticaretin insanın doğasına zarar verdiği, ticaretin yerini alacak ortaklık düzeninin kurulması gerektiği argümanını savunmuştur. İnsanların mutlulukları önündeki engellerin kalkmasının yolu olarak 1500 veya 1600 kişinin yaşamını *falanstere* (*phalanstères*) adını verdiği kooperatif biçiminde yönetilen büyük yapılarda

sürdüreceği ve bu yapıların birbiri ile ilişkilerinin sınırlı olacağı bir düzen önermiştir. Bu sistemde, yaşamın sürdürülmesi anlamında bir eşitlik öngörülmekteyken, ürünün bölüşülmesi anlamında tam bir eşitlik öngörülmemiştir. Çünkü Fourier’e göre, insan doğası emeği ölçüsünde kazanmaya eğilimlidir. Bu sebeple emeğin ürünü; işçiler, kapitalistler ve yöneticiler arasında belirli oranlarda dağıtılacaktır.

Fouier’in içinde yaşadığı topluma ilişkin bir diğer eleştirisi kadınları köleleştirdiği gerekçesiyle evlilik kurumuna ve kadın erkek eşitsizliğine yönelmiştir. Fouier’in açıkça ifade ettiği bu görüş birçok ütopyacı sosyalist tarafından paylaşılmıştır. Ütopyacı sosyalistler doğrudan kapitalist sistemin eleştirisi üzerine argüman geliştirmeseler de “rekabetçi bireyi erkek egemen psikolojik-cinsiyetçi ilişkiler üzerine kurulu bir sistemin ürünü olarak” değerlendirerek dolaylı bir eleştiride bulunmuşlardır (Eley, 2002: 30). Ütopyacı sosyalistlerin yorumları erken dönem feminizme önemli bir katkıda bulunmuştur. Ancak 19. yüzyılın ikinci yarısına gelindiğinde cinsiyet eşitliği söylemleri sınıf mücadelesi söylemlerinin yoğunluğunda duyulmaz hale gelmiş, kadın kimliği işçi kimliğinin gölgesinde kalmıştır.

Britanya sosyalizminin kurucu olarak kabul edilen Robert Owen, Newtown’da dünyaya gelmiştir. *Yeni bir Toplum Görüşü (A New View of Society)* isimli eserinde insan karakterinin temelde çevrenin ürünü olduğunu ve insanların kendileri tarafından seçilmediği görüşü üzerinden insanın yaşadığı çevrenin reformlar yoluyla daha iyi hale getirilmesiyle insan davranışlarının sosyal ve rasyonel hale geleceğini belirtmiştir (Claeys, 2011: 529). Owen, mevcut toplumsal rekabetçi düzenin kökeninin fabrikalar, okullar, kiliseler ve özel hayatta yerleşik olduğunu ve bu düzenin ahlaki yozlaşmanın temel sebebi olduğu görüşünden hareketle özellikle eğitimde ve iş yaşamında radikal reformlar yapılması gerektiğini ileri sürmüştür. Bu görüş çerçevesinde Owen, 1800 yılında İskoçya’da New Lanark kasabasında birkaç ortakla birlikte bir pamuk işleme fabrikası satın alarak deneysel reform çalışmalarına başlamıştır.

Bu reformlarla birlikte insanların toplu yaşamaları için gerekli koşulları sağlamayı amaçlamıştır.

Owen'ın fikirleri özellikle Britanya işçi hareketi için büyük bir önem taşımaktadır. 1830'lu yıllara kadar Britanya'da, 1824 yılında yasal hale gelen sendikalar ve işçi sınıfı, siyasi hakların kazanımı mücadelesinde burjuvazi ile iş birliği yapmış ancak 1832 Reform Yasası ile burjuvazinin elde ettiği siyasi hakları elde edememiştir. Bu gelişme, işçi sınıfının burjuvaziden bağımsız, özerk mücadelesi yönünde bir itici güç olmuştur. Owen, 1833 yılında işçi sınıfının tamamını kapsayacak, kooperatif sisteminin kurulması için mücadele edecek, işçi sınıfının talepleri gerçekleştirilmediği takdirde genel grev organize edecek bir sendikanın kurulması için bir mücadele başlatmıştır. İşverenler ve hükümet bu girişime karşı işçilerden herhangi bir sendikaya üye olmadıklarını kanıtlayan bir bildirinin imzalanmasını talep etmiştir. Bu talebin yarattığı toplumsal sorunların sonunda işçiler yenilgiye uğramıştır.

1832 Reform Yasası ile burjuvazinin, aristokrasi karşısında elde ettiği avantajlardan işçi sınıfının mahrum kalması sonucu Britanya'da Çartist hareket güçlenmiştir. 1830'lu yıllarda Britanya'da sendikalar güçlendiği gibi aynı zamanda siyasi haklar için reform mücadelesi verilmiştir. 1837-1838 yıllarında hazırlanan *Halkın Fermanı (The People's Charter)* ile eşit oy hakkı, yıllık seçim, gizli oy, mülkiyete dayanan parlamento üyeliğinin kaldırılması, seçim bölgelerinin eşitliği ve parlamenterlere ödeme yapılması talepleri ifade edilmiştir. Çartist hareketin etkisi yalnızca 1848 yılına kadar sürmüştü olsa da Britanya işçi sınıfına “geniş bir kooperatif sistemi, güçlü sendikalar ve zorlu bir enternasyonalci anlayış bırakmıştır” (Beer, 1957: 181). Bunun yanı sıra on saatlik işgünü yasası, siyasi dernekler yasası, çocukların çalışmaktan korunmasına ilişkin yasa gibi birçok kazanım sağlamıştır.³⁸ Bu dönemde Çartist hareket ile birlikte Britanya'da saf sendikacı veya kooperatif modelinden farklı olarak reform taleplerinin yanında yeni bir toplum kurmak için bir çaba sarf

³⁸ Britanya'da genel oy hakkı mücadelesi 1918 yılında Parlamenteoda kabul edilmesine kadar devam etmiştir.

edilmiş ancak bu girişim başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Hobsbawn, toplumsal düzeni sarsmayı hatta yenisi ile değiştirmeyi hedefleyen bu hareketin salt proletaryadan değil, esas olarak kentli çalışan yoksullardan oluştuğunun altını önemle çizmektedir. Çalışan yoksullar için emek hareketinin bir mücadele aracından daha fazla, bir yaşam biçimi olması hareketin güçlü yanını oluşturmuştur. Çartist hareketin yenilgisine neden olan şey ise “yoksulların ayaklanmalarına yetecek kadar aç, kalabalık ve umutsuz olmalarına karşın, isyanlarını toplumsal düzen için anlık bir tehlike olmaktan çıkaracak örgütlenmeden ve dayanışmadan yoksun olmalarıdır” (Hobsbawn, 1996: 216). Bu örgütlenme 19. yüzyılın ikinci yarısında sağlanmış ve sosyalizm terimi yaygınlaşırken, kapitalist toplum için önemli bir alternatife dönüşmüştür.

1848 yılı kapitalizme karşı sınıf mücadelesinin gerçekten başladığı tarihsel bir dönüm noktasıdır. Bu dönemden itibaren sosyalist hareket eklektik bir yapıya evrildiği gibi Marksizm sosyalist harekete yön veren ana akım haline gelmiştir. Almanya’daki devrimde rol alan Marx ve Engels için, devrimin başarısızlığının ardından hayatlarının geri kalanını sürdürecekleri sürgün başlamıştır. Bu süreçte Marx ve Engels, sosyalist ve komünistler tarafından oluşturulan gizli topluluklar ve kulüpler ile iletişim kurmuşlardır. Bu gruplardan biri olan *Adalet Birliği (League of Just)* içinde, çoğunluğu kendi düşünceleri çerçevesinde örgütlemişler ve Adalet Birliğini, *Komünist Birlik* ismi ile yeniden örgütlemişlerdir. Komünist Birlik, komünist hareketin ilk uluslararası örgütü olma özelliğini taşımaktadır. Komünist Birliğin 1847 yılında Londra’da gerçekleştirilen ikinci kongresinde, Marx ve Engels bir bildiri yazmakla görevlendirilmişler ve bunun sonucunda *Komünist Manifesto* ortaya çıkmıştır. Komünist Manifestonun yayımlandığı ay Fransa’da 1848 devrimi başlamıştır. Devrimin yenilgisiyle komünist harekette geçici bir duraklama meydana gelmiştir. Devrimin hareket üzerindeki bir diğer etkisi, başarısızlığın sebepleri konusunda görüş ayrılıklarının oluşmasıdır. Bu durum 1852 yılında Komünist Birliğin dağılmasını beraberinde getirmiştir.

1864 yılında kurulan *Birinci Enternasyonal (Uluslararası İşçi Birliği)* kapitalizmin gelişmesiyle birlikte genişleyen işçi sınıfının tek bir uluslararası örgütte birleşmesi için atılan ilk adım olmuştur. İşçi hareketinin doğası gereği uluslararası olduğu varsayımı üzerine şekillenmiştir. Marx ve Engels, Birinci Enternasyonalin kurulmasından yaklaşık yirmi yıl önce, Komünist Manifesto’da “işçi sınıfının ülkesi yoktur” söylemiyle işçi hareketinin uluslararası niteliğini vurgulamışlardır. Bunun yanı sıra “burjuvazinin gelişmesi, serbest ticaret, dünya pazarı, üretim tarzındaki tek tiplik ve bunun hayat şartlarına yansımaları yüzünden, ulusal farklılıklar ve uzlaşmaz çelişkilerin de günden güne arttığını” belirtmişlerdir (1848/2012: 63). Sosyalist hareketlerin savaşa ilişkin görüşü bu yaklaşım üzerinden şekillenmiştir. Buna göre savaşa, kapitalizmin neden olduğu uluslar arasındaki farklılıklar yol açmaktadır. Ancak hareketler içindeki temel çelişkiyi, savaşın devrimi sağlayacak bir fırsat olarak mı, emekçi sınıfları yıkıma götürecek bir olgu olarak mı değerlendireceği sorusu oluşturmıştır. Bu çelişki, Engels’in 1887 yılında kaleme aldığı yazısında net bir biçimde görülmektedir:

“Sekiz on milyon asker birbirlerini yiyecek ve böylece Avrupa’yı çekirge sürülerinin geçtiği bir tarladan daha çıplak hale getirecekler. Otuz Yıl Savaşları’nın yarattığı yıkım, üç ya da dört yıl devam etmiş ve tüm kıtayı kaplamıştı: kıtlık, salgın, hem orduları hem de deniz kitleleri kırıp geçirecek. Yapay ticaret, sanayi ve kredi yapımızdaki geri dönüşü olmayan karışıklık, genel iflasla sonuçlanacak. Eski devletler ve geleneksel devlet aygıtları çökecek çöküşü, düzinelerle taç suyollarına düşecek, kimse de onları eğilip almayacak. Savaşın nerede son bulacağını ve kimin zaferle çıkacağını kestirmek tamamıyla olanaksızdır. Sadece tek bir sonuç kesindir: Genel tükeniş ve işçi sınıfının nihai zaferi için koşulların oluşması” (Engels, 1887).

Engels, kehanet niteliğindeki bu yazısı ile bir yandan emekçi sınıfların da dâhil olduğu ve Avrupa’yı felakete sürükleyecek bir savaşı betimlerken diğer yandan bu savaşın sonunda işçi sınıfı için bir fırsatın oluşacağını çok kesin bir şekilde ifade etmektedir. Yine de savaş ve barışın teorik tartışmalara konu olduğu yüzyılın ikinci yarısından itibaren tartışılan bu kritik konu, savaşın bir gerçeklik halini aldığı 1914 yılına gelindiğinde halen çözümlenememiştir. Marx’ı bu tartışma içinde konumlandırmak oldukça güçtür ancak ne Marx’ın ne

de Engels'in bir pasifist olduğu söylenebilir. Marx, orta sınıf liberal pasifistleri uluslararası siyasette barışı savunan, ulusal siyasette ise işçi sınıfı üzerinde baskı kuran bir hareket olarak değerlendirmiş ve şiddetli bir biçimde eleştirmiştir (Marx, 1853). 5 Eylül 1867 tarihinde Cenevre'de gerçekleştirilecek Barış ve Özgürlük Birliği Kongresine Birinci Enternasyonalin davet edilmesi üzerine Enternasyonal temsilcilerinin Kongreye katılımının yersiz olacağını, Uluslararası İşçi Birliğinin kendi başına bir barış kongresi olduğunu, farklı ülkelerin işçi sınıflarının birliğinin uluslararası savaşları imkânsız hale getireceğini belirtmiş ve Cenevre Barış Kongresini düzenleyenleri Enternasyonale katılmaya davet etmiştir (Marx, 1867/1985a).

İşçi sınıfı hareketinin uluslararasılaşması, mücadeleyi güçlendirecek ve sonunda kapitalizmin yerini sosyalizmin almasıyla savaşların kaynağı ortadan kalkacaktır. Bu yorum, Marx'ın düşüncesinin en çarpıcı öğelerinden biri olan tarihsel materyalizme dayanmaktadır. Marx yazılarında, ekonomik güçlerin, tarihsel evrimin mantığını ve yönünü nasıl belirlediği göstermeyi amaçlamıştır. Marx'ın tarih anlayışının kendinden sonraki sosyalistler açısından önemli bir sonucu olmuştur. Marx, tarihin kaçınılmazlığına yaptığı vurgu sebebiyle kapitalizmden sosyalizme geçişin nasıl olacağını derinlemesine analiz etmemiştir.³⁹ Bu durum, kapitalizm iç çelişkileri sebebiyle ortadan kalkmadığında hatta ekonomik büyüme hız kazandığında sosyalizmin zaferinden şüpheye düşen sosyalist hareketi önemli bir problem ile karşı karşıya bırakmıştır. Savaşın fırsat mı yoksa felaket mi olduğu, kapitalizmden sosyalizme geçişin nasıl gerçekleşeceği, sınıf mücadelesinin hangi araçlarla verileceği gibi sosyalist hareket için hayati olan tüm bu sorular İkinci Enternasyonale miras kalmıştır.

³⁹ Marx, Gotha Programının Eleştirisi'nde Lasaalleci özgür devlet talebini eleştirmiştir. Bu eleştiriyi yaparken kapitalizmden komünizme geçiş sürecinde proletarya diktatörlüğünün kurulmasının gerekliliğini vurgulamıştır. Marx'a göre, "bu süreçte devlet yalnızca proletaryanın devrimci diktatörlüğü şeklini alabilir" (Marx, 1875/1996: 222).

Birinci Enternasyonalin karşı karşıya kaldığı sorun, içerideki görüş ayrılıklarına rağmen nasıl bir uzlaşma zemini sağlanacağı olmuştur. Marx, Birinci Enternasyonalin açılış konuşmasında işçi sınıfı hareketinin uluslararası bağlarını güçlendirmesi gerektiğinin altını çizmiştir. Engels ise Birinci Enternasyonalin kuruluş amacını açıklarken “İngiliz işçi sendikalarına, Fransız, Belçikalı, İtalyan ve İspanyol Proudhonculara, Alman Lassalecılara kapılarını kapamayacak bir programın zorunlu olduğunu” belirtmiştir (Engels, 1890: 58). Yirmi yıl içinde ise bu söylem değişmiş, anarşistler ve sendikalistler Enternasyonal dışında bırakılmıştır.

1869 Basel Kongresi, Bakunin ve anarşistler ile Marx’ı destekleyen Genel Konseyi karşı karşıya getiren ilk gelişmelerden biridir. Michael Bakunin 1864 yılında Londra’da Marx ve Engels ile tanışmış ve Enternasyonale destek sözü vermiştir. Bununla birlikte İtalya ve İsviçre’de kendi devrimci hareketini başlatmış ve 1868 yılında Uluslararası Sosyal-Demokrat İttifakını kurmuştur (International Working Men's Association, 1868a). İttifakın Enternasyonale üyelik talebi Genel Konsey tarafından kabul edilmemiştir. Bakunin (1872/1972: 279), Marx’ı ve Genel Konsey’i bürokratik devlet sosyalizminin yeni tiranlığı olarak nitelemiştir.

Fransa-Prusya savaşı, Enternasyonalin gündemini bir ölçüde değiştirmiştir. Savaşın başlamasıyla Marx, savaş konusunda hem Bismarck’ı ve hem de Louis Napolyon’u suçlayan bir manifesto kaleme almıştır (Marx, 1870/1986a). Savaşın Fransız yenilgisi ile sona ermesiyle Enternasyonal adına hazırladığı bir manifesto ile tüm Alman işçilerinden onurlu bir barış talebinde bulunmalarını ve Fransız Cumhuriyetini tanımalarını istemiş, Fransız işçilerini orta sınıf cumhuriyetçilerine karşı dikkatli olmaları konusunda uyarmıştır. Bunun yanı sıra Bismarck’ın Alsace-Lorraine’i ilhak etmesi durumunda Fransa ve Rusya’nın Almanya karşısında ittifak kuracağı yeni bir savaşın başlayacağı öngörüsünde bulunmuştur (Marx, 1870/1986b). Fransa’da geçici hükümetin gerçekleştirdiği barış görüşmeleri sırasında Paris’te işçiler ve alt orta sınıf vatandaşlar ayaklanmış ve Paris Komününü kurmuştur. Komün yetmiş iki gün boyunca Thiers geçici hükümetine ve Prusyalılara karşı mücadele etmiştir.

Komünün Enternasyonal ile doğrudan bağlantısı olmasa da Genel Konsey Marx'tan bir demeç hazırlaması talebinde bulunmuştur. Marx, *Civil War in France* başlığı ile hazırladığı metinde Komünü, tarihte işçi sınıfının gücü ele geçirdiği ilk olay ve bir işçi sınıfı hükümeti olarak tanımlamıştır (1871/1996: 188-189).

Paris Komünü yenilgisi sebebiyle Avrupa'da sosyalist hareketlerin etkinlikleri zayıflamıştır. Komünün ardından Fransız işçi hareketi çeşitli siyasi baskılarla karşı karşıya kalmıştır. Almanya'da Wilhelm Liebknecht ve August Bebel, 1870 yılında mecliste savaş kredilerine destek vermedikleri, Alsace-Lorraine'in ilhakını protesto ettikleri ve Paris komünü ile dayanışma açıklamaları sebebiyle tutuklanmışlardır. Britanya'da ise sendikalar Enternasyonal'e olan desteklerini geri çekmişlerdir. Bütün bunların yanı sıra 1872 yılında Lahey'de gerçekleştirilen Enternasyonal Kongresinde anarşistlerin resmi olarak dışarıda bırakılması ve Genel Merkezin New York'a taşınmasıyla Birinci Enternasyonal pratikte dağılmıştır. Bununla birlikte Bakunin'in etkisi altındaki İtalya, İsviçre ve İspanya'nın terk edilmesiyle anarşizm Avrupa'nın güney kesimlerine hapsedilmiştir.

Birinci Enternasyonalin dağılmasının en önemli sebeplerinden biri Bakunin ve anarşistler ile olan karşıtlık olsa da aslında bu sebep uluslararası sosyalist hareket için daha önemli bir konunun yansımasıdır. Ulusal koşullara bağlı olarak işçi sınıfı hareketlerinin tüm ülkelerde aynı düzlemde ilerlememesi hareketlerin uluslararasılaşmasının önüne geçmiştir. İtalya ve İspanya gibi ülkelerde sanayileşme diğer ülkelerdeki gibi gerçekleşmemiş, suikast ayaklanmadan sonra en önemli siyasi araç olmuştur. Marx'ın sendikaların ve bağımsız işçi partilerinin kurulması yönündeki ısrarı bu ülkelerde etkili olamamıştır. Enternasyonalin merkezi yönetimi, farklı koşullar altında mücadelelerini sürdüren işçi sınıfı için ortak bir programın uygulanmasını sağlayamamıştır (Mackenzie: 1949, 71-72). Bununla birlikte işçi sınıfının siyasal örgütlenmesi temelinde kurulan Birinci Enternasyonal, sosyalist siyasi partilerin oluşmasını sağlayan düşünsel temeli hazırlaması bakımından oldukça önemlidir. Birinci Enternasyonalin dağılması ve İkinci Enternasyonalin

oluşması arasında geçen sürede Avrupa ve ABD’de sosyalist hareket güçlenmiş ve birçok sosyalist siyasi parti kurulmuştur.

4.2. İkinci Enternasyonal Öncesi Sosyalist Hareketler ve Siyasi Partiler

1870’lerde kurulmaya başlayan sosyalist siyasi partiler, 1914 yılına gelindiğinde Almanya ve İskandinavya’da en büyük ulusal partiler haline gelmiş ve ABD ve Arjantin gibi Avrupa dışındaki ülkelerde de önemli oy oranlarına sahip olmuştur. Yaklaşık 40 yıllık dönemdeki bu hızlı yükseliş, hareketlerin iç dinamikleri açısından, 1860’lara kadar hâkim olan yerel siyaset ve federatif örgütlenmenin yerini merkeziyetçi bir örgütlenmenin alması ve sınıf bilincinin oluşması ile mümkün olmuştur. Sosyalist hareketlerin 1820’li yıllardan 1860’lı yıllara kadar öncelik verdiği yerel siyaset ve gevşek bir federatif örgütlenme, 1860’lı yıllardan sonra yerini, ulusal siyaseti önceleyen ve parlamentoları sınıf mücadelesinin yürütüleceği bir siyasi alan olarak gören yeni bir siyaset anlayışına bırakmıştır. Bu dönüşüm, hareketlerin söylemine “siyasi parti temasının” hâkimiyetini getirmiştir (Eley, 2002: 109). 1860’lı ve 1870’li yıllarda bu tema üzerine yapılan tartışmalardan sonra hareketler için siyasi partilerin önemi kaçınılmaz hale gelmiştir.

Siyasi partileşme sürecinde etkili olan bir diğer faktör sınıf bilincinin oluşmasıdır. Bunda sanayileşme ile işçi sınıfı nüfusunun artışı tartışmasız bir önem taşımaktadır. Bununla birlikte Hobsbawn’ın (1987: 124) altını çizdiği gibi aralarındaki tüm dini ve etnik farklılıklara rağmen işçi sınıfının siyasi partileri kitleler halinde desteklemesi, proleterya kimliğinin oluşumuna bağlıdır. Daha önce kendilerine seslenilmeyen, siyaseten “unutulmuş” işçilere ilk seslenenler sosyalist hareketler olmuştur. Böylece işçi sınıfının desteğini alan siyasi partiler 1914 yılına kadar yükselen bir siyasi başarı ivmesi göstermiştir. Diğer bir açıdan ise parlamenter sosyalizme entegre olan ve bu başarıyı mümkün kılan sınıf bilincinin çerçevesi “devlet ve siyasi olarak tanımlanan ulus” ile çizilmiştir.

Tablo 7. Sosyalist Siyasi Partilerin Kuruluşu (1871-1889)

1871	Portekiz Sosyalist Partisi (PSP)
1875	Alman Sosyal Demokrat Partisi (SPD)
1876	Danimarka Sosyal Demokrat Partisi (SDF)
1878	Çek Sosyal Demokrat Partisi (CSDSD)
1879	İspanyol Sosyalist İşçi Partisi (PSOE)
1880	Macaristan Genel İşçi Partisi (MSZP)
1880	Fransız İşçi Partisi Federasyonu (FTSF)
1881	Hollanda Sosyal Demokrat Birliği (SDAP)
1882	Polonya İşçi Partisi
1883	Britanya Sosyal Demokrat Federasyonu (SDF)
1883	İşçinin Özgürleşmesi için Rus Grubu
1885	Belçika İşçi Partisi (POB)
1887	Norveç İşçi Partisi (DNA)
1887	Ermeni Hınçak Partisi
1888	İsviçre Sosyal Demokrat Partisi (SPS)
1889	Avusturya Sosyal Demokrat Partisi (SPO)
1889	İsveç Sosyal Demokrat İşçi Partisi (SAP)

Kaynak: Eley, Geoff, **Forging Democracy: The History of the Left in Europe, 1850-2000**, New York, Oxford University Press, 2002.

Parlamente siyasete entegre olan siyasi partiler çoğunlukla Merkez ve Kuzey Avrupa’da ortaya çıkmıştır. Bu partilerin başında diğer partilere model oluşturması ve seçim başarılarıyla *Sozialdemokratische Partei Deutschlands (SPD)* gelmektedir. 1871 yılında gerçekleşen Almanya’nın birleşimi sonrasında kurulan SPD, Almanya siyasi tarihinde ve uluslararası sosyalist hareket içinde oldukça önemli bir rol oynamıştır. 1871 Alman Anayasası toplumun farklı kesimlerinin taleplerine karşılık vermeyi ve monarşi, popüler demokrasi ve federalizm sütunlarına dayanarak denge sağlamayı amaçlayan bir metin olarak düzenlenmiştir (Berman, 1998: 67). Monarşi yürütmeden sorumluyken yasama süreci Reichstag’ın onayını gerektirmiştir. Bununla birlikte federal sistem ile eyalet ve yerel birimlerin sorumluları tanımlanmıştır. Anayasa tarafından oluşturulan iki yasama organından Bundesrat yerel oy sistemleri olan federe devletlerin temsilcilerinden oluşurken Reichstag tüm erkeklerin evrensel ve gizli oyuna dayanarak seçilmiştir. Yasama sürecindeki rolü sebebiyle Reichstag ve dolayısıyla siyasi partiler Almanya siyasetinde oldukça önemli bir konumda bulunmuştur.

Almanya’da işçi hareketi, Almanya’nın birleşmesinden önce 1863 yılında Ferdinand Lasalle ile kurulan *Allgemeiner Deutscher Arbeiterverein (ADAV)*’a dayanmaktadır. İşçi sınıfının mücadelesinin tek bir kitle olarak sürdürülmesi gerektiği düşüncesiyle liberal ideolojiden kopan Lasalle’in örgütlediği ADAV’ın otokrasi ve merkezileşme eğilimi göstermesiyle rakip sosyalist gruplar kurulmuştur. Bunların başında 1869 yılında August Bebel ve Wilhelm Liebknecht tarafından kurulan *Sozialdemokratische Arbeiterpartei (SAP)* gelmektedir. 1874 yılında gerçekleşen ulusal seçimlerde ADAV ve SAP, yüzde altının üzerinde oy oranına ulaşmış ve Reichstag’a dokuz milletvekili seçilmiştir. 1875 yılında düzenlenen birlik kongresi ile iki parti birleşmiş ve SPD kurulmuştur. Gotha kongresinde kabul edilen parti programında, toplumsal ve siyasi eşitsizliğin son bulması için "özgür devlet ve sosyalist toplum" kurulmasını, ücret sisteminin kaldırılmasıyla "ücretlerin demir yasasının" kırılmasını isteyen Lasalleci bir gündem belirlenmiştir (Gotha Programı, 1875/1906: 618). Marx’ın ekonomik gelişim analizini içermeyen ve devrim ile devletin sınıfsal özelliğine vurgu yapmayan program, Marx dâhil önemli bir kesim tarafından eleştirilmiştir (Marx, 1875/1996).

Kuruluşunun ardından gerçekleşen seçimlerde SPD, yüzde 9’un üzerinde oy oranı ve 12 parlamenter ile Reichstag’ın dördüncü büyük partisi olmuştur. Bismarck bu gelişmeler üzerine, 1878 yılında anti-sosyalist yasaları Reichstag’tan geçirmiş ve bu yasalar ile sosyalistlerin hareket özgürlüğünün önüne geçilmiştir. 1878 yılından yasaların kaldırıldığı 1890 yılına dek sosyal demokratların, Almanya’da meclis dışındaki faaliyetlerinin tamamı durmuş, dernekler dağılmış, yayınlar yasaklanmış, hareketin üyeleri tutuklanmış veya ülkeyi terk etmiştir (Hayes, 1917: 77). Anti-sosyalist yasalar sonucunda partinin birçok lider sürgüne gitmiş ve sosyalist hareket gizli bir örgütlenme ile devam etmiştir. Parti toplantıları Almanya dışında gerçekleştirilmiştir. Bu yasalar, Alman sosyalist hareketini sona erdirmemiş aksine popüler hale getirmiş ve güçlendirmiştir. Bunun üzerine Bismarck’ın işçi sınıfı ile sosyalist hareket arasındaki bağı zayıflatmayı amaçlayan sosyal politika düzenlemeleri ön plana

çıkmiştir. Bu bağlamda 1883 yılında sağlık sigortası, 1884 yılında kaza sigortası gibi, özellikle işçi sınıfının desteğini hedefleyen yasalar oluşturulmuştur.

Bismarck'ın 1890 yılında, Kayzer II. Wilhelm tarafından görevden alınmasının sosyalist hareket açısından önemli sonuçları olmuştur. Bismarck'ın görevden alınması sonucu anti-sosyalist yasaların kaldırılması ile parti ve sendika üyeliği önemli bir artış göstermiş ve SPD'nin 1890 yılı seçimlerinde oy oranı yüzde 20'ye ulaşmış ve bu oran gittikçe artmıştır. Anti-sosyalist yasaların geçerli olduğu yıllar süresince partinin teorik ve pratik çizgisi arasındaki ayrım derinleşmiştir. Yasaların kaldırılmasıyla bu ayrım daha da görünür hale gelmiştir. 1891 yılında kabul edilen Erfurt programı bunun en önemli yansımalarındandır. İki bölümden oluşan Erfurt programının ilk bölümü partinin teorik duruşunu, ikinci bölümü ise pratik amaç ve hedefleri belirtmektedir. Ancak sosyalizme geçiş odaklı teorik duruş ile pratikteki kısa dönemli reform hedefleri arasındaki uyumsuzluk SPD içinde uzun yıllar görüş ayrılıklarına neden olmuştur. Daha da önemlisi bu görüş ayrılıkları SPD'nin İkinci Enternasyonal içindeki merkezi konumu sebebiyle İkinci Enternasyonalin temel tartışma konularından biri haline gelmiştir.

1889 yılı öncesinde Almanya dışında sosyalist partiler, Danimarka, Norveç, İsveç, İsviçre, Hollanda, Belçika ve Avusturya'da oluşmuştur. Bu partiler genel olarak SPD modeli örnek olarak yapılandırılmıştır. SPD dünyanın ilk kitle işçi partisi olduğu gibi diğer ülkelerin sosyalist hareketleri için de model olmuştur. Aynı zamanda bir siyasi partiden çok daha fazlası olmuştur. Eğitimsel, toplumsal ve kültürel birçok girişimi desteklemiş, önemli bir gazete ve yayınevi ağı oluşturmuş, işçilerin yaşamlarını doğrudan etkileyecek sigorta programları, cenaze toplulukları, seyahat kulüpleri kurmuş, işçilerin sosyalleşmelerine yönelik işletmeleri desteklemiş hatta yalnızca işçilerden oluşan yaşam alanlarının kurulmasını desteklemiş ve sendikalar ile yakın bir ilişki geliştirmiştir (Stenson, 1981: xii). Bu bağlamda SPD, işçi sınıfını yalnızca Reichstag'ta temsil etmemiş, hükümet dışı bir sivil toplum organizasyonu gibi faaliyet göstermiştir.

Sosyal demokrasi, liberal anayasacılığın, ulusal kurumsal çerçevenin en az geliştiği yerlerde Kuzey ve Merkez Avrupa ülkelerinde olduğu kadar ilerleme sağlayamamıştır. Bu sebeple Çarlık Rusya'sında, Güney Avrupa'da, İtalya ve İspanya'da, siyasi partileşme süreci benzer bir ivme göstermemiştir. Siyasi yapının yanı sıra kırsal ekonominin büyüklüğü ve sanayi ekonomisinin az gelişmişliği gibi ekonomik özellikler, parlamenter sosyalizmden farklı siyasi formların ön plana çıkmasına neden olmuştur (Eley, 2002: 111).

Güney Avrupa'da, özellikle İtalya ve İspanya'da anarşizmin etkisi ile parlamentonun araçsallaştırılmasından ziyade doğrudan eylem araçları kullanılmıştır. İtalya'da Marksist çizgide sosyalist bir partinin kurulması 1892 yılında gerçekleşmiştir. Söz konusu eğilimlerin yanı sıra, İkinci Enternasyonalin kuruluşu öncesinde sosyalist partilerin oluşum sürecinde Britanya ve Fransa farklı gelişim süreçleri ile ön plana çıkmaktadır. Erken sanayileşmenin etkisiyle siyasal olmayan güçlü bir sınıf duygusu ve emek örgütlenmesi olan Britanya'da sosyalist hareketler, güçlü sosyal demokrat partiler olarak gelişmemiş bunun yerine kitle sendikacılığına dönüşme potansiyeli olan meslek ve zanaat ayrımına dayalı örgütler şeklinde ortaya çıkmıştır (Hobsbawn, 1987: 121). Bu durumda siyasi parti örgütlenmesi 1914 öncesine kadar Liberal Parti gölgesinde kalmıştır.

19. yüzyılın ikinci yarısında Britanya sosyalist hareketleri, 1848 yılında Çartist hareketin başarısızlığı nedeniyle uzun bir süre ivme kaybetmiştir. Bunun yerine 1850-1880 yılları arasında işçi hareketi ve siyasetini sendikal gelişmeler şekillendirmiştir. 1868 yılında sendikalar, *Sendikalar Kongresi (Trade Union Congress)* altında birleşmiş ve sendikal hareketin gücü artmıştır. Sendikalar dışında sosyalist hareketlerin yeniden doğuşu ise 1880'li yıllarda mümkün olmuştur. Bu tarihsel gelişmelerde oy hakkının genişlemesine yönelik reform yasalarının büyük bir önemi bulunmaktadır. 1867 Reform yasası (ikinci reform yasası) ile şehirli işçi sınıfının üçte ikisi oy hakkı elde etmiş, 1884 Reform yasası (üçüncü reform yasası) ile tarım işçilerinin de oy hakkı kazanmasıyla ülkedeki tüm erkeklerin oy hakkını elde etmesi mümkün olmuştur. Bu gelişmeler, işçi sınıfının oylarının elde edilmesinin önemini artırmışsa da Almanya'da olduğu

gibi bir işçi sınıfı partisinin mevcut olmaması sendikaların siyasal faaliyetlere yoğunlaşmasına neden olmuştur. Bu nedenle Liberal Parti, sendika adaylarını desteklemiş ve bu ittifak sonucunda işçi sınıfı sendikanın adayları ile parlamentoda temsil edilmiştir. Özellikle işçi sınıfının güçlü olduğu kömür madenciliği bölgelerinden gösterilen adaylar seçimlerde başarılı olmuştur. Söz konusu adaylar *Liberal-İşçi (Lib-Lab)* olarak nitelendirilmişlerdir (Pelling ve Reid, 1996: 1). 1880-1885 yılları arasında bu ittifaka yönelik önemli eleştirel yapılmıştır. Bunlardan ilki sendika adaylarının işçi sınıfının çıkarlarını gözetmediği olmuştur. Bununla ilişkili olarak ikinci eleştiri, liberaller ile yakın ilişkilerin işçi sınıfının temsiline ve çıkarlarına zarar verdiği olmuştur (Reid, 1995: 30).

1880-1889 arası dönemde Britanya’da sendikalar dışında sosyalist örgütlenme Sosyal Demokrat Federasyon, Sosyalist Birlik ve Fabian Topluluğu çerçevesinde şekillenmiştir. 1884 yılında kurulan *Sosyal Demokrat Federasyon (SDF)* Britanya’nın ilk Marksist siyasi partisidir. Parti içinde Henry Hydman’ın otoriter yönetiminin eleştirisiyle aynı yıl, William Morris başta olmak üzere parti içinden bir grup *Sosyalist Birliği (SU)* kurmuştur. SDF ve SU, Marksist öğretiyi çerçevesinde örgütlenmiş devrimci partilerdir ancak toplumsal destek anlamında başarılı olamamışlardır.

Revizyonist ve reformist kanatta ortaya çıkan önemli bir *örgütlenme Fabian Topluluğu*’dur. Topluluk, Londra’da *Yeni Yaşam Kardeşliği (Fellowship of New Life in London)* isimli, daha iyi ve komünal bir yaşama ilişkin soruşturmalar gerçekleştiren bir grubun üyelerinden oluşmuştur. Hubert Bland, Frank Podmore ve Edward R. Peace’in gibi isimlerin girişimleriyle 1884 yılında kurulan topluluğu güçlendiren isimler ise George Bernard Shaw ve Sidney Webb olmuştur. Ancak toplumsal ve ekonomik sorunları reformist bir gündem ile tartışan ve orta sınıfları gündemine alan Fabian Topluluğu da SDF ve SU ile benzer şekilde işçi sınıfının desteğini alamamıştır. 1889 yılına gelindiğinde Britanya’da sosyalist organizasyonların toplam üye sayısı iki bin beş yüz iken sendikaların üye sayısı yedi yüz elli bine yükselmiştir (Ainsworth, 1978: 52).

Yukarıda bahsedilen örgütlenmeler 1893 yılında kurulacak Bağımsız İşçi Partisi ve 1900 yılında kurulacak İşçi Partisi için oldukça önemli olsa da İkinci Enternasyonalin kurulduğu dönemde Britanya’da sosyalist hareketler oldukça dağınık ve güçsüz bir görünüm sergilemiştir.

1889 öncesinde sosyalist hareketlerin siyasi partileşmesi sürecinde hareketli olan bir diğer ülke Fransa’dır. Ancak Fransa’da, Almanya’da olduğu gibi belirli bir disipline sahip ve merkezileşmiş bir siyasi parti oluşmamıştır. 1870’li yıllar öncesinde Fransız sosyalist siyasetine şekil veren görüş ayrılıkları Paris Komünü sonrasında bir duraklama evresine girmişse de Komün yasakları kalktığında farklı gelenekleri temsil eden sosyalist gruplaşmalar kaldığı yerden devam etmiştir.

Fransa’daki güçlü devrim geleneği -1789, 1830, 1848, 1871- sosyalist hareketleri güçlendirdiği gibi Paris Komününün bastırılmasının ardından 1872 yılında çıkarılan yasa ile Birinci Enternasyonal üyeliğinin yasaklanması ve Komün ile ilişkili kişilerin idam, hapis veya sürgün ile cezalandırılması belirli bir süre için sosyalizmin Fransız siyasi hayatından uzaklaşması ile sonuçlanmıştır. 1880 yılında yasakları kaldıran yasa ile ülkeye dönüşler başlamış ve sosyalist siyaset canlanmıştır (Nicholls, 2019: 195). Fransa’nın ilk sosyalist partisi olan *Fédération des travailleurs socialistes de France (FTSF)* 1879 yılında kurulmuştur. Parti, aşamalı reformları teşvik ettiği için "olasılıkçı" olarak nitelendirilmiştir. 1882 yılında Jules Guesde ve Paul Lafargue ayrılarak *Fransız İşçi Partisini (Parti Ouvrier Français-POF)* kurmuşlardır.

1880’li yılların başındaki ekonomik bunalım ve işsizlik, içlerinden biri Emile Zola’nın *Germinal* kitabına da konu olan, Paris’te başlayan büyük işçi sınıfı gösterilerin yaygınlaşmasına sebep olmuştur. Söz konusu gösteriler sosyalist hareketler ile kitlelerin bir araya gelmesi konusunda oldukça etkili olmuştur. İşçilerin devrimci hareketler ile ilişkisini kesmeyi hedefleyen hükümet, bu dönemde sendikacılık önündeki yasakları kaldırarak sendikaların ılımlı işçileri kendilerine çekmesini sağlamaya çalışmıştır. Diğer yandan Guesde, 1886 yılında kurulan *Ulusal Sendikalar Federasyonunu*, ikinci

kongresinden itibaren etkisi altına alarak Marksist doktrinle buluşturmuştur (Moss, 1976: 138-139).

August Blanqui, 1881 yılında Merkezi Devrim Komitesini (*Comité Révolutionnaire Central-CRC*) kurmuştur. Blanqui'nin hayatını kaybetmesiyle liderliği Edward Vaillant'a geçmiştir. Daha sonra *Devrimci Sosyalist Partisi* (*Parti Socialiste Révolutionnaire*) adını almıştır. 1883 yılında POF içinden anarşistlerin ve posibilistlerin ayrılmasıyla Paul Brousse liderliğinde *Sosyalist İşçiler Federasyonu* (*Fédération des travailleurs socialistes*) kurulmuştur (Derfler, 1991: 216-217). 1889 yılında bu grupların içinde yer almayan ve daha sonra enternasyonal sosyalist harekette önemli bir figür olacak Jean Jaurès gibi bağımsız sosyalistler de farklı bir çizgiyi temsil etmiştir. 1884-1905 yılları arası dönemde Fransa sosyalistleri; Guesdistler, olasılıkçılar, Allemanistler, bağımsız sosyalistler, Blanquistler ve anarşistler olarak farklı düşünsel gelenekler etrafında örgütlenmişlerdir. Birçok farklı geleneğin mevcut olmasına karşın, 1889 yılında gerçekleştirilen seçimlerde bu farklı gruplardan 7 parlamenter Meclis'te yer almıştır (Joll, 1956: 17).

1889 yılına gelindiğinde Avrupa'nın önemli bir bölümünde ve ABD'de sosyalist örgütlenme farklı biçimlerde gerçekleşmiş, bunlar arasında İkinci Enternasyonale de yön verecek Marksist sosyalizm tümünde olmasa da Almanya başta olmak üzere birçok ülkede güç kazanmıştır. Rusya'da ise anayasal özgürlüklerin eksikliğinde yasal olmayan devrimci eyleme ağırlık verilmiş ve bu dönemde Rusya sosyalizminin örgütlenmesi ülke dışında gerçekleştirilmiştir. Rusya'da 1860'lı yıllarda, Çarlık rejiminin yıkılması için kurulan gizli örgütlerden biri olan *Zemlia i Volia* (*Land and Freedom*), 1879 yılında terörizmi benimseyen *Narodnaia Volia* (*People's Will*) ve bunun karşısında olan *Chernyi Peredel* (*Black Partition*) olarak ikiye ayrılmıştır. Narodnaia Volia'nın diğer şiddet eylemleriyle birlikte Çar İkinci Alexander'ın suikastini gerçekleştirmesi sonucunda birçok oluşum sona ermiş ve hareketlere katılanlar ülkeyi terk etmiştir. Bu kişiler arasında bulunan G. V. Plekhanov ve P. B. Axelrod gibi isimler aşamalı olarak Marksist doktrini benimsemiştir. Bu noktadan sonra

Plekhanov, “Rus sosyalizminin Avrupalılaşmasına” neden olmuştur (Joll, 1956: 20). Plekhanov ve arkadaşları 1883 yılında İsviçre’de, *İşçinin Özgürleşimi Grubunu* oluşturmuşlardır. Grubun 1884 yılında yayımlanan programı, Rus sosyal demokrasisinin ilk programı olmuştur. Aynı dönemde Rusya’da hükümet önlemlerine rağmen Plehanov grubu ile iletişim halinde olan *Rusya Sosyal Demokratları Partisi* Bulgar Blagoev liderliğinde kurulmuştur (Gankin ve Fisher, 1976: 5-6). Rusya’da ve Rusya dışındaki bu gelişmeler Rus entelektüellerinin Marksizme ilgisini artırmış ve gelecekteki gelişmeler üzerinde belirleyici olmuştur.

1889 yılı öncesinde başlayan siyasi partileşme süreci, 1914 öncesinde sosyalist siyasi partilerin Avrupa siyasetinin önemli bir parçası haline gelmesini sağlamıştır. Hükümet partileri olmasalar da özellikle İskandinavya ve Merkez Avrupa’da etkileyici seçim başarıları göstermişlerdir. 85.000 üyeli Fin sosyalistleri, 1913 ulusal seçimlerinde oyların yüzde 43,1’ini elde etmiştir. İsveçli sosyalistler 1914 genel seçimlerinde yüzde 36,5’ oy oranı elde etmiştir. SPD en iyi oy oranını %34.8 ile 1912 yılında kazanmıştır. Avrupa’da SPD’nin arkasındaki herhangi bir sosyalist partinin en büyük ikinci üyeliği, 243.000 üye ile Çek sosyalist partisi olmuştur. (Berger, 2006: 171-172). Bununla birlikte İkinci Enternasyonalin kurulduğu 1889 yılı öncesinde sosyalist hareket siyasi partileşme bakımından Almanya dışında dağınık bir görünüm sergilemiştir. Söz konusu dağınıklık, farklı görüşlerin İkinci Enternasyonalde dile getirilmesini sağlayarak çoğulculuğa dayanan bir tartışma zemini oluşturmakla birlikte aynı zamanda ortak politikaların belirlenmesinde önemli bir engel olmuştur. Bu bağlamda, Enternasyonalin kuruluşundan sonraki ilk yılları, farklı görüşlerin uzlaşmasını sağlayacak kurumsal yapıyı oluşturmakla geçmiştir.

4.3. İkinci Enternasyonalin Kuruluşu: 1889 Paris Kongreleri

1889 yılına gelindiğinde yeni bir enternasyonalin oluşturulması ve uluslararası dayanışmanın sağlanması sosyalist hareket içinde farklı gruplar tarafından dile getirilmiştir. Ancak inisiyatif farklı gruplar tarafından alındığından İkinci Enternasyonalin kuruluşu dahi gruplar arasında tartışma

konusu olmuştur. Fransa’da olasılıkçılar kendilerine destek sağlamak için İngiliz sendikal hareketi ile iletişim kurmuşlardır. Britanya sendikalarının desteğiyle 1883 ve 1886 yıllarında Paris’te iki ayrı konferans düzenlemişlerdir ancak bu konferanslara yeterince katılım olmamıştır. Bunun üzerine, Britanya’da 1887 yılında Swansea’da gerçekleştirilen Sendikalar Kongresinde bizzat Britanya sendikaları tarafından düzenlenecek ve sekiz saatlik işgünü düzenlemesini ele alacak bir uluslararası konferans düzenlenmesi kararı alınmıştır. Kasım 1888’de Londra’da gerçekleştirilen konferansa Alman sosyalistler katılmamıştır. Konferansın sonunda, 1889’da daha kapsamlı bir konferansın düzenlenmesi kararlaştırılmıştır. Olasılıkçılar, Londra Konferansında alınan karar doğrultusunda 11 Mart 1889 tarihinde aynı yılın Temmuz ayında gerçekleştirilecek bir kongre için davet çağrısında bulunmuşlardır.

Alman sosyal demokratlar, olasılıkçıların kararı üzerine, 1887 yılının Ekim ayında gerçekleştirdikleri SPD’nin St. Gallen Kongresinde alınan uluslararası bir organizasyonun yapılandırılması için inisiyatif alınması ve uluslararası sosyalist kongre planı yapılması kararını uygulamaya geçirmemiştir. Bebel ile Bernstein İngiliz sendikaları ile görüşme yapmak üzere Britanya’ya gitmiştir. Engels’in de katıldığı bu görüşmelerde, planlanan kongrenin katılımcıları üzerinde uzlaşmaya varılamamıştır. Bunun üzerine, 28 Şubat 1889 tarihinde, farklı sosyalist grupları uzlaştırmak üzere Lahey Konferansı düzenlenmiştir. Söz konusu konferansa Fransız olasılıkçıları da davet edilmiş ancak olasılıkçılar konferansa katılmamışlardır (Bernstein, 1889). Konferans sonunda, tek bir kongre düzenlenmesi için olasılıkçılara kongre çağrısını kendilerinin yapması teklifi sunulmuştur. Ancak bu öneriler olasılıkçılar tarafından Marksistlerin kendi kural ve disiplinlerini dayattıkları gerekçesiyle kabul edilmemiştir.

Lahey Konferansında dört önemli karar alınmıştır. Bunlardan ilki, 14-21 Temmuz 1889’da Paris’te uluslararası sosyalist kongrenin toplanmasıdır. İkincisi, kongrenin siyasi şartlar izin verdiği ölçüde tüm ülkelerden işçilerin ve sosyalist grupların özgürce katılımlarına yöneliktir. Üçüncü karar, kongreye kimin kabul edileceğine ulusal gruplar yerine kongrenin bir bütün olarak karar

vermesi olmuştur. Son olarak tüm sendika ve sosyalist grupların bir delege ile temsil edilme hakları olduğu belirtilmiştir. Lahey konferansı kararlarıyla birlikte iki ayrı kongrenin gerçekleşeceği netleşmiştir. Açıklık kazanan bir diğer konu her iki kongrenin de gerçekleştirileceği yer için Paris, tarih için ise Fransız Devriminin yüzüncü yıl dönümünün seçilmiş olmasıdır (Socialiste International, 1889c).

1889 yılının Temmuz ayında Paris'te yaklaşık altmış dokuz uluslararası kongre gerçekleşmiştir (Lorwin, 1929: 69). Bu kongrelerden ikisi, olasılıkçıların ve Marksistlerin düzenlediği, her ikisi de 14 Temmuz'da başlayan sosyalist kongrelerdir. İkinci Enternasyonalin kuruluşu Marksist kongre ile özdeşleştirilmiştir (Lorwin, 1929; Joll, 1956; Cole, 1963). Marksist kongrenin gündemi kongre öncesinde; uluslararası iş mevzuatı (çalışma gününün düzenlenmesi), yerli sanayi de dâhil olmak üzere fabrika ve atölye gibi çalışma alanlarının denetimi, taleplerin gerçekleşmesi için gerekli yol ve araçlar şeklinde belirlenmiştir (Socialist International, 1889a). Söz konusu konu ve kararlar, organizasyon komitesi tarafından revize edilmiştir. Bu bağlamda tüm sosyalist grupların bir delege ile temsil edileceği kararı alınmıştır. Bunun yanı sıra kongre gündemini oluşturacak konulara “daimi orduların kaldırılması” ve “tüm ulusun toprakları gibi haklarını savunmak üzere organize olması ve silahlanması” eklenmiştir (Socialist International, 1889b).

Olasılıkçılar ve sendikaların kongresi, Rue de Lancry'de yaklaşık 500'ü Fransız olmak üzere yaklaşık 600 delegenin katılımıyla gerçekleşmiştir. Rue Pétrelle'de gerçekleştirilen Marksist Kongreye 20 ülkeyi temsil eden 391 delege katılmıştır. Marksist Kongrede, Edouard Vaillant ve Wilhelm Liebknecht eş başkanlar olarak seçilmiştir. Bu seçim, Alman ve Fransız sosyalizminin birliği ile birlikte işçi sınıfının dayanışmasını göstermesi bakımından sembolik bir önem taşımaktadır. Alman delegasyonunda Bebel, Bernstein, von Vollmar ve Clara Zetkin; Britanya delegasyonunda William Morris ve Keir Hardie; Avusturya delegasyonunda Victor Adler; Hollanda delegasyonunda Domela Nieuwenhuis; Rusya delegasyonunda Plekhanov ve Peter Lavrovitch Lavrov gibi sosyalist hareketin önemli isimleri yer almıştır. Kongrenin ilk günü

organizasyon ile ilgili düzenlemelerle geçmiştir. Devamında ise diğer kongre ile birleşme tartışması yaklaşık iki gün sürmüştür. Marksist Kongrede, olasılıkçı kongre ile birleşmek isteyen ve birleşmeye net bir şekilde karşı çıkan iki grup oluşmuştur. Hollanda delegesi Domela Nieuwenhuis'in birleşme yanlısı konuşmasına karşın Fransız delegasyonundan Tressaud birleşmeye karşı bir konuşma gerçekleştirmiştir. Bunun üzerine Liebknecht birleşmeye yönelik bir öneri sunmuştur ve öneri kongre üyeleri tarafından kabul edilmiştir. Olasılıkçı kongreye götürülen teklif, Marksist Kongre katılımcılarının birleşik kongre tarafından incelenmesi şartıyla kabul edilmişse de Marksist Kongre bu şartı kabul etmediğinden birleşmeye yönelik müzakereler başlamadan sona ermiştir (Morris, 1889). İdari düzenlemeler ve birleşme tartışmaları kongrenin üç gününü aldığından geri kalan süre, önceden belirlenen gündemdeki konuların yeteri kadar tartışılmasına yetmemiştir. Kongre delegelerinden Frank Kitz (1889), hazırladığı raporda kongrenin organizasyonundaki sorunlara dikkat çektiği gibi kongreyi anti-parlamentar görüşlere ve anarşistlere karşı tahammülsüz olarak nitelendirmiş ve devrimci bir duruşla hayal kırıklığı olarak değerlendirmiştir. Olasılıkçı kongre delegesi Hyndman (1889) hazırladığı raporda Marksist Kongreye yer vermiş ve farklı ülkeler temsil edilse de Marksist Kongrede yalnızca Almanların temsil edildiğini belirterek kongre içindeki merkezileşmeyi eleştirmiştir. İki farklı kongreye katılan delegelerin söz konusu eleştirileri-devrimci duruşun eksikliği ve Almanların merkezi konumu-İkinci Enternasyonalin kuruluşundan dağılmasına kadar temel tartışma ve eleştiri konusu olmuştur.

Söz konusu şartlar altında kongrenin son gününde, kısıtlı bir tartışma sonunda dört önemli karar alınmıştır. Reform yerine yeni koşulları oluşturacak devrimci bir başlangıcı destekleyen bir azınlığın çekimser oyu dışında, işçilerin korunması ve özellikle sekiz saatlik işgünün sağlanması yönünde eyleme geçme konusunda karara varılmıştır. Savaş ve barış konusu hakkındaki ikinci karar oybirliği ile alınmıştır. Daimi orduların kaldırılması ve ulusal savunma için herkesin silahlanması şeklindeki ikinci karar, sosyalizmin yükselişi ile birlikte savaşların sona ereceği ön kabulünü yansıtmıştır. Bununla birlikte bu noktada

savaş ve barış konuları, uluslararası gelişmeler henüz bunu gerektirmediğinden derinlemesine tartışılmamıştır. Üçüncü karar, işçilerin çalışma koşullarının iyileşmesi için verilecek mücadelenin araçlarına ilişkin olarak alınmıştır. Bu noktada oy hakkı, siyasi partiler ve parlamentolarda mücadele ile yönetici sınıflara karşı doğrudan eylem tartışmaya açılmıştır. Kongrede bir oy dışında tüm oylar parlamentoda mücadele lehine kullanılmıştır ancak detaylar tartışılmamıştır. Son olarak Kongrede, işçi sınıfı arasındaki dayanışma ve uluslararası etkinliğin göstergesi olarak 1890 yılının Mayıs ayında gerçekleştirilecek gösterilere ilişkin bir karar alınmıştır. Bu karar Belçika ve Rusya delegelerinin çekimser oylarına karşı alınmış olup Almanya’da anti-sosyalist yasaların 1890’da süresinin sona erecek olmasıyla birlikte yenilenme olasılığının mevcut olması, Alman delegeleri eylemin niteliğiyle ilgili temkinli olmaya itmiştir. Bu sebeple karara “çeşitli ülkelerden işçilerin, gösterileri her ülkedeki farklı durumunun yarattığı koşullara göre gerçekleştirecekleri” ifadesi eklenmiştir (Cole, 1963: 9). Bu ifade ile eylemde uzlaşmış ancak ulusal gruplar kullanılacak araçlar konusunda serbest bırakılmıştır.

Kongrede kararlar yeterince tartışılmadan alındığından birçok konu muğlak kalmış ve bunun sonucunda sonrasındaki raporlar genellikle Kongrenin olumsuz noktalarına odaklanmıştır. Bununla birlikte 1889 yılında gerçekleştirilen Kongre, tüm görüş ayrılıklarına rağmen, uzun bir süre uluslararası sosyalist hareketi temsil edecek ve ulusal hareketleri şekillendirecek bir yapının oluşumunu, İkinci Enternasyonalin kuruluşunu sağlamıştır.

4.4. Parlamenter Sosyalizm ve Alternatifleri

İkinci Enternasyonal, teorik olarak Marksizm, pratikte ise SPD’nin siyasi çerçevesi odağında gelişmiştir. Bu bağlamda, çoğunlukla devrim hedefi bir yana bırakılmadan parlamenter sosyalizm desteklenmiştir. Süreç içinde bir yandan Marksizmin ağırlığı ve parlamenter siyasette işçi sınıfı partilerinin başarısı artarken diğer yandan buna alternatif görüşler ortaya atılmış ve Enternasyonalin farklı bir doğrultuda ilerlemesi için çaba harcanmıştır. Söz konusu alternatifleri; anarşizm, reformizm/revizyonizm ve radikal sol şeklinde sınıflandırmak

mümkündür. Aralarındaki görüş ayrılıkları Enternasyonalin gündeminde olan birçok konuda siyasi söylem ve eylemin belirlenmesi sürecini etkilemiştir.

4.4.1. Anarşizm ve Devrimci Sendikacılık

Birinci Enternasyonal döneminde Enternasyonal içinde anarşizm ile olan görüş ayrılıklarından daha önce bahsedilmiştir. Birinci Enternasyonalin 1872 yılında gerçekleştirilen Lahey Kongresi ile eş zamanlı olarak Bakunin'in takipçileri *Anti-Otoriter Enternasyonal (Anti-Authoritarian International)* adıyla kendi örgütlenmelerini gerçekleştirmiş ancak bu grup kitleleri mobilize edecek koşullar oluşmadığından 1881 yılında dağılmıştır. 1881 yılında Londra'da aralarında Kropotkin, Errico Maletesta, Saverio Merlino gibi isimlerin de bulunduğu anarşistlerin uluslararası kongresi düzenlenmiştir. 1907 yılına kadar benzer bir organizasyon yapılmamış ve uluslararası anarşist hareket İkinci Enternasyonal içinde faaliyete odaklanmıştır (Bantman, 2006: 967). Diğer yandan hareket, daha çok bireysel protesto ve eylemler üzerinden ilerlemiştir. İtalya'da bombalı saldırı, Alman, İspanyol ve İtalyan monarklarına karşı başarısız suikast girişimleri ve 1881 yılında II. Alexander'ın suikastı gerçekleştirilmiştir. Bunlar ve bunlara benzeyen eylemler anarşizmin terör ile özdeşleştirilmesini ve izolasyonunu beraberinde getirmiştir. 1890'lı yıllarda eylemlerin sayısı artmıştır. 1892-1894 yılları arasında Fransa'da on iki bombalı saldırı düzenlenmiş ve bunlardan birinde Fransa Başkanı Sadi Carnot öldürülmüştür. 1897 yılında İspanya Başbakanı Antonio Canovas, 1898 yılında Avusturya İmparatoriçesi Elizabeth, 1900 yılında İtalya Kralı Umberto da suikasta uğramıştır. Bu eylemlerin, sosyalizmin anarşizm ile birlikte şiddetle özdeşleştirilmesine yol açtığı ve anarşizm ile sosyalizmin ortak noktası olmadığı düşüncesiyle İkinci Enternasyonalin ilk döneminde anarşizm ile bağların kesilmesi hedeflenmiştir. Ancak bu hedefe oldukça zorlu bir süreçten sonra ulaşılmıştır.

Erken dönem Enternasyonal kongrelerinin tümünde -1891 Brüksel, 1893 Zürih ve 1896 Londra- anarşistler, kapitalizmin tüm düşmanlarına açık, özgür bir Enternasyonal talebi ile kongrelere katılım talebinde bulunmuş ancak bu

kongrelerin tamamında dışarıda bırakılmaları yönünde karar alınmıştır (Cole, 1963: 24). Brüksel Kongresinde (1891) anarşistlerin kongreye katılım talepleri, davet edilmedikleri gerekçesiyle reddedilmiştir. Kongrenin davet metni katılımcıların siyasi mücadeleyi kabul etmeleri koşulunu belirtmiştir. Ancak anarşist görüşler, Fransız delegasyonundan birkaç isim ve Hollanda delegasyonundan Domela Nieuwenhuis tarafından aktarılmıştır. Zürih Kongresinde (1893) anarşistlerin katılım talepleri tekrarlanmıştır. Burada Enternasyonalin karşı karşıya kaldığı çelişkiyi belirtmekte fayda bulunmaktadır. Anarşistler bireysel olarak katılım talebinde bulundukları gibi, büyük ölçüde sendika temsilcileri olarak kongrelerde yer alma talebinde bulunmuşlardır. Bu sebeple Enternasyonalin sendika grup ve temsilcilerine yönelik bir düzenleme yapması gerekmiştir. Zürih’te “işçilerin organizasyonunun ve siyasi eyleminin gerekliliğini” kabul eden tüm sosyalist parti, örgüt ve sendikaların kabul edileceği belirtilmiş ve işçi sınıfı organizasyonlarının hedeflediği siyasi eylem, “proletaryanın çıkarları ve siyasi güç için siyasi haklar ve yasama mekanizmasını ele geçirilmesi” olarak tanımlanmıştır (Cole, 1963: 26). Buna rağmen, Brüksel ve Zürih düzenlemeleri anarşistlerin Enternasyonal kongrelerine katılma kararlılıklarının önüne geçememiştir. 1896 yılında düzenlenen Londra Kongresinin açılış gününde, aralarında Gustav Landauer ve Errico Malesta’nın da bulunduğu anarşistlerin olay çıkarması üzerine Kongre başkanı polisi arama tehdidinde bulunmuştur (Joll, 1956: 74-75). Kongrenin sonunda bir sonraki kongre davetiyeleri için yapılan düzenlemede, kapitalist mülkiyet ve üretimin sosyalist mülkiyet ve üretim ile değiştirilmesi hedefinde parlamenter eylemi gerekli araçlardan biri olarak kabul eden temsilcilerin katılımı mümkün kılınmıştır. İkinci olarak yalnızca siyasette militan bir rolü olmayan ve parlamenter eylemin gerekliliğini kabul eden sendikaların katılabileceği belirtilmiş ve böylece anarşistler tamamen dışarıda bırakılmıştır.

Londra Kongresi ile anarşistlerin Enternasyonal kongreleri dışında tutulmaları anarşizmin özellikle ulusal alanda etkinliğini zayıflatmamıştır. Bu dönemde anarşizmin sendikal hareket üzerindeki etkisi artmış ve sosyalist hareketler bunun üzerinden etkilenmiştir. 1870’li ve 1880’li yıllarda sosyalist

partilerin yaygınlaşmasından itibaren sosyalist hareket özellikle mobilizasyon ve eylemliliğin sağlanması konusunda sendikaların önemini kabul etmiştir. Bu açıdan, çeşitli ülkelerde sendikaların kurulması ve sendikalar arası uluslararası dayanışmasının desteklenmesi yönünde bir politika izlenmiştir. Bununla birlikte siyasi hareket karşısında sendikal hareketin ikincil konumu vurgulanmıştır. Bu konumun sendikalar tarafından kabulü, Britanya, ABD ve Fransa gibi ülkelerde diğer ülkelerde olduğu gibi kolay gerçekleşmemiştir. *ABD’de Amerikan İşçi Federasyonu (American Federation of Labour -AFL)* birlik içinde siyaset yapılmaması politikasını benimsemiştir. Britanya sendikaları ise bağımsız siyasi eylemlerde bulunmuştur. En çarpıcı karşıtlık ise Fransa’da ortaya çıkmıştır. Fransa’da sendikalar sosyalist hareket içindeki bölünmenin de etkisiyle bu hareketler ile mesafeli bir duruş sergilemiştir. Ancak farklı sosyalist hareketler sendikaları kontrol etmek için birbirleriyle rekabet içine girmiştir. Bu süreçte anarşistlerin sendikal hareketler içindeki etkinliği artmıştır. Aynı zamanda sosyalist hareketlerin dağınık yapısı, işçi sınıfının siyasi eylem yerine doğrudan eyleme yönelik desteğini artırmıştır. Desteği artan sendikal hareket içinde anarşizm düşünsel bir dönüşüm içine girmiştir. Merkezileşme karşısında küçük gruplar halinde örgütlenmeyi savunan anarşistler, bu yapının sendikacılıkta etkili olmayacağı düşüncesiyle işçilerin belirli bir endüstride ulusal düzlemde örgütlenmesini desteklemiştir (Landauer, 1959: 340-341). Anarşistlerin sendikalar ile bağlarının kuvvetlenmesiyle *İşçi Genel Konfederasyonu (Confédération générale du travail - CGT)* kurulmuş ve sendikaların siyasi partilere karşı üstünlüğü vurgulanmıştır. 1904 yılından itibaren *devrimci sendikalizm (revolutionary syndicalism)* olarak bilinen grup oluşmuştur. Bu grup, sosyalist harekete karşı devlet ve özel mülkiyetin devrim yoluyla ortadan kaldırılmasını, diğer sendikalara karşı toplu sözleşmeler ve çalışma koşullarına ilişkin görüşmeler yerine doğrudan eylemi, dolayısıyla genel grevi desteklemiştir (Lorwin, 1929: 79-82). Bütün bu gelişmeler Fransa’da Marksistlerin iki cephede mücadelesini gerektirmiştir. Bu cephelerden ilkinde devrimci sendikalizme karşı, diğerinde dogmatik Marksizmi terk etmeye hazır ve sağda yer alan sosyalistlere karşı mücadele edilmiştir (Joll, 1956: 60-61). İkinci Enternasyonal, Londra Konferansı sonucunda anarşistlerin dışarıda bırakılmasıyla bir ölçüde

anarşist etkiden bağımsızlaşmışsa da anarşizm ve devrimci sendikacılık Enternasyonalin tüm üyelerini ve ortak politikalarını uzun bir süre derinden etkilemiştir.

4.4.2. Reformizm, Revizyonizm ve Radikal Sol

1890'lı yılların sonlarında yaşanan iki önemli gelişme sosyalist hareket içinde reformizm/revizyonizm tartışmasını başlatmıştır. 1898 Fransa'da ortaya çıkan "Millerand Olayı" ile siyasal eylemin niteliğine yönelik reformizm tartışması başlarken aynı yıl Bernstein'ın argümanları ile revizyonizmin teorik temeli atılmıştır.

Fransa'da Dreyfus ve Millerand olayları sosyalist hareket içindeki tartışmaları hızlandırmıştır. Birçok Fransız sosyalist, Dreyfus olayını burjuvazinin iç çekişmesi olarak değerlendirmişse de sonuçları itibarıyla Dreyfus olayının sosyalist hareket üzerinde önemli etkileri olmuştur. Yüzbaşı olarak Fransız ordusunda görev yapan Alfred Dreyfus'un Alman casusu olduğu gerekçesiyle 1894 yılında tutuklanmasının ardından Fransız muhafazakârları bu olayı, ordunun cumhuriyet için ne kadar önemli olduğunu göstermek için kullanmıştır. Ülkede liberal ve demokratik değerler benimsenmese, Dreyfus'un Yahudi kimliğiyle ordu içinde yer alamayacağına yönelik bir kampanya yürütülmüştür. Ancak tutuklamanın ardından olaylar muhafazakârların beklediği gibi gerçekleşmemiş, Dreyfus'un tutuklanmasına muhalif, büyük ölçüde cumhuriyetçilerden oluşan önemli bir hareket yapılanmıştır. Fransız sosyalistler konuya ilgisiz kalmayı tercih etmişler de bir süre sonra bu duruş değişmiş ve Jaurès başta olmak üzere önemli bir kesim olayın muhalifleri arasında yer almıştır. Bu bağlamda, Paris'te beş farklı sosyalist grubun birleşmesiyle muhtemel bir askeri darbeyi önlemek amacıyla bir örgütlenmeye gidilmiştir. 1899 yılında hayatını kaybeden Cumhurbaşkanı Felix Faure'nin cenazesinde bir askeri darbe girişimi olsa da girişim askerlerin desteğini kazanamadığından başarısız olmuştur (Landauer, 1959: 321-323). Faure'nin hayatını kaybetmesiyle Cumhurbaşkanı olarak yerini sosyalistlerin de desteğiyle liberal Loubet almış, Başbakan ise Waldeck-Rousseau olmuştur. Waldeck-

Rousseau, bağımsız sosyalistlerden Millerand'a kabinede yer alması teklifini götürmüştür. Millerand, Fransız sosyalistlerine danışmadan teklifi kabul etmiş ve aynı zamanda Paris Komününü bastıran General Gallifet'in bulunduğu Kabine'nin üyesi olmuştur. Millerand, Jaurès liderliği altındaki gruplar tarafından desteklenmiş ancak Jules Guesde ve Vaillant liderliği altındaki gruplar tarafından eylemi sınıf mücadelesine bir ihanet olarak değerlendirilmiş ve şiddetle eleştirilmiştir.

Fransa'daki gelişmeler İkinci Enternasyonalin 1900 yılında gerçekleştirilen Paris Kongresi gündemine taşınmıştır. Kautsky'nin konu ile ilgili olarak sunduğu önerge oybirliği ile kabul edilmiştir. Önerge, doğrudan Millerand'a referans vermemekle birlikte sosyalistlerin, partisinin onayını almak şartıyla olağanüstü durumlarda ve geçici olarak hükümete girmesine olanak sağlamıştır (Joll, 1956: 96). Böylece Paris kongresinde Enternasyonal, burjuva hükümet ile koalisyon kararını ulusal partilerin takdirine bırakmış ve uzlaşmacı bir tutum sergilemiştir. Ancak burjuva hükümetlerle koalisyonun yalnızca geçici olarak ve proleter kimlik korunarak meşru olabileceği belirtilmiştir.

1900 öncesinde yaşananlar ve alınan kararlar, ikisi de sosyalist bir düzen kurulmasını hedefleyen iki sosyalist siyaset modeli oluşturmuştur. İlkinde, sosyalizmin devrimci amacına bağlılık sürdürülmüştür. İkincisinde ise aynı hedefe demokrasi ve toplumsal adaletle bağlılık çerçevesinde daha büyük koalisyonlar ile ulaşılması öngörülmüştür. Bu süreçte işçi sınıfının anayasaların demokratikleşmesiyle güçlendirilmesi hedeflenmiştir. Almanya dışında Fransa'da Jaurès, Belçika'da Vandervelde, Avusturya'da Victor Adler, İsveç'te Hjalmar Branting, İtalya'da Turati bu perspektifi paylaşmışlardır (Eley, 2002: 89). 1890'lı yılların sonundan itibaren devrimci söylemin oldukça güçlü olduğu Almanya'da da ikinci siyaset modeline yönelik görüşler dile getirilmiştir. SPD için meclisteki gücü arttıkça devrimci söylemi devam ettirmek gittikçe daha güç bir hal almış ve teori ile pratik arasındaki boşluk açılmıştır. Bu boşlukta, revizyonizmin temelleri Georg von Vollmar ve Eduard Bernstein tarafından atılmıştır. Vollmar, 1891 yılında Münih'te yaptığı iki konuşmada "aşamacılık"

ilkesini açıklamıştır. Buna göre eski toplumsal düzenden yenisine belirli bir süre içinde ve aşamalı olarak geçilecektir. Bu durumda öncelikli olan işçi sınıfının refahını artırmak olmalı ve bu amaçla sosyalist olmayan gruplarla iş birliğine açık olunmalıdır. Vollmar'ın söz konusu tutumu özellikle Almanya'nın güneyindeki sosyalist hareketi etkilemiştir. Ancak bu görüşlere teorik bir zemin kazandıran Bernstein olmuştur.

SPD'nin önemli entelektüellerinden Eduard Bernstein, 1896'dan itibaren revizyonist görüşlerini *Die Voraussetzungen Sozialismus* başlığıyla Neue Zeit'te yayımlanan yazılarında ifade etmiştir. 1899 yılında devrimci Marksizmi ve SPD'nin politikalarının eleştirisi üzerine kurulu *Die Voraussetzungen des Sozialismus und die Aufgaben der Sozialdemokratie* kitabı yayınlanmıştır.⁴⁰ Bu çalışmada Bernstein (1899/1993), kapitalizmin Marx'ın ön gördüğü gibi krizlere yol açmadığını ve sosyalizmin demokratik bir çerçevede yeniden yapılandırılması gerektiğine ilişkin görüşlerini aktarmıştır. Bu çıkarımına, kapitalizmin kaçınılmaz sonuna ilişkin teorik yaklaşımların özellikle sosyolojik boyutunu ele alarak ulaşmıştır (Landauer, 1959: 303). İşçilerin yaşam koşullarının negatif bir ivme yerine pozitif bir ivme sergilediğini istatistiki olarak belirtmiştir. Bernstein, ekonomik gelişmelerin mutlaka sosyalizmi getireceği şeklindeki determinist Marksist tezi reddetmiş ve sosyalist hareketin kısmi iyileştirmeler yoluyla sosyalist bir topluma aşamalı olarak geçişi sağlayacağını belirtmiştir. Bununla birlikte demokratik ve toplumsal reformlar için sosyalist olmayan siyasi partilerle siyasi ittifakların gerekliliğini vurgulamıştır. Kautsky, Bebel ve Luxemburg'un tepkisini çeken bu düşünceler, SPD'nin 1899 yılında gerçekleştirilen Hannover Kongresinde reddedilmiştir.

Marksistler ile revizyonistler, devrimciler ile olasılıkçılar arasındaki tartışmanın sosyalist hareketin mevcut olduğu tüm ülkelerde yansımaları

⁴⁰ Bernstein'in 1899 yılında yayımlanan *Die Voraussetzungen des Sozialismus und die Aufgaben der Sozialdemokratie* isimli çalışmasının ilk İngilizce çevirisi 1907 yılında "Evolutionary Socialism" başlığı ile yayımlanmıştır.

olmuştur. Bu tartışmalar; Fransa'da Guesde ve Jaurès, İtalya'da Enrico Ferri ve Filippo Turati, Rusya'da Lenin ve Martroff ile Plekhanov, Almanya'da Bebel ve Kautsky ile Bernstein ve Vollmar, İngiltere'de Hydman liderliğinde SDF ve Ramsay MacDonald ve Henderson liderliğinde Bağımsız İşçi Partisi (Independent Labour Party), ABD'de De Leon liderliğinde Sosyalist İşçi Partisi (Socialist Labour Party) ve Hilquit liderliğindeki Sosyalist Parti (Socialist Party) arasında gerçekleşmiştir. Fransa, İtalya ve Almanya'da meydana gelen gelişmeler, 1900 Paris ve 1904 Amsterdam Kongrelerinde Enternasyonalin gündeminde yer almıştır. Burada belirtilmesi gereken bir husus, SPD'nin Hannover (1899) ve Dresden (1903) Kongre sonuçları ile Enternasyonalin Paris (1900) ve Amsterdam (1904) Kongre sonuçları arasındaki benzerliktir. 1904 Amsterdam Kongresinde SPD'nin Dresden kararları aynı şekilde kabul edilmiştir. Bu bağlamda revizyonistler ve burjuva partiler ile bir anlayış geliştirmek için sınıf karşıtlıklarını bulanıklaştıran girişimler kınanmıştır. Kongrede bu önerge 27'ye karşı 3 oyla kabul edilmiştir. Belçika, Danimarka, Norveç, İsveç, Polonya ve İsviçre çekimser kalmıştır. Ret oyu verenlerin biri Fransız delegasyonundan Jaurès, diğer ikisi Arjantin delegasyonunun iki üyesi olmuştur.

SPD'nin revizyonizmle ulusal ve uluslararası düzeyde mücadelesine, Rosa Luxemburg ve Aleksandr Parvus gibi genç radikaller destek vermişlerdir. Ancak farklı bir konu kısa zamanda radikal sol ile Ortodoks Marksizm'i karşı karşıya getirmiştir. Bu konu, Enternasyonalin de eyleme yönelik temel tartışmalarından biri olan kitlesel grevdir. Ortodoks Marksizm'in lideri olarak kabul edilen Kautsky, kitlesel grevi teorik olarak desteklemişse de herhangi bir tarihsel uğrakta araçsallaştırılmasına yönelik açık bir destek sunmamıştır. Kautsky'ye göre genel grev için güçlü, disiplinli ve sınıf bilincine sahip bir işçi sınıfı gerekmektedir. Başarılı bir grev, tüm işçileri kapsamalı ve hali hazırda dağılan bir rejim koşullarında gerçekleşmelidir. Bunun ötesinde başarısız bir grev başarılı bir devrim için gerekli olan güçlü organizasyonu tehlikeye atacaktır (Geary, 2005: 62-63). Bu görüşleri Kautsky'nin, SPD çoğunluğunun ve dolayısıyla Enternasyonalin genel greve karşı temkinli olmasını beraberinde

getirmiştir. Bu görüşe karşı Luxemburg ise işçi sınıfının gücü ve devrimin başarısının eyleme bağlı olduğunu ileri sürmüştür. Luxemburg, organizasyon ve sınıf bilincini eylemin sonuçları olarak değerlendirmiştir (Luxemburg, 1904).

Revizyonizmin eleştirisine Lenin ve Plekhanov da katılmıştır. Rus Sosyal Demokrat Partisi ikinci Kongresini 1903 yılında gerçekleştirmiştir. Parti programı Ortodoks Marksizm ile uyumlu şekilde oluşturulmuşsa da parti üyeliğine yönelik bir tartışma kongre üyelerini iki gruba ayırmıştır. Lenin ve grubu parti üyeliğinin diğer tüm üyelerin önerisi ile gerçekleşmesi gerektiğini belirtirken Martov ve grubu parti organizasyonu ile iş birliği halinde olan herkesin parti üyesi olabilmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Gankin ve Fisher (1976: 9-10), 1903 Kongresindeki parti üyeliğine ilişkin bu tartışmanın aslında revizyonistler ve ılımlılar arasındaki daha ciddi bir tartışmanın yansıması olarak değerlendirmektedirler. Tartışmalar sonucunda çoğunluğu oluşturan Martov grubunun önerisi kabul edilmiş ancak bu kısa süreli olmuştur. Martov'un önerisini destekleyen grubun ayrılmasıyla çoğunluk, *azınlık (Mensheviki)* haline gelmiş ve Lenin grubu *çoğunluk (Bolsheviki)* olmuştur. Bu durumda Bolşevikler, Parti Konseyi, Merkez Komitesi ve editör kurulundaki tüm pozisyonları almıştır. Daha sonra Bolşeviklerin birçoğunun Menşevikler ile uzlaşmayı desteklemesi durumu tekrar tersine çevirmiştir. Konu İkinci Enternasyonalin de gündemine gelmiş ve Enternasyonalin birçok lideri Menşevikleri desteklemiştir. Bu dönemde Lenin, Luxemburg da dâhil olmak üzere, Enternasyonalin önemli bir kısmından destek görmemiştir.

İkinci Enternasyonal içinde eyleme yönelik farklı görüşler Ortodoks Marksizmin sağında ve solunda gruplaşmaları beraberinde getirmiştir. Bu grupların temsilcileri arasındaki tartışmalara etki eden tek faktör ulusal siyaset ve işçi sınıfının örgütlenmesi olmamıştır. Uluslararası gelişmeler, İkinci Enternasyonal aralarındaki tüm görüş ayrılıklarına rağmen ortak bir pozisyon almaya itmiştir. Ancak bu amaçlansa da söz konusu gelişmeler Enternasyonal içindeki bölünmeleri derinleştirmiştir. Bir noktadan sonra, uluslararası işçi hareketinin parçalanmasının önüne geçme hedefi, uluslararası ilişkilerin en

önemli sorunları karşısında sessiz kalınmasını beraberinde getirmiştir. Çalışmanın devamında bu tartışma, İkinci Enternasyonalin barış yaklaşımını da yansıtan sömürgecilik ve ulusal sorun karşısındaki tutumu üzerinden ele alınmaktadır.

4.5. İkinci Enternasyonal ve Sömürgecilik

İkinci Enternasyonalde ulusal sorun ve sömürge sorunu iki ayrı konu olarak ele alınmıştır. Ulusal sorun, Polonya, Balkan halkları ve Avrupa'nın baskı altındaki diğer halkları bağlamında ele alınırken; sömürge sorunu, batının doğu üzerindeki sömürsü çerçevesinde değerlendirilmiştir. Bu açıdan sömürgeciliğe, sömürgelerin kendi başlarına mücadele edemeyeceği, batı tarafından çözülmesi gereken bir sorun olarak yaklaşılmış ve ulusal hareketler ile ilişkisi bağlamında değerlendirilmemiştir.

İkinci Enternasyonal, sömürgeci ülkelerin sayılarının artması ve sahip oldukları sömürgelerin gittikçe genişlemesi ile bu durumu sorunsallaştırarak gündemine taşımıştır. Sömürgecilik ilk kez 1896 yılında gerçekleştirilen Londra Kongresinde ele alınmış ve Kongre sömürgeci genişlemenin, “gerekçesi ne olursa olsun... kapitalist sömürü alanının kapitalist sınıfın münhasır çıkarına genişletilmesi için” farklı bir isim olduğunu ifade etmiştir (Socialist International, 1896: 31). 1900 yılında gerçekleştirilen Paris Kongresinde ise Çin ve Güney Afrika'daki gelişmeler sebebiyle sömürge sorunu ayrı bir gündem olarak tartışılmıştır. Paris Kongresi kararında sömürgecilik, emperyalizm ve militarizm ile birlikte ele alınmış ve işçi sınıfına burjuvazinin sömürgeciliği ile mücadele çağrısı yapılmıştır. Sosyalist partilerin sömürge sorunu ile ilgili çalışmalar yürütmesi, sömürge sosyalist partilerinin oluşturulması için çaba harcanması ve farklı sömürgelerdeki sosyalist partiler arasında ilişki kurulması kararları alınmıştır (Socialiste International, 1901: 106-107). Kongrenin ardından Hollanda, Fransa, Britanya ve Rusya'da sömürgelerdeki yerlileri de içeren sosyalist organizasyonlar oluşturulmuştur. Aynı Kongrede kurulan Enternasyonal Sosyalist Bürosu, 1903 yılında yaptığı 1 Mayıs çağrısında,

Avrupa ülkeleri ile ABD'nin Afrika, Çin ve Filipinler'deki kapitalist seferlerini kınamıştır (Belelyubsky, 1979: 52-53).

1904 Amsterdam Kongresi ile sömürgecilik konusunun ele alınması için Sömürge Politikası adıyla ilk kez ayrı bir komisyon kurulmuştur. Bu komisyondaki tartışmalar, Enternasyonal içinde sömürgeciliğin kınanmasının herkes tarafından arzu edilmediğini göstermiştir (Fedyszyn, 1975: 49). Komisyonun raportörlerinden Hyndman, sömürgeciliğin güçlü bir biçimde kınanması gerektiğini belirtmiştir. Diğer raportör Van Kol ise sosyalist bir sömürge politikasının geliştirilmesi gerektiğini ve yalnızca kınamaya dayalı negatif sömürge politikasının pozitif bir politikaya dönüşmesi gerektiğini vurgulamıştır. Bu dönüşümün, sömürgeciliğin kınanmasının ötesinde sömürgeciliğin bir gerçeklik olarak kabul edilmesi ve sosyalist bir sömürge politikasının oluşturulması ile gerçekleşeceği öne sürülmüştür (Socialiste International, 1904: 41-42). Kongre sonunda verilen kararda, sömürgecilik bir kez daha kınanmış ve sömürgelerin özgürleşmesinin tamamlanmasının sosyalist hareketin nihai hedefi olduğu belirtilmiştir. Ancak sömürgelerin özgürlük ve özerklik taleplerinin, gelişmişlik seviyeleri ile ilişkili olduğu da karara eklenmiştir.

Amsterdam Kongresinde açığa çıkmaya başlayan görüş ayrılıkları 1907 yılında gerçekleştirilen Stuttgart Kongresinde önemli tartışmalara dönüşmüştür. Stuttgart Kongresi, Enternasyonal üyelerinin sömürgecilik konusuna yaklaşımlarının değerlendirilmesi bakımından oldukça önemlidir. Sömürgecilik konusu öncelikle on sekiz ülkenin üyelerinden oluşan *Sömürge Sorunu Komisyonunda* tartışılmıştır. Almanya delegasyonundan Eduard David, Avrupa'nın sömürgelere ihtiyacı olduğunu ve sömürgelerin yokluğunda "Avrupa'nın Çin gibi olacağını" belirtmiştir (Socialiste International, 1908: 217). Belçika delegasyonundan Terwagne, sömürgeciliğe ilişkin hazırlanacak önergeye, "Kongre, sosyalist bir rejim altında bir medeniyet işi olabilecek sömürge politikasını prensip olarak ve her zaman için kınamamaktadır" ifadesinin eklenmesini talep etmiştir (Socialiste International, 1908: 220). Tartışmaların ardından çoğunluğun önergesi onaylanmıştır. Oylamanın ardından

Alman delegasyonundan Ledebour, azınlığın genel kurul için bir konuşmacı veya eş-raportör atayacağını ve karşı karar vereceğini açıklamıştır. Çoğunluğun önergesinde “sosyalist rejim altında bir medeniyet işi olabilecek sömürge politikasının ilke olarak ve her zaman için kınanmadığı” belirtilmiş ve Kongrenin,

“tüm sömürgelerde mevcut olan bu aşırı sömürü ve kölelik rejimine, yerlilerin bakımını sağlayacak reformları talep ederek, haklarının verilmesini sağlayarak, kölelik ve sömürüyü engelleyerek ve bu insanların bağımsızlıkları ve eğitimleri için çalışarak tüm parlamentolarda karşı koyma görevine sahip olduğu”

beyan edilmiştir. Bu amaçla, sosyalist parti temsilcilerinin, “kendi hükümetlerine, yerlilerin haklarını güvence altına almak ve sözleşme yapan ulusların karşılıklı garantör olması amacıyla uluslararası bir anlaşma yapmayı önermeleri” kararlaştırılmıştır. Bununla birlikte önergede, kapitalizmin bir aracı olan “mevcut sömürgeleştirme”, Paris (1900) ve Amsterdam (1904) Kongreleri ile uyumlu şekilde kınanmıştır (Socialiste International, 1908: 227-228).

Kongrenin devamında Komisyonda azınlık konumunda olan üyeler (Ladebour, Wurm, Delaporte, Bracke ve Karski), çoğunluğun önerisinin şu şekilde değiştirilmesini talep etmiştir:

“Kongre, kapitalist sömürge politikasının özü gereği zorunlu olarak köleleştirmeye, zorunlu çalışmaya veya sömürge alanındaki yerli nüfusun imhasına yol açtığına inanmaktadır.

Kapitalist toplumu talep etmeyi amaçlayan misyon, sadece sömürü ve fetih susuzluğunu örtmek için bir bahane görevi görmektedir. Sadece sosyalist toplum tüm insanlara uygarlıklarını tam anlamıyla geliştirme imkânı sunacaktır... Kongre, barbar kapitalist sömürgecilik yöntemlerini kınamakta ve üretici güçlerin genişletilmesi adına, dünyanın her yerinde medeniyetin barışçıl gelişimini ve insanlığın ilerlemesine hizmet eden toprak zenginliklerini koruyan bir politika talep etmektedir”.

Van Kol, azınlık önergesini eleştirdiği konuşmasında insanlık var olduğundan beri sömürgelerin de var olduğunu ve gelecekte de var olacağını ifade etmiş ve Ledebour’a sömürgelerin olmaması durumunda Avrupa’daki fazla nüfusun ne olacağı sorusunu yöneltmiş ve sömürgeciliğin nüfus politikası için gerekliliğini de belirtmiştir (Socialiste International, 1908: 287). Çoğunluk

önergesini destekleyen bir diğer isim Bernstein olmuştur. Bernstein, “pozitif bir sömürge politikasının” oluşturulması gerektiğini ve “medeni olmayan halklar üzerinde medeni hakların vesayetinin bir gereklilik olduğuna” inandığını ifade etmiştir. Bu inancını Marx’ın “toprak tek bir insana değil, insanlığa aittir ve her insan toprakları insanlığın yararına yönetmelidir” cümlesi ile temellendirmiştir. Avrupa ekonomisinin “yerlilerin hiçbir şey yapmadıkları ürünlerin satın alınmasına bağlı olması” Bernstein’ın çoğunluk önergesini desteklenmesi için öne sürdüğü bir diğer argümandır. Bu koşullarda Bernstein’a göre “kapitalist sömürge politikasına sosyalist sömürge politikası” ile karşı çıkılmalıdır (Socialiste International, 1908: 294-296). Genel olarak sosyalistler emperyalizmin en güçlü eleştirisini yapmıştır. Ancak Enternasyonal üyelerinin büyük bir çoğunluğu gelişmiş ülkelerin Avrupa dışı dünyayı “medenileştirme” misyonunu ve “beyaz adamın üstünlüğünü” kabul etmiştir (Berger, 2006: 175). Bu isimlerin başında Stuttgart Kongresi tartışmalarından da anlaşılacağı üzere Van Kol ve Bernstein gelmiştir. Kautsky de Kongrede söz konusu misyonu destekleyici sözler kullanmakla birlikte Enternasyonalin sömürgecilik konudaki çizgisini farklı bir doğrultuda belirlemiştir.

Kautsky konuşmasında, sömürgelerin yeni ve göz ardı edilemeyecek bir konu olduğunu belirttikten sonra sömürgelerdeki ve anavatandaki sorumluluklar arasında bir fark olmadığını vurgulamıştır. Bu sorumlulukları; “kitlelerin kapitalist sömürüye, bürokrasi ve militarizmin baskılarına karşı korunması, diğer anlamda sosyal politika ve demokratik siyaset” olarak sıralamıştır. Kautsky, çoğunluğun önergesini eleştirse de Bernstein ile ilkel halkların daha yüksek bir seviyeye çıkarılması yönünde çıkarlarının olduğu konusunda hem fikir olduğunu belirtmiştir. Ancak tartıştığı nokta, bunun sömürgecilik yoluyla gerçekleştirilmesidir. Kautsky’ye göre, “sömürgecilik medenileştirme politikasına aykırıdır....vahşilere kibar yaklaşıldığında yüksek medeniyetin yardımını ve araçlarını kabul edeceklerdir...ilk gereklilik güvenlerini kazanmaktadır ve bu güven ancak onlara özgürlüklerini verdiğimizde kazanılacaktır”. Kautsky konuşmasının sonunda, Bernstein’ın Marx alıntısını yanlış yorumladığını belirterek “Marx’ın yeryüzünün insanlığa ait olduğunu”

ilan ettiğini ve “toprağın kapitalist uluslara ait olduğunu söylemediğini” belirtmiş ve çoğunluğun önergesinin reddedilmesini talep etmiştir (Socialiste International, 1908: 312-316). Aynı günün ikinci oturumunda öncelikle azınlık önergesi oylamaya açılmış ve 108 oya karşı 127 oy ile önerge kabul edilmiştir.⁴¹ (Socialiste International, 1908: 325-329).

Stuttgart Kongresinin ardından Enternasyonalin sömürgecilik politikası Kautsky ve Ortodoks Marksizm etkisi ile şekillenmiştir. Buna göre, sömürgecilik militarizm ve savaşa eşlik etmektedir ve sosyalist hareket tarafından güçlü bir şekilde kınanmalıdır. Enternasyonal bu çizgide sömürgeler için sempatisini güçlü bir şekilde dile getirmişse de sömürgeciliğin sona ermesi için bir politika formüle etmemiştir. Diğer sorunlara yönelik yaklaşımlarda olduğu gibi bunun da temel sebebi, kapitalizmin kendi sonunu hazırladığına ve sosyalist düzenin kurulmasıyla bu sorunun ortadan kalkacağına olan sarsılmaz inanç olmuştur.

Kautsky, Stuttgart Kongresinin ardından kalem aldığı yazısında proletaryanın etiğinde üstün kültürün aşağı kültüre kontrol ve vesayet uygulama hakkının olmadığını belirtmiş ve bunun kapitalist etiğin bir parçası olduğunu ileri sürmüştür. Kautsky’e göre proletarya tüm insanlığı özgürleştirmeden kendini özgürleştiremeyecektir (Kautsky, 1907). Lenin de kongrenin hemen ardından kararı değerlendirmiş ve işçi hareketi içindeki sosyalist fırsatçılığı ortaya çıkarmasına yönelik önemine vurgu yapmıştır (Lenin, 1907). Kautsky ve Enternasyonal üyelerinin sömürgecilik yaklaşımı, Kautsky’nin 1909 yılında yayımlanan *Road to Power* yazısına da yansımıştır. Burada, savaş hazırlıkları mevcut sömürge politikasının ve emperyalizmin bir sonucu olatak değerlendirilmiş ve bu politika sürdürüldüğü sürece barışı konuşmanın işe yaramayacağı belirtilmiştir. Bu bağlamda Kautsky, “dünya barışı ve

⁴¹ *Onaylayanlar:* Avusturya'daki İtalyanlardan 2 oy, 2 Avusturya, Avustralya, Arjantin, Bulgaristan, İspanya, ABD, Finlandiya, 8 oy, Fransa'dan 6 oy, Büyük -Britanya, Macaristan'dan 6 oy, İtalya, Japonya, Polonya. *Çekimlerler:* Rusya, Romanya, Sırbistan, Norveç. İsviçre. *Onaylamayanlar:* Almanya, Alman Avusturya, Bohemya, Belçika, Danimarka, Fransız heyetinden 12 oy, İngiliz heyetinden 14 oy, Hollanda, Güneyden İtalya, İsveç ve Afrika'dan 4 oy.

silahsızlanma için bağıran, tüm burjuva barış kongrelerine katılan ve aynı zamanda sömürge politikasını savunan” sosyalistleri eleştirmiş ve emperyalizm ile militarizme karşı savaşı, tüm uluslararası proletaryanın ortak görevi olduğunu belirtmiştir. Kautsky’nin bu argümanları, van Kol ve Bernstein gibi isimlere karşı, Lenin, Bebel ve Luxemburg tarafından desteklenmiş ve savaş ile emperyalizm arasındaki ilişki Enternasyonalin temel söylemi haline gelmiştir. Bununla birlikte ilerleyen yıllarda Kautsky’nin sömürgecilik, emperyalizm ve savaş ilişkisine ilişkin görüşleri dönüşüme uğramıştır. Kautsky, savaşın başlangıcından haftalar önce yazdığı ve 1914 yılının Eylül ayında yayımlanan *Imperialism* makalesi ile kapitalizmin zorunlu olarak savaş anlamına geldiği ve kalıcı barışın sosyalizm ile sağlanacağına ilişkin yaygın inancı reddettiğini ilan etmiştir (Walling, 1915: 88). Kautsky, bu aşamada, sömürgeler üzerindeki iş birliğinin ve ekonomik büyümenin kapitalistlerin savaşı kendi çıkarları ile uyumlu değerlendirmemesine neden olarak militarizmin ortadan kalkmasına neden olabileceği söylemini geliştirmiştir. Savaşın iş birliği ile önlenebileceği ve burjuvazinin serbest ticaret ve uluslararası barış yönünde çıkarları olduğu şeklindeki argümanları ile Enternasyonale yeni bir yaklaşım sunmuştur. İleride görüleceği üzere bu yaklaşımın destek bulması Enternasyonal liberal hareketlere yakınlaştırmış ve barış yaklaşımında önemli bir dönüşüme neden olmuştur.

4.6. İkinci Enternasyonal ve Ulusal Sorun

Çalışmanın bu kısmında Enternasyonalin ulusalcılık ve ulusal hareketlere yönelik yaklaşımı değerlendirilmektedir. Çünkü “ulusal sorun”, ülkelerin farklı yapısal ve tarihsel koşullarının sosyalist yaklaşımların şekillenmesindeki rolünün ve bunun Enternasyonal üzerindeki etkisinin izlenebileceği en önemli konu başlıklarından biridir. Aynı zamanda, bu farklılığın uluslararası dayanışma üzerindeki potansiyel bölücü etkisinin engellenmesi amacıyla Enternasyonal düzeyinde açık ve net bir pozisyon alınamadığını da bizlere göstermektedir.

İkinci Enternasyonalin ulusal soruna yaklaşımını iki açıdan değerlendirmek mümkündür. İlk olarak ulusal kimlik ve sınıf kimliği bağlamında işçi sınıfının ulusalcılık tartışmasının neresinde olduğu üzerinde bir değerlendirme yapılabilmektedir. İkinci ve bununla ilişkili olarak ise Enternasyonalin ulusalcı hareketlere yönelik söylem ve politikaları üzerinden bir değerlendirme yapılabilmektedir. İlk değerlendirme, siyasi partileşme ve ulusal politikada işçi sınıfının temsilinin güçlenmesi ile yakından ilişkilidir. Bu ilişki, Enternasyonalin kendi yapısı ile işçi sınıfının ulusal kimliği karşı karşıya geldiğinde krizler şeklinde açığa çıkmıştır.

1914 öncesinde ulusalcılık en basit ifadeyle sosyalist hareket ve özellikle Marksistler tarafından kapitalizmin bir unsuru, burjuva ideolojisinin bir parçası olarak ele alınmış ve ancak devrimle ortadan kalkacağına yönelik bir argüman geliştirilmiştir. Sınıf aidiyetinin ulusal aidiyetin üstünde olduğuna olan inanç, çeşitli dönemlerde ulusal hareketlerin ön plana çıkmasının Birinci Dünya Savaşına dek öncelikli bir problem olarak ele alınmamasını beraberinde getirmiştir. Geniş bir perspektiften bakıldığında sosyalizmin olgunlaşma dönemi aynı zamanda ulusalcılığın yükseliş dönemidir. Birbirlerine rakip olarak değerlendirilebilecek bu iki ideolojinin gerçek anlamda karşı karşıya gelmeleri Birinci Dünya Savaşı ile gerçekleşmiştir. Öncesinde İkinci Enternasyonal, yüzyılın en önemli fenomenlerinden biri olan ulusalcılığa yönelik kapsamlı bir argüman geliştirmeyerek görmezden gelmiştir. Farklı zamanlarda self-determinasyon hakkı çağrısı yaptıysa da ulusal soruna resmi gündeminde yer vermemiştir. Bir yandan, “bir Marksistin ulusal sorunu ele alması ateşle oynamaya” benzetilebilir ve bu bağlamda bu stratejik tercihin nedenleri ortaya konulabilir (Kasprzak, 2012: 64). Ancak diğer yandan, bu tercih, kısmen Birinci Dünya Savaşı ile Enternasyonalin dağılmasına ve ulusalcılığın zaferine neden olmuştur.

Ulusal sorun ve ulusalcılık, Marx ve Engels’in yazıları ile sistemli olarak ele alınmamış ve hatta Marx ve Engels’in ulusal soruna yaklaşımları tarihsel örneklerle göre çeşitlilik göstermiştir. Genel olarak modern ulusun oluşumu, kapitalist üretim biçiminin konsolide olduğu, burjuvazinin hegemonyasının

sağlandığı tarihsel bir dönem olarak ele alınmıştır. Kapitalist üretim biçimi sosyalizm için zorunlu bir uğrak olduğundan modern ulusun oluşumu bunun önemli bir parçası olarak değerlendirilmiştir. Buradan hareketle feodal ekonominin ortadan kalkmasını ve ulusal devletlerin kurulmasını sağlayacak güçte olan ulusal toplulukların mücadeleleri desteklenmiştir. Ancak söz konusu dönüşümü sağlayamayacak güçte olan kültürel ve dilsel topluluklar, bunu sağlayacak uluslar tarafından asimile edilecektir. Belirli bir sürede, bir devlet inşa edemeyen halkların bunu gerçekleştirme kapasiteleri bulunmamaktadır. Bu halkların ulus-devlet ısrarları kapitalist üretim sürecinin gelişimini sekteye uğratacaktır (Nimni, 1989: 301). Uluslar ilkesi ile “büyük tarihsel halklar arasındaki sınırlar” ve “halkların sayısız küçük kalıntılarının bağımsız ulusal varlığı” sorunsal haline gelmektedir (Engels, 1866/1985: 157). Tarihsel dönüşümün aktörleri olan tarihsel halklar, kapitalist üretim biçimini ve sınıf çatışmasını geliştirecektir. Bu açıdan, Marx ve Engels tarihsel olmayan halklardan güney Slav uluslarının hareketlerini desteklememişken, Polonya ve İrlanda ulusal hareketlerini desteklemişlerdir. Çünkü Polonya ve İrlanda ulusal devleti olmayan tarihsel uluslardır. Marx (1867/1985b: 193), Avrupa’da Rusya etkisinin sona ermesi için Polonya’nın demokratik ve toplumsal bir temelde yeniden inşasını ve self-determinasyon hakkının tanınmasını önemli bir gereklilik olarak değerlendirmiştir. Bu açıdan değerlendirildiğinde, Marx ve Engels’in yaklaşımlarında self-determinasyonun evrensel bir hak olarak ele alınmadığı sonucuna ulaşılabilmektedir. Çünkü bu görüşe göre, ulusal devletlerini oluşturma hakkı olan halklar yalnızca tarihsel halklardır ve bu hakkın kaynağı, kapitalizmden sosyalizme geçişteki zorunluluğundan kaynaklanmaktadır. Sosyalizme geçildiğinde ise “bir bireyin diğeri tarafından sömürsünün son bulması ile orantılı olarak bir ulusun diğeri tarafından sömürsü de sona erecektir. Ulus içindeki sınıflar arasındaki düşmanlığın kaybolması ile orantılı olarak bir ulusun diğesine düşmanlığı da sona erecektir” (1848/2012: 64).

Marx ve Engels’in yukarıda özetlenen yaklaşımları, İkinci Enternasyonalin, yüzyıl dönümünde yüz yüze geldiği ulusal soruna yönelik

teorik bir boşluğun doldurulmasını gerektirmiştir. Bu boşluk özellikle, İkinci Enternasyonalin “en iyi zihinleri” Kautsky, Luxemburg, Bauer ve Lenin, tarafından doldurulmaya çalışılmıştır (Hobsbawn, 2000: 2). Bu çabanın önemli bir nedeni, pratikte ortaya çıkan gelişmeler bağlamında ulusal hareketlerin güçlenerek artması ve bu konunun Enternasyonal gündemine çözülmesi gereken bir konu olarak gelmesi olmuştur.

19. yüzyıl sonunda tarihsel olmayan gruplar hareketlilik göstermeye başlamıştır. Özellikle Avusturya-Macaristan ve Rusya’daki ulusal sorun görmezden gelinemeyecek bir seviyeye ulaşmıştır (Kirby, 1986: 109). Burada göz önünde bulundurulması gereken önemli bir gelişme ise Enternasyonal döneminde sosyalist hareketlerin devlet mekanizması içinde giderek güçlendiğidir. 19. yüzyıl siyasi dönüşümleri Enternasyonal üyelerini işçi sınıfı ve ulus-devlet arasındaki ilişkiyi yeniden değerlendirmeye itmiştir. Ancak bu değerlendirme, Batı Avrupa’da farklı, Merkez ve Doğu Avrupa ile Rusya’da farklı şekillerde gerçekleştirilmiştir. Batı Avrupa’da işçilerin dayanışması için ülke siyasi sınırlarının aşılması yeterliyken Rusya ve Avusturya-Macaristan gibi çok uluslu imparatorluklarda öncelikle ülke içindeki etnik-kültürel sınırların aşılması gerekmiştir. Söz konusu farklılıklar, Luxemburg, Bauer ve Lenin’in ulusal soruna yönelik yaklaşımlarında izlenilebilmektedir.

Ulusal sorun, İkinci Enternasyonalin karşısına somut bir biçimde, 1896 Londra Kongresinde Polonya delegasyonunun büyük kısmının desteklediği, Polonya’nın yeniden inşasına ilişkin önerge sunulması ile gelmiştir. Önergede, “içerideki gücünü ve dışarıdaki önemini Polonya’nın boyun eğdirilmesi ve bölünmesine borçlu olan Rus Çarlığı”, uluslararası işçi hareketi için bir tehdit olarak değerlendirilmiş ve Polonya işçi sınıfı ve uluslararası işçi hareketi için Polonya’nın bağımsızlığının sağlanması zorunlu bir siyasal talep olarak sunulmuştur (Luxemburg, 1909/1976: 107). Luxemburg, Polonya’nın bağımsızlık talebi Enternasyonal gündemine taşınmadan önce 1893 yılında *Polonya Sosyalist Partisi’nin (PPS)* bağımsızlık yönündeki siyasetine muhalif

olarak Marksist ve uluslararasııcılığı destekleyen bir program ile *Polonya Sosyal Demokrasi Partisi'nin (SDKP)* kurucularından olmuştur.⁴²

Londra Kongresinin Siyasi Eylem Komisyonunda tartışılan Polonya önergesine yönelik alınan karar şu şekilde kabul edilmiştir:

“Kongre, tüm ulusların tam özerkliğini desteklediğini ve şu anda askeri, ulusal veya diğer despotizmlerin boyunduruğu altında acı çeken herhangi bir ülkenin işçilerinin acısını paylaştığını ilan etmekte ve bu tür ülkelerdeki işçilere, dünyanın sınıf bilinçli işçileri ile yan yana sıraya girme ve uluslararası kapitalizmin devrilmesi ve Uluslararası Sosyal-Demokrasinin kurulması için örgütlenme çağrısı yapmaktadır” (Socialist International, 1896: 31).

Luxemburg, Londra Kongresi kararını “Polonya’nın yeniden inşasına ilişkin önerenin reddi” olarak değerlendirmiştir. Bunun da ötesinde karar, Polonya’ya herhangi bir referans vermeden sorunu ulusal bir temelden uluslararası bir boyuta taşımış ve önceliğin sosyalizmin tesisinde olduğunu vurgulamıştır (Luxemburg, 1909/1976: 108-109). Luxemburg, Polonya’nın bağımsızlığına yönelik eleştirisini Rusya ile ekonomik ilişkileri temelinde gerekçelendirmiştir. 1897 yılında tamamladığı, *Polonya’nın Endüstriyel Gelişimi (The Industrial Development of Poland)* isimli doktora tezinde, Polonya’nın ekonomik bir bakış açısıyla hâlihazırda Rusya’ya entegre olduğunu savunmuştur. 1908-1909 yıllarında *Ulusal Sorun ve Özerklik (The National Question and Autonomy)* başlığı ile kaleme aldığı makale serisi ile ulusal sorunu ve self-determinasyon ilkesini detaylı bir biçimde değerlendirmiştir. Luxemburg, self-determinasyon hakkını, “metafizik bir klişe” olarak nitelendirmiştir (1909/1976: 112). Geçmişte sosyalist hareketin ulusal hareketlere desteğini veya karşıtlığını tarihsel koşulların belirlediğine vurgu yapmış ve dolayısıyla self-determinasyon ilkesinin evrensel bir hak olarak kabul edilemeyeceğinin ve desteklenemeyeceğinin altını çizmiştir. Bu anlamda Luxemburg’a göre Marx, Polonya ulusalcılığının önemini doğru değerlendirememişse de ulusal hareketleri metafizik bir hakka dayanmak yerine,

⁴² Polonya Sosyal Demokrasi Partisi (SDKP) 1899 yılında Litvanya’nın katılımıyla SDKPiL adını almıştır.

Avrupa gelişmesinin materyal problemleri bağlamında doğru bir metot ile değerlendirmiştir. Luxemburg’a göre, “sınıflı bir toplumda, homojen bir sosyo-ekonomik birim olarak ulus mevcut değildir” (1909/1976: 135). Sosyalist bir parti ulusal sorun bağlamında sınıf çatışmasını dikkate almalıdır. Sosyal demokrasi için ulusal sorun tıpkı diğer tüm toplumsal ve siyasi sorunlar gibi öncelikli olarak sınıf çıkarları ile ilgili bir sorundur.

Tarihin yasalarına dayanarak ekonomik açıdan küçük ulusların bağımsızlığını ütöpik olarak değerlendiren Luxemburg, Osmanlı İmparatorluğu’nun geri kalmışlığını vurgulayarak Balkanlar’daki özgürlük hareketlerini desteklemiştir. Luxemburg, Osmanlı ile karşılaştırıldığında gelişmişlik seviyelerinin daha yüksek olduğunu belirttiği Yunan, Sırp, Bulgar ve Ermeni uluslarını bu genellemenin dışında tutmuştur. Jaurès ise Osmanlı İmparatorluğu’ndaki ulusların özgürlük hareketine olan sempatinin “siyasi değerlendirmeleri gölgede bırakmaması gerektiğinin” altını çizmiştir. Bu iki değerlendirme, radikal sol üyesi Luxemburg’un desteğini ve reformist ve ulusalcı Jaurès’in temkinli yaklaşımını göstermesi bakımından oldukça önemlidir. Spesifik olaylar, Enternasyonal üyelerinin bağlı oldukları düşünsel grupların dışında değerlendirmelerine neden olmuştur. Balkan sosyalistleri bölgesel problemlere karşı federasyon çözümünü desteklemişlerdir. 1904 yılında Sosyalist Büro Osmanlı İmparatorluğundaki bastırılmış azınlıkların özerkliğinin yanında olduğunu ilan etmiştir. Ancak Enternasyonal’in genel tutumu Balkanlar’da mevcut durumun korunmasını desteklemek şeklinde olmuştur (Haupt, 1972: 69-72).

Luxemburg’un 1914 öncesindeki uluslararası işçi hareketini ve sınıf çatışmasını önceleyen ve Marksist doktrine dayanan değerlendirmeleri, çok uluslu imparatorluklarda ortaya çıkan ulusal hareketler sebebiyle tüm ülkelerde ve tüm sosyalistler tarafından kabul görmemiştir. Bu hareketler, ulusal soruna alternatif sosyalist yaklaşımların geliştirilmesini gerektirmiştir. Bu kapsamda Bauer, *Ulusal Sorun ve Sosyal Demokrasi-National Question and Social Democracy* (1907) isimli önemli çalışması ile ulusun kültürel temelleri ile sosyalizm ve ulusalcılığı ele almıştır. Lenin ise 1914 yılında kaleme aldığı

Ulusların Self-Determinasyon Hakkı - The Right of Nations to Self-Determination (1914) isimli çalışması ile doğrudan Luxemburg'un yaklaşımını eleştirmiş ve self-determinasyon ilkesine yaklaşımını ortaya koymuştur.

Avusturya-Macaristan'ın "Almanlar, Macarlar, Çekler, Polonyalılar, Hırvatlar, Sırlar, Slovaklar, Slovenler, Romanlar, İtalyanlar gibi birçok etnik-kültürel topluluk ve Yahudi nüfusa" sahip olması çok uluslu imparatorluğu, ulusal sorunun merkezlerinden biri haline getirmiştir (Kann, 1964: 305). Bu bağlamda 19. yüzyıl sonunda Avusturya sosyalistlerinin gündemi ulusal çatışmaların önlenmesi ve parti bütünlüğünün korunması olmuştur. 1897 yılında Parti, altı etnik-ulusal partiden oluşan bir federal organizasyon olarak yeniden yapılandırılmıştır. Brunn (Brno) Kongresinde (1899) ise Avusturya'nın siyasi yapısına ilişkin program hazırlanmıştır. Brunn programında; Avusturya'nın, ulusların demokratik federasyonuna dönüştürülmesi, kraliyet arazilerinin ulusal olarak sınırlandırılması ve öz yönetimlerinin sağlanması, tüm ulusal grupların kültürel ve ulusal önemi olan konularda öz yönetimlerinin sağlanması, ulusal azınlıkların haklarının özel bir yasa ile korunması, resmi dil gibi ulusal ayrıcalıkların tamamen yasaklanması kararları alınmıştır (Kogan, 1949: 210). Avusturya sosyal demokratları, imparatorluk sınırlarının ve aynı zamanda demokratikleşme ile farklı ulusal kimlik ve kültürlerinin korunmasını öngören bir model öngörmüşlerdir. Victor Adler bu modeli kendi içinde "küçük bir enternasyonal" olarak nitelendirmiştir (Eley, 2002: 92). "Demokratik sosyalizmin en önemli kuramcılarının biri olan Otto Bauer", Avusturya-Macaristan'ın çok uluslu yapısının korunmasını hedeflemiş ve bu hedef kapsamında geliştirdiği, özellikle ulusal kültüre ilişkin argümanlarıyla sosyalist hareket içinde ulusal probleme dikkat çeken isimlerin başında gelmiştir (Forman, 1998: 95). Bauer'e göre Merkez Avrupa'da ve Balkanlar'da kapitalizmin gelişimi yalnızca asimilasyona neden olmamış aynı zamanda tarihsiz ulusların uyanışını beraberinde getirmiştir (Bauer, 1907/2000: 296-298). Bu uluslar üzerindeki baskı, sosyalizmin sona erdireceği sınıf boyundurluğunun bir sonucudur ve "uluslar ilkesinin gerçekleşmesi sosyalizmin zaferine bağlıdır" (Bauer, 1907/2000: 410). Çünkü kitlelerin hedefledikleri özgür ulusal politika

için yolu açacak olan demokrasiye dayanan sosyalizmdir (Bauer, 1907/2000: 408).

Avusturya sosyalistlerinin partiye ve ülkeye yaklaşımları Rusya’da yankı bulmuştur. Rus imparatorluğunun toplam nüfusunun yarısından fazlası Rus olmayan gruplar oluşturmuştur (Seton-Watson, 1988: ix). III. Alexander hükümdarlığında bu grupların Ruslaştırılması resmi politika haline gelmiştir (Seton-Watson, 1988: 485). 1907 sonrasında güçlü bir Rus milliyetçisi olan Stolypin ile devam eden bu politikalar, süreç içinde, özellikle Polonya, Ukrayna, Gürcü, Finler, Yahudiler arasında ve Baltık ülkelerinde ulusal bilincin ve ulusalcı hareketlerin güçlenmesine neden olmuştur (Seton-Watson, 1988: 663-677). Rus olmayan topluluklar ve Yahudiler benzer programların Rusya’da da uygulanması için kampanya yürütmüşlerdir. Ancak bu programların Rusya’ya uygulanması devletin ve partinin merkezleştirilmesi anlamına gelecektir. Bu koşullarda Lenin ve Bolşevikler, Bolşevik pozisyonun başarısı için Rus olmayan toplulukların desteğinin önemini anlamışlar ve bu koşullar altında Avusturya sosyalistlerinin ulusal kültürel özerkliğine karşı çıkarken ulusal sorunun çözümünü için self-determinasyon hakkını desteklenmiştir (Nimni, 1991: 85).

Lenin, Kautsky ile aynı şekilde ulusal devletin kapitalist düzende devlet organizasyonun karakteristik formu olduğunu kabul etmiştir. Kautsky’dan ayrıldığı nokta self-determinasyon ilkesinin prensipte tüm ulusal topluluklara uygulanabileceğinin kabulü olmuştur. Bununla birlikte Lenin, bu ilkeyi tarihsel olarak farklı ayrımlarda değerlendirmiştir. Feodalizmin çöküşü ile birlikte burjuva demokratik devleti kurulduğunda ulusal hareketler kitle hareketlerine dönüşmektedir. Bu durumda ulusal hareketler desteklenmelidir. Kapitalizmin geliştiği ve dolayısıyla burjuvazi ve proletarya arasındaki sınıf çatışmasının güçlü olduğu ülkelerde ulusal hareketleri desteklemek ise burjuvaziyi desteklemekle eş değerdir (Nimni, 1991: 78-79). Lenin, ulusal soruna yaklaşımında Batı Avrupa ve Rusya arasındaki yapısal farklılıklara işaret etmektedir. Ulusal soruna Marksist-Leninist yaklaşım Çarlık Rusyasının spesifik koşullarında ulusal sorunun siyasi önemini ön plana çıkarmış ve Batı Avrupa dışında devrimin gerçekleşebilmesine yönelik potansiyelini vurgulamıştır

(Nimni, 1991: 94). Bununla birlikte Lenin, devlet inşasına yönelik gerçek taleplerin sosyalist hareket tarafından desteklenmesi yerine, tüm ulusların kendi devletlerine sahip olma haklarının desteklenmesi üzerinde durmuştur (Forman, 1998: 75). Forman, Lenin'in ulusal soruna yönelik argümanlarının, Çarlığın şövanist politikalarına karşı stratejik bir yaklaşım olduğunu ileri sürmektedir. Rus İmparatorluğunun içinde bulunduğu koşullar, ulusal sorunu hiçbir parti tarafından göz ardı edilemeyecek bir konu haline getirmiştir (Forman, 1998: 76). Lenin'in ulusal soruna yaklaşımı, Rusya kapitalizmin erken dönemlerinde olduğu için sosyalist bir dönemden önce kapitalizmin ve demokratik cumhuriyetin gelişmesi gerektiği argümanına dayanmaktadır. Lenin, self-determination hakkının en önemli savunucusu olsa da bu hakkın uygulanışına, hakkın desteklenmesine verdiği desteği vermemiş ve hakkın desteklenmesinin her mücadelenin desteklenmesi gerektiği anlamına gelmediğini açıkça belirtmiştir (Connor, 1984: 35). Connor, Lenin'in stratejisinin; self-determinasyon ve ayrılma haklarının desteklenmesi ile tüm ulusal gruplara bunun güvencesinin verilmesi, bu hakka dayanarak gerçekleşmesi muhtemel bir ayrılmanın tartışmaya açılması ve son olarak partinin tüm ulusal eğilimlerden muaf tutulması ve merkezi yapısının korunması şeklinde üç unsuru barındırdığını belirtmektedir (Connor, 1984: 38).

Bauer ve Lenin'in ulusal soruna yaklaşımları İkinci Enternasyonalin ulusal sorun karşısındaki duruşunda belirleyici olmamıştır. Bu bağlamda, İkinci Enternasyonalin ulus ve ulusalcılığı yetersiz kuramsallaştırdığı öne sürülebilmektedir. Farklı bir açıdan, Forman ve Bronner, İkinci Enternasyonal'de yetersiz kuramsallaştırılanın aslında uluslararasılık olduğunu savunmaktadır (Forman, 1998: 111; Bronner, 1992: 61-62). Sosyalizmin diğer tüm ideolojik yaklaşımların üstünde görülmesi ve ulusal hareketler ile uluslararasılık arasındaki bağın oluşturulamaması Enternasyonalin diğer politikalarını da etkilemiştir. Bu politikaların başında savaş ve barışa yönelik politikalar gelmektedir.

4.7. İkinci Enternasyonal ve Barış

Çalışmanın bu bölümünde İkinci Enternasyonalin barış düşüncesi değerlendirilmektedir. Başlangıçta belirtilmesi gereken önemli bir konu, Enternasyonal'in barış düşüncesinin söylemsel olarak savaş üzerinden oluşmuş olduğudur. Bu sebeple Enternasyonalin savaşı önleme, sona erdirmeye ve savaş başladıktan sonraki stratejileri üzerinden bir değerlendirme yapmak mümkündür. Söz konusu stratejilerin genel grev ve ayaklanma, anti-militarizm, parlamenter eylem, devrim korkusunun yaygınlaştırılması ve sembolik eylemler olduğu söylenebilir. Enternasyonalin bu stratejik araçların -özellikle genel grev ve ayaklanma- kullanımı üzerinde görüş birliği sağlayamaması ve karşı karşıya kaldığı uluslararası gelişmeler, genellikle Birinci Dünya Savaşı öncesindeki, dağılmasıyla sonuçlanacak “başarısızlığın” nedeni olarak gösterilmektedir. Bu bölümde ise İkinci Enternasyonalin savaş öncesindeki pozisyonu, “başarısızlık” miti üzerinden ele alınmamaktadır. Bunun yerine İkinci Enternasyonalin temsile dayalı bir sistemin ve çoğulcu bir tartışma ortamının ürünü olan bir barış düşüncesini oluşturduğu ileri sürülmektedir.

Enternasyonalin kuruluşundan dağılmasına kadar olan sürede aldığı kongre kararları ve üyelerin söylemleri incelendiğinde, savaş karşıtlığının Enternasyonal tarafından bir misyon olarak benimsendiğini belirtmek yanlış olmayacaktır. Savaşın önüne geçilememesini, Enternasyonalin “başarısızlığı” olarak nitelendirmek oldukça indirgemeci bir açıklama olup ancak diğer önemli faktörlerin dışarıda bırakılmasıyla bu açıklamaya ulaşılmaktadır. Uluslararası işçi sınıfı eyleminin savaşı önleyebileceği, hemen önce gerçekleşecek bir ayaklanma ile savaşın önüne geçilebileceği, savaşın tüm ülkelerde devrim için olumlu şartları oluşturacağı görüşleri bugünden bakıldığında oldukça spekülatiftir. İlk ikisi gerçekleşmediği için ve sonuncusu da kısmen gerçekleştiği için geçmişe dair böyle bir değerlendirme yapmak anlamlı görünmemektedir. Bu sebeple bu çalışmada Enternasyonal, oluşturduğu barış yaklaşımı çerçevesinde, 1889-1914 yılları arasında barışın önemli bir aktörü olarak değerlendirilmektedir. Ancak nasıl bir barış aktörü olduğu ve barışın eylemselliğini ne derecede sağladığı bölümün sonunda tartışılmaktadır.

4.7.1. İkinci Enternasyonal ve Barış: Kuruluşundan Stuttgart Kararlarına (1889-1907)

İkinci Enternasyonalin savaş ve barış yaklaşımı karşı karşıya kaldığı uluslararası krizler ve sosyalist hareketin ulusal siyasetteki başarısı gibi etmenler sebebiyle oldukça farklı bir gelişme gösterse de Birinci Enternasyonale ve özellikle Marx ve Engels'in argümanlarına dayanan yaklaşım özünde korunmuştur. Özellikle henüz organize olan Birinci Enternasyonalin ve ulusal grupların Fransa-Prusya savaşı karşısındaki tutumu ile İkinci Enternasyonal ve üyelerinin Birinci Dünya Savaşı yaklaşımı arasında benzerlik bulunmaktadır (Walling, 1915: 15-16).

Savaş ve militarizm temel olarak İkinci Enternasyonalin gündemine yerleşmişse de kısa ömürlü Birinci Enternasyonalin çeşitli kongre ve toplantılarında da gündeme alınmıştır. Bunlar arasında, Eylül 1968'de Brüksel'de gerçekleştirilen üçüncü kongre sonucunda savaş ve daimi ordulara ilişkin olarak alınan karar ön plana çıkmaktadır. Bu karar ile işçi sınıfına, savaş ilan edenlere grev yoluyla karşı çıkarak savaşların sayısının azaltma çağrısı yapılmış ve işçi sınıfının savaşların önlenmesindeki rolü ve daha da önemlisi gücü ifade edilmiştir. Tüm işçi dernek, topluluk ve grupları ülkelerinde bir savaş ilan edilmesi durumunda greve davet edilmiştir. Bunu takip eden bir diğer karar ile Bern'de toplanacak Barış Kongresine katılabilecek Enternasyonal üyelerinin yanlarında, Enternasyonalin Cenevre, Lozan ve Brüksel Kongre kararlarını götürecekleri ancak kongredeki tartışma, karar ve eylemlerden bireysel olarak sorumlu olacakları belirtilmiştir. Bununla birlikte Barış ve Özgürlük Topluluğunun mevcut çalışmalarının anlamsız olduğu ifade edilmiş ve topluluk üyeleri Enternasyonale katılmaya davet edilmiştir (International Working Men's Association, 1868b: 10-15). Bu kararlar, işçi sınıfının uluslararası örgütlülüğünün savaşları önleyecek gücüne olan inancı ve liberal barış hareketlerine olan güvensizliği yansıtmaktadır. Bu inanç ve güvensizlik İkinci Enternasyonal'e miras kalsa da uluslararası gelişmeler her ikisini de değiştirmiştir.

Birinci Enternasyonalin Brüksel Kongresinde greve ilişkin aldığı açık karara karşın Fransa-Prusya Savaşında (1870), Fransız veya Alman işçiler grevi bir araç olarak kullanmamışlardır. Fransa-Prusya savaşı, sosyalist hareketin savaşa karşı yaklaşımının değerlendirilmesinde oldukça önemlidir. Marx, III. Napolyon'un Prusya'ya savaş ilanının ardından 23 Temmuz'da, Birinci Enternasyonalin Genel Konseyi için hazırladığı söylevde, "Almanya açısından savaşın bir savunma savaşı" olduğu ifade etmiştir. Ancak hemen ardından Almanya'yı kimin kendini savunmaya zorladığını ve Louis Bonaparte'ın neden savaş açtığını sorgulamış ve bu sorulara Prusya cevabını vermiştir (1870/1986a: 5). Bununla birlikte Alman işçi sınıfını, "mevcut savaşın savunma karakterini kaybetmesi ve Fransız halkına karşı bir savaşa dönüşmesine izin vermesi" durumunda, "zafer veya yenilginin felakete" yol açacağı konusunda uyarmıştır (1870/1986a: 6). Bu ilk yorumuyla Marx, Fransa-Prusya savaşına karşı haklı savaşı destekleyen bir tutum sergilemiş ve savaşın bu niteliğini kaybetmemesi gerektiğini belirtmiştir.

Marx'ın ve Birinci Enternasyonalin spesifik olarak yaptıkları bu savaş yorumuna Fransız sosyalistleri ve Alman sosyalistlerinin tümü katılmamıştır. Savaş, Fransız sosyalistleri tarafından hiç zaman kaybetmeden kınanmıştır. Almanya'da görüş ayrılığı, Reichstag'taki savaş kredileri oylamasında ortaya çıkmıştır. Savaş kredileri Lasalleciler tarafından desteklenirken savaşı hanedanlar arası bir savaş olarak tanımlayan Wilhelm Liebknecht ve August Bebel oylamaya katılmamışlar ve partinin tarafsız kalması gerektiğini belirtmişlerdir. 1867 yılında Kuzey Almanya meclisine seçilen bu iki siyasetçi, SPD'nin iki önemli önderi oldukları gibi aynı zamanda uluslararası işçi hareketinin de liderliğini yapmışlardır. Bu durumda, Fransa-Prusya savaşına karşı gösterdikleri muhalefetin büyük bir etkisi olmuştur. Bu muhalefet sonucunda, savaş karşıtı Alman sosyalistler, tutuklamalar ve gazete ve toplantıların yasaklanmasıyla karşılaşmışlardır. Bebel ve Liebknecht de vatan hainliği ile itham edilerek iki yıl hapis cezasına çarptırılmışlardır. Böylece devlet ile sosyalistlerin ilişkisi en başından güvensizlik temelinde inşa edilmiştir (Stenson, 1981: 223). Fransa, İtalya, Hollanda ve Belçika gibi ülkelerde ise

sosyalist hareketler siyasi ortamın farklı niteliği ile daha özgür olmuştur. Bu güvensizlik daha sonra, uluslararasılığa bağlı olan Alman sosyalistleri organizasyon içinde tutmuş ancak kendi ülkelerindeki gelişmelerin yarattığı endişe, uluslararasılık içinde ne olduğunu kontrol etme ve İkinci Enternasyonalî ulusal sosyalist hareketin yaşam alanını koruyacak şekilde yönlendirme eğilimlerine neden olmuştur.

Fransa-Prusya savaşının ilerleyen döneminde savaşın niteliğinin değişmesiyle Almanya'daki çoğunluğun yaklaşımı da değişmiştir. Birinci Enternasyonalin Genel Konseyi için hazırladığı ilk söylev üzerinden altı hafta geçtikten sonra Fransız İmparatorluğu dağılmış ve 4 Eylül 1870'te Cumhuriyet kurulmuştur. Marx ve Engels bu noktada, Sosyal Demokrat İşçi Partisi için hazırladıkları manifesto ile cumhuriyet kurulduktan sonra Alsace-Lorraine'in ilhak edilmesini eleştirmişlerdir. Bu şekilde, 1870 savaşının Fransa'yı Rusya ile ittifaka iterek Almanya ve Rusya arasındaki bir savaşın tohumlarını taşıdığını ifade etmişlerdir. Manifestonun hemen ardından Marx, Enternasyonalin Genel Konseyi için hazırladığı ikinci söylevde Alsace-Lorraine'in ilhakı eleştirisine devam etmiş ve Enternasyonalin tüm üyelerine bu ilhaka karşı Fransa Cumhuriyeti ile barışı destekleme çağrısında bulunmuştur (1870/1986b: 268). Marx'ın iki söylevi arasındaki tutum farkı, Fransa-Prusya savaşının Almanya için savunma savaşından saldırı savaşına dönüşmesi ve Fransa'da cumhuriyetin kurulması ile ilgilidir. Rusya ile gerçekleşecek bir savaşa karşı genel tutum ve Fransa-Prusya savaşı ile belirginleşen savunma savaşının meşruluğuna ilişkin argüman, Marx'ın düşüncesinde savaşa ilkesel bir karşıtlığının olmadığını göstermektedir. Marx ve Engels'in düşünsel mirası çerçevesinde barış, kapitalizmden sosyalizme geçildiğinde oluşacağı kesin olan bir fenomen olarak ele alınsa da Marx ve Engels'in pasifist olduklarını ileri sürmek oldukça güçtür.

Kendisini Birinci Enternasyonalin devamı olarak tanımlayan ve farklı görüşleri içermekle birlikte Ortodoks Marksizmin en güçlü öğreti olduğu İkinci Enternasyonal, savaş ve barış konularına kuruluşundan itibaren gündeminde yer vermiştir. Bununla birlikte 1889-1914 arası dönemdeki kongreler ve kararları incelendiğinde birkaç nokta ön plana çıkmaktadır. İkinci Enternasyonal

söylemsel olarak kuruluşundan itibaren kendini barışın bir aktörü olarak tanımlamıştır. Tüm dünyadaki işçilerin temsil edildiği ve emperyalizm ve savaşa meydan okunan bir forum olarak değerlendirilen uluslararası kongreleri genellikle “barış parlamentosu” olarak adlandırılmıştır. Bununla birlikte 1900’lü yıllara kadar Enternasyonal önemli bir barış hareketi olarak hareket etmemiştir. Bu durumda, Enternasyonalin kurumsallaşmasının tamamlanmaması, Enternasyonal içindeki bölünmelerin -Marksist, anarşist, sendikacı ve olasılıkçı- farklı konulara odaklanmayı zorlaştırması, SPD dışındaki sosyalist partilerin organizasyon, üyelik ve gelenek anlamında SPD seviyesinde gelişimlerini tamamlayamaması ve Avrupa’nın tehdit seviyesi hissedilir olmayan genel durumunun etkili olduğu söylenebilir. 1890’lı yıllarda uluslararası ilişkilerin Birinci Dünya Savaşı öncesindeki yıllar ile kıyaslandığında barışçıl ve istikrarlı olması, sosyalist hareketlerin uluslararası gelişmeleri çok yakından izlememesinin, kongre gündemlerinin zirvesinde yer vermemesinin ve militarizm karşıtı kampanyalar düzenlememesinin önemli nedenleri arasında yer almaktadır (Callahan, 2004: 150). Bütün bunlar dışında, 1900 Paris kongresi ile Sosyalist Büro kurulana kadar kongreler arası dönemde ve özellikle kriz durumlarında Enternasyonal üyeleri arasında koordinasyonunu sağlayacak kurumsal bir yapı oluşmamıştır. Bu bakımdan Büronun kurulması, uluslararası gelişmelere karşı benimsenecek pozisyonun benimsenmesi ve uygulanması bakımından oldukça önemlidir. Bu noktalar ve uluslararası krizlerin 1900 sonrasında gittikçe tırmandığı göz önünde bulundurulduğunda savaş ve barış konularının Enternasyonal gündeminde özellikle 1900 yılı sonrasında yukarılara taşındığını söylemek yanlış olmayacaktır. 1900-1914 arası dönemde Enternasyonal bir yandan savaşın nasıl önleneceğini ve işçi sınıfının savaşa tepkisinin ne olacağını teorik temelde tartışırken diğer yandan uluslararası krizlere hızlı yanıtlar üretmek zorunda kalmıştır. Bu sebeple Enternasyonalin bir barış aktörü olarak değerlendirilmesinde bu zorunluluğun yarattığı baskı göz önünde bulundurulmalıdır.

İkinci Enternasyonalin kurucu Paris kongresinde “mevcut ekonomik koşulların korkunç ürünü” olarak tanımlanan savaşın, yalnızca “emeğin

özgürleşmesi ve sosyalizmin uluslararası zaferi ile ortadan kalkacağı” belirtilmiştir. Bu ifade ile savaş, herhangi bir ayırım yapılmadan mevcut koşullar ne olursa olsun, hangi formda olursa olsun kınanmıştır. Aynı zamanda savaşların kaçınılmaz olmadığı ve işçilerin özgürleşimi ile sosyalizmin zaferi sonucunda ortadan kalkacağına olan inanç, İkinci Enternasyonalin ilk kongresinde ortaya konulmuştur. Bu şekilde İkinci Enternasyonal, kendini içinde bulunduğu mevcut uluslararası koşullardan bağımsız yeni bir barış aktörü olarak sunmuştur. Savaşları meydana getiren koşulların sorumlusu değildir ancak bu koşulları ortadan kaldırarak barışı sağlayacak tek güçtür. Çünkü İkinci Enternasyonal, “mevcut toplumun günahları ile bozulmamış insan topluluğudur”. Bu topluluğun dayanışması, “embriyo aşamasında yeni bir toplumu, zengin ve kudretli olanların yanlışlarından özgür olanların birliğini temsil etmektedir” (Niemeyer, 1966: 109). Bu anlamda, savaşları koşulsuz reddeden ve kendini barışın tek aktörü olarak gören İkinci Enternasyonalin tarihi, karşısında en güçlü olduğunu düşündüğü savaşa olan yenilgisi ile sona ermiştir. Bu kısa tarihten akıllarda kalan ise bu umutlu başlangıç veya gelişim değil çok büyük ölçüde 1914’te savaşa verilen destek olmuştur.

Savaş tanımının yanı sıra Paris kongresi kararı ile daimi ordular kınanmış ve ulusal savunma için halkların silahlanması çağrısı yapılmıştır. Joll’a göre bu karar bir bütün olarak sosyalist liderlerin gelecek yıllarda savaşın önlenmesine yönelik tüm tartışmalarını etkileyecek iki temel varsayımı ortaya koymaktadır. Birincisi, işçi sınıfının kapitalist hükümetler arasındaki kavgalarla bölünmemesi gerektiği düşüncesi ve bölünmeyeceği varsayımdır. Bu varsayım, savaşların engellenmesi için başka bir eyleme gerek olmadan sosyalizmin yayılmasının ve İkinci Enternasyonalin dayanışmanın teminatı olmasının yeterli olacağı düşüncesinin hâkim olmasına neden olmuştur. İkinci varsayım ise kalıcı orduların yol açtığı savaşı ulusal milislerin önleyeceğidir. Buradaki sosyalist düşünce, sosyalizm öncesi geleneklerden türemiştir. Fransız Devriminin orduları ve Napolyon’u Almanya’dan çıkaran ordular, özgürlük ve haklı bir amaç için mücadele etmiş ve burjuva hükümetler tarafından yönlendirilmemiştir. Bu yaklaşıma göre, silahlı halklar savaşın haklı olup olmadığını bilir ve farklı bir

neden için savaşmazlar. Bunun yanı sıra daimi ordular işçiler için önemli bir tehditken ulusal milisler işçilere zarar vermeyecektir (Joll, 1956: 46-47). Bu varsayımda savaşın haklı olup olmadığı önemli hale gelmektedir.

Paris Kongresinden itibaren İkinci Enternasyonalin tüm kongrelerinde militarizme karşı ve muhtemel bir Avrupa savaşında nasıl bir tutum benimseneceği konusunun ağırlığı gittikçe artmıştır (Lorwin, 1929: 89). 16-23 Ağustos 1893 yılında Brüksel’de gerçekleştirilen ikinci kongrenin gündeminde; çalışma yasalarının durumu, uluslararası hareketin koalisyon, grev ve boykot gibi araçları, işçi sınıfının militarizme karşı tutumu, Yahudi sorunu, parlamentarizm ve evrensel oy hakkı, burjuva partilerle iş birliği, 1 Mayıs, tüm işçi partilerinin benzer bir yapıda örgütlenmesi, istatistik ve iletişim gibi idari konular, ulusal ve uluslararası sendikalar ve gelecek kongrenin yer ve tarihine ilişkin gibi konular yer almıştır. Militarizmin Avrupa’daki yoğunluğu göz önünde bulundurulmuş ve sonucunun toplum tarafından üretilen sömürü ve sınıf mücadelesine dayanan kalıcı bir savaş olduğu belirtilmiştir. Bu nedenle, ekonomik sebepleri değerlendirmeden, halklar arasında barışı sağlamak için militarizmi ortadan kaldırmaya yönelik olarak gerçekleştirilen eylemler önemli olsa da sosyalist hareket bunları yararsız bulmuştur. Bu görüş ile İkinci Enternasyonalin ilk döneminde, Birinci Enternasyonale dayanan burjuva barış hareketlerine ve barışın diğer uluslararası aktörlerine olan güvensizlik ve inançsızlık ifade edilmiştir. Militarizme son verecek olan sosyalist toplum düzenin yaratılmasıdır ve “savaşa son vermek isteyen herkesin yükümlülüğu temel barış partisi olan uluslararası sosyal demokrasiye katılmaktır”. Avrupa’daki duruma ve yönetici sınıfların şovenizmine dikkat çeken kongre, tüm işçilere, savaşa karşı mücadele etme ve proletaryanın uluslararası örgütlenmesini tamamlayarak sosyalizmin zaferini hızlandırma çağrısında bulunmuştur. Muhtemel bir dünya savaşı, “korkunç bir felaket” olarak tanımlanmış ve öncelikli olarak böyle bir savaşın işçi sınıfı açısından oluşacak öngörülemez sonuçları bağlamında düşünölmesi gerektiğinin altı çizilmiştir.

Brüksel Kongresi aynı zamanda Enternasyonalin savaşa karşı tutumunda genel grevin araçsal kullanımına yönelik önemli bir tartışmanın başlangıcıdır.

Hollanda delegasyonundan Nieuwenhuis, “tüm ülkelerin sosyalistlerinin bir savaş talebine halka genel grev ilan etme çağrısı” yaparak cevap vermesine yönelik bir önerge sunmuştur. Benzer bir önerge İngiliz delege Giles tarafından da sunulmuş ancak bu önergeler reddedilmiştir. Almanya delegasyonundan Liebknecht, Alman bir işçinin düşmanının Fransız bir işçi değil, Alman bir burjuva olduğunu belirterek proleter dayanışmayı vurgulamış ve aynı zamanda genel grevin kullanımına yönelik önergeleri, “küçük tarafsız ülkelere bağlı olan yazarlarının risk almadıkları ve militarizmin ezici ağırlığına maruz kalmadıkları” gerekçesiyle eleştirmiştir. Tartışmalar sonunda, Liebknecht ve Vaillant’ın birlikte sunduğu önerge kabul edilmiştir. Bu önergede;

“....ancak insanın sömürsüne son veren bir sosyalist toplum yaratılarak militarizme son verilecek ve kalıcı barış sağlanacaktır; sonuç olarak savaşa son vermek isteyenlerin görev ve sorumluluğu, barışın tek gerçek partisi olan uluslararası sosyalist partiye girmektir”

ifadeleri yer almıştır. Bununla bağlantılı olarak kongre işçileri “savaşın tüm biçimlerine ve onu destekleyen ittifaklara karşı durmaksızın ajitasyon yaparak protesto etmeye ve proletaryanın uluslararası örgütlenmesinin gelişmesiyle sosyalizmin zaferini hızlandırmaya davet etmiştir” (Walling, 1915: 45). Brüksel Kongresi kararı ile savaşın önlenmesine yönelik araçlar ajitasyon, protesto ve sosyalist örgütlenmenin güçlendirilmesi olarak belirlenmiş, genel grevin araçsallaştırılması önerilmişse de çoğunluk tarafından kabul edilmemiştir.

Genel greve yönelik tartışma bir sonraki kongre olan Zürih Kongresinde (1893) de gerçekleşmiştir. Nieuwenhuis bu kez hazırladığı önergeye, genel grevin yanı sıra askeri grevi de eklemiştir. Hollanda delegasyonu tarafından kongrenin “herhangi bir hükümet tarafından ilan edilen bir savaş durumunda uluslararası işçi partisinin savaş üzerindeki etkisini gösterebileceği her yerde genel grevle ve etkilenen ülkelerde askeri grevle cevap vermek için hazır durumda olması” çağrısını yapması önerilmiştir (Sozialistische Internationale, 1893: 20). Kongre tarafından bu önerge ile ilgili rapor hazırlanması için Plekhanov atanmıştır. Plekhanov’un hazırladığı raporla Hollanda önergesi reddedilmiştir. Bunun üzerine Nieuwenhuis, Almanları militarizme taviz

vermekle suçlamıştır. Liebknecht konuşmasında Hollanda önergesini pratik olmadığı gerekçesiyle eleştirmiştir. Bu önerinin “tarafsız Hollanda’da uygulanabileceğini ancak militarist Almanya’da bir karşılığı olmadığını” belirtmiştir. Liebknecht’e göre savaşın önlenmesi için yorulmaksızın propaganda yapılmalıdır. Çünkü “kitleler sosyalist olduğunda militarizm son gününü görecektir”. Tartışmalar sonunda Fransa ve Hollanda delegelerinin ret oyları dışında Almanya delegasyonunun önergesi kabul edilmiştir. Bu önergede;

“İşçilerin savaş konusundaki tutumu, Brüksel Kongresinde kabul edilen militarizm hakkındaki kararlar net bir şekilde tanımlandı. Uluslararası devrimci sosyal-demokrasi, tüm ülkelerde, yönetim sınıflarının şoven eğilimlerine tüm gücüyle karşı çıkmalı, tüm ülkelerin işçileri arasındaki dayanışma bağına daha sıkı bir şekilde bağlamaya çalışmalı ve insanlığı iki düşman kampa bölen ve bir ulusu diğerine karşı dolduran kapitalizmi devirmek için durmadan çalışmalıdır. Kapitalist sisteminin kaldırılmasıyla birlikte savaş da ortadan kalkacaktır. Kapitalizmin devrilmesi evrensel barış anlamına gelmektedir”

ifadeleri yer almıştır (Sozialistische Internationale, 1893: 20). Böylece Zürih Kongresinde genel grev bir kez daha sosyal demokrasinin savaşa karşı tutumunun araçları arasında yer almamıştır. 1907 yılında gerçekleştirilen Stuttgart Kongresine dek çoğunluğun genel greve yönelik söz konusu tutumu güçlü bir muhalefet ile karşı karşıya kalmamıştır. Bununla birlikte Zürih Kongresinde alınan karar, sosyalist hareketlerin eylemselliğinin gerekliliğini vurgulaması bakımından önemlidir. Ancak bu eylemsellik öncelikli olarak savaşın önlenmesine yönelik olmayacaktır, savaşın önlenmesi kapitalizmin yıkılmasına yönelik eylemselliğin dolaylı bir sonucu olacaktır.

Enternasyonalin Londra’da gerçekleştirilen bir sonraki kongresi büyük bir barış gösterisinin ardından başlamıştır. 26 Temmuz 1896 tarihinde Hyde Park’ta *Uluslararası Barış için Büyük Gösteri* düzenlenmiş ve gün boyu süren gösteride Enternasyonalin önemli isimleri konuşmalar gerçekleştirmişlerdir. İşçilerin uluslararası mitinginde açıklanan kararda, bu mitingin uluslar arasında barışın, uluslararası kardeşlik ve insani ilerlemenin özü olduğu ve işçi sınıfı çıkarları karşısında dünya piyasalarının kontrolü şeklindeki kendi çıkarlarını

uygulayan ayrıcalıklı ve yönetici sınıfların bencillik ve açgözlülüğünün neden olduğu savaşların halklar tarafından arzu edilir olmadığı kabul edilmiştir (Hyde Park Demonstrations, 1896). Kapitalizm ortadan kaldırılana kadar uluslararası anlaşmazlıkların silahların vahşi gücü yerine tahkim yoluyla çözülmesi, sekiz saatlik işgünü, siyasi gücün işçi sınıfı tarafından ele geçirilmesi ve evrensel oy hakkı gibi talepler belirtilmiştir. Gösteriden bir gün sonra başlayan ve 27 Temmuz - 1 Ağustos 1896 tarihlerinde gerçekleştirilen Londra Kongresinde ise sosyalist hareketin savaş ve barış konularındaki tutumunun belirlenmesi için *Savaş Komisyonu* kurulmuştur. Komisyon, raporunda savaşların dini ya da ulusal farklılıklar değil ekonomik rekabet nedeniyle ortaya çıktığını bir kez daha ifade etmiştir. Tüm ülkelerin işçi sınıfı, yönetici sınıfların diğer tüm sömürü biçimlerine karşı olduğu gibi askeri baskıya karşı da başkaldırmalıdır. Bu amaca siyasi gücün ele geçirilmesi ile ulaşılabilecektir. Barış döneminde dahi ulusları yıpratıcı daimi orduların maliyeti işçi sınıfına yüklenmektedir. Bu ordular savaş tehdidini artırmakta aynı zamanda proletaryayı baskı altına almaktadır. Evrensel barışı gerçekleştirme gücüne ve isteğine sahip tek sınıf olan işçi sınıfının talepleri; daimi orduların kaldırılması ve ulusal vatandaş gücünün kurulması, uluslar arasındaki anlaşmazlıkların barışçıl düzenlenmesi için tahkim mahkemelerinin kurulması ve hükümetlerin tahkim mahkemesinin kararını reddetmesi durumunda savaş ve barış konularında son kararın halka bırakılmasıdır. İşçi sınıfı gizli anlaşmalar sistemini protesto etmektedir. İşçi sınıfı bu talepleri yalnızca yasaların kontrolünü koruduğunda ve uluslararası sosyalist hareket ile ittifak kurarak gerçekleştirecektir. Bu şekilde, sonunda barış sağlanacak ve insanların gerçek kardeşliği kalıcı olarak kurulacaktır.

Komisyonun raportörü olan Almanya delegasyonu üyesi E. Wurm, raporu Kongreye sunduktan sonra savaş komisyonunun aslında barış komisyonu olduğunu belirtmiştir. Sunum sonrasında özellikle daimi orduların kaldırılması konusu tartışmaya açılmıştır. Britanya delegasyonundan Emmeline Pankhurst, düzenli orduların kaldırılması yönündeki maddeye “eş zamanlı” ifadesinin eklenmesini ve “ulusal vatandaş gücü” ifadesinin kaldırılmasını talep etmiştir. Pankhurst’un ilk talebi çoğunluk tarafından kabul edilirken ikincisi

reddedilmiştir. Böylece işçilerin talebi arasında yer alan madde, düzenli orduların eş zamanlı olarak kaldırılması olarak revize edilmiştir. Daha sonra tahkim mahkemelerinin kurulması üzerine bir tartışma başlamıştır. Britanya delegasyonundan Belford Bax, maddenin kararı nihai olan uluslararası tahkim mahkemesinin kurulması şeklinde revize edilmesini önermiş ve talebi kabul edilmiştir. Bax konuşmasında, barış ve savaş konusunun halka bırakılmasının hükümet lehine şoven bir ajitasyon başlatacağını ve sosyalistlerin halen azınlıkta olduğunu belirtmiştir. Bu sebeple savaş ve barışta tahkim kararı nihai olmalıdır. Ancak Bax'ın, tahkim kararının reddedilmesi durumunda kararın halka bırakılması yönündeki talebi kabul edilmemiştir. Rapor bu haliyle oybirliğiyle kabul edilmiştir (Socialist International, 1896: 42-45).

Londra Kongresinde Savaş Komisyonunun hazırladığı rapor Enternasyonalin savaşın önlenmesine yönelik yaklaşımındaki siyasi ve hukuki boyutları güçlendirmiştir. Raporun hazırlık aşamasında Fransız delegasyonu tarafından genel grevin araçsallığına yönelik iki önerge teklif edildiyse de bu önergeler komisyon tarafından dikkate alınmamıştır (Socialist International, 1896: 42). Böylece kongrede devrimci bir araç olan genel greve yönelik büyük bir tartışma yaşanmamıştır. Siyasi gücün işçi sınıfı tarafından ele geçirilmesi ile barışın sağlanması yönünde bir ilişki kurulmuştur. Bunun yanı sıra tahkim, işçi sınıfının talebi olarak ilk kez sunulmuştur. Bu değişiklikte uluslararası gelişmelerin önemli bir etkisi bulunmaktadır. Kongrenin toplandığı yıl, Britanya ve ABD hükümetlerinin Venezüella krizinin (1895) çözümüne yönelik bir tahkim anlaşmasının imzalayacağı beklentisi oluşmuştur. Bu gelişme, İkinci Enternasyonalin barışın sağlanması için gerekli araçlara tahkimi eklemesini beraberinde getirmiştir. Nitekim kongreden bir yıl sonra, 1897 yılında Britanya ve ABD arasında tahkim anlaşması imzalanmıştır.⁴³

23-27 Eylül 1900 tarihinde gerçekleştirilen Paris Kongresinde *Uluslararası Barış, Militarizm, Daimi Orduların Kaldırılması* adıyla bir

⁴³ Olney-Pouncefote Anlaşması olarak bilinmektedir. ABD Dış İşleri Bakanı Olney ve Britanya büyükelçisi Pouncefote tarafından hazırlanan ve imzalanan genel tahkim anlaşmasıdır. Anlaşma ABD Senatosu tarafından onaylanmamıştır. Bknz. Blake, 1945.

komisyon oluşturulmuş ve komisyon raportörü olarak Rosa Luxemburg atanmıştır. Luxemburg konuşmasında, emperyalist rekabetin kapitalizmin çöküşünü hızlandıracağını ve militarizmle mücadele faaliyetinin güçlendirilmesinin gerekliliğini belirtmiştir. Komisyonun kongreye sunduğu rapor oybirliğiyle kabul edilmiştir. Rapor, sosyalist partilerin militarizme karşı mücadele etmesi gerektiği belirterek başlamıştır. Bunun için belirlenen araçlar; tüm ülkelerde gençliğin sınıf çatışması için organize edilmesi ve eğitilmesi, tüm sosyalist partilerin parlamentoda askeri ve sömürge harcamalarına karşı çıkması, uluslararası kriz tehdidi durumunda tüm ülkelerde eş zamanlı olarak militarizm karşıtı protesto ve gösterilerin düzenlenmesi şeklinde belirtilmiştir. Bunun dışında 1898 tarihinde düzenlenen Lahey Barış Konferansı, emperyalist politikaların sahibi hükümetlerin temsilcilerinden oluştuğu ve “bu kapitalist ve militarist sömürücülerin silahsızlanma, tahkim ve savaş hukukunun insanileştirilmesi ile ilgili konuşmasının saçma olduğu” gerekçesiyle kınanmış ve Transvaal savaşı örnek gösterilmiştir⁴⁴ (Socialiste International, 1901: 105-106). Kongrenin kapanış kısmında savaşa karşı genel grev tartışması yapılmıştır. Briand bu kısa tartışmada, genel grevin yalnızca savaşı önlemenin bir yolu değil aynı zamanda devrimin başlangıcı olduğunu ve sosyalist bir toplum kurulmasını sağlayacağını ifade etmiştir. Allemane, Jaurès, Heppenheimer, Brunelliere vd. tarafından hazırlanan önergeyi okumuş ve oylamaya sunulmasını talep etmiştir. Tüm işçileri genel greve davet eden bu önergeyi, Fransa, İtalya, Portekiz, Rusya ve Arjantin delegeleri onaylarken, çoğunluk reddetmiştir (Socialiste International, 1901: 99-100). Kongrenin sona ermesiyle bu konu detaylı olarak tartışılmak üzere ertelenmiştir.

Komisyon çalışması sonucunda alınan karar dışında, Paris Kongresinin sosyalist hareketin barış yaklaşımı açısından bir diğer önemi, Uluslararası Sosyalist Büronun kurulması olmuştur. Sosyalist Büroyu kuran kararın girişinde “aldığı kararlarla proletaryaya kurtuluş mücadelesinde rehberlik eden

⁴⁴ Birinci Boer Savaşı (1880-1881). Savaş başladığında dünyanın en önemli barış organizasyonlarının başında gelen ve Hristiyan değerlere dayanarak savunma savaşları dâhil tüm savaşları reddeden pasifist Barış Topluluğunun (The Peace Society)Transvaal savaşına karşı bir pozisyon almaması örnek gösterilebilmektedir. Bknz. Paul Laity, 2002.

uluslararası sosyalist kongrelerin *Proletarya Parlamentosu* olduğu” ifade edilmiştir. Bu kararların eyleme geçirilmesi için gelecek kongrelerin organizasyonu için bir organizasyon komitesinin, her ülkenin iki delegesinden oluşan gündemi belirleyecek ve ülke raporlarını toplayacak uluslararası daimi komitenin ve komitenin seçeceği bir sekretaryanın kurulması kararlaştırılmıştır. Uluslararası sosyalist komitenin ulusal parlamenter sosyalist gruplardan, uluslararası siyasi ve ekonomik konularda ortak eylemi hızlandırmak için özel bir parlamenterler arası komite kurmasını talep etmesi gerektiği belirtilmiştir. Büronun merkezi Brüksel ve bütçesi 10.000 frank olarak belirlenmiştir. Büronun öncelikli görevleri, “işçi partileri, parlamenter gruplar, basın gibi sosyalist organizasyonların iletişimini ve kongre kararlarının kodifikasyonunu gerçekleştirerek uygulanmasını sağlamak” olarak ifade edilmiştir (Socialiste International, 1901: 101-102). Sosyalist Büronun kurulması, savaş tehdidi oluşturan uluslararası gelişmeler karşısında ulusal gruplar arasında koordinasyonu ve bir bütün olarak İkinci Enternasyonalin hızlı bir şekilde tepki vermesini sağlaması bakımından oldukça önemlidir. Büronun kuruluşundan önce ulusal gruplar arasında iletişim kurulsa da çok taraflı görüşmeleri sağlayacak bir merkezin bulunmaması gruplar arasındaki iletişimi sınırlandırmıştır. Büronun kuruluşuna dek bir grubun belirli veya genel bir konuda öneride bulunması için büyük kongreleri beklemesi gerekmiştir (Callahan, 2004: 149). Bu kongrelerde zaman kısıtlaması olduğu için tüm öneriler derinlemesine tartışılamamıştır. Kongreler arası dönemde önerilerin sunulması ve bunlara ilişkin raporların hazırlanması bakımından Büro kuruluşundan itibaren Enternasyonalin gelişiminde önemli bir rol oynamıştır.

1900 sonrasında İkinci Enternasyonalin savaş ve barışa yönelik yaklaşımı, yalnızca kongre kararlarında değil; Sosyalist Büronun faaliyetleri, spesifik olarak organize ettiği gösteriler ve sembolik eylemlerde hayat bulmuştur. Örneğin, 1900 sonrası Amsterdam’da gerçekleştirilen kongrede (1904), savaş ve barışa yönelik spesifik bir karar alınmamışsa da açılış seromonisinde Rus delegasyonundan Sergei Plekhanov ve Japonya delegasyonundan San Katamaya’nın gösterdiği dayanışma oldukça önemlidir.

Kongre başkanı Van Kol konuşmasının başında, kongre katılımcılarını selamlarken evrensel barışın temsilcileri olarak Rus ve Japon delegelerini kutlamıştır. Bunun üzerine Van Kol'ün iki yanında oturan Plekhanov ve Katamaya bir dayanışma göstergesi olarak ayağa kalkarak alkışlar eşliğinde el sıkışmışlardır (Socialiste International, 1904: 18). Van Kol'ün konuşmasının ardından sırayla Katamaya ve Plekhanov konuşmalarında Japon ve Rus sosyalistlerin henüz başlamış olan Rus-Japon savaşına karşıtlıklarını vurgulamışlardır. Plekhanov konuşmasında savaşın sorumlusu olarak Çarlığı işaret etmiş ve Rus hükümetinin medeniyetin düşmanı olduğunu belirtmiştir (Socialiste International, 1904: 20-22). Bu sembolik olay, Rus-Japon savaşının İkinci Enternasyonal üyelerinin ülkeleri arasındaki ilk önemli savaşa yönelik bir tutum olması bakımından önemlidir. Bunun dışında Amsterdam Kongresinin temel tartışma konuları, daha önce ele alındığı gibi revizyonizm ve sömürgecilik olmuştur. 1904 Amsterdam Kongresi kararlarının ardından İkinci Enternasyonalin gündemi tamamen farklı bir yörüngeye taşınmıştır. SPD'nin Dresden kararının kabul edilmesi sonucu farklı gruplar arasındaki tartışmaların eski gücünü kaybetmesiyle 1904 sonrasında savaşların nasıl önlenebileceği sorusu İkinci Enternasyonal gündeminin zirvesine taşınmıştır. Söz konusu gündem değişikliğinde, organizasyonel ve düşünsel bir açıklığın oluşmasının yanında kişisel isimlerin aldığı inisiyatif de etkili olmuştur. Bu kişilerin başında Jaurès gelmektedir. Jaurès, Enternasyonal'e barış konusunda yeni bir yaklaşım ortaya koymuştur.

Jean Jaurès, Fransız sosyalist hareketi ve Enternasyonalin önemli liderlerinden biri olmuş ve her ikisine de yeni bir sosyalist bakış açısı sunmuştur. Siyasi hayatı 1885 yılında Cumhuriyetçi Parti'den milletvekili seçilmesiyle başlamıştır. 1893 yılında ise sosyalist bir milletvekili olarak seçilmiştir. Bunu takiben Fransız sosyalizmine toplumsal adalet, cumhuriyetçi vatanseverlik, demokrasi, uluslararasılık ve barış konuları çerçevesinde yeni bir anlayış getirmiştir. Dreyfus olayında Yüzbaşı Dreyfus'a verdiği destek ve Millerand'ın bakanlığını desteklemesi Fransız sosyalistlerinin eleştirisine neden olmuş ve reformist olmakla suçlanmıştır. Ancak revizyonistlere ve reformistlere karşı,

proleteryanın siyasi bağımsızlığını sınıf çatışması üzerinden savunmuştur. Bu duruşunu, Bernstein'a karşı proletarya ve burjuva sınıflarının radikal bir biçimde ayrı olduğu ve olacağını vurgulayarak ifade etmiştir. Kautsky'ye karşı ise proletarya ve diğer sınıfların etkileşimden korkmamaları gerektiğini belirtmiştir. Çünkü Jaurès'e göre, bir sınıfın kendini, insan toplumunun geri kalanından soyutlaması mümkün değildir (Goldberg, 1968: 267). Burjuva sınıfı ile ittifaklar kurulmalıdır ancak bu ittifakların amacı reform değil nihai hedef olan mevcut sistemin dönüştürülmesidir (Kolakowski, 1978: 137). Çünkü herkes için ve herkesin yararına yapılacak sosyalist devrim ve dönüşüm bir azınlığın eseri olmayacaktır. Bu değişimi gerçekleştirmek için ulusun daha geniş bir çoğunluğuna ihtiyaç duyulacaktır. Jaurès'in düşüncesinde, bu dönüşümde geçmişten tamamen bir kopuş söz konusu değildir. Sosyalist toplum, geçmişin ve bugünün bir devamı olacaktır. Bu görüş, Jaurès'in insanlığın ilerlemesine ve tarihin birliğine yönelik yaklaşımının yansımasıdır. Fransız Devriminin bireysel özgürlük açılımı ekonomik ilişkilere uygulanmamış ve toplumsal adalet sağlanamamıştır. Sosyalizm, bu anlamda cumhuriyetçi düşüncenin zıttı değil, tamamlayıcısıdır. Bu anlamda Jaurès, ulus ve Enternasyonal arasında bir çelişki görmemektedir. Sosyalist düzeni kuracak devrim ise Jaurès'in düşüncesinde kalıcı bir nefrete yol açmamalı, bunun yerine kalıcı bir barışı sağlamalıdır. Jaurès'in barış düşüncesi, idealist yaklaşımını sergilemektedir. Sosyalist strateji ve araçları, önceliği idealizm ve pasifizme vererek ele almıştır. Jaurès'in barış düşüncesinin demokrasi, cumhuriyet ve toplumsal adalete dayanıyor olmasının sebebinin de bu olduğu söylenebilir.

1895 yılında gerçekleştirdiği Meclis konuşmasında Jaurès, uluslar arasındaki savaşın kaynağının, sınıflar ve bireyler arasındaki siyasi, ekonomik ve toplumsal çatışmalar olduğunu belirtmiştir (Jaurès, 1999: 79). Savaşların ortadan kalkması bu eşitsizliklerin ortadan kalkmasıyla mümkün olacaktır. Jaurès'in bu görüşü, bir bütün olarak İkinci Enternasyonalin savaş ve barışa ilişkin tutumunu yansıtmaktadır. Ancak bu tutum, sosyalizme geçilmeden önce barışın korunması için çaba gösterilmeyeceği anlamına gelmemektedir. Jaurès, barışın eylemselliğinde toplumun önemine dikkat çekmiştir. Lahey Barış

Konferansına (1907) referansla devlet ve hükümetlerin eylemlerinin barışın sağlanması için yeterli olmayacağını, kitlelerin bu yönde desteklerinin önemli olduğunu vurgulamıştır. Diğer yandan bu mücalenin uluslararası olması gerektiğini de eklemiştir. Jaurès bu görüşleriyle, Amsterdam Kongresi (1904) kararına uygun bir şekilde, 1905 yılında birleşen Fransız sosyalizminin (*French Section of the Workingmen's International - SFIO*) lideri olmuş ve bu dönemden itibaren bu görüşler çerçevesinde barışın korunması için mücadele etmiştir. Bu mücadele iki boyutlu olmuştur; bir yandan savaşın kaynağı olarak gördüğü kapitalist sistem ve militarizme karşı mücadelesini sürdürmüş diğer yandan özellikle Alman sosyalistleri ile uzlaşma sağlayarak Enternasyonal kongrelerinde ve Sosyalist Büro toplantılarında Enternasyonalin barışın korunmasındaki önemli rolünü ön plana çıkarmaya çalışmıştır.

İkinci Enternasyonalin barışa yönelik yaklaşımının sistematik biçimde ortaya konduğu kongre 1907 yılında, 26 ülkeden 886 delegenin katılımı ile Stuttgartta gerçekleştirilmiştir. Kongrede, sosyalistlerin savaşı önlemek için ne yapabileceği temel soru haline gelmiştir. Bununla birlikte Amsterdam Kongresinde ve sonrasında, sosyalistlerin temel tartışma konusu, savaşa karşı nasıl bir duruş sergileneceği olmuştur. Ancak aslında bu konu, bir sorunun yanıtı ile açıklanamayacak kadar karmaşıktır. Sosyalistler tüm savaşlara mı karşı olacaktı? Ülkelerinin savunma savaşlarını destekleyecekler miydi? Burjuvazinin barış kampanyaları ile iş birliği yapılacak mıydı? Uluslararası tahkimi destekleyecekler miydi? Savaşın ortaya çıkışı engellenemediğinde savaşın sona ermesi için çalışılacak mıydı? Savaş bir araç olarak savaşın ortaya çıkmasına neden olan yapının yıkılması için kullanılacak mıydı? Savaşın sona ermesi için genel greve gidilecek miydi? (Lyons, 1963: 187). Stuttgart Kongresinde tüm bu sorulara yanıt verilmeye çalışılmış ve sonunda ortaya çıkan ünlü Stuttgart kararı bir barış deklarasyonu olarak anılmıştır.

Amsterdam Kongresi ile Stuttgart Kongresi arasında geçen üç yıllık sürede, uluslararası ilişkiler bakımından önemli gelişmeler olmuş ve İkinci Enternasyonalin hâlihazırda gündeminin zirvesinde olan savaş ve barış

konularının önemini artırmıştır. Fransa ve İngiltere arasında imzalanan dostluk anlaşmasıyla Fransa, Mısır'daki İngiliz hâkimiyetini, İngiltere de Fransa'nın nüfusunu kabul etmiştir. Hemen ardından Fas üzerindeki nüfusunu güçlendirmek ve kalıcı hale getirmek amacıyla Fransa, Ocak 1905'te Fas'a bir heyet göndermiştir. Bunun üzerine Mart 1905'te Kayzer II. Wilhelm, Fas'ın Tanca şehrine beklenmeyen bir ziyarette bulunmuş ve bu ziyaret esnasında Fas'ın bağımsızlığı ile birlikte Almanya'nın ekonomik çıkarlarının korunacağını vurgulayan bir konuşma yapmıştır. Kayzer'in ziyareti Fransa'nın Fas politikası üzerinde oldukça etkili olmuştur. Almanya'nın talebi üzerine sorunun çözümü için Ocak 1906'da Algeciras'ta uluslararası bir konferans düzenlenmiştir. Bu konferans Fas krizini o an için çözmüş gibi görünse de konferans sırasında İngiltere, İtalya, İspanya ve Rusya Almanya'ya karşı Fransa'yı desteklemiş, Almanya yalnız kalmıştır (Clark, 2017: 151-153).

Fas krizleri ve Avrupa'yı Birinci Dünya Savaşına taşıyacak ittifak sistemlerinin belirginleşmesi⁴⁵ ile İkinci Enternasyonal gündeminde doktrine dayanan teorik farklılıkların önemi azalmış ve bu değişim Stuttgart Kongresine yansımıştır. Kongre öncesinde, savaş karşıtı hareketin canlandırılmasına yönelik uluslararası bir eylemin planlanamaması kongrenin önemini daha da artırmıştır. Fas krizi, İkinci Enternasyonalin yönünü belirleme gücüne sahip Alman ve Fransız sosyalistleri ve hatta sendikaları arasındaki uluslararası ilişkilere ilişkin görüş ayrılığını ve koordine olamama problemini de açığa çıkarmıştır. Kriz sırasında Fransız sendikaları (*Confédération générale du travail - CGT*), Alman sendikalarına savaş karşıtı gösterilerde iş birliği yapılmasını önermiş ancak karşılığında böyle bir girişimin onlardan değil, Alman işçilerinin siyasi organizasyonu olan SPD'den gelmesi gerektiği cevabını almıştır. SPD ise Fransız sosyalist partisinin bu girişimde öncü olması gerektiğini belirtirken Fransız sosyalist partisi bu öneriyi içişlerine müdahale olarak değerlendirmiştir (Strachan, 2001: 111). Bu anlaşmazlıkların da etkisiyle Stuttgart Kongresinde savaş tehlikesi karşısında yeni bir ortak bakış açısı ve stratejiye ihtiyaç

⁴⁵ Britanya-Fransa Dostluk Anlaşması (1904), İngiliz-Rus Anlaşması (1907), Fransız-Rus İttifakı (1894) ve Almanya-Avusturya-Macaristan-İtalya Üçlü İttifakı (1882).

duyulmuştur. Savaş ile ilgili tüm konular Enternasyonalin karşısında çözülmeyi bekleyen problemler olarak çıkmıştır. Bunlar arasında ulusal savunma, savunma ve saldırı savaşının ayrılıp ayrılmayacağı, savaşın önlenmesinde burjuvazinin organizasyonları ile iş birliği yapılıp yapılmayacağı, savaşın başlaması durumunda savaşın devrim için bir fırsat olarak görülüp görülmeyeceği gibi konular yer almıştır. Çözülmesi ve üzerinde uzlaşılacak kararların oluşturulması hiç kolay olmayan bu konular, Stuttgart Kongresini oldukça tartışmalı bir hale getirmiş ancak sonunda İkinci Enternasyonalin savaş ve militarizme karşı ortak duruşunun metni oluşmuştur.

Stuttgart kongresinde; militarizm ve uluslararası çatışmalar, sendika-parti ilişkileri, sömürge sorunu, göç ve göçmenlik, kadınların oy hakkı şeklinde beş farklı komisyon oluşturulmuştur. *Militarizm ve Uluslararası Çatışmalar Komisyonunun* dört farklı önerge sunulmuştur. 19 Ağustos günü başlayan ilk oturumunun açılışında Vandervelde, Hervé ve Guesde'nin sunduğu önergeleri radikal önergeler olarak değerlendirmiş ve askeri grev çağrısında bulunan Hervé ve militarizme karşı spesifik bir eylemi, militarizmin kapitalizmin doğasında var olan doğal bir fenomen olduğu gerekçesiyle reddeden Guesde'nin önergelerinin dışarıda bırakılmasını ve geri kalan iki önergenin tartışılmasını talep etmiştir. Bebel bu öneriyi reddederek genel bir tartışmanın gerekli olduğuna inandığını belirtmiştir. Bebel'in müdahalesiyle tartışma önergelerin sunulmasıyla başlamıştır.

Hervé, oldukça kısa olan önergesinde, Avrupa barışı için tüm vatandaşların herhangi bir savaş ilanına, hangi tarafta olursa olsun, askeri grev ve ayaklanma ile yanıt vermesi gerektiğini belirtmiştir. Bu şekilde Hervé, İkinci Enternasyonal gündemine savaşları önlemenin aracı olarak bir kez daha genel grevi getirmiştir. Guesde ise militarizm karşıtlığının işçi sınıfının asıl hedefini, propagandasını ve istihdamını olumsuz etkileyeceğini belirtmiştir. Anti-militarist kampanyanın tek formunun kapitalizmin yıkılması için işçilerin örgütlenmesi olduğunu vurgulamıştır. Aynı zamanda sosyalistlerin askerlik süresinin kısaltılması için çalışmasını, tüm ordu harcamalarına karşı oy

kullanmasını ve düzenli orduların yerini alması ile uluslararası çatışmaları önlemek için tüm insanların silahlandırılmasını talep etmiştir.

Vaillant ve Jaurès'in önergesi, önceki kongrelerde alınan kararları teyit etmiş ve militarizm ve emperyalizm, işçi sınıfının kapitalist sınıfın ekonomik ve siyasi boyundurluğu altında kalması için olan örgütlü silahlanma olarak tanımlamıştır. Bir ulusun saldırı ile karşı karşıya kalması durumunda, işçi sınıfının bu saldırıya karşı bağımsızlığını ve özerkliğini koruma ve diğer tüm ülkelerin işçi sınıfının yardımına güvenme zorunluluğu olduğu belirtilmiştir. Askeri silahsızlanma ve halkın genel silahlandırılması bu önergede de yer almıştır. Önergenin ikinci kısmında ise uluslararası barışın tüm ulusların sosyalistlerinin görevi olduğu hatırlatılmıştır. Bu sebeple işçi sınıfı ve sosyalist partiler, Büronun ve kongrelerin kararlarını uygulamaya davet edilmiş ve savaşın önlenmesi için parlamenter müdahale, ajitasyon, genel grev ve ayaklanma gibi araçlar önerilmiştir.

Bebel'in önergesinde ise savaş, kapitalist devletlerin dünya piyasasındaki rekabetlerinin sonucu olarak tanımlanmıştır. Bu devletler yeni piyasalar aramakta, aynı zamanda yabancı halklar köleleştirilmekte ve topraklarına el koyulmaktadır. Bebel savaşların nedenlerinden bir diğeri olarak kişilerden başlayan ve yönetici sınıfların çıkarına uygun şekilde uluslar arasında var olan ön yargıların etkisini vurgulamıştır. Bu çıkarsamalardan sonra kapitalizmin savaşın özü olduğunu ve savaşların kapitalist düzen ortadan kaldırıldığında veya insanlar fedakarlıklarının büyüklüğü nedeniyle bu sistemden vazgeçtiğinde sona ereceğini belirtmiştir. Bununla sosyalist düzenin savaşları sona erdireceği argümanına, savaşın kitleler üzerindeki olumsuz etkilerinin kapitalist sistemi ve dolayısıyla savaşı ortadan kaldıracağı argümanı eklenmiştir. İşçi sınıfı savaşların doğal düşmanı olarak tanımlanmış ve tüm işçilerin ve özellikle parlamenter temsilcilerinin görevi, kara ve deniz silahlanmasına karşı çıkmak, burjuva toplumunun ulusal düşmanlıkların sürdürülmesine neden olan sınıf karakterini vurgulamak ve bu politikalara finansal desteği reddetmek olarak sıralanmıştır. Bebel'in önergesinde tüm vatandaşların silahlanmasına dayanan ve ulusal düşmanlıkların ortadan kalkmasını kolaylaştıracak savunma sisteminin

demokratik organizasyonu desteklenmiştir. Son olarak Bebel, savaş tehdidinde veya savaş başladığında, etkilenen ülkelerdeki işçilerin ve parlamenter temsilcilerinin en etkili olduğunu düşündükleri araçlara başvurarak savaşı önlemek veya savaşı bir an önce bitirmek için ellerinden geleni yapmak zorunda olduklarını belirtmiştir. Burada dikkat çeken nokta spesifik araçların belirlenmemesi ve araç seçiminin ulusal gruplara bırakılmış olmasıdır.

Kongrede önergelerin sunulmasının ardından uzun tartışmalar başlamıştır. Bebel konuşmasında, Fransa-Prusya savaşında her iki hükümetin de savaşın ilanından sorumlu olduğunu düşündükleri için savaş kredilerine destek vermediklerini belirterek savunma ve saldırı savaşı arasındaki ayrımı vurgulamıştır. Bebel'e göre koşullar değişmiş ve eskinin gizli siyaseti ortadan kalkmıştır ve bu durumda zeki bir siyasetçi savaşın nedenlerini ve çatışmanın konusunu kolayca çözebilecektir (Socialiste International, 1908: 118). Diğer önergelerde vurgulanan ayaklanma ve genel grev gibi araçların Almanya'da uygulanamayacağını ve Alman askeri çevreleri ile Berlin genel merkezinin bu faaliyetleri yakından takip ettiğini açıkça belirtmiştir. Bunun da ötesinde Bebel, devrim korkusu sebebiyle resmi siyasi çevrelerin savaşı desteklemediğini belirtmiştir (Socialiste International, 1908: 119). Almanya'da militarizmle bütün güçleri ile savaştıklarını vurgulamış ve hemen ardından partinin gelişimi ve örgütlerin varlığı için “tehlikeli olabilecek mücadele yöntemleri uygulanmasına” izin veremeyeceklerini belirterek tartışmaların bir alt komisyonda devam etmesini teklif etmiştir. Bu görüşlerinin ardından Bebel ve Alman sosyal demokratlar yalnızca “sözde devrimci” olmakla eleştirilmişlerdir.

20 Ağustos'ta başlayan ikinci oturumda Vaillant, Bebel'i İkinci Enternasyonalde Alman sosyalist hareketini ön plana çıkarmakla eleştirmiş ve uluslararası bir çalışmanın ortakları olduklarını hatırlatmıştır. Jaurès, hiçbir alanda parlamenter eylemin yeterli olmadığını ve işçi sınıfının, eylemin aktörü haline gelmesi gerektiğini ifade etmiştir. Uzun bir tartışmadan sonra üzerinde uzlaşılacak kararın hazırlanması için bir alt komitenin oluşturulması kararlaştırılmıştır. Bu alt komitenin başkanı Vandervelde, üyeleri Bebel ve Vollmar (Almanya), Adler and Skatula (Avusturya), Jaurès and Guesde

(Fransa), Andreas Scheu ve T. Russell Smart (Britanya), Ferri ve Costa (İtalya), Rosa Luxemburg, ve Bystrenine (Rusya), Johann Sigg (İsviçre) ve Branting (İsveç) olarak belirlenmiştir (Socialiste International, 1908: 164-165). Alt komisyondaki tartışmalar kapalı olarak gerçekleşmiş ve tutanaklara geçmemiştir. Ancak Vandervelde, kararın açıklandığı beşinci oturumda, oldukça uzun olduğunu belirttiği kararın uzun bir tartışmadan sonra şekillendiğini ifade etmiştir. Daha sonra kongrenin altıncı birleşme oturumunda komitenin hazırladığı raporu kongreye sunmuştur. Vandervelde, öncelikle İkinci Enternasyonalin temel ilkelerini hatırlatmıştır (Socialiste International, 1908: 386-387). Oldukça uzun konuşmasında öncelikle tüm işçilerin temel ödevinin uluslararası dayanışma olduğunu bir kez daha belirtmiştir. Ardından Enternasyonalin “canlı ulusların özgür federasyonu” olduğunu ve özerk ulusların önemini Finlandiya ve Polonya’ya referans vererek vurgulamıştır. Dolayısıyla bir tehdit veya saldırı karşısında bireyler gibi söz konusu ulusların da kendilerini savunma hakkı olacaktır. Bu savunma ise özellikle milis güçlerinin oluşmasıyla sağlanacaktır. Milis güçlerinin oluşumuna ilişkin tartışmada, İsviçreli, İngiliz ve Amerikan üyeler bunun militarizmin daha da genişlemesi anlamına geleceği gerekçesiyle muhalefetlerini belirtmiştir. Muhalefet karşısında, milis güçlerinin oluşturulması hedefinin yalnızca zorunlu askeri hizmetin olduğu ülkelerde geçerli olacağı belirtilmiştir. Vandervelde’nin sözlerine göre, buraya kadar tüm ilkeler oybirliği ile kabul edilmiştir. Anlaşmazlık, savaşın önlenmesi ve sona erdirilmesinde kullanılacak araçlar konusunda ortaya çıkmıştır.

Genel grevin 1905 Rus devriminde oynadığı önemli rol birçok sosyalistin genel grevi siyasi bir araç olarak yeniden düşünmesine neden olmuştur. Liebknecht, Luxemburg ve Lenin gibi radikal solun temsilcileri ile Fransız sosyalistlerinin önemli bir bölümü, anarşistler, sendikacılar, Henderson, Hardie ve MacDonald gibi Britanya sosyalistleri genel grevi desteklemişlerdir. Stuttgart ve bir sonraki kongrede bu kişiler, 1914 yılına gelindiğinde halen tartışılacak olan genel grev konusunu yeniden açmışlardır. Stuttgart Kongresinde Vailant-Jaurès önergesi savaşa karşı araçları ve genel grevi açıkça belirtirken, Bebel’in

önergesi bu araçları tanımlamamıştır. Bu anlaşmazlığın çözümü, kullanılacak araçların kararını ulusal üyelere bırakmak olmuştur. Bir savaş tehdidi olduğunda ve Sosyalist Büronun önerisi ile kullanılabilecek bir araç olarak kabul edilmişse de genel grevin doğrudan onaylanmasından kaçınılmıştır.

Stuttgart kararının savaşın önlemesi ve sona erdirilmesindeki tutumu ortaya koyan son iki paragrafı Lenin ve Luxemburg'un önerileri ile şekillenmiştir:

“Bir savaşın ortaya çıkma tehlikesi karşısında, işçi sınıfı ile parlamentolardaki temsilcileri, Uluslararası Büronun birleştirici faaliyetleri ile güçlenmiş olarak sınıf savaşının yoğunluğu ile genel politik duruma göre farklılık arz edecek olan en etkin aracı kullanarak savaşın çıkmasını önlemek için her şeyi yapmakla görevlidir.

Bütün bunlara karşın savaşın ortaya çıkması halinde, savaşın bir an önce sona ermesi ve savaşın getirdiği şiddetli ekonomik ve siyasi krizden yararlanarak insanları uyandırmak ve böylece kapitalist sınıf iktidarının yıkılmasını hızlandırmak için bütün gününü kullanma göreviyle yüz yüzedir” (Socialiste International, 1908: 425).

Bu ifadenin kararda yer almasıyla Rus sosyal demokratlarının talepleri gerçekleşmiştir. “En etkin araç ifadesiyle” örtük bir şekilde devrimci araçlar olan genel grev ve ayaklanmaya referans verilmiştir. Daha da önemlisi Enternasyonal üyeleri yalnızca savaşı engellemekle değil savaş ortaya çıktığında kapitalizmi yıkmak için ellerinden geleni yapmakla yükümlü kılınmıştır. Burada savaşın işlevselleştirilmesi ve devrimin aracı olması hedefi açıkça ifade edilmiştir.

Vandervelde'nin ardından, oylamanın hemen öncesinde Hervé söz almış ve Enternasyonal üyelerine önemli bir soru yöneltmiştir: “Tüm dünyanın, oybirliğiyle oy kullanacağınız karara ilişkin... komisyonda yapılan konuşmalar arasında var olan anlaşmazlığı bilmediğine inanıyor musunuz?”. Hemen ardından ise tartışmayı kapatma şekillerinin kamuoyu tarafından bir örtbas olarak görüneceği uyarında bulunmuştur (Socialiste International, 1908: 397). Hervé'nin sözlerinin ardından tartışma, Stuttgart kararının oylanması ve oybirliğiyle kabul edilmesi ile noktalanmıştır. Başından sonuna kadar zorlu tartışmalar yaşansa da kararın kabulünün ardından Hervé desteğini iki elini

kaldırarak, Fransız delegeler mendillerini sallayarak göstermişlerdir (Socialiste International, 1908: 399). Nihayetinde Enternasyonalin birliğini simgeleyen ünlü barış deklarasyonu ortaya çıkmıştır.

İkinci Enternasyonalin ilk tarihçilerinden olan Walling (1915: 25), sosyalist tarihin en önemli belgelerinden biri olarak değerlendirdiği Stuttgart kararının, çok dikkatli şekilde inşa edilmiş bir anlaşma ve sosyalist fikir birliğinin doğru bir yansıması olduğunu belirtmiştir. Karar ile farklı görüşlerin uzlaşısı sağlanmış ve bu karar metnine yansımıştır ancak muğlak bırakılan konu, savaşa karşı kullanılacak araçlar olduğundan, Enternasyonalin savaşa karşı tutumunda hayati öneme sahip bu konunun muğlaklığı, bir yandan iç tartışmalar diğer yandan uluslararası tehditler üzerinden Enternasyonalin birliğini ve dolayısıyla varlığını tehlikeye atmıştır.

4.7.2. İkinci Enternasyonal ve Barış: Stuttgart Kararlarından Dağılmaya (1907-1914)

Stuttgart kongresinin ardından İkinci Enternasyonalin barış yaklaşımı ve proletaryanın barışın koruyucusu olmakta ısrarlı olduğu mesajı sosyalist basın tarafından okuyucularına aktarılmıştır. Uluslararası gelişmeler ise İkinci Enternasyonal üyelerini eyleme geçilmesi yönünde harekete geçirmiştir. Ancak eyleme geçmeden önce eylemin niteliğine ilişkin ortak karar alınması gerekmiştir. Bu sebeple özellikle Fransız sosyalistlerinin hedefi, Enternasyonalin eylem üzerinde anlaşması olmuştur. Stuttgart'ta muğlak bırakılan bu nokta, sonrasında tartışma konusu olmaya devam etmiş ve 1914 yılının Ağustos ayına dek Fransız sosyalistleri eylemin belirlenmesinde ve Enternasyonalin barışın sağlanmasındaki önemli rolü üzerinde ısrarcı olmuşlardır. 1907 ve bir sonraki kongre arasında geçen sürede uluslararası gelişmelerin de etkisiyle İkinci Enternasyonal üyeleri ve özellikle Fransız ve Alman sosyalistleri arasındaki görüş ayrılığını belirgin hale gelmiştir. Bunun

sonucunda 1907 ve 1914 arasındaki kısa dönemde Ortodoks Marksizm'in iki ayrı barış yorumu ortaya çıkmıştır.⁴⁶

Stuttgart kararları sonrasında İkinci Enternasyonalin barış yaklaşımına geçmeden önce SPD içindeki genel grev tartışmasının ve 1907 seçimlerinin İkinci Enternasyonale etkisi bağlamında ele alınması gerekmektedir. 1907 itibarıyla İkinci Enternasyonal içindeki iki temel barış yorumu, Alman sosyal demokrasisinin dönüşümüyle yakından ilgilidir.

1905 Rus Devrimi, İkinci Enternasyonaldeki genel grev tartışmasını canlandırdığı gibi ulusal sosyalist partiler üzerinde de etkili olmuştur. Bununla ilişkili olarak SPD'nin 1905 Jena Kongresinde genel greve ilişkin ayrıntılı bir tartışma yaşanmıştır. Bebel kongreye, kitlesel grevin proletaryanın oy hakkı ve örgütlenme hakkı yönündeki en etkili araçlardan biri olduğunu belirten bir önerge sunmuş ve önerge 287'ye karşı 14 oy ile kabul edilmiştir. Önde gelen iki sendika lideri Karl Legien ve Robert Schmidt, kararın aleyhinde oy kullanmışlardır (Hostetter, 1950: 38). Fransa'da genel grev özellikle devrimci sendikalar tarafından temel bir araç olarak öne sürülürken ve sosyalist parti tarafından da desteklenirken Almanya'da partinin genel greve kapı araladığı anda sendika liderlerinin desteği alınamamıştır. Ulusal hareketlere ilişkin bu farklılık İkinci Enternasyonale yansımıştır.

⁴⁶ Stuttgart Kongresinin ardından Almanya ve Britanya sosyalistleri arasında da görüş ayrılıkları belirginleşmiştir. Britanya'da İşçi Partisi ve Bağımsız İşçi Partisi silahlanma karşıtı bir söylem geliştirirken SDF lideri H. M. Hydman ve Robert Blatchford Alman tehdidi karşısında ülkelerinin daha iyi bir donanmaya sahip olması gerektiğini savunmuşlardır. Blatchford ve Hydman özellikle 1908 sonrasında Clarion dergisinin sayfalarında okuyucularını bir taraftan Alman militarizmine ve bunun Britanya için oluşturduğu tehdiye karşı uyarmışlar diğer taraftan yandan İşçi Partisi ile Bağımsız İşçi Partisinin politikalarını eleştirmişlerdir. Bir sonraki kongrede H. M. Hydman'ın destekçileri Alman politikalarını dünya hâkimiyetini hedefledikleri gerekçesiyle eleştirmişler ve silahlanmaya olan desteğini bir kez daha belirtmişlerdir. 1912 yılında, Almanya 110 ve Britanya'dan 41 sosyalist parlamenter ortak bir manifesto yayımlamışlardır. Bu manifestoda, silahlanma yarışının son bulması ve silahsızlanma talep edilmiştir. Muhtemel bir İngiltere-Almanya savaşın tarihte benzeri olmayan bir yıkıma yol açacağı ve bunu insanlığa karşı bir suç olacağı belirtilmiştir. Bunun önüne geçmek için Alman ve İngiliz işçi sınıflarının desteği istenmiştir (The Advocate of Peace, Aralık 1912: 260).

Jena Kongresinde kabul edilen genel grev önergesi hükümet çevrelerini ve özellikle bakanlıkları endişelendirmiştir. Bakanlık açıklamaları, SPD'yi temkinli olmaya itmiştir. Bunun yanı sıra, SPD'nin kendisine yöneltilmiş en büyük tehdit 1851 yılında kabul edilen Prusya sıkıyönetim kanunu olmuştur. Kanunun 4. paragrafı, savaş halinde tüm yönetim gücünün askeri bölgelerin kumandanlarına geçeceğini belirtmektedir. Bu durum, siyasi ve bireysel özgürlüklerin kısıtlanmasını beraberinde getirecektir. SPD'nin tutum ve eylemlerinde, böyle bir durumda partinin dağılacığı ve liderlerin tutuklanacağına olan inancın etkisini göz ardı etmek oldukça güçtür. Sendikaların da baskısıyla Bebel, SPD'nin Mannheim Kongresinde 1905 önergesine yönelik açıklamasında genel grevi son çare olarak değerlendirmiş ve mevcut yapılanmada bunu bir risk olacağını belirtmiştir. Bu açıklamayla birlikte genel grev, Mannheim Kongresinde işçilerin nihai savunma silahı olarak tanınmıştır (Hostetter, 1950: 38-39). SPD bu süreçte bir yandan sendikaların muhalefeti ve hükümet baskısı diğer yandan diğer ülkelerin sosyalist hareketlerinin genel grevi desteklemesi ve konunun Enternasyonal gündemine taşınmasıyla karşı karşıya kalmış ve genel grev konusunda uzun dönemli ve kalıcı bir strateji benimsemeden eylemsizliğe dayanan bir denge politikası yürütmüştür.

Bu dönemde SPD'nin politikaları üzerinde etkili olan bir diğer önemli gelişme, 1907 *Hottentot* seçimleridir. Seçim kampanyası süresince SPD, sömürgecilik ve dış politika ile silahlanma ve özellikle donanma yarışı eleştirisine ağırlık vermiştir. Özellikle, Almanya'nın Güney Batı Afrika'da bulunan Herero ve Nama yerlilerine karşı yürüttüğü acımasız savaş eleştirilmiştir. Bu kampanya sonucunda, Almanya'da SPD'nin anti-sosyalist ve anti-vatansever olduğu söylemine dayanan propaganda güçlenmiştir.⁴⁷ Seçim sonunda partinin 1903 seçimlerinde elde ettiği yüzde 31.7 oy oranı yüzde 29'a düşmüş, bu değişimin parlamenter sayısına yansımaları, oyların dağılım sistemi

⁴⁷ 1907 seçimlerinin SPD'nin sömürgecilik yaklaşımında bir dönüm noktası olduğu kabul edilmektedir. SPD'nin 1907 sonrasında sömürgeciliğe destek verdiğine ilişkin görüşün eleştirisi için bkz. Guettel, 2012.

sebebiyle 81'den 43'e düşüş şeklinde gerçekleşmiştir. Bu sebeple 1907 seçimlerinden itibaren, Groh'un "taktiksel ulusalcılık" olarak adlandırdığı yöntem çerçevesinde anti-sosyalist ve anti-vatansever propaganda ile mücadelede parlamenterin ulusa desteğini yansıtan konuşmalar gerçekleştirilmiştir (Groh: 1966: 166). Bu konuşmacıların başında, partisinin her zaman güçlü bir ulustan yana olduğunu belirttiği Reichstag konuşması ile Noske gelmektedir. Parti'nin, seçimlerden üç ay sonra gerçekleştirilen Essen Kongresinde Noske'nin konuşması eleştirilmiş ve Reichstag'ta yalnızca İkinci Enternasyonalin Stuttgart kararlarına uygun görüşlere sahip parlamenterlerin konuşmasına izin vermesini teklif eden bir önerge sunulmuş ancak çoğunluk tarafından reddedilmiştir. Bebel, Noske'nin konuşmasını övgüyle karşılarken savunma ve saldırı savaşı arasındaki ayrıma işaret etmiştir. Kautsky, Bebel'in bu görüşünü reddetmiştir. İki savaş formu arasındaki ayrımı kabul etmeyerek önemli olanın işçi sınıfı çıkarlarının savulması olduğunu belirtmiştir. Kautsky'nin bu görüşü, parti üyelerinin çoğunluğu tarafından kabul edilmemiştir. 1907 seçimlerinin ardından yaşanan gelişmeler; Noske'nin Reichstag konuşması ve parti içi tartışmalar, hükümet yetkililerinin SPD'nin savaş karşısındaki tutumuna ilişkin endişelerini ortadan kaldırmıştır. Ancak aynı gelişmeler ve partinin yönelimi İkinci Enternasyonal içinde sorunları beraberinde getirmiştir.

1908 yılında Almanya'da yürürlüğe giren yeni dernekler yasası, hükümetin ve yasal düzenlemelerin SPD üzerindeki etkisinin izlenebileceği bir diğer gelişmedir. İçişleri Bakanı Bethmann Hollweg'in orijinal yasa tasarısı ile gençlerin siyasi örgütleri üzerinde herhangi bir kısıtlama olmaması önerilmiştir. Ancak bu tasarı, SPD'nin gençliğin siyasileşmesine yönelik aktivitelerini hızlandıracağı gerçekçesiyle Reichstag'ın muhafazakâr ve liberal üyelerinin eleştirileri ile karşılaşmıştır. Böylece yasanın nihai halinde 18 yaş altı gençlerin siyasi aktivitelerini yasaklayan bir bölüm eklenmiştir. Bununla birlikte bu haliyle yasanın kabul edilmesinin ardından SPD'nin gençlere yönelik faaliyetleri artmıştır. 1908 öncesi Güney ve Kuzey Almanya'da SPD ile ilişkilerinde görece bağımsız bulunan iki sosyalist gençlik hareketi varken 1908 sonrası bu sayı ve

SPD'nin bizzat düzenlediği aktiviteler artmıştır. SPD içinde gençlikle ilişkiler üzerine ulusal komisyon kurulmuştur. Genç işçiler için ulusal bir gazete çıkarılmıştır (*Arbeiter-Jugend*). Partinin yerli grupları tarafından eğitim ve kültür faaliyetleri düzenlenmiştir (Linton, 1991: 127). SPD'nin bu girişimlerine karşın hükümet yetkilileri genç işçileri devlete ve orta sınıfa bağlamaya çalışmıştır. 1912 yılında Kayzer ve ordunun desteği ile kurulan ve anti-sosyalist-ulusalcı bir yapıda olan *Jungdeutschlandbund* (*Young German League*)'un üye sayısı 1913 yılına gelindiğinde SPD'nin gençlik örgütlerinin üye sayısının üzerine çıkmıştır. Bu sebeple hükümet yetkilileri savaş ilan edildiğinde SPD'nin gençlik üzerindeki etkisinin sınırlı olduğuna ve birçok genç işçinin ulusal savunmaya tereddütsüz destek vereceğine emin olmuştur (Linton, 1991: 163-164). Bu ve benzeri örnekler, SPD'nin Enternasyonal içindeki barış yaklaşımında ulusal siyasetteki gelişmeleri göz önünde bulundurmasının temel nedenlerindendir. Bu yaklaşım, Stuttgart Kongresinin ardından düzenlenen Kopenhag Kongresine de yansımıştır.

28 Ağustos - 3 Eylül 1910 tarihleri arasında gerçekleştirilen Kopenhag Kongresinin gündeminde; kooperatifler ve siyasi partiler arasındaki ilişkiler, işsizlik sorunu, iş mevzuatı, tahkim ve silahsızlanma, idam cezası, kongre kararları ve uluslararası dayanışma konuları yer almış ve bu konular çerçevesinde komisyonlar oluşturulmuştur. *Tahkim ve Silahsızlanma Komisyonunda*, devletler arasındaki tüm anlaşmazlıkların uluslararası tahkimde çözülmesi ve bunun için kalıcı bir mekanizmanın kurulması üyelerin çoğunun desteğini almıştır. Bununla birlikte silahsızlanma yönünde parlamenterlerin baskı oluşturmaları ve kitlesel ajitasyon üzerinde anlaşmaya varılan konular olmuştur. Özellikle donanma harcamalarının kısıtlanması yönünde bir anlaşmaya varılması gerekliliğinin altı çizilmiştir. İtalyanlar, tüm sosyalist partilere kendi parlamentolarında silahlanmanın yüzde 50 oranında düşürülmesi konusunda önerge verilmesi ve başarıya ulaşana kadar kitlesel gösteriler ile desteklenmesi çağrısında bulunmuştur (Socialiste International, 1911: 178).

Rapor ve önergelerin sunumundan sonra komisyon tarafından bir karara varılması amacıyla alt-komisyon oluşturulmuştur. Alt-komisyonunda Almanya'dan Ledebour, Fransa'dan Dubreuilh, Avusturya'dan Renner, İngiltere'den Keir Hardie, Danimarka'dan Klausen, ABD'den Hillquit, Belçika'dan Jauniaux, İtalya'dan Morgari ve Rusya'dan Volschovsky yer almıştır. Bu komisyonda, Morgari'nin orduların kaldırılması için parlamentoda mücadele ve bu konuda özel bir birim oluşturulmasına yönelik önergesi reddedilmiş ve Renner kararın taslağını oluşturmakla görevlendirilmiştir. Komisyondaki büyük tartışma Vaillant ve Keir Hardie'nin Britanya İşçi Partisi, ILP ve Fransız Sosyalist Partisinin desteğiyle sundukları ek önergeleri ile başlamıştır. Hardie ve Vaillant önergelerinde kongrenin “savaşı önlemek ve engellemek için kullanılacak tüm araçlar arasında, özellikle savaş malzemelerini tedarik eden endüstrilerde (silah ve mühimmat, taşımacılık gibi) ajitasyon ve popüler eylemin en aktif formları gibi bilhassa etkili genel grevi” göz önüne alması gerektiğini belirtmişlerdir (Socialiste International, 1911: 202). Genel grevin bir araç olarak kullanılmasını bir kez daha kongre gündemine getiren bu önerge tartışma yaratmıştır. Keir Hardie, konuşmasında bu talebin tek bir ülkede uygulanması yerine anlaşmazlığa taraf olan ülkelerde işçilerin eş zamanlı eyleminin gerektiğini ve bu önerideki önceliğin savaş endüstrisini zayıflatmak olduğunu belirtmiştir. Vandervelde, Sosyalist Büronun Vaillant ve Keir Hardie önergesi üzerinde çalışmasını ve konunun bir sonraki uluslararası kongrede ele alınmasını önermiş ve bu önerisi kabul edilmiştir. Sonuç olarak genel grev, Kopenhag Kongresi kararları arasında da yer almamıştır. Bunun yerine savaşa karşı tutumda parlamentoda mücadele ön plana çıkmıştır.

Savaş üzerine kararın ilk cümlesinde, “artan barış kongre ve gösterilerine rağmen artan silahlanma oranına ve dretnotların inşasıyla son aşamasına gelen donanma silahlanmasına” dikkat çekilmiştir. Silahlanmanın kitlelerin yaşamı üzerindeki olumsuz etkisi ve aynı zamanda dünya barışına bir tehdit olduğu belirtilmiştir. Bu bağlamda Stuttgart Kongresi kararları dâhil geçmiş kongre kararları yeniden onaylanmıştır. Kongre, üyelerinden;

“uluslararası tahkimin tüm uluslararası uyumsuzluklarda zorunlu kılınması talebinin sürekli olarak tekrarlanması, tam silahsızlanma yönünde sürekli tekrarlanan önergeler ve her şeyden önce, ilk adım olarak, donanma silahlanmalarını sınırlayan ve özel gemilerin kullanılması hakkını ortadan kaldıran genel bir antlaşmanın sonuçlandırılması, gizli diplomasinin kaldırılması ve hükümetler arasında var olan ve gelecekte yapılacak tüm anlaşmaların yayınlanması, tüm ulusların bağımsızlığının garantisi ve askeri saldırılara ve şiddetli baskılara karşı korunması”

taleplerinde bulunmuştur (Socialiste International, 1911: 190-191). Bunun yanı sıra militarizmle savaşta Sosyalist Büronun önemi vurgulanmış ve savaş tehdidi durumunda etkilenen ülkelerin işçi partilerini bir araya getirme görevinin altı çizilmiştir. Bununla birlikte Kopenhag kararında, Stuttgart kararının işçi sınıfının savaş tehdidi ve savaşın başlaması durumlarındaki pozisyonunu belirleyen son iki paragraf tekrar edilmiştir.

Kopenhag Kongresinde, spesifik uluslararası gelişmelere yönelik kararlar da alınmıştır. Arjantin oligarşisinin evrensel oy hakkının tahrifine yönelik operasyonu ve yerli ve yabancı kapitalizmin çıkarları doğrultusunda “hizip isyanlarını” karıştırması protesto edilmiştir. Japonya’nın sosyalistlere yönelik zulmü kınanmıştır. Fas macerasına karşı olduklarından ötürü maruz kaldıkları barbarca baskı için İspanyol sosyalistleri ve Katalan işçileriyle derin sempati duyulduğu ifade edilmiştir. Türkiye’de sosyalist hareketin başlangıcı memnuniyet ile karşılanmış ve büyük güçlerin Balkanlar’daki kapitalist sömürge politikaları ile mücadele için Balkan ülkeleri ile bir anlayış geliştirilmesi çağrısında bulunulmuştur. Sosyalist Büro, Rusya’nın Finlandiya’daki baskılarına karşı tüm ülkelerde gösteri düzenlenmesi ile görevlendirilmiştir. Ayrıca, Rusya’nın İran ve Türkiye’de mutlakıyeti yeniden tesis etme çabası kınanmış ve Avrupa sosyalist partileri Rusya ile mücadeleye davet edilmiştir (Socialiste International, 1911: 235-247). Spesifik olaylar üzerine alınan bu kararlar aynı zamanda uluslararası ilişkilerdeki endişe verici durumu yansıtmaktadır.

Kopenhag Kongresinin bir diğer önemli kararı, genel olarak kongre kararlarının uygulanmasına yönelik açık bir yaklaşımın ortaya konması olmuştur. Kongre, “uluslararası kongre kararlarının yerine getirilmesi için örnek

bir talimat formüle etmenin zor olacağını” kabul etmiş ve “ulusal partilere eylem biçimini ve fırsat anını seçme yetkisini bırakmanın gerekli olduğunu” beyan etmiştir. Bununla birlikte, taraflara “uluslararası kongrelerin kararlarını yerine getirmek için ellerinden gelenin en iyisini yapması konusunda” ısrar edildiği dile getirmiştir. Sosyalist Büronun, her uluslararası kongre öncesinde ulusal tarafların kongre kararlarının uygulanması yönündeki eylemlerini dikkate alan bir rapor hazırlayacağı belirtilmiştir. Bu kararlar birlikte Enternasyonal kararlarının ulusal üyeler tarafından uygulanmasının zorluğu ve diğer yandan gerekliliği kabul edilmiştir. Söz konusu gerekliliğin en çok hissedildiği konu ise ulusal üyelerin Enternasyonalin savaş yönündeki kararlarına uygun tutumu olmuştur.

Eleştirel bir noktadan bakılırsa Kopenhag’ta, uluslararası gelişmeler endişe verici bir noktada olmasına rağmen özellikle eylem araçlarının belirlenmesi ve ulusal üyelerin ortak eyleminin sağlanması konularında Stuttgart kararlarının ötesine geçilememiştir. Kopenhag Kongresi sonrasında da özellikle genel grevin araçsallaştırılması konusunda ve Fransız ve Alman sosyalistleri arasındaki görüş ayrılığı uluslararası gelişmelerin etkisiyle derinleşmeye devam etmiştir. Bununla birlikte Kopenhag Kongresi, Enternasyonal üyelerinin çoğunluğu tarafından barışın korunmasında önemli bir adım olarak değerlendirilmiştir. Merkezin solunda olan üyeler ise Kopenhag Kongresini, Stuttgart Kongresinden sonra bir geri adım olarak eleştirmiştir. Bu görüşe göre, Kopenhag kararları ile burjuva pasifizmine yaklaşılmış ve Enternasyonal kendisini bir burjuva barış hareketi gibi tanımlamıştır (Cole, 1963: 87).

Erken dönemlerde Enternasyonal üyeleri, farklı konulardaki görüş ayrılıklarına rağmen, Bernstein ve Jaurès gibi birkaç istisna isim dışında, liberal-burjuva barış hareketleri karşısında ortak bir cephe oluşturmuştur. Ancak 1889-1914 arası dönemde İkinci Enternasyonalin liberal barış hareketlerine yaklaşımlarında önemli bir değişim meydana gelmiştir. 1900 yılında Bebel, burjuva partilerin gösterilerini şu sözlerle eleştirmiştir:

“İnsanlar toplanabilir, hoş, duygusal konuşmalar yapabilir, kendilerini iyi eğlendirebilir, iyi yemek yiyebilir, iyi içebilir ve dünyayı sarsan bir şey başardıklarını varsayarak yola çıkabilirler; ama parlamentoya geri döndüklerinde derhal tüm ordu ve donanma ödeneklerine oy verirler” (Chickering, 2015: 259).

Bebel’in sözleri Birinci Enternasyondan itibaren sosyalistlerin, liberal hareketlere olan yaklaşımını yansıtmaktadır. Bu yaklaşım, liberal hareket ve gösterilerinin özellikle barış konusunda en hafif ifadeyle boş bir çaba olduğu düşüncesine dayanmıştır. Bununla birlikte liberal barış hareketleri ile ilişkilerde Enternasyonalin ulusal üyelerinin tutumlarında farklılıklar olmuştur. Örneğin, Britanya’da parlamentodaki işçi liderlerinin önemli bir bölümü Parlamentolararası Birliğe katılmışlardır. Fransa’da Jaurès, tahkim yoluyla barışın sağlanması planını ve bu nedenle liberal pasifistleri bireysel olarak desteklemiş ve Fransız sosyalistlerini bu yönde teşvik etmiştir. Jaurès’in hümanizmi, uluslararası siyaseti ele alışı ve ulus gerçekliğini kabul edişi onu burjuva pasifizme yaklaştırmıştır. 1902 yılında Fransız sosyalistleri, Jaurès öncülüğünde ulusal barış kongrelerine katılmaya başlamışlardır. Jaurès’in tahkim ve silahsızlanma yönündeki planları, 1905 yılında birleşen partide ağırlık kazanmıştır. Aynı zamanda birçok sosyalist barış topluluklarına üye olmuştur. Jaurès’in gazetesi *L’Humanité*, Uluslararası Barış Bürosunun üyesi olmuştur. Bununla birlikte 1903 yılında Parlamentolararası Birliğin Fransa grubu, d’Estournelles öncülüğünde yeniden organize olmuş ve yaklaşık iki yüz üye ile *groupe de l’arbitrage international* kurulmuştur. Jaures, grubun başkan yardımcılığı görevini üstlenmiş ve onu birçok sosyalist parlamenter takip etmiştir (Tison, 2015: 43). 1912 yılında Parlamento üyelerinin üçte ikisi Parlamentolararası Birlik üyesi olmuştur. Fransa’dakine benzer gelişmeler diğer Avrupa ülkelerinde de yaşanmıştır. 1903 yılında İsveç Sosyal Demokratik Partisinin tüm üyeleri Parlamentolararası Birliğe katılmıştır. Sosyalist Büro Başkanı Emile Vandervelde liberal barış topluluklarını aktif olarak desteklemiş ve Belçika delegasyonundan Evrensel Barış Konferansları ile Parlamentolararası Konferanslara katılmıştır. Almanya’da ise uzun yıllar çok az sayıda sosyalist,

liberal hareket ve topluluklar ile ilişki kurmuş ve bu ilişkiler genellikle kişisel bağlar üzerinden gelişmiştir.

Almanya ve diğer Avrupa ülkeleri arasındaki liberal hareketlerle ilişkilere ilişkin farklılık, 1910'lu yıllarda değişmeye başlamış ve bu değişim İkinci Enternasyonal politikalarına yansımıştır. Bu bağlamda Stargardt, İkinci Enternasyonalin *pasifizme* yönelik bir dönüşüm geçirdiğini savunmaktadır. İkinci Enternasyonalin pasifizme yöneldiğini belirtmek kavramsal olarak mümkün görünmese de barış yaklaşımında bir dönüşüm olduğunu belirtmek oldukça önemlidir. Ancak bu yeni yaklaşım ile Marksist teori arasındaki ilişkinin kurulmasında birtakım zorluklar bulunmuştur. Söylemsel olarak silahlı halk ve daimi ordu arasındaki ikilik yerini silahsızlanma ve dünya savaşına bırakmıştır. Bu dönüşüm, silahlı halk idealinde direnen radikal solun tepkisi ile karşılaşmıştır. Bir diğer sorun burjuvazi ile siyasi ittifak kurulup kurulamayacağı olmuştur. Enternasyonal gündemine taşınan Millerand Olayı sonrasında Millerand Enternasyonalin çoğunluğu tarafından kınanmıştır. İşçi sınıfının hayat şartlarını iyileştirmek ve siyasi gücün ele geçirilmesi amaçlarıyla hükümet ve burjuva sınıfı ile ittifak kurulması fikri kabul edilmemiştir. Ancak uluslararası gelişmeler barışın korunmasının İkinci Enternasyonalin temel amacı olmasına neden olmuştur. Bu durumda eski gündemin araçları bir kez daha tartışmaya açılmıştır. Artık burjuva sınıfı ile ittifa, barış amacıyla ele alındığından tartışma farklı bir boyuta taşınmıştır. 1910 yılında Kautsky, “burjuvazi pasifist konferansların ya da barış toplulukları tarafından yabancı hükümetlere yapılan ziyaretlerin savaş tehlikesini ortadan kaldıracağına, silahsızlanmayı sağlayacağına ve uluslararası mahkemelere bağlılık yaratacağına inanmanın ütöpik” olduğu belirtirken bu düşüncesi çok geçmeden değişmiştir (Kautsky, 1910: 775). Kautsky'nin bu yaklaşımı özellikle SPD'nin barış hareketlerine yönelik tutum değişikliğinde etkili olmuştur. Parti yönetimi Kautsky'nin yaklaşımını benimsemiş ve barışın korunması için liberaller ile ittifak kurulmasına yönelik bir politik çizgide durmuştur. Radikal sol, barış mücadelesini proleteryanın kitlesel eylemine dayanan siyasi devrime bağlamayı

sürdürmüştür. Merkezin solunda yer alan Karl Liebknecht⁴⁸ ise genel grev ve liberaller ile ittifak arayışı amaçlarını birleştirmiştir (Stargardt, 1994: 136-137).

Liberal barış hareketleri ile iş birliğini destekleyen ve kişisel olarak bu hareketlerde faaliyetlerini sürdüren Vandervelde'nin girişimleriyle Sosyalist Büronun politikalarında da bir değişim yaşanmış ancak erken dönemde bu değişim SPD'nin muhalefeti ile karşı karşıya kalmıştır. 1906 yılında Büro, tüm ülkelerdeki sosyalist parlamenterlere Parlamentolararası Birliğe katılma çağrısında bulunmuştur. Bu çağrı, SPD tarafından reddedilmiştir. Aynı yıl Fried, Alman sendikalarına barış kongrelerine katılmaları konusunda çağrı yapmıştır. Sendikalar Birliği adına yazdığı cevabında Carl Leigen bu teklife, “Hayır. Bizim bu amaçla Uluslararası İşçi Kongrelerimiz var. Delegeler, Parlamentolararası konferanslarda silahsızlanma için oy kullanıyor ancak hükümetlerinin daha fazla silah taleplerini onaylıyor. Barış kongrelerinde İkiyüzlülük dışında hiçbir şey olmaz” sözleriyle cevap vermiştir (Chickering, 2015: 269). Alman sosyalistlerin liberal barış topluluklarına karşı uzun yıllar takındığı bu tutum, 1909 yılından itibaren değişmeye başlamıştır. 1909 yılının Mart ayında SPD'nin Reichstag delegasyonu, donanma yarışını sınırlamak için uluslararası müzakereler öneren bir karar almış ve bunu yaparken Lahey Barış Konferanslarına dikkat çekmiştir.

Barış hareketlerine yönelik yaklaşımın değiştiği dönemde, SPD ile liberal barış hareketlerinin iletişimi sağlayan isim Bernstein olmuştur. Bernstein, 1911 yılından itibaren Fried ile düzenli iletişimde olmuştur. Bernstein'ın revizyonizminin en güçlü eleştirmenlerinden olan Kautsky, 1911 yılından itibaren barış konusunda Bernstein'ın yaklaşımını desteklemiştir. 1911 yılında

“... En acil olanı burjuvazinin savaş ve silahlanma yarışına karşı hareketi desteklemek ve güçlendirmektir. Bu hareketi hafife almamalıyız. Buna yol açan

⁴⁸ ⁴⁸ Karl Liebknecht (1907), Birinci Dünya Savaşı öncesinde Avrupa'daki en kapsamlı antimilitarizm analizini gerçekleştirmiştir. Liebknecht, militarizmi, sosyal demokrasinin yükselişi karşısında kapitalizmin en temel silahı olarak değerlendirmiştir.

faktörler, ona karşı çıkan hareketi besleyen faktörler kadar gerçektir ve bu rakiplere karşı onu güçlendirmek için her nedenimiz var” (Kautsy, 1911: 101)

sözleriyle liberal barış hareketleri ile iş birliğinin önemine dikkat çekmiştir. Ağustos 1911’de isimsiz olarak yazdığı bir makalede “Burjuva politikacılar kesinlikle İngiltere’ye karşı bir savaş istemiyorlar. Barış için endişeleniyorlar; muhafazakârlar ve ulusal liberaller arasında bile savaş isteyen vicdansız kişilerin sayısı az olmalıdır” ifadesine yer vermiştir. Aynı yılın Nisan ayında kalıcı barışın tek yolunun Avrupa medeniyetinin devletlerini ortak bir ticaret politikası, federal parlamento, federal hükümet ve federal ordu olan bir federasyonda birleştirmek - Avrupa Birleşik Devletleri’nin oluşumu- olduğunu belirtmiştir (Kautsy, 1911: 105). Luxemburg buna karşı, Avrupa Birleşik Devletleri fikrinin mantıklı görülebildiğini ancak “daha yakından incelendiğinde, Sosyal Demokrasinin düşünce yöntemi ve bakış açısı ile hiçbir ortak yanı bulunmadığını” ileri sürmüştür. Luxemburg’a göre Avrupa Birleşik Devletleri’nin gerçekleşmesi “ancak devrimci proletaryanın zaferiyle, yani sosyal devrimden sonra” mümkün olacaktır (Luxemburg, 1911).

SPD üyeleri arasında liberal barış hareketleri ile iş birliği tartışmaları devam ederken Kopenhag kongresinin ardından uluslararası krizler hızla tırmanmaya devam etmiş ve savaş tehdidi gittikçe artmıştır. *Agadir krizi* (*İkinci Fas krizi*), büyük güçler arasında gerçekleşebilecek olan bir savaş konusunda önemli bir tehdit olmuştur. Sonuçları bakımından Enternasyonalin savaş karşısındaki tutumunu önemli ölçüde etkilediği gibi Fransız ve Alman sosyalistleri arasındaki görüş ayrılığını açığa çıkarmıştır. Agadir krizi, 11 Nisan’da Fransa’nın Fas’a kuvvet göndermesi ve buna karşılık İspanya’nın 5 Haziran’da Fas’taki Laraş ve Ksar el-Kebir’i işgal etmesiyle başlamış ve 1 Temmuz’da Alman savaş gemisi Panther gambotunun Fas açıklarında demirlemesi ile kriz tırmanmıştır (Clark, 2017: 198). Henüz Almanya’nın müdahalesi gerçekleşmeden Vaillant ve Jaurès, Fas’taki durumla ilgili Fransız hükümetine bir soru önergesi sunmuşlar ve sorunun ele alınması için Sosyalist Büronun toplanmasında ısrarcı olmuşlardır. 6 Mayıs 1911 tarihinde Sosyalist Büro sekreteri Camille Huymans, üyelere Büro toplantısına yönelik görüşlerin

talep edildiği bir mektup göndermiştir. SPD lideri Bebel mektup Almanya'ya ulaştığında Zürih'te olduğu için mektup, SPD sekretaryasından Hermann Molkenbuhr tarafından, kendi g r   lerini aktaracak şekilde cevaplanmı tır. Bu mektupta Alman liderlerin kapitalist çıkarlara uygun olmadığı için savaş yönünde bir adım atmayacakları ve SPD için yaklaşan seçimlerin önemi belirtilmiştir. SPD'nin Fas krizine, Büronun toplanmasını gerektirecek bir acil durum olarak yakla mamasında seçimler, kitlelerin desteğini alma hedefi ve bu sebeple anti-vatansever g r nmemenin gerekliliği etkili olmuştur. Bu koşullarda Büro, Fas krizi konusunda toplanamamı tır. 21 Temmuz'da Britanya'nın, Almanların Agadir'e çıkması halinde, kendi çıkarını korumak zorunda kalacağına yönelik açıklamasıyla krizin     lmesi için gerçekleştirilen Fransa ve Almanya arasındaki görüşmeler tehlikeye girdiğinde bu kez Büronun toplanması çağırısı, "koşulların k   le mesi durumunda ger ekle mek şartıyla" Bebel tarafından yapılmıştır. Bu çağrıdan    gün sonra SDF ve Bağımsız I  i Partisi (ILP) toplantı çağırısı yaptıysa da "koşulların yeniden barışçıl olması" gerekçesiyle Bebel tarafından reddedilmiştir. Bebel bu açıklamasıyla Luxemburg dâhil olmak üzere partinin solundan ciddi bir eleştiri ile karşı karşıya kalmıştır. 24 Temmuz'da Luxemburg, Molkenbuhr'un Huymans'a yazdığı ve emperyalizme karşı mücadele yerine seçim başarısına öncelik verdiği mektubu yayınlamıştır. Bu gelişme, 10 Eylül'de Jena'da gerçekleştirilen parti kongresine yansımıştır. Parti yönetimi Luxemburg'u sadakatsizlikle su lamı sa da yönetimin Fas krizindeki tutumuna yönelik eleştirilere radikal solun yanı sıra merkezde yer alanlar da katılmıştır. Ledenbour, Fas krizinin partinin gerçek bir savaş durumuna hazırlıksız olduğunu yansıttığı endişesini dile getirmiştir (Schorske, 1983: 198-202). Bu tartışmalar parti yönetiminin genişletilmesine yönelik bir karar alınmasını sağlamıştır. Fas krizinin SPD yönetimi üzerindeki organizasyonel bir kriz yaratma anlamındaki etkisi, Alman sosyal demokrasisinin "büyük bölünmesinde önemli bir dönüm noktası" olmuştur (Schorske, 1983: 220).

Bu gelişmelerden sonra Sosyalist Büronun Fas krizi üzerine toplantısı, adı kayıtlarda belirtilmeyen resmi bir görevliden krizin artacağına yönelik bir

bilgi gelmesi üzerine, 23-24 Eylül tarihlerinde Zürih'te ger ekleŖmiŖtir. Bu kapalı toplantı için Enternasyonalin eleŖtirdiđi kapalı diplomasi yöntemlerinin kullanılması tepkiyle karŖılanmıŖtır (Haupt, 1972: 49-54). 4 Kasım'da Fransa ve Almanya arasında anlaŖma sağlandığında SPD yönetimi bu krizin ciddi bir kriz olmadığı g r Ŗ nde haklı  ıkmıŖ g r nm Ŗse de bunun hemen ardından Enternasyonal yeni krizlerle karŖı karŖıya kalmıŖtır.

1911 yılında ortaya çıkan Fas krizinde SPD yönetimi ve Fransız sosyalistleri arasındaki anlaŖmazlık üç noktada ele alınabilmektedir. Bu noktalardan ilki, uluslararası durumun yorumlanma biçimidir. Alman sosyalistler savaŖın önlenmesi olasılığına karamsar yaklaŖırken Fas krizi de dâhil tüm ciddi diplomatik krizlerde iyimser bir yaklaŖım sergilemiŖlerdir. Fransız sosyalistler ise Enternasyonalin savaŖı önleyebileceğine olan inançlarını korurken uluslararası durumun k t leŖmesiyle gittikçe daha endiŖeli ve aktif hale gelmiŖlerdir (Haupt, 1972: 34). AnlaŖmazlıđın ortaya çıktığı bir diğer konu Enternasyonalin barıŖın sağlanmasıda önemli bir aktör olarak değerlendirilmesi olmuŖtur. Ulusal siyasette oldukça güçlü olan Alman sosyalistlerin, Enternasyonalin aktörlüğünü sınırlı olarak değerlendirmelerine karŖı, Jaur s ve Vaillant baŖta olmak üzere önde gelen Fransız sosyalistler, sosyalizmin uluslararası organizasyonun barıŖın korunmasında gerçek bir g   olduğunu sıklıkla tekrarlamıŖlardır (Haupt, 1972: 35). Uluslararası gerginliğin arttığı tüm durumlarda Fransız sosyalistlerinin Sosyalist Büroya toplanma çağrısı yapması da bu g r Ŗle iliŖkili olarak yorumlanabilir.     nc  anlaŖmazlık konusu ise çok daha kapsamlı bir tartıŖmanın parçası olan savaŖ tehdidine karŖı kullanılacak araçlar olmuŖtur. Alman sosyalistler, savaŖ karŖıtı grubun geniŖlemesi için kamuoyunun propaganda yoluyla bu yönde etkilenmesi gerektiğini ileri s rm Ŗlerdir. SavaŖ karŖıtı kampanyanın güçlenmesi basın ve parlamentoların kullanılması ile mümkün olacaktır. Fransızlar aynı amaç doğrultusunda kitlelerin mobilize edilmeleri gerektiğini ve savaŖ tehdidinin bertaraf edilmesi için militan metotların kullanılması gerektiğinde ısrarcı olmuŖlardır.

Fas krizinin ardından Enternasyonal içindeki ortak eylemi engelleyen g r Ŗ ayrılığını ortaya çıkaran uluslararası geliŖmeler devam etmiŖtir. Fransa'nın

Fas'a müdahalesi ile İtalya'nın Osmanlı ile iyi ilişkilerini sürdürme politikası değişmiş ve Fransız müdahalesi İtalya'nın Libya müdahalesi için bir mazeret haline gelmiştir. Britanya, Fransa ve Rusya'nın örtülü desteğini alan İtalya, 3 Ekim 1911'de Trablusgarp'a demirlenmek üzere bir filo göndermiş ve böylece Trablusgarp Savaşı başlamıştır. Böylece 1914 öncesinde savaşı deneyimleyen tek büyük sosyalist parti İtalyan Sosyalist Partisi olmuştur. Bu savaşı protesto etmek amacıyla Sosyalist Büronun desteğiyle Avrupa başkentlerinde gösteriler düzenlenmiştir. Henüz savaş başlamadan Eylül 1911'de İtalya Sosyalist Partisi savaşa karşı bir genel grev organize edeceğini açıklamışsa da Giolitti'nin evrensel oy hakkı sözü vermesiyle grev planı iptal edilmiştir. Partinin reformist kanadından Bissolati ve Bonomi ise ulusal dayanışma ve kazanılacak bir Kuzey Afrika sömürgesinin işçi sınıfının yaşam koşullarını iyileştireceği gerekçesiyle Trablusgarp Savaşına olan desteklerini açıklamışlardır (Joll, 1981: 259). Bissolati ve arkadaşları partinin 1912 yılında gerçekleşen Reggio Emilia kongresinde atılmış olsalar da Sosyalist Büronun İtalyan sosyalistlere olan güveni sarsılmıştır (Haupt, 1972: 64). Enternasyonal ise Trablusgarp savaşı henüz sona ermeden daha büyük bir krizle karşı karşıya kalmıştır.

Trablusgarp Savaşının başlamasıyla Balkanlar'da Sırp ve Bulgar hükümetleri ortak bir askeri harekât için görüşmelere başlamış, bu harekâtın anlaşma metni Mayıs 1912'de imzalanmış ve Sırp-Bulgar iş birliğini temel alan bir Balkan birliği oluşturulmuştur. 15 Ekim 1912'de İtalya ve Osmanlı arasında barış anlaşması imzalanmadan hemen önce 8 Ekim 1912'de Karadağ'ın Osmanlı mevzilerine saldırmasıyla Birinci Balkan Savaşı başlamıştır (Clark, 2017: 233-242). Savaşın başlamasıyla birlikte Türkiye ve Balkan ülkelerindeki sosyalistler savaş karşıtlıklarını ortak bir manifesto ile ifade etmişlerdir. 12 Ekim 1912 tarihinde Sosyalist Büro, imparatorluk çapında bir kitlesel ajitasyon çağrısında bulunmuştur. Bu protestolar, aynı zamanda Almanya'da evrensel oy hakkı talebi ve yaşam maliyetlerinin artışına karşı protesto ile birleştirilmiştir. Bu şekilde Büro, birbirinden farklı konuları aynı ideolojik şemsiyenin altında birleştirmiştir.

Balkan krizinin derinleşmesi üzerinde Sosyalist Büro, 28 -29 Ekim 1912 tarihinde Brüksel'de gerçekleştirilecek bir toplantı kararı almıştır. Bu kararın

alınması da oldukça tartışmalı olmuştur. Ağustos 1912’de Büro Hollanda delegasyonunun 1913 yılında gerçekleştirilmesi planlanan Viyana Kongresinin ertelenmesi için bir öneri sunması üzerine Enternasyonal üyelerine görüşlerini sormuştur. Aynı yıl, SPD Chemnitz parti kongresinde ertelemeye yönelik bir karar aldığı için Hollanda önergesinin arkasında SPD’nin olduğu düşünülmüştür. Haupt (1972: 75), SPD’nin kararının ve Hollanda önergesinin Kopenhag Kongresinde bir sonraki kongrede tartışılmak üzere ertelenen Vaillant ve Keir Hardie’nin genel grev önergesi ile ilgili olduğunu öne sürmektedir. Fransa ve Britanya sosyalistleri erteleme kararına karşı çıkmışlardır. Balkan sosyalistleri Sosyalist Büronun desteğiyle gerçekleştirmeyi planladıkları Balkan konferansını düzenleyemedikleri için gelecek kongrenin ertelenmemesinden yana olmuşlardır.

Sosyalist Büronun 28-29 Ekim toplantısı, Balkan krizinin silahlı çatışmaya dönüşmesiyle Fransa ve Britanya sosyalistlerinin acil bir toplantı talebi üzerine gerçekleşmiştir. Bu toplantının gündeminde; Viyana Kongresinin 1914 yılına ertelenmesi, 1913 kongresi için gündemin belirlenmesi, uluslararası siyasi durum, Büro ve kongrelerde temsil hakkı ve üyelik talepleri yer almıştır (Bureau Socialiste International, 1912). Kopenhag kongresinde bir sonraki kongrenin 1913 yılında Viyana’da gerçekleştirilmesi kararlaştırılmıştır. Ancak uluslararası gelişmeler planlanan kongreden daha önce olağanüstü bir kongreyi zorunlu kılmıştır. Bu sebeple toplantıda 24-25 Kasım 1912 tarihinde Basel’de olağanüstü bir kongrenin düzenlenmesi kararı alınmıştır. Kongreye sunulacak taslak kararın oluşturulması için Jaurès, Bebel, Keir Hardie, Victor Adler, Rubanovic ve genel sekreter Camille Huymans’ın üyeleri olduğu bir komite belirlenmiştir. Komite toplantısı kapalı kapılar ardında gerçekleştirilmiş ve toplantının detayları kongre raporlarına dâhil edilmemiştir. Taslak bir karar oluşturmakla görevli olan komitenin oluşturulmasının amacı, görüş ayrılıklarının dışarıya sızmasının önüne geçerek savaşa karşı sosyalist birliğin ve Enternasyonalin gücünün sergilenmesi olmuştur (Haupt, 1980: 11-12). 28-29 Ekim Büro toplantısının kendisi de bir uluslararası barış gösterisine

dönüşmüştür. Toplantı salonları dışında “savaşa karşı savaş” sloganları hem Brüksel’de hem de daha sonra gerçekleştirilecek Basel’de atılmıştır.

Sosyalist Büro, Brüksel toplantısının ardından, 29 Ekim 1912’de yayınladığı bir manifesto ile tüm sosyalist partilere Balkan savaşına karşı seslerini yükseltme çağrısında bulunmuş ve protesto ve savaş karşıtı eylemde “mümkün olduğunca çok birlik sağlamak için” planlanan olağanüstü kongre için yapılacak en iyi hazırlığın “tüm sosyalist ve işçi gruplarının çatışmayı başlatanlara karşı metodik ve yoğun bir şekilde ajitasyonu” olacağını belirtmiştir. Büronun çağrısından sonra Avrupa sosyalist partileri tarafından savaş karşıtı büyük protestolar düzenlenmiştir. 29 Ekim manifestosunun yayınlanmasının ardından Büro, 17 Kasım 1912 tarihinde Avrupa çapında düzenlenmesi planlanan uluslararası gösterilere odaklanmıştır. 9 Kasım 1912 tarihinde yayınladığı bültende, Balkanlardaki çatışmanın genişlemesine karşı tüm sosyalist parti ve dernekler ile işçi sınıfı, sendika ve kooperatiflere, 17 Kasım’da düzenlenecek gösteriler ile olağanüstü Basel kongresi ilan edilmiştir (Socialiste International, 1912). 17 Kasım’a kadar olan ilk aşamada gösteri ve protestolar, Almanya ve Avusturya’da ve daha çok ulusal sosyalist ve işçi hareketleri tarafından yürütülmüştür. İkinci aşamada gösteriler, 17 Kasım tarihinde yoğunluklu olarak Fransa ve Almanya’da gerçekleşmiştir. 17 Kasım’da Enternasyonalin ön plandaki isimleri farklı şehirlere giderek gösterilerde konuşma yapmışlar ve işçi sınıfına kendi ulusundan daha büyük bir topluluğun, uluslararası işçi topluluğunun bir parçası olduğunu hatırlatmışlardır. Londra’da, Almanya’dan Frank, Belçika’dan Eduard Anseele, Fransa’dan Jean Longuet, Yunanistan’dan Drakoules; Roma’da Rusya’dan Sergei Plekhanov ve Fransa’dan Gustav Hervé; Milan’da Filippo Turati, Angelika Balabanoff ve Benito Mussolini ile birlikte Belçika’dan Camille Huysmans ve Fransa’dan Constant Compère-Morel konuşma yapmışlardır (Callahan, 2004: 158). Bunun ardından, 20 Kasım’da Berlin’de 250 binden fazla kişinin katılımıyla gösteriler düzenlenmiştir.

Savaş karşıtı gösteri ve protestoların üçüncü aşamasını ise 24-25 Kasım 1912 tarihinde düzenlenen olağanüstü Basel uluslararası sosyalist kongre temsil

etmektedir. Basel Kongresi bir kongreden ziyade savaşa karşı ortak bir gösteri olarak yorumlanabilmektedir. Olağanüstü toplanan bu kongrenin gündeminde uluslararası durum ve savaşa karşı uluslararası tutum tek bir konu olarak bulunmuştur. Kongreden bir gün önce taslak kararın oluşturulmasıyla görevli komitenin raporu Sosyalist Büro tarafından kabul edilmiştir. Enternasyonal üyelerinin çoğunluğunu memnun eden bu taslak karara eleştiriler de gelmiştir. Luxemburg karara, savaşın önlenmesi veya sonlandırılması için eyleme geçilmesi gerektiğini belirten bir paragrafın eklenmesini talep etmişse de bu talep kabul edilmemiştir. Komitenin taslak kararını kongreye sunan Jaurès, spesifik önlemler belirtmemişse de eylemin çeşidine dair herhangi bir olasılığın dışlanmadığını vurgulamıştır.

Basel kongresinde oybirliği ile alınan kararın girişinde Stuttgart ve Kopenhag kararları tekrar edilmiştir. Hemen ardından uluslararası ilişkilerde yaşanan güncel gelişmeler; silahlanma yarışı, sürekli hale gelen savaş tehditleri ve Balkan krizi bağlamında değerlendirilmiştir. Balkan krizinin, “yayılmasına izin verildiği durumda işçiler ve medeniyet için en korkunç tehlike” olacağı belirtilmiştir. Bu sebeple savaş karşı savaşı ve emperyalizme karşı mücadelenin ve bu amaçla kamuoyunun savaş karşıtı mobilizasyonun önemi vurgulanmıştır. Çünkü “yönetici sınıfların bir dünya savaşını takip edecek proleter devrim korkusu, barışın temel garantisidir”. Tüm sosyalist partilerden savaş karşıtı çalışmalarına devam etmeleri ve ayrıca Balkanlardaki sosyalistlerden ulusal şovenizme karşı mücadele etmeleri ve Türkler, Arnavutlar ve Romanyalılar dahil olmak üzere Balkan halklarının kardeşliğini duyurmaları talep edilmiştir. Demokratik Balkan Federasyonunun desteklendiği belirtilen kararda, Arnavutluk’un özerklik hakkının kabul edildiği ve federasyonun bir üyesi olması gerektiği belirtmiştir. Ancak “özerklik maskesi altında”, Avusturya-Macaristan ve İtalya’nın Arnavutluk’u gasp etmesinin Avusturya ve İtalya arasındaki barışı tehdit edeceğinden Avusturya ve İtalya sosyalistlerinden kendi hükümetlerini protesto etmeleri talep edilmiştir. Enternasyonalin en büyük görevi, Almanya, Fransa ve Britanya hükümetlerinden Avusturya ve Rusya’ya destek vermemeleri, Balkanlara müdahale etmemelerini ve tarafsızlıkları korumalarını

yönünde talepte bulunmak olarak ifade edilmiştir. Türklerin yenilgisinin kesinleşmesi ve Osmanlı gücünün dağılması durumunda Almanya, Fransa ve Britanya sosyalistlerinden bu bölgeye müdahaleye karşı çıkılması istenmiştir çünkü müdahalenin sonucu “kaçınılmaz olarak bir dünya savaşı olacaktır”. Kongrede, Avrupa barışına en büyük tehlike Britanya ve Almanya arasındaki yapay düşmanlık olarak ifade edilmiştir. Bunun gerçeklik kazanmamasının Rusya’yı zayıflatacağı ve Avusturya’nın Sırbistan’a müdahalesinin olanaksız hale getireceği belirtilmiştir. Kararın sonunda bir kez daha sosyalist hareketin yarattığı devrim korkusu vurgulanmıştır. Fransa-Prusya savaşının ardından Paris Komününün oluşması, Rus-Japon savaşının ardından Rus devriminin gerçekleşmesi hatırlatılmış ve silahlanma yarışının İngiltere’de sınıf çatışmasını artırdığı ve kıtada büyük grevleri provoke ettiği belirtilmiştir (Socialiste International, 1912: 61-63).

Basel Kongresi toplandığında savaşın Balkan ülkeleri lehine sonuçlanacağı belli olmuştur. Bu sebeple savaş dâhil olmayan büyük Avrupa ülkelerinin savaşın sonunda oluşacak jeopolitik yapı ile ilgili çıkarları olduğundan, savaşın oluşturacağı yeni bir savaş tehdidi Enternasyonal alarm durumuna geçirmiştir. Sosyalist liderlere göre, Balkanlardaki sorunların çözümü için bir plan hazırlanması gerekmiştir. Bu planda önemli olan birbirine rakip Avrupa ülkelerinin bu bölgeye müdahalelerinin önüne geçmek olmuştur. Savaş başlamadan önce Balkan devletlerinin federasyonunun kurulması Enternasyonal tarafından desteklenen bir plan olmuştur. Balkan sosyalist partileri de bu planı desteklemiştir. Ancak Balkan devletlerinde sosyalistlerin gücü oldukça az olduğundan hükümet politikalarına yön verme gibi etkileri olmamıştır. Bu sebeple kongrede bu ülkelerde savaşa karşı genel grev ve ayaklanma gibi stratejilerin uygulanması tartışmaya açılmamıştır. Bunun yerine Almanya, Fransa ve Britanya sosyalistlerinden ülkelerinin, çatışmalara dâhil olma ihtimali en yüksek olan Avusturya ve Rusya’yı desteklemelerinin önüne geçmeleri talep edilmiştir. Enternasyonalin asıl amacı, Balkan savaşının genel bir Avrupa savaşına dönüşmesinin engellenmesi olmuştur. Bu sebeple kongre, Britanya ve Almanya sosyalistlerinden iki ülke arasındaki ilişkilerin

yumuşatılmasının sağlanmasını talep etmiştir. Çünkü Rusya ve Avusturya ile birlikte Fransa, Britanya ve Almanya'nın savaşa girmesi Avrupa savaşının başlangıcı olacaktır. Enternasyonalin manifestosu olarak anılan Basel kararı barış için nasıl daha fazla mücadele edileceğine ilişkin soruya hem teorik hem de siyasi açıdan net bir yanıt vermiştir. Bu yanıt, savaş karşıtı hareketin genişletilmesi ve orta sınıflar ile pasifistlerin proletarya yanında yer alması olmuştur (Haupt: 1980: 12-13).

Enternasyonal Balkan Savaşlarına yönelik ortak bir karar alırken eylem konusundaki görüş ayrılığı Fransız ve Alman sendikaları arasında ortaya çıkmıştır. Birinci Balkan savaşının başlamasıyla Paris'te 60.000 kişinin katılımıyla kitlesel bir gösteri gerçekleştirilmiştir. Gösteriden bir hafta sonra CGT olağanüstü bir konferans düzenlemiş ve "işçilerin bir savaş ilanına gecikmeksizin devrimci genel grev ile karşılık vermeleri gerektiği" belirtilmiştir. Uluslararası Sendika üyesi olan CGT, buradaki faaliyetlerini de genel grev kampanyası üzerinden yürütmüştür. Ancak bu kampanyaya, SPD çizginde olan Alman Sendikalar Birliği karşı çıkmıştır. Uluslararası Sendika sekreteri Karl Leigen, "genel grevin genel bir delilik" olacağını belirtmiştir (Zurgbrugg, 2014: 53-54).

Fransa'da genel olarak Birinci Dünya Savaşı öncesinde sosyalist hareket ve sendikalar, anti-militarizm karşısında güçlü bir eylemlilik sergilemiştir. 1913 yılında Fransa'da zorunlu askerliğin iki yıldan üç yıla çıkarılmasıyla anti-militarist protestoların yoğunluğu artmıştır. Anti-kapitalist gençlik militarizm ile mücadelede anahtar olarak görülmüştür. Mayıs 1913'te Paris yakınlarında 150.000 gösterici savaş karşıtı protesto gerçekleştirmiştir. Mayıs ve Temmuz 1913'te birçok ordu biriminde isyanlar çıkmış ve askerler Enternasyonal marşı eşliğinde gösterilerde bulunmuştur. İsyanlara katılanlar cezalandırılmış ve sosyalist dernek ve basın ofisleri hükümet tarafından aranmıştır. CGT, Fransa karşıtı komplo kurmakla suçlanmış ve kapatılacağına dair spekülasyonlar yayılmıştır. Temmuz ayında CGT'nin yirmi üyesi, anti-militarist eserlere sahip olma gerekçesiyle soruşturulmuşlardır. Fransız hükümetinin söz konusu politikalarına rağmen 24 Eylül için genel grev çağrısı yapılmışsa da CGT bu

çağrıya destek vermemiştir (Zurgbrugg, 2014: 28-29). Burada belirtilmesi gereken önemli bir husus, Fransa’da CGT’nin yaklaşımın bu dönemde anti-vatansever pasifizmden anti-militarizme evrilmesidir. Bu dönüşüm, CGT’nin SFIO ile ilişkilerine olumlu yönde katkıda bulunmuştur. İki organizasyonun liderleri Jouhaux ve Jaurès ortak zemini bulmak için çaba göstermişlerdir. Bunun sonucunda 24 Eylül 1911 tarihinde savaşa karşı ortak bir gösteri düzenlemişlerdir. Bu gösterilerin önemi, farklı grupların bir araya gelmesi ve işçi sınıfının savaş karşıtlığında önemli bir gücü olduğunun sergilenmesi olmuştur (Miller, 2002: 195). Sonrasında üç yıllık askeri hizmete birlikte karşı çıkmıştır. Buna karşın CGT ve SFIO genel grevin farklı yorumlarını geliştirmiştir. CGT genel grevi anarşist bir araç olarak desteklerken; Jaurès, genel grevi, anarşist bir araç olarak değil, hükümetlere baskı yapacak bir araç ve savaş için bir önlem olarak kabul etmiştir. Bu görüşe göre, genel grev Enternasyonal tarafından kabul edildiğinde işlevsel olacaktır. Bu sebeple Fransız sosyalistlerinin Enternasyonalin diğer üyelerine örnek olması gerektiğini savunmuştur. Grev başarısız olduğunda ve tahkim ile uzlaşma sağlanamadığında ve savaş ilan edildiğinde ise proletaryanın görevi ulusu savunmak olacaktır.

1911 ve 1912 kriz ve savaşlarının ardından 1913 yılına gelindiğinde, Avrupa’nın arkada bıraktığı tehditlere karşı sergilediği kriz yönetimi, hükümetler gibi sosyalist hareket ve Enternasyonali de bir dünya savaşı perspektifinden uzaklaştırmıştır. Basel kararlarının uygulanmamasının yanı sıra, krizlerin atlatılmasıyla kitlelerin savaş karşıtı olarak mobilizasyonunu sağlamak gittikçe zor bir hale gelmiştir. İşçi sınıfı gibi Enternasyonalin büyük bir çoğunluğunu da saran bir iyimserlik dalgası oluşmuştur. Bu durumunun önemli bir nedeni, Enternasyonal üyelerinin savaş karşıtlığında kendine olan güveni olmuştur. Bu güven, 1913 yılında Sosyalist Büronun Nobel Barış Ödülü adayı gösterilmesi ile pekişmiştir.⁴⁹ 1913 itibarıyla bu olumlu hava, Fransa ve Almanya sosyalistleri arasındaki ilişkilere de yansımıştır. Fransa ve Almanya

⁴⁹ 1912 yılında Norveç ve İsveç sosyal demokratlarının desteğiyle aday gösterilmiştir. Nobel Komitesi tavsiyesinde uluslararası işçi hareketini en büyük erdemlerin gücü olarak değerlendirse de komitede yer alan burjuva parti temsilcileri ödülün Büroya verilmesi konusunda anlaşamamıştır.

sosyalistleri, 1 Mart 1913 tarihinde yayınladıkları ortak bir manifesto ile Almanya ve Fransa hükümetlerinin büyük askeri harcamalarını daha da artıracak yeni mevzuat sunmaya hazırlandığı bir dönemde Alman ve Fransız sosyalistlerinin ortak mücadele kararlılığı ifade edilmiştir (Haupt, 1972: 112). Basel kararlarının etkisi altında kaleme alınan bu manifesto 1913'ün ruhunu yansıtmaktadır. Bu çerçevede, Fransa ve Almanya sosyalistlerinin amaçları, kamuoyunu Fransız-Alman yakınlaşmasına hazırlamak ve işçi sınıfının pasifist eğilimini güçlendirmek ile silahlanma ve militarizme karşı çıkmak olarak belirlenmiştir. Daha sonra bu yakınlaşmaya Britanya sosyalistlerinin de dâhil edilmesi için çaba sarf edilmiştir. Enternasyonal üyelerinin çoğunluğu tarafından desteklenen bu plan için Sosyalist Büro, İşçi Partisini ikna etmeye çalışmışsa da İşçi Partisi uzun bir süre plan karşısında sessiz kalmıştır. Aylar sonra donanma harcamalarının kınandığı Glasgow kongresinde Britanya, Fransa ve Almanya arasında barışçıl bir ittifak kararı alınmıştır. Ancak İşçi Partisi bu kararla herhangi bir taahhüt altına girmemiştir (Haupt, 1972: 121).

Ortak manifestonun yayınlanmasının ardından Alman parlamenter Ludwig Frank, 1913 yılının Mart ayında SPD'nin Mannheim toplantısında silahlanma yarışını protesto etmek amacıyla Fransız ve Alman sosyalistlerinin biraraya gelmesi teklifinde bulunmuştur. Toplantının ardından bu amaçla Fransız sosyalistleri ile ve konferansın İsviçre'de yapılması amacıyla İsviçre Ulusal Konseyi ile iletişime geçmiştir. 1913 yılının Nisan ayında İsviçre Ulusal Konseyi, Konsey üyesi ve aynı zamanda Uluslararası Barış Bürosunun başkanı olan Gobat'nın girişimiyle, konferans davetini yalnızca Alman ve Fransız sosyalist parlamenterlere değil, tüm parlamenterlere göndermiştir. Konferans 1913 yılının Mayıs ayında gerçekleştirilmiştir. Konferansa katılan 185 Fransız parlamenterin 40'ı sosyalist iken 34 Alman parlamenterin 25'i sosyalist olmuştur. Bu kişiler arasında Haase, Ledebour, Bebel, Bernstein, Philipp Scheidemann, Karl Liebknecht yer almıştır (Chickering, 2015: 280-282). Bern Konferansında d'Estournelles, Gaston, Jaures, Haase Conrad Haussmann, Riclin'den oluşan Fransız-Alman Parlamentolararası Komite kurulmuştur. Konferansın ikincisi 1914 yılının Mayıs ayında Basel'de gerçekleştirilmiştir.

Basel Konferansında Almanya ve Fransız halklarını barış yönünde teşvik etmek için basın kullanılması ve bu amaçla bir basın ajansının kurulması kararı alınmıştır. Tahkimin, “uygar ulusların haysiyeti ve refahı ile en uyumlu yöntemi” olduğu belirtilmiştir. Son olarak konferansın yalnızca Alman ve Fransız parlamenterlere açık hala gelmesi ve düzenli olarak tekrarlanması kararları alınmıştır (The Advocate of Peace, Ağustos-Eylül 1914: 174-175). Bu konferansların önemi, sosyalist ve sosyalist olmayan parlamenterlerin biraraya gelmesi ve sosyalist parlamenterlerin liberal hareket ile gelişen ilişkisinde ileri bir aşamayı temsil etmesidir. Tahkimin barışın sağlanmasındaki en önemli araçlardan biri olarak kabul edilmesi Alman sosyalist parlamenterlerin yıllarca Enternasyonalin resmi aracı olarak genel grevin kabul edilmesi konusundaki direnişinin, yerine alternatif bir aracın –tahkim-önerilmesiyle güçlendirilmesi anlamına gelmektedir. Aynı dönemde SPD içindeki bir diğer düşünsel dönüşüm emperyalizm bağlamında ortaya çıkmış ve bu dönüşüm de Enternasyonal üzerinde etkili olmuştur.

Sosyalist Büro 13-14 Aralık 1913 tarihinde Viyana Kongresinin gündeminin belirlenmesi için toplanmıştır. Gündem, kapitalist toplumun ekonomik, siyasi ve toplumsal boyutlarının değerlendirilmesi olarak belirlenmiş, uluslararası siyasi durum gündemde yer almamıştır. Spesifik olarak kongrede ele alınacak konuların üçü işsizlik, yaşam maliyetlerindeki artış ve emperyalizm olarak belirlenmiştir. Emperyalizm raporunun hazırlanması için Haase, Jaurès, Vliegen (Hollanda sosyal demokrasi partisinin reformist üyesi), Keir Hardie görevlendirilmiştir. Raporlar Haziran 1914’te tamamlanmıştır. Emperyalizm raporunda en etkili olan çalışma Hilferding’in *Finanzkapital*’i olmuştur. Ancak Enternasyonaldeki geniş kabul gören emperyalizm yaklaşımı, 1914 yılında herkes tarafından kabul edilen kapitalizmin yeni özelliklerinin çatışma yaratma potansiyelinin düşmüş olması ve kapitalist çıkarların bir Avrupa savaşı önündeki engel olduğu olmuştur. Bu kabul, SPD içindeki tartışmalara ve merkezin yeni emperyalizm yaklaşımına dayanmaktadır. Bu yaklaşım bağlamındaki tartışmalar SPD’nin, 1912 yılında gerçekleştirilen Chemnitz kongresi üzerinden izlenilebilmektedir. Burada radikal sol, emperyalizmin kaçınılmaz olarak savaşa

neden olacağını ve yalnızca burjuvaziden ayrı olarak devrimci araçlarla emperyalizm ile mücadele edilebileceğini savunmuştur. Buna karşı daha merkezde yer alan Haase, Kautsky, Ledebur ve Liebknecht, emperyalizm ve savaş karşısında kapitalist çerçeve içerisinde mücadele etmek için çalışılmasını savunmuşlardır. Merkezin kabul edilen argümanları 1914 yılına dek SPD'nin emperyalizme yaklaşımını oluşturmuştur. Kautsky ve Luxemburg arasındaki görüş ayrılığı ve barışın sağlanması için liberal barış hareketleri ile iş birliğinin gerekliliği konusundaki tartışma, 1914 yılına gelindiğinde açık bir şekilde ortaya konacak yeni emperyalizm yaklaşımı ile ilgilidir.

SPD içindeki bir diğer tartışma konusu, 1913 yılında dolaylı savaş bütçesinin onaylanması olmuştur. Almanya'da askeri yasalar SPD'nin desteği olmaksızın Reichstag'tan geçebilirken vergi yasalarına muhafazakârlar da muhalif olduğu için SPD'nin oyu belirleyici olmuştur. Bu durum SPD'yi önemli bir ikilemde bırakmıştır. SPD, uzun bir süredir ısrar ettiği sosyal reform için gerekli vergilere onay vermemek veya militarizme destek vermek seçenekleri arasında kalmıştır. SPD içindeki tartışmalar sonucunda çoğunluk yasaya onay vermekten yana olmuştur (Schorske, 1983: 265). 1913 yılında gerçekleştirilen ve sosyal demokrasinin son birleşik genel kongresi olan Jena kongresinde vergi yasasının onaylanması ve genel grev konuları tartışılmıştır. Emperyalizm ile mücadele çerçevesinde ele alınan bu konular barış için çalışılıp çalışılmayacağından ziyade mücadelenin nasıl gerçekleştirileceği ile ilgilidir. Sorun bir kez daha diğer uluslararası aktörlerle kapitalist çerçevede mi yoksa devrimci yollarla mı mücadele edileceği olmuştur. Tartışmalar sonunda yapılan oylamada parti üyelerinin yüzde otuzu devrimci taktiklerden yana olmuş ve vergi konusunda partinin duruşuna karşı çıkmıştır (Schorske, 1983: 281-282). Bu grup daha sonra bağımsız sosyal demokrasi parlamenter liderliğini oluşturmuştur. Parti yönetimini onaylayan grup ise daha sonra partinin savaşı desteklemesini ve devlet karşıtlığını sona erdirmesini de desteklemiştir. Bu anlamda 1913 Jena Kongresi, SPD'nin savaş sırasındaki duruşunun ve daha sonra bölünmesinin işaretini vermiştir.

Bütün bu gelişmeler, 4 Ağustos 1914'te "To this system, no man and no penny" sloganının "In the hour of danger, we shall not leave the Fatherland in the lurch" sloganına dönüşümü tamamlanmıştır (Schorske, 1983: 285). 23 Temmuz 1914 tarihinde Avusturya-Macaristan'ın seferberlik ve Sırbistan'a savaş ilanından iki gün sonra SPD,

"Tek bir Alman askerinin tek bir kandalması, savaşa aç Avusturyalı despotlar ya da ticari çıkarlar için feda edilmemelidir. Yoldaşlar, sizi derhal toplu gösterilerde sınıf bilinçli proletaryanın barış için sarsılmaz irade birliğini ifade etmeye çağırıyoruz! ... Despotların kulakları her yerde, 'Savaş İstemiyoruz! Kahrolsun Savaş! Yaşasın Halklar Arasında Kardeşlik Dayanışması!' sloganları ile çınlamalı!"

sözleri ile savaşa karşı olduğunu net bir biçimde ifade etmiştir (Zurbrugg, 2014: 133). Bu ifadenin yer aldığı manifestoda Avusturya-Macaristan'ın eylemleri kınanmış, Almanya'nın müttefiklerine destekte bulunmasına karşı çıkılmış ve işçi sınıfının savaşa karşı direnişi ilan edilmiştir (Strachan, 2001: 120). Takiben dört gün boyunca tüm Almanya'da savaşa karşı kitlesel gösteriler gerçekleştirilmiştir. Savaşa karşı bu radikal duruş 25 Temmuz - 30 Temmuz arasında sürdürülmüştür.

Aynı dönemde Fransız sosyalistleri tarafından savaşın önüne geçilmesi için bir kez daha Enternasyonal ve genel grevi öne plana çıkaran kararlar alınmıştır. 15-17 Temmuz 1914 tarihlerinde olağanüstü bir kongre gerçekleştirilmiştir. Guesde'nin önergesi karşısında Vaillant ve Jaurès tarafından desteklenen bir önerge 1174 oy ile kabul edilmiştir. Bu karar ile Fransız partisinin "tüm ülkelerin işçilerinin kitleler arasındaki savaş karşıtı propaganda ile birleştirilen kendiliğinden genel grevini, savaşın önlenmesi ve uluslararası uyuşmazlığın tahkime zorlanması için en iyi yolu olarak gördüğü" ifade edilmiştir (Walling, 1915: 55). Guesde'nin bu gelişmeye yorumu, "genel grev daha ilerici ülkelerin sosyalistleri için gerçek bir tehlike olabilir. Uluslararası Büro grevi nasıl eşzamanlı olarak yapabilir? Bu olsa bile çeşitli işçi örgütlerinin güçleri arasında fark mevcudiyetini korumaz mı? Daha güçlü örgütlenen ülke ezilecektir. Ve bu sosyalizme büyük bir ihanettir" şeklinde olmuştur (Walling, 1915: 60).

Fransa’da Temmuz krizi ile birlikte sosyalist hareketin savaş karşıtı hareketi ivme kazanmıştır. 27 Temmuz’da CGT sekreteryası, Alman sendika başkanı Karl Leigen ile savaş karşıtı protestolar yönünde güçlerini birleştirmeyi görüşmek için Brüksel’de buluşmuştur ancak bu buluşmadan olumlu bir karar çıkmamıştır. Bunun üzerine CGT, 29 Temmuz 1914 tarihinde, “işçilerin protestoları tüm barış partizanlarının protestolarıyla birleştiğinde, bir Avrupa savaşının savaş tezahürlerini susturmak için yeterince güçlü olduğunu ve önlenebileceğini” ilan etmiştir (Zurgbrugg, 2014: 130-131). 31 Temmuz’da Jaurès sendikalistleri genel grev olmasa da ayaklanma fikrinden vazgeçmeye ve Paris’te büyük bir gösteri düzenlemeye teşvik etmiştir. Bunun üzerine sosyalist liderler gösterinin 9 Ağustos’ta yapılmasını önermiştir. Jouhaux, Dumoulin ve Merrheim gibi sendikalist bir komisyon SFIO ile görüşmelere başlamıştır. Ancak sendikalist-sosyalist müzakereler, Rus seferberliği sebebiyle geçersiz hale gelmiştir. Sendikalistler ve sosyalistler arasındaki savaş karşıtı iş birliğine yönelik bu adımlar sosyalist hareketin son ana kadar ülkeyi savaştan uzak tutma kapasitesine olan inançtır.

Enternasyonalin savaş öncesi son toplantısı ise Sosyalist Büronun 29-30 Temmuz 1914 tarihinde Brüksel’de gerçekleştirdiği toplantı olmuştur. 1913 sonrasında Sosyalist Büro, Britanya’nın üç partisi ile düzenlenen konferanslarla aşamalı bir birleşmesinin sağlanması, Bulgaristan’daki iki ayrı sosyalist grubun uzlaşısı için arabuluculuk, Rusya sosyalistlerinin birleşmesi için konferans gibi bölünmüş sosyalist grupları bir araya getirmeyi hedefleyen planlar yapmıştır (Haupt, 1972: 133). 1914 yılında gerçekleştirilen toplantıda ise Viyana Kongresinin yeri ve zamanının görüşülmesi amaçlanmıştır. Toplantıda ilk konuşmayı gerçekleştiren Victor Adler, partisinin Viyana Kongresini düzenlemesinin olanaksız olduğunu vurgulamıştır. Avusturya-Macaristan ve Sırbistan arasındaki savaşın önüne geçilemeyeceğini, en önemli görevinin partisini ve kurumlarını korumak olduğunu ve grev gibi düşüncelerin yalnızca fantezi olduğunu belirtmiştir (International Socialist Bureau, 1914: 251-252). SPD liderliğinde Bebel’in varisi olan Hugo Haase ise Adler’i eleştirirken barışın korunması gerektiğini belirtmiş ve Kautsky ile Luxemburg’un desteğini almıştır.

Aynı zamanda mümkün olan en kısa zamanda Paris'te bir kongre düzenlenmesine yönelik önerisini sunmuştur. Üyelerin büyük bir çoğunluğu savaş karşıtı bir kampanya düzenlemenin en etkili yolunun uluslararası bir kongre düzenlemek olacağı konusunda uzlaşmışlardır. Jaurès bu gerekliliği:

“Kongreye ihtiyacımız var. Müzakereleri ve kararları proletaryaya güven verecektir. Kongrenin iptal edilmesi proletarya için büyük bir hayal kırıklığına sebep olacaktır. Viyana'da yapılması imkânsız hale geldi ancak bu iptal edilmesi için yeterli değildir. En kısa zamanda Paris'te toplanmalıyız. Eğer yarın yapılabilirse, yarın yapmalıyız. Kongre 9 Ağustos Pazar günü büyük bir gösteriyle açılabilir. Çok sayıda kişi mevcut olacak. Böylece hepimiz barış çalışmalarına katkıda bulunmuş olacağız”

sözleriyle ifade etmiştir (International Socialist Bureau, 1914: 256). Bu toplantıda aynı zamanda, Jaurès'in önerisi üzerine en iyi yaklaşımın ulusal partilerin savaş kredilerini onaylamaması olduğuna karar verilmiştir. Ayrıntılı görüşmeler ise 9 Ağustos'ta Paris'te düzenlenmesi beklenen kongreye ertelenmiştir. Jaurès 30 Temmuz'da Vandervelde'ye “aynı Agadir gibi olacak. İnişler ve çıkışlar olacak ama her şeyin yolunda gitmemesi olanaksız” sözlerini aktarmıştır (Strachan, 2001: 112). Ancak tahmininin isabetsiz olduğunu görmeden birkaç gün içinde bir suikast sonucu hayatını kaybetmiştir.

Büronun toplantısı sonucunda:

“Büro, ilgili tüm ulusların işçileri için Avusturya-Sırp çatışmasının tahkim yoluyla çözülmesi ve barış lehine savaşa karşı gösterilere yalnızca katkıda bulunma değil güçlendirme zorunluluğu olduğunu düşünmektedir. Alman ve Fransız işçiler, Almanya'nın Avusturya'da ılımlı bir eylemde bulunabilmesi ve Fransa'nın Rusya'dan çatışmaya girmeyeceğini taahhüt edebilmesi için hükümetlerine en güçlü baskıyı yapacaklardır. Onların yanında, Büyük Britanya ve İtalya işçileri tüm güçleriyle bu çabaları sürdürecektir” (International Socialist Bureau, 1914: 264-265).

kararı alınmıştır. Bu görüşme ve kararlardan, savaşın, Enternasyonal üyelerinin beklediğinden çok daha erken başladığı yorumunu yapmak mümkündür. Bu kararlar alındıktan birkaç gün sonra Avrupa'nın büyük devletleri hâlihazırda birbirlerine karşı savaş ilan etmişlerdir. Savaş ilanlarıyla birlikte savaşın önüne geçmek için düzenlenecek kongre ve gösteriler anlamını yitirmiştir. Bu noktadan

sonra asıl mesele savaşın nasıl önleneceği yerine savaşa nasıl bir tepki verileceği olmuştur.

4.8. Birinci Dünya Savaşı ve İkinci Enternasyonal

1914 Temmuz ayının son günlerinden itibaren Avrupa sosyalistlerinin büyük bir bölümü ülkelerinin savaşına destek vermiştir. Ulusötesi bir yapılanma bağlamında barışın korunmasından, ülkelerinin savunma savaşına destek bağlamında bir milliyetçiliğe bu dönüşümün, gelişmeler kronolojik olarak incelendiğinde, oldukça ani gerçekleştiği görülmektedir. 25 Temmuz'da yayınladığı manifesto ile savaş karşıtlığını açık bir biçimde dile getiren ve bu bağlamda kitlesel gösteriler düzenleyen SPD, 30 Temmuz 1914 tarihinde,

“Son dakikaya kadar uluslararası proletarya burada ve sınırlarımızın ötesinde görevini yerine getirdi ve barışı korumak ve savaşı imkânsız kılmak için tüm gücünü kullandı. Ciddi protestolarımız, tekrarlanan çabalarımız başarısız olsa da, yaşadığımız koşullar bir kez daha irademizden ve işçi arkadaşlarımızınkinden güçlü olsa da, geleceğin ne getirebileceğine karar vermeliyiz (Haupt, 1972: 287).

ifadesiyle 30 Temmuz öncesindeki barış yaklaşımının sürdürülemeyeceğinin işaretini vermiştir. Bu açıklamanın ardından Enternasyonalin “büyük gücü” SPD, 4 Ağustos 1914 tarihinde oybirliği ile savaş kredilerine destek vermiştir (Haupt, 1972: 35). 3 Ağustos'ta yapılan toplantıda kredileri destekleyeceklerini açıklayan üyeler, azınlıkta olsalar da parti disiplinini bozarak kendi oylarını kullanacaklarını belirtmişlerdir. Ancak buna gerek kalmamış, kredileri destekleyenler çoğunluğu oluşturmuş, parti disiplini bozulmamış ve karşıt görüşte olmasına rağmen 4 Ağustos'ta Haase, Reichstag'ta SPD'nin kararını açıklamıştır.

“Bu savaşın sorumluluğu bu politikanın taşıyıcılarına aittir; (sorumluluğu) reddediyoruz. Sosyal Demokrasi, tüm güçleriyle bu vahim gelişmeye karşı savaştı ve son saatlerine kadar Fransız kardeşleriyle tam bir mutabakat içinde bütün ülkelerde etkileyici gösterilerle barışın sürdürülmesi için ajistasyon gerçekleştirdi.... Şimdi savaşın keskin gerçekliğinin önünde duruyoruz. Bu tehlikeye (*Rus despotizmi*) direnmek ve kendi topraklarımızın kültürünü ve bağımsızlığını güvence altına alma amacı varlığını sürdürüyor. Her zaman vurguladığımız gibi: Anavatanı tehlike saatinde terk etmeyeceğiz.

Enternasyonal ile birlikte her fetih savaşını kınadığımız için, her zaman halkların ulusal bağımsızlık ve kendini savunma hakkını tanıyan Enternasyonal ile uyum içinde olduğumuzu hissediyoruz” (Callahan, 2004:170).

Schorske (1983: 287-289), SPD’yi bu karara iten faktörleri farklı korkular yaklaşımı çerçevesinde değerlendirmektedir. SPD’nin ilk korkusu, savaş koşullarında muhalefetini sürdürmesi ile Bismarck dönemi koşullarına dönmek ve organizasyonunun büyük bir baskıyla karşılaşması olmuştur. Benzer bir korku sendikaların savaşa yaklaşımında da etkili olmuştur. Sendikalar, SPD’nin kararından daha önce hükümete muhalefeti bırakmıştır. 2 Ağustos itibarıyla planlanan veya devam eden tüm grev ve boykotlar durdurulmuştur. Sendika fonlarının işsizlik yardımına ve savaş mağdurlarına desteğe aktarılacağı açıklanmıştır. Solun organizasyonel olarak yok olma endişesinin yanı sıra, özellikle Rusya karşısında muhtemel bir yenilgi ve işçi sınıfının desteğinin kaybedilmesi endişeleri de kararda etkili olmuştur. Muhalefetten çıkarak ulusun diğer unsurlarıyla aynı tarafta yer alma ve birlik olma duygusu da oldukça önemlidir. Savaş ekonomisinde sendikaların önemi artmıştır. SPD, devlet bürokrasisi ile iyi ilişkiler kurma ve işçilerin problemlerini çözebilecek kurumlara nüfuz etme fırsatı kazanmıştır.

Fransa’da da güçlü anti-militarist ve savaş karşıtı sol, ironik bir biçimde savaşa karşı mücadele etmek için savaşı kabul etmek zorunda kalmıştır. Bunu gerçekleştirmek, devrimci ideallerin terk edilmesini ve anavatana bağlılığın sunulmasını gerektirmiştir. Bu bağlamda Fransız sosyalistleri, Alman siyasi geriliğine ve militarist vahşiliğine karşı *liberté, égalité, fraternité* (Özgürlük, Eşitlik, Kardeşlik) savunması fikrinde teselli bulmuştur. Uzun yıllar devrimci solun ve antimilitarizmin sembolü olan Gustave Hervé’nin düşünsel dönüşümü dikkat çekicidir. Fransız seferberliğinin ilk günü olan 2 Ağustos 1914’te Gustave Herve, Savaş Bakanı Messimy’ye açık bir mektup göndermiş ve

“Yirmi yaşındayken ailemi desteklemem gerektiği ve uzağı iyi göremediğim için askerlik hizmetinden muaf tutuldum. Uzağı iyi göremememe ve kırk üç yaşında olmama rağmen mükemmel bir şekilde savaşabilirim. . . . Beni cepheye ayrılan ilk piyade alayına yerleştirmeniz için yalvarıyorum. Üniversiteden atıldıktan sonra, hukuk uygulamaktan alıkonulduktan sonra, partim ve CGT gibi

tüm suç eylemlerim, vatanseverlikten yoksun olduğum gerekçesiyle on bir yıldan fazla hapis cezasına çarptırıldı. Bugünün felaketini önlemek için, sizin de aynı fikirde olduğunuza eminim ki Cumhuriyet bana bu büyük tazminatı borçludur. Çok yaşa Fransa! Hepsi bu.”

cümlelerini ifade etmiştir (Miller, 2002: 201). Bununla birlikte Avrupa sosyalistlerinin ülkelerinin ulusal savunmasına verdiği destek yadsınamaz olsa da işçi sınıflarının Ağustos 1914’te savaş kutlamalarına katıldığı bir mittir. Yalnızca Fransa ve Almanya’da dahi Temmuz ayında bir milyon savaş karşıtı aktivist sokaklara çıkmıştır.

Savaşın başlasıyla Enternasyonal üyeleri, Enternasyonalin başarısızlığını dile getirmişlerdir. 1914’te kısa bir dönem CGT başkanı olan Georges Dumoulin savaştan sonra şu sözlerle savaş karşıtı faaliyetlerinin öz eleştirisini yapmıştır:

“Gerçekten ciddi olmaktan çok bir şov olan anti-militarist propagandamız bizi kandırdı. Toplantıların başarısı, alkışlanması bizi kör etti. Özenle dolu hareketleri ile gürültülü kongrelerdeki gururumuzu besleyerek kendimizi kandırdık.”

Avusturya Sosyal Demokrat Partisi’nin genç bir üyesi ise

“savaşın başlaması hepimizi şaşırttı ve üzdü....Daha önce kapitalist dünyanın anarşisinin er ya da geç Avrupa halkları arasında kanlı bir çatışmaya neden olacağına inanıyorduk ancak felaketin bizi bulduğu anda tamamen hazırlıksızdık”

cümleleriyle savaşın kendileri için beklenmedik bir şey olduğunun altını çizmiştir (Joll, 1981: 251)

Alexandra Kollontai (1914/1984), 1914 yılının Kasım ayında savaşı ve sosyalistlerin savaş karşısındaki tutumunu değerlendirdiği yazısında, Enternasyonal tarafından alınan kararların milliyetçi trendin yararına olduğunu ve Enternasyonalin gelecekte yapması gerekenin “savaş tehdidi ile ilgili sağlam, açıkça tanımlanmış bir devrimci taktiğe karar vermek” olduğunu belirtmiştir. Lenin ise İkinci Enternasyonalin ölümünü ve işçi sınıfının geleceği için Üçüncü Enternasyonalin doğuşunu ilan etmiştir. Lenin’in değerlendirmesinden bir ay

sonra, Sosyalist Büro Başkanı Vandervelde, 21 Eylül 1914 tarihinde New York'ta Rus devrimcilerine ve Almanya ve Avusturya'da ülkelerini terk etmek zorunda kalan sosyalistlere yardım toplamak amacıyla gerçekleştirilen yaklaşık iki bin sosyalistin katıldığı bir toplantıda, “milyonlarca sosyalistin Avrupa ordularına katılmasına rağmen, Enternasyonalin ölmediğini” ilan etmiştir (The New York Times, 22 Eylül 1914).

Lenin 1914'te, savaşın başlangıcında, bu savaşın emperyalist bir savaş olduğunu ve kapitalizmin en yüksek aşamasında yürütüldüğünü belirtmiştir. Lenin bu metinde, İkinci Enternasyonalin işçi sınıfını organize etmesini bir ön çalışma olarak nitelemiş ve üçüncü enternasyonalin görevinin işçi sınıfının gücünü kapitalist hükümetlere karşı devrimci mücadeleyi organize etmek, siyasi gücün ele geçirilmesi ve sosyalizmin zaferi için burjuvaziye karşı iç savaş başlatılması olduğunu ifade etmiştir (Lenin, 1914/1974). Luxemburg ise daha sonra Startacus Birliği'nin ve Almanya Komünist Partisi'nin rehber metinlerinden biri haline gelen Junius Pamphlet'te savaştan işçi sınıfının parlamenter temsilcilerini sorumlu tutmuştur. “Sosyal demokrasi yanlış bir politika benimsemedi...bir politikaya sahip değildi” sözleriyle sosyal demokrasinin savaşın önüne geçilmesine yönelik bir politikaya sahip olmadığını vurgulamıştır (Luxemburg, 1915).

Tüm bu eleştiriler, Enternasyonalin uzun yıllar savaş tehdidi karşısında devrimci araçları benimsememesi üzerine inşa edilmiş ve bu taktikler çerçevesinde yeni bir stratejinin sinyalleri verilmiştir. Bir diğer farklılık ise savaşın devrim için bir fırsat olarak görülmesi olmuştur. Bu görüş, savaş öncesinde Enternasyonal içinde radikal sol tarafından dile getirildiyse de merkezin eğilimi, söylemsel olmasa da pratikte, mevcut siyasi düzen içinde parlamenter mücadele olduğundan ön plana çıkmamıştır ve temel hedef savaşla bu düzenin zarar görmemesi olmuştur. Bu açıdan savaş bir fırsat olarak değerlendirilmemiştir. Savaşın gerçeklik kazanmasıyla radikal solun uzun yıllar savunduğu yöntem ve stratejiler için bir uygulama fırsatı doğmuştur.

SONUÇ

Devletler sisteminde savaş kararını verecek ve savaşı yürütecek aktör olarak devlet, aynı zamanda barışı kuracak bir aktör olarak kabul edilmiştir. Bu kabul, barışın korunmasında ve sağlanmasında devlet dışı aktörlerin rolünü görmezden gelmiş veya destekleyici bir role indirgemıştır. 1990'lı yıllardan günümüze dek barış inşasında ve barışın korunmasında devlet-dışı aktörlerin önemi ön plana çıkarılmıştır. Bunun sonucunda bugün barışı, toplumsal cinsiyet, yerelin katılımı, sivil toplumun eylemselliği gibi unsurları dışarıda bırakarak tartışmak oldukça zor bir hale gelmiştir. Bu tarihsel çalışma, günümüzdeki katılımcı barış yaklaşımının tarihsel kökenlerine ışık tutmak amacıyla devlet dışı aktörlerin, spesifik olarak ulusötesi sivil toplum organizasyonlarının, Birinci Dünya Savaşı öncesi dönemdeki aktörlüğüne odaklanmış, bu dönemde yalnızca devletlerin belirleyici olduğu bir barış yaklaşımının olduğu argümanını tartışmaya açmıştır. Bu çerçevede, ulusötesi sivil toplumun barış yönündeki eylemselliği tarihsel olarak ele alınmış ve bu eylemselliğin Birinci Dünya Savaşı öncesi dönemdeki barış düşüncesi ile ilişkisi kurulmuştur.

Çalışmada barış, kavramsal olarak devlet sınırlarını aşan ve devamlı bir eylemsellik gerektiren bir süreç şeklinde tanımlanmış ve çalışmanın teorik çerçevesini uluslararası ilişkilerin eleştirel teorisinin barış yaklaşımı oluşturmuştur. Geleneksel uluslararası ilişkiler teorilerinin devlet ve sınıfın aktörlüğünü ön plana çıkaran yaklaşımlarından farklı olarak alternatif siyasi topluluk modellerinin mümkünlüğünü tartışan argümanları ile eleştirel teori, ulusötesi sivil toplumun barış yönündeki eylemselliği için önemli bir çerçeve sunmaktadır. Bu çerçevede, mevcut yapıların değişmezliğine vurgu yapan değer bağımlı teorilerin eleştirisi ve dünya siyasetinin normatif temellerinin yeniden düşünülmesi çağrısı, ulus-devlet sınırlarını aşan özgürleşim projesi, topluluk kavramının devlet ve ulus ötesinde yeniden düşünülmesi, dolayısıyla devlet ve ulusal topluluğun merkezileştirilmesi argümanları, eleştirel teorisinin barış yaklaşımını geleneksel uluslararası ilişkiler teorisinden ayırmakta ve olumlu bir barış epistemolojisi ortaya koymaktadır. Özgür ve açık bir diyaloga dayanan özgürleşim projesinde, devlet dışı aktörlerin varlığı ve bu aktörler ile devletler

arasında kurulan karşılıklı ilişki bir zorunluluk haline gelmektedir. Dolayısıyla eleştirel teorinin barış yaklaşımı, ulusötesi sivil toplumun aktörlüğünü ön plana çıkarmaktadır. Birinci Dünya Savaşı öncesi dönemde, ele alınan aktörlerin barış yönündeki eylemsellikleri incelendiğinde, farklı ideolojik temellere dayanmakla birlikte bu aktörlerin eleştirel teorinin barış yaklaşımı ile uyumlu, olumlu bir barış epistemolojisi sunduğu ve bu açıdan Birinci Dünya Savaşı öncesi dönemin, eleştirel teorinin önermeleri için verimli bir çalışma alanı oluşturduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Çalışmada zamansal olarak Birinci Dünya Savaşı sonrası dönem incelenmemişse de ulusötesi sivil toplumun argümanlarının barış konusunda ön planda olduğu bir dönemden, devletler ve devlet arası organizasyonların eylemleri ile birlikte barışa yönelik planlarının ön planda olduğu bir barış siyasetine geçişin dinamikleri ayrı bir çalışmanın konusu olarak incelenmelidir. Bununla birlikte savaş sonrası barış yaklaşım ve planlarının, savaş öncesi dönemde ulusötesi sivil toplum tarafından ortaya konulan farklı barış yaklaşımlarına dayandığı açıktır. Çalışmanın işaret ettiği gibi, ulusötesi sivil toplumun barış yönündeki düşünce pratiğinin, devletlerin barış yaklaşımını etkileme bakımından önemli örneklerinden biri Lahey Barış Konferanslarıdır. Bunun yanı sıra barış siyasetinin yaygınlaşmasının sağlanması ve kitlelerin bu yönde mobilize edilmesi ulusötesi sivil toplum öncülüğünde gerçekleşmiştir. Barış yönündeki eylemsellikte temel hedef, toplumun mobilizasyonu ve hükümetler üzerinde bu mobilizasyonun da kullanılmasıyla etkide bulunulması olmuştur.

Çalışmanın ele aldığı dönemde barışa yönelik birbirinden farklı yaklaşımlar olduğu görülmektedir. Birinci Dünya Savaşı öncesinde, Avrupa Uyumuna dayanan *devletlerin barışı* olarak tanımlanabilecek modelin yanı sıra büyük ölçüde ulusötesi aktörler tarafından şekillenen liberal ve sosyalist barış yaklaşımları oluşmuştur. Çalışmanın örnek olayları olan ve farklı ideolojik temellere dayanan ulusötesi hükümet dışı organizasyonlar, kendilerini barışın

temel aktörleri olarak sunmuş ve kendi ideolojik yaklaşımları bağlamında farklı barış stratejileri oluşturmuştur.

Çalışmanın örnek olayları olan Parlamentolararası Birlik ve İkinci Enternasyonalin temel benzerliklerinden biri, mevcut sistemin reforme edilmesi yoluyla barışın sağlanması yönünde bir yaklaşım geliştirmeleridir. Bu yaklaşım, Parlamentolararası Birlik özelinde, kökenleri, üyelerinin barış yaklaşımları ve diğer barış hareketleri ile ilişkileri düşünüldüğünde şaşırtıcı değildir. Birlik doğrudan, uluslararası anlaşmazlıkların barışçıl çözümü, silahsızlanma ve silahların sınırlandırılması ve tarafsızlık gibi konularda gerçekleşecek yasal düzenlemeler yoluyla savaşın bir olasılık olarak ortadan kalkmasını hedeflemiştir. 1889-1914 arası dönem incelendiğinde, Birliğin barış yönündeki temel stratejisi uluslararası anlaşmazlıkların barışçıl çözümü için tahkim mekanizmasının güçlendirilmesi olmuştur. Bu amaç ile parlamentolarda aktif bir çalışma sergilenmiş, kitlelerin basın yoluyla tahkim konusunda bilgilendirilmesi hedeflenmiş, Lahey Barış Konferanslarının (1899-1907) düzenlenmesi için etkin bir faaliyet yürütülmüş, son olarak Lahey’de tartışılacak tahkim mekanizması için teknik raporlar hazırlanmıştır. Parlamentolarda tahkim yönündeki önerilerin tartışılması ve zaman zaman olumlu yönde sonuçlanması, tahkimin kamuoyunun gündemine taşınması ve Lahey’de alınan kararların Birliğin sunduğu raporlar ile uyumlu olması Birlik faaliyetlerinin etkin sonuçlarını işaret etmiştir. Bu gelişmeler Birliğin bu yöndeki çalışmalarına hız vermesine neden olmuştur. Bununla birlikte barışın sağlanması amacıyla tahkim dışındaki konular da Birlik gündemine alınmıştır. Silahsızlanma veya silahlanmanın azaltılması bu konuların başında gelmektedir. Bu konuya ilişkin, toplumlar üzerinde oluşturduğu finansal yük bağlamında bir yaklaşım geliştirilmiş, silahlanmanın ekonomik ve toplumsal sonuçları vurgulanmıştır. Silahsızlanma veya silahlanmanın azaltılmasına yönelik planların Lahey Barış Konferanslarında gündeme gelmesi ve devletlerin üzerinde uzlaştığı bir anlaşmanın sağlanması yönünde bir faaliyet yürütülmüştür. Bu yaklaşım, Birliğin mevcut yapının sınırları içinde bir barış yaklaşımı geliştirdiğinin önemli örneklerinden bir diğeridir.

İkinci Enternasyonal de Parlamentolararası Birlik gibi mevcut yapıda reformu amaçlayan bir barış yaklaşımı sunmuştur. İkinci Enternasyonal özelinde bu argüman, söylemsel olarak mevcut yapıların yıkımını hedeflemesi bakımından şaşırtıcıdır. Ancak çalışmada, Enternasyonal üyeleri arasındaki görüş ayrılıkları ile sömürgecilik ve ulusal sorun gibi konular üzerindeki tartışmalar incelendiğinde dahi Enternasyonalin bir bütün olarak devletin merkezleştirildiği ancak siyasi aktörlüğünü koruduğu bir siyasi yapıda reformu amaçlandığı tespit edilmiştir. Barış konusunda bu yaklaşım, hükümetlerin savaş kararını olumsuz yönde etkilemesi ve savaşa karşı kullanılması bakımından genel grevin stratejik bir araç olarak kabul edilmesi tartışmasında açığa çıkmıştır. Enternasyonal, 1889-1914 arası dönemde barışın yaklaşımında, genel grev ve ayaklanma, anti-militarizm, parlamenter eylem, devrim korkusunun yaygınlaştırılması gibi stratejileri tartışmıştır. Devrim ve genel grev yoluyla mevcut sistemin yıkılmasından ziyade parlamentolarda mücadele, ajitasyon, kitlelerin mobilizasyonu yoluyla barış siyasetinin güçlendirilmesi hedeflenmiştir. Savaşa ve militarizme son verecek olanın sosyalist toplum düzeninin kurulması olduğu argümanının söylemsel olarak oldukça güçlü olduğu Enternasyonalde, barış, sosyalizmin zaferinin bir sonucu olarak ele alınmıştır. Dolayısıyla sosyalizmin kurulması yönündeki eylemsellik ile barış eylemselliği arasında, ilkinde öncelik vererek doğrudan bir ilişki kurulmuştur. Bununla birlikte Enternasyonal kongreleri incelendiğinde, doğrudan barışa yönelik eylemselliği sağlayacak kararlar alındığı görülmektedir. Başta genel grev olmak üzere devrimin araçlarını kullanmadan barışın sağlanması için farklı stratejiler benimsenmiştir. Birinci Enternasyonale dayanan diğer barış hareketleri ile iş birliğinin reddi geleneği sürdürülse de bu hareketlerin benimsediği araçların başında gelen tahkim, sosyalist hareketin talebi olarak kabul edilmiştir. Savaştan önceki yıllarda ise Parlamentolararası Birlik dâhil olmak üzere liberal barış hareketleri ile iş birliği sağlanması yönünde bir eğilim ortaya çıkmıştır. Söz konusu iş birliği, uluslararası gelişmelerin bir genel savaşa yol açması olasılığının artması üzerine gelişmiştir. Bu noktada, ideolojik farklılıklar bir yana bırakılmış ve kendilerini barışın aktörü olarak değerlendiren İkinci Enternasyonal ve Parlamentolararası Birlik, savaşın önüne

geçilmesi için barış yönünde eylemsellik sergileyen grupların diyaloguna ve ortak çabasına öncelik vermiştir. Bütün bu gelişmeler, Enternasyonalin önceliğinin devrimci bir perspektiften ziyade, barışın sağlanmasına ve savaşın önüne geçilmesine yönelik bir perspektif olduğunu ve Enternasyonalin kendini bir barış aktörü olarak tanımladığını göstermektedir.

Parlamentolararası Birlik ve İkinci Enternasyonalin konferans/kongre tartışmaları ve kararları incelendiğinde, her ikisinin de üyeleri arasındaki ilişkileri tehlikeye ataktan kaçınacak bir tutum içinde olduğu tespit edilmiştir. Parlamentolararası Birliğin konferans kararlarına yönelik tartışmalarında, güncel uluslararası gelişmelere ilişkin tartışmaların görüş ayrılıklarını belirgin hale getirdiği ve spesifik olaylar dışında bu tartışmaların karar haline gelmediği görülmektedir. Söz konusu spesifik olayların ilki, Avrupa dışında bir coğrafyada gerçekleşen ve Avrupa ülkelerini bölgeye müdahale amacıyla bir araya getiren bir gelişme olan Boxer Ayaklanması olmuştur. 1899-1914 yılları arasında Birliğin ulusal grupları arasındaki bir probleme müdahil olduğu iki gelişmeden biri İtalya-Türkiye savaşı, diğeri Balkan Savaşları olmuştur. Bu gelişmelerden ilki, üyeler arasındaki bir anlaşmazlığa müdahalenin, Birlik içindeki uyumu ortadan kaldırma tehlikesi oluşturduğu önermesini doğrulamış, İtalyan grubu Birlik üyeliğinden çekilmiştir.

Son olarak, Parlamentolararası Birlik ve İkinci Enternasyonalin barış yönündeki eylemselliğinin genel bir ahlaki motivasyona dayanmadığı ve şiddetin kategorik olarak reddedilmediği tespit edilmiştir. Dolayısıyla Parlamentolararası Birlik ve İkinci Enternasyonal pasifist bir barış yaklaşımı ortaya koymamıştır. Her ikisi de mevcut yapının reforme edilmesine dayanan barışın sağlanması yönündeki uzun dönemli stratejilerinin gerçekleşmesi için aktif olarak eylemsellik sergilemiş barış hareketleridir.

KAYNAKÇA

- Abbenhuis, Maartje: **An Age of Neutrals: Great Power Politics, 1815-1914**, Cambridge, Cambridge University Press, 2014.
- Abrams, Irwin: **The Nobel Peace Prize and the Laurates: An Illustrated Biographical History, 1901-1987**, Boston, G.K.Hall&Co., 1990.
- Acharya, Amitav, Buzan, Barry: **The Making of Global International Relations: Origins and Evolution of IR at its Centenary**, Cambridge, Cambridge University Press, 2019.
- Ainsworth, Alan Johnson: **The Evolution of Socialism in Later Nineteenth Century Britain: A Study of Social Structure and Working Class**, University of Warwick, Department of Sociology, PhD Thesis, Ocak 1978.
- Albers, Martin: "Between the Crisis of Democracy and World Parliament: The Development of the Inter-Parliamentary Union in the 1920s", **Journal of Global History**, 7(2), 189-209, 2012.
- Alighieri, Dante: **Monarchy**, Ed. by. Prue Shaw, Cambridge, Cambridge University Press, 1996.
- Alonso, Victor: "War, Peace, and International Law in Ancient Greece", **War and Peace in the Ancient World**, Ed. by. Kurt A. Raaflaub, Malden, Blackwell Publishing, 2007, pp. 206-225.
- Angell, Norman: **Patriotism under Three Flags: A Plea for Rationalism in Politics**, Londra, T. Fisher Unwin, 1903.
- Angell, Norman: **The Great Illusion: A Study of the Relation of Military Power in Nations to their Economic and Social Advantage**, Londra, G. P. Putnam's Sons, 1910.
- Apponyi, Albert: **The Memoirs of Count Apponyi**, New York, The Macmillan Company, 1935.
- Aquinas, Thomas: **Political Writings**, Ed. by. R.W Dyson, Cambridge, Cambridge University Press, 2004.

- Aristotle: **Politics**, Çev. H. Rackham, Cambridge, Harvard University Press, 1959.
- Aron, Raymond: **Peace&War: A Theory of International Relations**, Routledge, Oxon, 2003.
- Ashworth, Lucian M.: **A History of International Thought: From the Origins of the Modern State to Academic International Relations**, Oxon, Routledge, 2014.
- Atack, Iain: "Pacifism and Perpetual Peace", **Critical Security Studies**, 6(2), 2017, pp. 207-220.
- Bajer, Fredrik: "The Organization of the Peace Movement", **Nobel Lecture**, 2009, (Çevrimiçi), <https://www.nobelprize.org/prizes/peace/1908/bajer/lecture/>, 12.01.2020.
- Bakunin, Mihail: "To the Editors of La Liberté", **Bakunin on Anarchy**, Ed. by. Sam Dolgoff, New York, Vintage Books, 1872/1972, pp. 274-286.
- Balch, Thomas Willing: "Arbitration as a Term of International Law", **Columbia Law Review**, 15(7), 1915, pp. 590-607.
- Banks, Michael: "Four Conceptions of Peace", **Conflict Management and Problem Solving: Interpersonal to International Applications**, Ed. by. Dennis J. Sandole ve Ingrid Sandole-Staroste, New York, New York University Press, 1987.
- Bantman, Constance: "Internationalism without an International? Cross-Channel Anarchist Networks, 1880-1914", **Revue belge de Philologie et d'Histoire**, 84(4), 2006, pp. 961-981.
- Bauer, Otto: **The Question of Nationalities and Social Democracy**, Ed. by. Ephraim J. Nimni, Çev. Joseph O'Donnell, Minneapolis, University of Minnesota Press, 1907/2000.
- Bauerkämper, Arnd ve Gumb, Christoph: "Towards a Transnational Civil Society: Actors and Concepts in Europe from the Late Eighteenth to the Twentieth Century", **Wissenschaftszentrum Berlin**

für Sozialforschung (WZB), Discussion Paper, No. SP IV 2010-401, 2010.

Beales, A. C. F.: **The History of Peace**, Londra, G. Bell & Sons Ltd., 1931.

Beer, Max: **The General History of Socialism and Social Struggles**, New York, Russell&Russell, 1957.

Belelyubsky, F. B.: "The International Working-Class Movement and the Struggle Against Colonialism Prior to the Formation of the Comintern", **The Comintern and the East: The Struggle for the Leninist Strategy and Tactics in National Liberation Movements**, Ed. by. R. A. Ulyanovsky, Moskova, Progress Publishers, 1979.

Bellamy, Alex B.: **World Peace and How We Can Achieve It**, Oxford, Oxford University Press, 2019.

Bentham, Jeremy: **The Works of Jeremy Bentham, Volume II**, Ed. by. John Bowring, Londra, Simpkin, Marshall, 1843.

Bentham, Jeremy: **An Introduction to the Principle of Morals and Legislation**, Batoshe Books, Kitchener, 2000.

Berger, Natalia: **The Jewish Museum: History and Memory, Identity and At from Vienna to the Bezalel National Museum**, Jerusalem, Leiden, Brill, 2018.

Berger, Stefan: **A Companion to Nineteenthcentury Europe 1789-1914**, Blackwell Publishing, Oxford, 2006.

Berman, Sheri: **The Social Democratic Moment: Ideas and Politics in the Making of Interwar Europe**, Cambridge, Harvard University Press, 1998.

Bernstein, Eduard, **Preconditions of Socialism, Cambridge Texts in the History of Political Thought**, Ed. by. Raymond Geuss ve Quentin Skinner, Cambridge, Cambridge University Press, 1899/1993.

- Bernstein, Eduard: "The International Working Men's Congress of 1889 A Reply to Justice", 1889, (Çevrimiçi), <https://www.marxists.org/reference/archive/bernstein/works/1889/xx/reply-justice.htm>, 20.01.2020.
- Blake, Nelson M.: "The Olney-Pauncefote Treaty of 1897", **The American Historical Review**, 50(2), 1945, pp. 228-243.
- Bloch, Jean de: **The Future of War: In Its Technical, Economic and Political Relations**, Boston, Ginn&Company, 1903.
- Bobbio, Norberto: "Gramsci and the Conception of Civil Society", **Gramsci and Marxist Theory**, Ed. by. Chantal Mouffe, Londra, Routledge & Kegan Paul, 1979, pp. 21-48.
- Boli, John ve George M. Thomas: **Constructing World Culture: International Nongovernmental Organizations Since 1875**, California, Stanford University Press, 1999.
- Boutell, Henry Sherman: "Is the Rush-Bagot Convention Immoral?", **The North American Review**, 173(538), 1901, pp. 331-348.
- Braker, Regina: "Bertha von Suttner as Author: The Harriet Beecher Stowe of the Peace Movement", **Peace & Change**, 16(1), 1991, pp. 74-96.
- Brock, Peter: **Pacifism in Europe to 1914**, New Jersey, Princeton University Press, 1972.
- Bronner, Stephen Eric: "Confronting Nationalism", **New Politics**, 4(1), 1992, pp. 60-65.
- Brown, Chris, Terry Nardin ve Nicholas Rengger: **International Relations in Political Thought: Texts from the Ancient Greeks to the First World War**, Cambridge, Cambridge University Press, 2002.
- Bruce Bueno de Mesquita vd.: "An Institutional Explanation of the Democratic Peace", **American Political Science Review**, 93(4), 1999, pp. 791-807.
- Bukharin, Nikolai: "Imperialism and World Economy", 1915, 1917, (Çevrimiçi), <https://www.marxists.org/archive/bukharin/works/1917/imperial/>, 04.04.2019.

- Bull, Hedley: **The Anarchical Society: A Study of Order in World Politics**, Hampshire, Palgrave, 2002.
- Bureau Socialiste International: "Chers citoyens, A la demande pressante de la Section Française", Circulaire No. 25, 8 Octobre 1912.
- Buttigieg, Joseph A.: "Gramsci on Civil Society", **Boundary 2**, 22(3), 1995, pp. 1-32.
- Cady, Duane L.: **From Warism to Pacifism: A Moral Continuum**, Philadelphia, Temple University Press, 2010.
- Callahan, Kevin J.: "The International Socialist Peace Movement on the Eve of World War I Revisited: The Campaign of "War against War!" and the Basle International Socialist Congress in 1912", **Peace&Change**, 29(2), 2004, pp.147-176.
- Carr, E. H.: **Twenty Years' Crisis, 1919-1939**, Londra, Macmillan, 1946.
- Ceadel, Martin: **The Origins of War Prevention: The British Peace Movement and International Relations, 1730-1854**, Oxford, Clarendon Press, 1996.
- Ceadel, Martin: **Semi-Detached Idealists: The British Peace Movement and International Relations, 1854-1945**, Oxford, Oxford University Press, 2000.
- Charnovitz, Steve: "Two Centuries of Participation: NGOs and International Governance", **Michigan Journal of International Law**, 18(2), 1997, pp. 183-286.
- Chickering, Roger: **Imperial Germany and a World Without War: The Peace Movement and German Society, 1892-1914**, Princeton, Princeton University Press, 2015.
- Christina Phelps, **The Anglo-American Peace Movement in the Mid-Nineteenth Century**, New York: Columbia University Press, 1930.
- Christoyannopoulos, Alexandre: **Tolstoy's Political Thought: Christian Anarcho-Pacifist Iconoclasm Then and Now**, Oxon, Routledge, 2020.

- Claeys, Gregory: "Neo-Marxian Socialism 1815-1914", **The Cambridge History of Nineteenth-Century Political Thought**, Ed. by. Gareth Stedman Jones and Gregory Claeys, Cambridge, Cambridge University Press, 2011, pp. 521-556.
- Clark, Christopher: **Uyurgezerler: Avrupa 1914'te Savaşa Nasıl Girdi?**, Çev. Cem Demirkan ve Hüseyin Gündoğdu (Notlar), İstanbul, Pegasus Yayınları, 2017.
- Claude, Inis L.: "Disarmament as an Approach to Peace", **Theories of Peace and Security: A Reader in Contemporary Strategic Thought**, Ed. by. John Granett, Londra, Macmillan, 1970, pp. 123-136.
- Clausewitz, Carl von: **On War**, Çev. Michael Howard ve Peter Paret, Oxford, Oxford University Press, 2007.
- Clinton, Michael: "The New World Will Create the New Europe, Paul-Henri d'Estournelles de Constant, the United States, and International Peace", **Journal of the Western Society for French History**, 40, 2012, pp. 84-95.
- Colás, Alejandro: **International Civil Society: Social Movements in World Politics**, Cambridge, Polity Press, 2002.
- Cole, G. D. H.: **A History of Socialist Thought: The Forerunners 1789-1850**, Londra, Macmillan, 1953.
- Cole, G. D. H.: **A History of Socialist Thought: Vol. III, Part I, The Second International, 1889-1914**, Londra, Macmillan, 1963.
- Coleman, Janet: **A History of Political Thought: From Ancient Greece to Early Christianity**, Oxford, Blackwell, 2000.
- Colombo, Alessandro: "The 'Realist Institutionalism' of Carl Schmitt", **The International Political Thought of Carl Schmitt: Terror, Liberal War and the Crisis of Global Order**, Ed. by. Louiza Odysseas ve Fabio Petito, Oxon, Routledge, 2007, pp. 21-35.
- Connor, Walker: **The National Question in Marxist-Leninist Theory and Strategy**, New Jersey, Princeton University Press, 1984.

- Cooper, Sandi E.: **Patriotic Pacifism: Waging War on War in Europe: 1815-1914**, New York, Oxford University Press, 1991.
- Cortright, David: **Peace: A History of Movements and Ideas**, Cambridge, Cambridge University Press, 2008.
- Cox, Robert: "Social Forces, States and World Orders: Beyond International Relations Theory", **Millennium, Journal of International Studies**, 10(2), 1981, pp. 126-155.
- Cox, Robert: **Approaches to the World Order**, Cambridge, Cambridge University Press, 1996.
- Cox, Robert: "Civil Society at the Turn of the Millenium: Prospects for an Alternative World Order", **Review of International Studies**, 25(1), 1999, pp. 3-28.
- Davies, Thomas: **NGOs: A New History of Transnational Civil Society**, New York, Oxford, University Press, 2014.
- Davies, Thomas: "Transnational Society as a Mirror of International Society: A Reinterpretation of Contemporary World Order", **International Theory**, 2019, pp. 1-29.
- Davis, Hayne: **Among the World's Peacemakers**, New York, The Progressive Publishing, 1907.
- Derfler, Leslie: **Paul Lafargue and the Founding of French Marxism, 1842-1882**, Cambridge, Harvard University Press, 1991.
- Devetak, Richard: "The Project of Modernity and International Relations Theory", **Millennium, Journal of International Studies**, 24(1), 1995, pp. 27-51.
- Devetak, Richard: "Critical Theory", **Theories of International Relations**, Ed. by. Scott Burchill vd., New York, Palgrave Macmillan, 2005, pp. 137-160.
- Dower, Nigel: **The Ethics of War and Peace: Cosmopolitan and Other Perspectives**, Cambridge, Polity Press, 2009.
- Doyle, Michael W.: "Liberalism and World Politics", **The American Political Science Review**, 80(4), 1986, pp. 1151-1169.

- Doyle, Michael W.: **Ways of War and Peace: Realism, Liberalism and Socialism**, New York, W.W.Norton, 1997.
- Dungen, P. van den: "Preventing Catastrophe: The World's First Peace Museum", 2006, (Çevrimiçi), http://www.ritsumeai.ac.jp/ir/isaru/assets/file/journal/18-3_DUNGEN.pdf, 12.02.2019.
- Dunne, Tim: "Liberalism", **The Globalization of World Politics: An Introduction to International Relations**, Ed. by. John Baylis ve Steve Smith, New York, Oxford University Press, 2001, pp. 162-181.
- Eley, Geoff: **Forging Democracy: The History of the Left in Europe, 1850-2000**, New York, Oxford University Press, 2002.
- Engels, Frederick: "What Have the Working Classes to Do with Poland?", **Karl Marx, Frederick Engels Collected Works, Vol. 20, 1864-1868**, New York, International Publishers, 1866/1985.
- Engels, Frederick, "Introduction", **Zur Erinnerung fur die deutschen Mordspatrioten**, S. Borkheim, (Çevrimiçi), <https://www.marxists.org/archive/marx/works/1887/12/15.htm>, 17.01.2020.
- Engels, Frederick: "Preface to the Fourth German Edition of the Manifesto of the Communist Party", **Karl Marx Frederick Engels Collected Works, Vol. 27, 1890-1895**, New York, International Publishers, 1890/1990, pp. 53-61.
- Erasmus, Desiderius: **The Complaint of Peace**, Chicago ve Londra, The Open Court Publishing Co, 1536/1917.
- Erfurt Programı: "Protokoll des Parteitages der Sozialdemokratischen Partei Deutschlands: Abgehalten zu Erfurt vom 14. bis 20. Oktober 1891", (Çevrimiçi) <https://www.marxists.org/history/international/social-democracy/1891/erfurt-program.htm>, 17.01.2020.
- Eschle, Catherine: "Globalizing Civil Society? Social Movements and the Challenge of Global Politics from Below", **Globalization and Social Movements**, Ed. by. Pierre Hamel vd., Hampshire, Palgrave, 2001, pp. 61-79.

- Esenwein, George: "Socialism", **New Dictionary of the History of Ideas**, New York, Charles Scribners's Sons, 2004.
- Evans, Howard: **Sir Randal Cremer: His Life and Work**, Londra, T. Fisher Unwin, 1909.
- Falk, Richard: "Resisting 'globalisation-from-above' through 'globalisation-from-below'", **New Political Economy**, 2(1), 1997, pp. 17-24.
- Fedyszyn, Thomas R.: **European Socialism and the Colonial Question (1848-1918)**, Baltimore, Maryland, John Hopkins University, Yüksek Lisans Tezi, 1975.
- Ferguson, Niall: **The Pity of War**, Londra, The Penguin Press, 1998.
- Fiala, Andrew: "Contingent Pacifism and Contingently Pacifist Conclusions", **Journal of Social Philosophy**, 45 (4), 2014, pp. 463–477.
- Fiala, Andrew: **The Routledge Handbook of Pacifism and Nonviolence**, New York, Routledge, 2018.
- Finnemore, Martha, and Kathryn Sikkink: "Taking Stock: The Constructivist Research Program in International Relations and Comparative Politics", **Annual Review of Political Science**, 4, 2001, pp. 391–416.
- Florini, Ann: "Transnational civil society", **Global Citizen Action**, Ed. by. Michael Edwards, John Gaventa, Oxon, Earthscan Publications, 2001, pp. 29-40.
- Ford, Thomas K., "The Genesis of the First Hague Peace Conference", **Political Science Quarterly**, 51(3), 1936, pp. 354-382.
- Forman, Michael: **Nationalism and the International Labor Movement: The Idea of the Nation in Socialist and Anarchist Theory**, Pennsylvania, The Pennsylvania State University Press, 1998.
- Fourier, Charles: **The Theory of the Four Movements**, Ed. by. Gareth Stedman Jones ve Ian Patterson, Cambridge, Cambridge University Press, 1808/1996.

- Fox, Michael A.: **Understanding Peace: A Comprehensive Introduction**, New York, Routledge, 2014.
- Frank, Andre Gunder: **Capitalism and the Underdevelopment in Latin America: Historical Studies of Chile and Brazil**, New York, Monthly Review Press, 1967.
- Frank, Andre Gunder: **Latin America: Underdevelopment or Revolution**. New York: Monthly Review Press, 1969.
- Fraser, Henry S.: "Sketch of the History of International Arbitration", **Cornell Law Review**, 11(2), 1926, pp. 179-208.
- Fried, Alfred H.: **The German Emperor and the Peace of the World**, New York ve Londra, Hodder and Stoughton, 1912.
- Fry, Douglas P.: "War, Peace and Human Nature: The Challenge of Achieving Scientific Objectivity", **War, Peace and Human Nature: The Convergence of Evolutionary and Cultural Views**, Ed. by. Douglas P. Fry, New York, Oxford University Press, 2013a, pp. 1-23.
- Fry, Douglas P.: "Cooperation for Survival: Creating a Global Peace System", **War, Peace and Human Nature: The Convergence of Evolutionary and Cultural Views**, Ed. by. Douglas P. Fry, New York, Oxford University Press, 2013b, pp. 543-559.
- Galtung, Johan: "Violence, Peace, and Peace Research" **Journal of Peace Research**, 6, 1969, pp. 167–191.
- Galtung, Johan: "Social Cosmology and the Concept of Peace", **Journal of Peace Research**, 18(2), 1981, pp. 183–199.
- Gankin, Olga Hess ve Fisher, H. H.: **The Bolsheviks and the World War: The Origin of the Third International**, California, Stanford University Press, 1976.
- Geary, Dick: "The Second International: Socialism and Social Democracy", **The Cambridge History of Twentieth-Century of Political Thought**, Ed. by. Terence Ball ve Richard Bell, Cambridge, Cambridge University Press, 2005, pp. 219-239.

- Gill, Stephen: "Globalisation, Market Civilisation, and Disciplinary Noeliberalism", **Millennium, Journal of International Studies**, 24(3), 1995, pp. 399-423.
- Gills, B. K.: "Historical Materialism and International Relations Theory", **Millenium: Journal of International Studies**, 16(2), 1987, pp. 265-272.
- Glasgow Universal Peace Congress: **Proceedings of the tenth Universal Peace Congress**, 10-13 Eylül 1900, Londra, International Peace Bureau, (1902).
- Goldberg, Harvey: **The Life of Jean Jaurès**, University of Wiskonsin Press, Wiskonsin, 1968.
- Goldstein, Eric: "Disarmament Arms Control, and Arms Reduction", **War in the Twentieth Century: Reflections at Century's End**, Ed. by. Michael A. Hennessy ve B.J.C. McKercher, Londra, P. Rager, 2003, pp. 45-62.
- Gotha Programı: **Readings in European History**, Ed. by. James Harvey Robinson, Vol. II, Ginn, Boston, 1875/1906, pp. 617-619.
- Gramsci, Antonio: **Selections from the Prison Notebooks**, Ed. by. Quintin Hoare ve Geoffrey Nowell Smith, New York, International Publishers, 1992.
- Groh, Dieter: "The 'Unpatriotic Socialists' and the State", **Journal of Contemporary History**, 1(4), 1966, 151-177.
- Grotius, Hugo: **The Rights of War and Peace, Book III**, Ed. by. Richard Tuck, Indianapolis, Liberty Fund, 1625/2005.
- Guettel, Jens-Uwe: "The Myth of the Pro-Colonialist SPD: German Social Democracy and Imperialism before World War I", **Central European History**, 45(3), 2012, pp. 542-484.
- Gülboy, Burak: **Mutlak Savaş: Birinci Dünya Savaşı'nın Kökenleri Üzerine Clausewitzyen bir Çözümleme**, İstanbul, Uluslararası İlişkiler Kütüphanesi, 2014.
- Haar, Edwin van de: **Classic Liberalism and International Relations Theory**, New York, Palgrave Macmillan, 2009.

- Haas, Ernst B.: **The Uniting of Europe: Political, Social, and Economic Forces, 1950-1957**, Stanford, Stanford University Press, 1958.
- Habermas, Jürgen: **The Theory of Communicative Action, Vol 1. Reason and the Rationalization of Society**, Çev. Thomas McCarthy, Boston, Beacon Press, 1984.
- Habermas, Jürgen: **The Philosophical Discourse on Modernity**, Çev. Frederick Lawrence, Cambridge, Polity Press, 1990.
- Hague Peace Conference: **The Proceedings of the Hague Peace Conferences, The Conference of 1889**, Ed. By. James Brown Scott, New York, Oxford University Press, 1889/1920.
- Hague Peace Conference: **The Proceedings of the Hague Peace Conferences, The Conference of 1907**, Ed. By. James Brown Scott, New York, Oxford University Press, 1907/1920.
- Halsted, J.B.: "The Saint-Simonians: The Doctrine of Saint-Simon: An Exposition, First Year, 1828–1829". **Romanticism. The Documentary History of Western Civilization**, Ed. By. J.B. Halsted, Londra, Palgrave Macmillan, 1969.
- Hammer, Dean: **The Illiad as Politics: The Performance of Political Thought**, Norman, Oklahoma University Press, 2002.
- Hannah, Patricia A.: **Ancient Greek Goddess and Concept of Peace: Asia and the West**, Ed. by. Takashi Shagimen ve Vicki A. Spencer, Oxon & New York, Routledge, 2014, pp. 11-29.
- Harris, Jose: "Epilogue: French Revolution to fin de si`ecle: Political Thought in Retrospect and Prospect, 1800–1914", **The Cambridge History of Nineteenth-Century Political Thought**, Ed. by. Gareth Stedman Jones and Gregory Claeys, Cambridge, Cambridge University Press, 2011, pp. 893-934.
- Haupt, Georges: **Socialism and the Great War: The Collapse of the Second International**, Oxford, Clarendon Press, 1972.
- Haupt, Georges: "Introduction", **Congrès International Extraordinaire**, Bale 4-25 novembre 1912, Cenevre, Minkoff Reprint, 1980.

- Hayes, Carlton J. H.: "The History of German Socialism Reconsidered", **The American Historical Review**, 23(1), 1917, pp. 62-101.
- Heater, Derek: **World Citizenship and Government: Cosmopolitan Ideas in the History of Western Political Thought**, Hampshire & Londra, Palgrave Macmillan, 1996.
- Hegel, G.W.F.: **Encyclopedia of the philosophical Sciences in Basic Outline, Part I: Science of Logic**, Çev. Klaus Brinkmann ve Daniel O. Dahlstrom, Cambridge, Cambridge University Press, 2010.
- Hegel, G.W.F.: **Elements of the Philosophy of Right**, Ed. Allen W. Wood, Çev. H.B. Nisbet, Cambridge, Cambridge University Press, 2003.
- Herder, Johann G. İ.: **Philosophical Writings**, Ed. by. Michael N. Foster, Cambridge, Cambridge University Press, 2004.
- Hippler, Thomas ve Miloš Vec: "Peace as a Polemic Concept: Writing the History of Peace in Nineteenth Century Europe", **Paradoxes of Peace in Nineteenth Century Europe**, Ed. by. Thomas Hippler ve Miloš Vec, Oxford, Oxford University Press, 2015, pp. 3-19.
- Hobbes, Thomas: **Leviathan**, Oxford, Oxford University Press, 1651/1996.
- Hobsbawn, Eric J.: **Primitive Rebels: Studies in Archaic Forms of Social Movement in the 19th and 20th Centuries**, Londra, Butler&Tanner Ltd., 1963.
- Hobsbawn, Eric J.: **The Age of Empire, 1875-1914**, New York, Vintage Books, 1987.
- Hobsbawn, Eric J.: **The Age of Revolution, 1789-1848**, New York, Vintage Books, 1996.
- Hobsbawn, Eric J.: **Nations and Nationalism since 1780: Programme, Myth, Reality**, Cambridge, Cambridge University Press, 2000.
- Hobson, John A.: **Richard Cobden: The International Man**, Londra, T. Fisher Ltd., 1919.

- Hobson, John A.: **Imperialism: A Study**, New York, Cosimo Classics, 2005.
- Hoffman, Mark: "Critical Theory and the Inter-Paradigm Debate", **Millennium, Journal of International Studies**, 16(2), 1987, pp. 231-250.
- Holls, Frederick W.: **The Peace Conference at the Hague and Its Bearings on International Law and Policy**, New York, The Macmillan Company, 1900.
- Holmes, Robert L., **Nonviolence in Theory and Practice**, California, Wadsworth, 1990.
- Holt, Niles: "The "Popular Pacifism" of Bertha von Suttner", **Peace Research**, 34(1), 2002, pp. 117-125.
- Holub, Renate: **Antonio Gramsci: Beyond Marxism and Postmodernism**, Londra, Routledge, 1992.
- Horkheimer, Max: "Traditional and Critical Theory," **Critical Theory: Selected Essays**, Continuum, New York, 1937/2002, pp. 188–243.
- Hostetter, Richard: "The S. P. D. and the General Strike as an Anti-war Weapon, 1905-1914", **Historian**, 13(1), 1950, pp. 27-51.
- Howard, Michael: **The Invention of Peace and the Reinvention of War**, Londra, Profile Books, 2000.
- Howlett, Charles F., Peterson, Christian Philip: "Peace in an age of Modernity", **The Routledge History of World Peace since 1750**, Ed. by. Christian Philip Peterson, William M. Knoblach, Michael Loadenthal, Oxon, Routledge, 2019, pp. 42-59.
- Hugo, Victor: "Adress to the Congrès de la Paix", **A Peace Reader: Essential Readings on War, Justice, Non-Violence and World Order**, Ed. by. Joseph J. Fahey, Richard Armstrong, New York, Paulist Press, 1851/1992.
- Hull, William I.: **The Two Hague Conferences and Their Contribution to International Law**, Boston, Ginn&Company, 1908.

- Hurwitz, Edith F.: "The International Sisterhood", **Becoming Visible: Women in European History**, Ed. by. Renate Bridenthal ve Claudia Koonz, Boston, Houghton Mifflin Company, 1977, pp. 325-370.
- Hyde Park Demonstrations: "Great demonstration in favour of International Peace in Hyde Park", Londra, 1896.
- Hyndman, H.M.: "The International Congress of Workers", **International Review**, 1889, (Çevrimiçi), <https://www.marxists.org/archive/hyndman/1889/08/workers-congress.htm>, 1889, 02.01.2020.
- International Socialist Bureau: "Official Record of the ISB Session Held at Brussels on 29-30 July 1914", **Socialism and the Great War: The Collapse of the Second International**, Ed by. Georges Haupt, Oxford, Clarendon Press, 1972, pp. 250-265.
- International Working Men's Association: "The International Workingmen's Association and the International Alliance of Socialist Democracy", 1868a, (Çevrimiçi), <https://www.marxists.org/history/international/iwma/documents/1868/bakunin-resolution.htm>, 12.04.2020.
- International Working Men's Association: **Resolutions of the Congress of Geneva, 1866 and the Congress of Brussels, 1868b**, Londra, Westminster Printing Company.
- Interparlamentarische Union: **Interparlamentarische Union XV. Konferenz**, Berlin, 1908.
- Interparliamentary Union: **London Conference Official Report**, 1906.
- Interparliamentary Union: **British Group Year Book**, Westminster, S.W., 1908.
- Interparliamentary Union: **Resolutions Adopted by Inter-Parliamentary Conferences and Principal Decisions of the Council, 1911-1936**, Cenevre, Inter-Parliamentary Bureau, 1937.
- Iriye, Akira: **Global Community: The Role of International Organizations in the Making of the Contemporary World**, California, University of California Press, 2002.

- Iriye, Akira: **The Palgrave Dictionary of Transnational History**, Hampshire, Palgrave Macmillan, 2009.
- Jaurès, Jean: **Demokrasi, Barış, Sosyalizm**, Çev. Asım Bezirci, İstanbul, Doğa Basın Yayın, 1999.
- Jabri, Vivienne: **War and the Transformation of Global Politics**, New York, Palgrave Macmillan, 2007.
- Jackson, Richard: "Introduction: Rethinking the Relevance of Pacifism for Security Studies and IR", **Critical Studies on Security**, 6(2), 2018, pp. 155-159.
- James, William: "The Moral Equivalent of War", **Peace and Conflict: Journal of Peace Psychology**, 1(1), 1910/1995, pp.17-26.
- Joll, James: **The Second International: 1889-1914**, New York, Praeger, 1956.
- Joll, James: "The Second International and War", **Publications de l'École française de Rome**, 54(1), 1981, pp. 245-262.
- Joll, James: **The Origins of the First World War**, Longman, New York, 1984.
- Jones, Gareth
Stedman ve Claeys,
Gregory, **The Cambridge History of Nineteenth-Century Political Thought**, Cambridge, Cambridge University Press, 2011.
- Josselin, Daphné,
Wallace, William: "Introduction", **Non-state Actors in World Politics**, Ed. by. Daphné Josselin ve William Wallace, New York, Palgrave, 2001, pp. 1-21.
- Kaldor, Mary: "The Idea of Global Civil Society", **International Affairs**, 79(3), 2003, pp. 583-593.
- Kaldor, Mary: **Global Civil Society: An Answer to War**, Cambridge, Polity Press, 2003b
- Kann, Robert A.: **The Multinational Empire: Nationalism and National Reform in the Habsburg Monarchy, 1848-1918**, New York, Octagon Books, 1964.

- Kant, Immanuel, **Grandwork of the Metaphysics of Moral**, Ed. by. Mary Gregor, Cambridge, Cambridge University Press, 2006a.
- Kant, Immanuel, **Writings on Politics, Peace and History**, Ed. by. Pauline Kleingeld, New Haven & Londra, Yale University Press, 2006b.
- Kapossy, Béla, Isaac Nakhimovsky ve Richard, Whatmore: "Introduction: Power, Property and Peace in Enlightenment Thought", **Commerce and Peace in the Enlightenment**, Ed. by. Béla Kapossy, Isaac Nakhimovsky ve Richard Whatmore, Cambridge, Cambridge University Press, 2017.
- Karaosmanoğlu, Ali L.: "Muhteşem Ortaklık: Kant ve Clausewitz", **Uluslararası İlişkilerde Çatışmadan Güvenliğe**, Ed. By. Mustafa Aydın, Hans Günter Brauch, Mitat Çelikpala, Ursula Oswald Spring, Necati Polat, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2015.
- Kasprzak, Michal: **Nationalism and Internationalism: Theory and Practice of Marxist Nationality Policy form Marx and Engels to Lenin and the Communist Worker's Party of Poland**, University of Toronto, Department of History, Doktora Tezi, 2012.
- Kautsky, Karl: "Socialism and Colonial Policy", 1907, (Çevrimiçi), <https://www.marxists.org/archive/kautsky/1907/colonial/1-intro.htm>, 20.03.2020.
- Kautsky, Karl: "The Road to Power", 1909, (Çevrimiçi), <https://www.marxists.org/archive/kautsky/1909/power/index.htm>, 02.01.2020.
- Kautsky, Karl: "Der Kongreß von Kopenhagen", **Die Neue Zeit**, 2(48), 26 Ağustos 1910, pp. 772-781.
- Kautsky, Karl: "Krieg und Frieden", **Die Neue Zeit**, 2(10), 28 Nisan 1911, pp. 97-107.
- Kautsky, Karl: "Imperialism and War", **International Socialist Review**, 1914, (Çevrimiçi), <https://www.marxists.org/archive/kautsky/1914/09/war.htm>, 15.04.2019.

- Keck, Margaret,
Sikkink, Kathryn: **Activists Beyond Borders: Advocacy Networks in International Politics**, Ithaca, Cornell University Press, 1998
- Keohane, Robert O. "Realism, Neorealism and the Study of World Politics", **Neorealism and its Critics**, Ed. by. Robert O. Keohane, New York, Columbia University Press, 1986, pp. 1-26.
- Keohane, Robert O. "International Liberalism Reconsidered (1990)", **Governance in a Partially Globalized World**, Ed. by. Robert O. Keohane, Londra, Routledge, 2002, pp. 39-62.
- Keohane, Robert O.
ve Joseph S. Nye: **Transnational Relations and World Politics**, Cambridge, Harvard University Press, 1972.
- Keohane, Robert O.
ve Joseph S. Nye: **Power and Interdependence**, Boston, Longman, 2012.
- Khagram, Sanjaev,
Riker, James V.,
Sikkink Kathryn: **Restructuring World Politics: Transnational Social Movements, Networks, and Norms**, Minneapolis, University of Minnesota Press, 2002.
- King, Bolton: **The Life of Mazzini**, Londra, J. M. Dent & Sons Ltd., 1929.
- Kirby, David: **War, Peace and Revolution: International Socialism at the Crossroads 1914-1918**, New York, St. Martin's Press, 1986.
- Kitz, Frank: "The Paris Congress: A Delegate's Report", **Commonweal**, 1889, (Çevrimiçi), <https://www.marxists.org/archive/kitz/congress.htm>, 1889, 02.01.2020.
- Kleingeld, Pauline: "Approaching Perpetual Peace: Kant's Defence of a League of States and his Ideal of a World Federation", **European Journal of Philosophy**, 12(3), 2004, pp. 304-325.
- Kleingeld, Pauline: "Introduction", **Writings on Politics, Peace and History, Immanuel Kant**, Ed. by. Pauline Kleingeld, New Haven & Londra, Yale University Press, 2006.

- Klose, Fabian: **The Emergence of Humanitarian Intervention: Ideas and Practice from the Nineteenth Century to the Present**, Cambridge, University Printing House, 2016.
- Kogan, Arthur G.: "The Social Democrats and the Conflict of Nationalities in the Habsburg Monarchy", **The Journal of Modern History**, 21(3), 1949, pp. 204-217.
- Kolakowski, Leszek: **Main Currents of Marxism: Its Rise, Growth and Dissolution, Vol II (Golden Age)**, Çev. P. S. Falla, Oxford, Clarendon Press, 1978.
- Kollontai, Alexandra: "The War and Our Immediate Tasks", **Selected Articles and Speeches**, Moskova, Progress Publishers, 1914/1984.
- Kühl, Stefan: **For the Betterment of the Race: The Rise and Fall of the International Movement for Eugenics and Racial Hygiene**, New York, Palgrave Macmillan, 2013.
- Küresel Barış Endeksi: "Global Peace Index: Measuring Peace in a Complex World", 2019, Çevrimiçi, <http://visionofhumanity.org/app/uploads/2019/06/GPI-2019-web003.pdf>, 17.01.2020.
- La Fontaine, Henry: "A Pacifist View", **The Advocate of Peace**, 76(11), Aralık 1914, pp. 262-263.
- La Vie Internationale: "Premiers mots", **Fascicule 1**, 1912, pp. 5-9.
- Laity, Paul: "The British Peace Movement and War", **The Impact of the South African War**, Ed. by. David Omissi ve Andrew S. Thompson, New York, Palgrave, 2002, pp. 138-157.
- Laity, Paul: **The British Peace Movement: 1870-1914**, Oxford, Clarendon Press, 2001.
- Landauer, Carl: **European Socialism: A History of Ideas and Movements from the Industrial Revolution to Hitler's Seizure of Power, Vol I**, Berkeley, University of California Press, 1959.

- Lange, Christian L.: "The Interparliamentary Union", **Advocate of Peace through Justice**, 94(1), 1932, pp. 26-37.
- Lange, Christian L.: "The Inter-Parliamentary Union and Reduction of Armaments", **The Inter-Parliamentary Union from 1889 to 1939**, A Publication Issued by the Inter-Parliamentary Bureau to Commemorate the Fiftieth Anniversary of the Union, Cenevre, Payot&Cie, 1939, pp. 61-83.
- Lange, Christian L.: **The Conditions of a Lasting Peace: A Statement of the Work of the Union**, Kristiania, Interparliamentary Bureau, 1917.
- Laqua, Daniel: "Pacifism in Fin-de-Siècle Austria: The Politics and Limits of Peace Activism", **The Historical Journal**, 57, 2014, pp. 199-224.
- Lenin, V. I., "Imperialism, the Highest Stage of Capitalism", 1916, (Çevrimiçi), <https://www.marxists.org/archive/lenin/works/1916/im-p-hsc/index.htm>, 15.04.2019.
- Lenin, V. I., "The International Socialist Congress in Stuttgart (Proletary)", 1907, (Çevrimiçi), <https://www.marxists.org/archive/lenin/works/1907/oct/20.htm>, 15.04.2019.
- Lenin, V. I., "The Right of Nations to Self-Determination", 1914, (Çevrimiçi), <https://www.marxists.org/archive/lenin/works/1914/self-det/>, 14.01.2019.
- Lenin, V. I., "The Position and Tasks of the Socialist International", **Lenin Collected Works, Vol. 21**, Moskova, Progress Publishers, 1914/1974, pp. 35-41.
- Lerner, Ralph ve Mahdi, Muhsin: **Medieval Political Philosophy**, New York, The Free Press, 1967.
- Levy, Jack S.: "Interstate War and Peace", **Handbook of International Relations**, Ed. by. Walter Calsnaes, Thomas Risse, Beth Simmons, SAGE, Londra, 2013, pp. 581-606.

- Liebkecht, Karl: **Militarism and Anti-Militarism with Special Regard to the International Young Socialist Movement**, Çev. A. Sirnis, Glasgow, Socialist Labour Press, 1907/1969.
- Linklater, Andrew: **Men and Citizens in the Theory of International Relations**, Londra, Palgrave Macmillan, 1982.
- Linklater, Andrew: "The Question of the Next Stage in International Relations Theory: A Critical-Theoretical Point of View", **Millennium, Journal of International Studies**, 21(1), 1992, pp. 77-98.
- Linklater, Andrew: **The Transformation of Political Community**, Cambridge, Polity Press, 1998.
- Linton, Derek S.: **"Who has the Youth has the Future": The Campaign to Save Young Workers in Imperial Germany**, Cambridge, Cambridge University Press, 1991.
- Lipschutz, Ronnie D.: "Reconstructing World Politics: The Emergence of Global Civil Society", **Millennium: Journal of International Studies**, 21 (3), 1992, pp. 389–420.
- Lorwin, Lewis L.: **Labor and Internationalism**, New York, Cornwall Press, 1929.
- Luxemburg, Rosa, "Organizational Questions of the Russian Social Democracy (Leninism or Marxism?)", 1904, (Çevrimiçi), <https://www.marxists.org/archive/luxemburg/1904/questions-rsd/index.htm>, 15.04.2019.
- Luxemburg, Rosa: "The National Question and Autonomy", **The National Question: Selected Writings by Rosa Luxemburg**, Ed. by. Horace B. Davis, New York, Monthly Review Press, 1909/1976, pp. 101-289.
- Luxemburg, Rosa: "Peace Utopias", 1911, (Çevrimiçi), <https://www.marxists.org/archive/luxemburg/1911/05/11.htm>, 15.04.2019.
- Luxemburg, Rosa: "The Junius Pamphlet: The Crisis of German Social Democracy", 1915, (Çevrimiçi), <https://www.marxists.org/archive/luxemburg/1915/junius/>, 15.04.2019.

- Lyons, F.S.L.: **Internationalism in Europe: 1815-1914**, Leyden, A.W.Sythoff, 1963.
- Mackenzie, Norman: **Socialism: A Short History**, Essex, The Anchor Press, 1949.
- Macmillan, Margaret: **Barışa Son Veren Savaş**, Çev. Belkıs Çorakçı Dişbudak, İstanbul, Alfa, 2014.
- Maine, Sir Henry S.: **International Law: The Whewell Lectures**, Londra, John Murray, 1890.
- Marder, Arthur J.: **From the Dreadnought to Scapa Flow: The Royal Navy in the Fisher Era, 1904-1919, Vol I: The Road to War, 1904-1914**, Londra, Oxford University Press, 1961.
- Martin, Félix E.: "Critical Analysis of the Concept of Peace in International Relations", **Peace Research**, 37(2), 2005, pp. 45–59.
- Marx, Karl ve Frederick Engels: **The Communist Manifesto**, Londra, Verso, 1848/2012.
- Marx, Karl: "War, Strikes, Death", **New York Daily Tribune**, 3925, 15 Kasım 1853, (Çevrimiçi), <https://www.marxists.org/archive/marx/works/1853/11/15.htm>, 15.05.2020.
- Marx, Karl: "Resolution on the Attitude of the International Working Men's Association to the congress of the League of Peace and Freedom", **Karl Marx, Frederick Engels Collected Works, Vol. 20, 1864-1868**, New York, International Publishers, 1867/1985a.
- Marx, Karl: "Polish Question", **Karl Marx, Frederick Engels Collected Works, Vol. 20, 1864-1868**, New York, International Publishers, 1867/1985b.
- Marx, Karl: "First Address of the General Council of the International Working Men's Association on the Franco-Prussian War", **Karl Marx, Frederick Engels Collected Works, Vol. 22, 1870-1871**, New York, International Publishers, 1870/1986a.

- Marx, Karl: "Second Address of the General Council of the International Working Men's Association on the Franco-Prussian War", **Karl Marx, Frederick Engels Collected Works, Vol. 22, 1870-1871**, New York, International Publishers, 1870/1986b.
- Marx, Karl: "The Civil War in France", **Cambridge Texts in the History of Political Thought, Marx Later Writings**, Ed. by. Raymond Geuss ve Quentin Skinner, Cambridge, Cambridge University Press, 1871/1996, pp. 163-208.
- Marx, Karl: "Critique of the Gotha Program", **Cambridge Texts in the History of Political Thought, Marx Later Writings**, Ed. by. Raymond Geuss ve Quentin Skinner, Cambridge, Cambridge University Press, 1875/1996, pp. 208-227.
- Marx, Karl: "Thesen über Feuerbach", **Karl Marx-Friedrich Engels Werke, Band 3**, Berlin, Verlag, 1978, pp. 5-7.
- May, Larry: **Contingent Pacifism: Revisiting Just War Theory**, Cambridge, Cambridge University Press, 2015.
- Mead, Edwin D.: "The Limitation of Armaments: The Position of the United States at the Hague Conference", **The Advocate of Peace**, 69(7), 1907, pp. 166-172.
- Mead, Margaret: "Warfare is Only an Invention-Not a Biological Necessity", 1940, (Çevrimiçi), <http://users.metu.edu.tr/utuba/Mead.pdf>, 19.04.2019.
- Merrills, J. G.: **International Dispute Settlement**, Cambridge, Cambridge University Press, 2005.
- Mertens, Thomas: "Hegel's Homage to Kant's Perpetual Peace: An Analysis of Hegel's "Philosophy of Right" §§321-340", **The Review of Politics**, 57 (4), 1995, pp. 665-691.
- Miller, John D. B.: **Norman Angell and the Futility of War, Peace and the Public Mind**, New York, Palgrave Macmillan, 1986.

- Miller, Paul B.: **From Revolutionaries to Citizens: Antimilitarism in France, 1870-1914**, Durham ve Londra, Duke University Press, 2002.
- Mitrany, David: **A Working Peace System: An Argument for the Functional Development of International Organization**, Chicago, Quadrangle Books, 1943.
- Moravcsik, Andrew: "Taking Preferences Seriously: A Liberal Theory of International Politics", **International Organization**, 51(4), 1997, pp. 513-553.
- Morgan, T.C. ve S. H. Campbell: "Domestic Structure, Decisional Constraints, and War: So Why Kant Democracies Fight?", **Journal of Conflict Resolution**, 35, 1991, pp. 187-211.
- Morrill, Dan L.: "Nicholas II and the Call for the First Hague Conference", **The Journal of Modern History**, 46(2), 1974, pp. 296-313.
- Morris, Anthony J. A.: "The English Radicals' Campaign for Disarmament and the Hague Conference of 1907", **The Journal of Modern History**, 43(3), 1971, pp. 367-393.
- Morris, William: "Impressions of the Paris Congress", **Commonweal**, 5(185), 1889, (Çevrimiçi), <https://www.marxists.org/archive/morris/works/1889/commonweal/07-paris-congress.htm>, 15.02.2020.
- Moss, Bernard H.: **The Origins of the French Labor Movement, 1830-1914**, Berkeley, University of California Press, 1976.
- Muukkonen, Martti: "World Alliance of YMCAs", **International Encyclopedia of Civil Society**, Ed. by. Helmut K. Anheier, Stefan Toepler, New York, Springer, 2010.
- Müller, Leos: **Neutrality in World History**, New York, Routledge, 2019.
- Nakhimovsky, Isaac: **The Closed Commercial State: Perpetual Peace and Commercial Society from Rousseau to Fichte**, New Jersey, Princeton University Press, 2011.
- Nicholls, David: "Richard Cobden and the International Peace Congress Movement, 1848-1853", **The Journal of British Studies**, 30(04), 1991, pp. 351-376.

- Nicholls, Julia: **Revolutionary Thought after the Paris Commune, 1871-1885**, Cambridge, Cambridge University Press, 2019.
- Niemeyer, Gerhart: "The Second International 1889-1914", **The Revolutionary International, 1864-1943**, Ed. by. Milorad M. Drachkovitch, Stanford, Stanford University Press, 1966, pp. 95-128.
- Nietzsche, Friedrich: **On the Genealogy of Morals**, Ed. by. Walter Kaufmann, New York, Vintage Book, 1989.
- Nimni, Ephraim: "Marx, Engels and the National Question", **Science&Society**, 53(3), 1989, pp. 297-326.
- Nimni, Ephraim: **Marxism and Nationalism: Theoretical Origins of a Political Cross**, Londra, Pluto Press, 1991.
- Obama, Barack H.: "A Just and Lasting Peace", 2009, (Çevrimiçi), <https://www.nobelprize.org/prizes/peace/2009/obama/26183-nobel-lecture-2009/>, 15.06.2019.
- Olson, William, Groom, A.J.R.: **International Relations Then and Now: Origins and Trends in Interpretation**, Londra, Routledge, 1991.
- Oppenheim, L.: **International Law: A Treatise, Vol I: Peace**, Londra, Logmans, Green and Co., 1905.
- Orwell, George: **Nineteen Eighty-Four**, Londra, Penguin Books, 1949/2000.
- Ostwald, Martin: **Language and History in Ancient Greek Culture**, Philadelphia, University of Pennsylvania Press, 2009.
- Owen, John M.: **Liberal Peace, Liberal War: American Politics and International Security**, Ithaca, Cornell University Press, 1997.
- Owen, Robert: "A New View of Society", 1817, (Çevrimiçi), <https://www.marxists.org/reference/subject/economics/owen/index.htm>, 18.01.2019.

- Parchami, Ali: **Hegemonic Peace and Empire: The Pax Romana, Britannica and Americana**, Oxon, Routledge, 2009.
- Passy, Frédéric: **Pour la Paix: Notes et Documents**, Paris, Bibliothèque Charpentier, 1909.
- Pelling, Henry ve Alastair J. Reid: **A Short History of the Labour Party**, Londra, Macmillan Press, 1996.
- Penfield, Willliam L.: "International Arbitration", **The American Journal of International Law**, 1(2), 1907, pp. 330-341.
- Peters, Anne: "International Dispute Settlement: A Network of Cooperational Duties", **EJIL**, 14(1), 2003, pp. 1-34.
- Pinker, Steven: "The Decline of War and Conceptions of Human Nature", **International Studies Review**, 15(3), 2013, pp. 400-405.
- Pizer, John, "The German Response to Kant's Essay on Perpetual Peace: Herder Contra the Romantics", **The Germanic Review: Literature, Culture, Theory**, 82(4), 2007, pp. 343-368.
- Plato, **The Republic**, Ed. by. G.R.F. Ferrari, Çev. Tom Griffith, Cambridge, Cambridge University Press, 2003.
- Plutarch: **The Parallel Lives by Plutarch, Vol 1**, Loen Classical Library, 1914.
- Porta, Donatella della, Kriesi, Hanspeter, Rucht, Dieter: **Social Movements in a Globalizing World**, Hampshire, Macmillan Press, 1999.
- Procyk, Anna: **Guiseppe Mazzini's Young Europe and the Birth of Modern Nationalism in the Slavic World**, Toronto, University of Toronto Press, 2019.
- Pufendorf, Samuel: **Of the Law of Nature and Nations: Eight Books**, Londra, J. Wathoe, R. Wilkin, J. and J. Bonwicke, S. Birt, T. Ward, and T. Osborne, 1729.

- Quidde, Ludwig: "The Creation of the Inter-Parliamentary Union", **The Inter-Parliamentary Union from 1889 to 1939**, A Publication Issued by the Inter-Parliamentary Bureau to Commemorate the Fiftieth Anniversary of the Union, Cenevre, Payot&Cie, 1939, pp. 3-36.
- Raaflaub, Kurt A.: "Conceptualizing and Theorizing Peace in Ancient Greece", **Transactions of the American Philological Association**, 139(2), 2009, pp. 225-250.
- Ralston, Jackson H.: **International Arbitration form Athens to Lacorno**, California, Stanford University Press, 1929.
- Réau, Élisabeth: "Paul d'Estournelles de Constant et l'idée d'Europe: élaboration et postérité d'une vision novatrice", **Paul d'Estournelles de Constant: Concilier les nations pour éviter la guerre (1878-1924)**, Rennes, Presses universitaires de Rennes, 2015, pp. 97-107.
- Reid, Stewart J. H.: **The Origins of the British Labour Party**, Minneapolis, University of Minnesota Press, 1995.
- Richmond, Oliver P.: **Peace in International Relations**, Oxon, Routledge, 2008.
- Risse-Kappen, Thomas: **Bringing Transnational Relations Back In: Non-State Actors, Domestic Structures and International Institutions**, Cambridge, Cambridge University Press, 1995.
- Rosenau, James N.: **Turbulence in World Politics**, Princeton, Princeton University Press, 1990.
- Rousseau, Jean-Jacques: **The Confessions and Correspondence, Including the Letters to Malesherbes**, Ed. by. Christopher Kelly, Roger D. Masters ve Peter G. Stillman, Hanover & Londra, University Press of England, 1995.
- Rousseau, Jean-Jacques: **The Social Contract**, Çev. Christopher Betts, Oxford, Oxford University Press, 1999.
- Rousseau, Jean-Jacques: **The Plan for Perpetual Peace, On the Government of Poland and Other Writings on History and**

Politics, Ed. by. Christopher Kelly, Hanover & Londra, University Press of England, 2005.

- Rupp, Leila J.: **Worlds of Women: The Making of an International Women's Movement**, Princeton, Princeton University Press, 1997.
- Russell, Bertrand: "The Future of Pacifism", **The American Scholar**, 13(1), 1943, pp. 7-13.
- Russett, Bruce M. ve John R. Oneal: **Triangulating Peace, Democracy, Interdependency, and International Organizations**, New York, W. W. Norton, 2001.
- Russett, Bruce M.: **Grasping the Democratic Peace, Principles for a Post-Cold War World**, New Jersey, Princeton University Press, 1993.
- Ruud, Charles A.: "Limits on the 'Freed' Press of 18th and 19th Century Europe", **Journalism Quarterly**, 56 (3), 1979, pp. 521-530
- Ryan, Cheyney: "Pacifism", **The Oxford Handbook of the Ethics of War**, Ed. by. Seth Lazar and Helen Frowe, Oxford, Oxford University Press, 2018, pp. 277-293.
- Sartori, Giovanni: **Parties and Party Systems: A Framework for Analysis**, Essex, ECPR Press, 2005.
- Saunier, Pierre-Yves: "Transnational", **The Palgrave Dictionary of Transnational History**, Ed. Akira Iriye, Pierre-Yves Saunier, Hampshire, Palgrave Macmillan, 2009, 1047-1055.
- Scarrow, Susan E.: "The Nineteenth Century Origins of Modern Political Parties: The Unwarranted Emergence of Party-Based Politics", **Handbook of Party Politics**, Ed. by. Richard S. Katz ve William Crotty, Londra, SAGE, 2006, pp. 16-25.
- Schmitt, Carl: **Siyasal Kavramı**, Çev. Ece Göztepe, İstanbul, Metis, 2014.
- Schmitt, Carl: **Partizan Teorisi: Siyasal Kavramı Üzerine Bir Arasöz**, Çev. Sibel Bekiroğlu, Ankara, Nika Yayınevi, 2017.

- Schorske, Carl E.: **German Social Democracy, 1905-1917: Development of the Great Schism**, Cambridge, Harvard University Press, 1983.
- Seely, F. A.: **History of the International Union for the Protection of Industrial Property**, Washington, Government Printing Office, 1887.
- Seton-Watson, Hugh: **The Russian Empire 1801-1917**, Oxford, Oxford University Press, 1988.
- Shaw, Martin: "The Global State and the Politics of Intervention", Londra, Centre for the Study of Global Governance, London School of Economics, 1994.
- Sinclair, Thomas A.: **A History of Greek Political Thought**, Oxon, Routledge, 2010.
- Skinner, Quentin: **The Foundations of Modern Political Thought: Volume One: The Renaissance**, Cambridge, Cambridge University Press, 1978.
- Smith, Jackie,
Chatfield, Charles,
Pagnucco, Ron: **Transnational Social Movements and Global Politics: Solidarity Beyond the State**, New York, Syracuse University Press, 1997.
- Socialist International "International Socialist Workers and Trade Union Congress, London", **Report of Proceedings, List of British and Foreign Delegates and Balance Sheet**, Londra, The Twentieth Century Press, 1896.
- Socialist International "International Socialist Working Men's Congress, 14th to 21st July", **Address to the Workmen and Socialists of Europe and America**, Paris, 1889a.
- Socialist International "International Socialist Working Men's Congress 14th to 21st July", **Workers and Socialists of Europe and America**, 1889b.
- Socialiste
International **Rapport de la Commission d'organisation**, 1889c.
- Sozialistische
Internationale **Protokoll des Internationalen Sozialistischen Arbeiterkongresses in der Tonhalle, Zürich, vom 6. bis 12 August 1893**, 1893.

- Socialiste International "Cinquième congrès socialiste International, 23-27 septembre 1900", **Compte-rendu analytique**, Societe Nouvelle de librairie et d'edition, Paris, 1901.
- Socialiste International "Sixième congrès socialiste international, 14-20 août 1904", **Compte-rendu analytique par le Secrétariat Socialiste International**, Bruxelles, 1904.
- Socialiste International "Septième congrès socialiste international, 16-24 août 1907", **Compte-rendu analytique, par le Secrétariat Socialiste International**, Bruxelles, 1908.
- Socialiste International "Huitième Congrès Socialiste International tenu à Copenhague du 28 août au 3 septembre 1910", **Compte rendu analytique, par le secrétariat du Bureau socialiste international**, Volksdrukkerij (Gand), 1911.
- Socialiste International **Congrès International Extraordinaire**, Bale 4-25 novembre 1912, Cenevre, Minkoff Reprint, 1980.
- Sontag, Susan: "Looking at War", 2002, (Çevrimiçi), <https://www.newyorker.com/magazine/2002/12/09/looking-at-war>, 15.06.2019.
- Stanton, Cady E, Anthony, Susan B. ve Joslyn Gage, M.: **History of Woman Suffrage, Vol I 1848-1861**, Rochester, Londra, 1887.
- Stargardt, Nicholas: **The German Idea of Militarism: Radical and Socialist Critics, 1866-1914**, Cambridge, Cambridge University Press, 1994.
- Stead, William T.: "Turkish Delegates Visiting European Capitals", **The London Daily News**, 27 Ekim 1911.
- Steenon, Gary P.: **"Not One Man! Not One Penny!" German Social Democracy 1863-1914**, Pittsburgh, University of Pittsburgh Press, 1981.
- Stevenson, David: **Armaments and the Coming of War, Europe 1904-1914**, Oxford, Oxford University Press, 1996.
- Strachan, Hew: **The First World War, Vol I: To Arms**, Oxford, Oxford University Press, 2001.

- Stuyt, Alexander Marie: **Survey of International Arbitrations, 1794-1938**, Lahey, Martinus Nijhoff, 1939.
- Svarauskas, Artūras: "Union des Nationalités", **International Encyclopedia of the First World War**, Ed. by Ute Daniel, Peter Gatrell, Oliver Janz, Heather Jones, Jennifer Keene, Alan Kramer, and Bill Nasson, Berlin, Freie Universität Berlin, 2014.
- Swanson, Judith A.: **The Public and the Private in Aristotle's Political Philosophy**, Ithaca & Londra, Cornell University Press, 2019.
- Tarrow, Sidney: "Transnational Politics: Contention and Institutions in International Politics", **Annual Review of Political Science**, 4, 2001, pp. 1–20.
- Taylor, Alan J. P.: **The Trouble Makers**, Londra, Hamish Hamilton, 1957.
- Teichman, Jenny: **Pacifism and the Just War: A Study in Applied Philosophy**, Oxford, Blackwell, 1986.
- Teschke, Benno: "Marxism", **The Oxford Handbook of International Relations**, Ed. by. Christian Reus-Smit ve Duncan Snidal, Oxford, Oxford University Press, 2010, pp.163-188.
- The Advocate of Peace: "The Peace Congress at Paris", 12-13, Kasım-Aralık 1849, 133-153.
- The Advocate of Peace: "The Interparliamentary Conference at St. Louis", 6(10), Ekim 1904, pp. 181-182.
- The Advocate of Peace: "The Interparliamentary Union and the Cause of International Arbitration", 67(3), Mart 1905, pp. 56-59.
- The Advocate of Peace: "A Joint Anglo-German Manifesto in Favor of Peace", 74(11), Aralık 1912, p. 260.
- The Advocate of Peace: "Franco-German Conference at Basel", 76(8), Ağustos, Eylül 1914, pp. 174-175.

The Advocate of Peace:	"The Final Efforts of the European Pacifists to Prevent the War", 76(10), Kasım 1914, pp. 236-238.
The Advocate of Peace:	"The Peace Cause is Righteous and Will Prevail", 77 (1), Ocak 1915, pp. 13-14.
The Arbitrator:	Organ of the Workmen's Peace Association and International Arbitration League, Ocak 1887.
The Arbitrator:	Organ of the International Arbitration League, Ağustos 1888.
The Arbitrator:	Organ of the International Arbitration League, Kasım 1888.
The Arbitrator:	Organ of the International Arbitration League, Nisan 1889.
The Arbitrator:	Organ of the International Arbitration League, Temmuz, Ağustos 1889.
The Arbitrator:	Organ of the International Arbitration League: Eylül-Ekim 1889.
The Arbitrator:	Organ of the International Arbitration League, Aralık 1891.
The Arbitrator:	Organ of the International Arbitration League, Eylül Ekim, Kasım 1894.
The Arbitrator:	Organ of the International Arbitration League, Ekim, Kasım 1896.
The Arbitrator:	Organ of the International Arbitration League, Aralık 1898.
The Arbitrator:	Organ of the International Arbitration League, Kasım 1900.

The Arbitrator:	Organ of the International Arbitration League, Eylül 1902.
The Arbitrator:	Organ of the International Arbitration League, Ekim 1903.
The Arbitrator:	Organ of the International Arbitration League, Kasım 1904.
The Arbitrator:	Organ of the International Arbitration League, Ekim 1905.
The Arbitrator:	Organ of the International Arbitration League, Haziran 1906.
The Arbitrator:	Organ of the International Arbitration League, Ağustos 1906.
The Arbitrator:	Organ of the International Arbitration League, Ekim 1910.
The Arbitrator:	Organ of the International Arbitration League, Ekim 1911.
The British and Foreign Anti-Slavery Reporter:	"Constitution and Objects of the British and Foreign Anti-Slavery Society", 16 Ocak 1840, Nendeln, Kraus, 1840/1969.
The Bryan Peace Treaties:	The American Journal of International Law, 7(4), Ocak 1913, pp. 823-829.
The Covenant of the League of Nations:	Including Amendments adopted to December 1924, (Çevrimiçi), https://avalon.law.yale.edu/20th_century/leagcov.asp , 29.04.2019.
The New York Times:	"Says Socialism Lives Despite War", 22 Eylül 1914.

- Tilly, Charles: "The Web of Contention in Eighteenth-Century Cities", **Class Conflict and Collective Action**, Ed. by. Louise A. Tilly, Charles Tilly, 1981, pp. 27-48.
- Tison, Stéphane: **Paul d'Estournelles de Constant: Concilier les nations pour éviter la guerre (1878-1924)**, Rennes, Presses universitaires de Rennes, 2015.
- Tocqueville, Alexis de: **Democracy in America**, Ed. by. Eduardo Nolla, Indianapolis, Liberty Fund, 1835/2012.
- Tolis, Peter: **Elihu Burritt: Crusader for Brotherhood**, Hamden, Archon Books, 1968.
- Tolstoy, Leo, **The Kingdom of God and Peace Essays**, Ed. by. Aylmer Maude, Londra, Oxford University Press, 1936.
- Tryon, James L.: "The Hague Conferences", **Yale Law Journal**, 20(6), 1911, pp. 470-485.
- Tuchman, Barbara W.: **The Proud Tower, A Portrait of the World Before the War 1890-1914**, New York, The Macmillan Company, 1966.
- Union Interparlementaire: **Conférence préliminaire**, Paris, 31 Ekim 1888.
- Union Interparlementaire: **Séances des 29 et 30 Juin 1889, conférence interparlementaire Paris**, 1889.
- Union Interparlementaire: **Procès-verbaux des séances, conference interparlementaire Berne**, 1892.
- Uzgel, İlhan ve Nazan Bedirhanoglu: "Eleştirel Bir Literatür Değerlendirmesi: Dışlamadan Sınırlı Tanımaya, Uluslararası İlişkiler Kuramları ve Marksizm", **Uluslararası İlişkiler**, 12(46), 2015, pp. 105-130.
- Wallerstein, Immanuel: **The Modern World Systems I-II-III-IV**, California, University of California Press, 2011.

- Walling, William English: **The Socialists and the War**, New York, Henry Holt and Company, 1915.
- Waltz, Kenneth N.: **Man, the State and War**, New York, Columbia University Press, 2001.
- Wehberg, Hans: **The Limitation of Armaments**, Washington, Carnegie Endowment, 1921.
- Weinroth, Howard: "Norman Angell and the Great Illusion: An Episode in Pre-1914 Pacifism", **The Historical Journal**, 17(3), 1974, pp. 551-574.
- Wells, Herbert George: **The War That Will End War**, Londra, Frank & Cecil Palmer, Red Lion Court E.C., 1914.
- White, Andrew D.: **The First Hague Conference**, The World Peace Foundation, Boston, 1912.
- Wight, Martin: **International Theory: The Three Traditions**, New York, Holmes & Heimer, 1992.
- Willetts, Peter: **Non-Governmental Organizations in World Politics: The Construction of Global Governance**, Oxon, Routledge, 2011.
- Wilson, Michael L.: "Chimpanzees, Warfare and the Invention of Peace, War", **Peace and Human Nature: The Convergence of Evolutionary and Cultural Views**, Ed. by. Douglas P. Fry, New York, Oxford University Press, 2013, pp. 361-389.
- Winter, Jay: **Dreams of Peace and Freedom, Utopian Moments in the 20th Century**, New Haven & Londra, Yale University Press, 2006.
- Woolf, Leonard: **International Government**, New York, Brentano's, 1916.
- Zacher, Mark W. ve Richard A. Matthew: "Liberal International Theory: Common Threads, Divergent Strand", **Controversies in International Relations Theory: Realism and the Neo-Liberal**

Challenge, Ed. by. Charles W. Kegley. Basingstoke, Macmillan, 1995.

Zarjevski, Yefime: **The People Have the Floor: A History of the Inter-Parliamentary Union**, Vermont, Gover Publishing, 1989.

Zurgbrugg, A.W.: **Not Our War: Writings against the First World War**, Londra, Merlin Press, 2014.

EKLER

EK 1: Barış Hareketleri Kronolojisi (1815-1914)

- 1815** New York Barış Topluluğu (New York Peace Society)
- Massachusetts Barış Topluluğu (Massachusetts Peace Society)
- 1816** Evrensel ve Ebedi Barışın Teşviki için Topluluk (Society for the Promotion of Permanent and Universal Peace - İngiliz Barış Topluluğu olarak bilinmektedir.)
- 1821** Hristiyan Ahlak Derneği - Fransa (Société de la morale chrétienne)
- 1828** Amerikan Barış Topluluğu (American Peace Society)
- 1830** Cenevre Barış Topluluğu (La société de la paix de Genève)
- 1838** New England Direnişsizlik Topluluğu (New England Non-Resistance Society)
- 1843** Evrensel Barış Kongresi - Londra (Universal Peace Congress)
- 1846** Evrensel Kardeşlik Birliği - İngiltere ve ABD (League of Universal Brotherhood)
- 1848** Dünya Barış Kongresi - Brüksel (World Peace Congress)
- 1849** Dünya Barış Kongresi - Paris (World Peace Congress)
- 1850** Dünya Barış Kongresi - Frankfurt (World Peace Congress)
- 1851** Dünya Barış Kongresi - Londra (World Peace Congress)
- 1858** Kamu Yararı Evrensel Birliği - Belçika (Ligue universelle de bien public)
- 1866** Evrensel Barış Topluluğu - ABD (Universal Peace Society - Daha sonra Evrensel Barış Birliği-Universal Peace Union adını almıştır.)

1867 Uluslararası ve Ebedi Barış Birliği - Paris (Ligue internationale et permanente

de la paix - 1872 yılında Barış Dostları Derneği - Société des amis de la paix, 1888 yılında Fransız Milletlerarası Tahkim Derneği - Société française pour l'arbitrage entre nations adını almıştır.)

Uluslararası Barış ve Özgürlük Birliği - Cenevre (Ligue internationale de la paix et de la liberté)

Barış Birliği - Le Havre (Union de la paix)

1868 Uluslararası Kadınlar Birliği - Cenevre (Association internationale des femmes)

1869 Barış ve Özgürlük Birliği - Turin (Lega della pace e della libertà)

1871 Hollanda Barış Topluluğu (Algemeene Nederlandsche Vredesbond - 1901 yılından sonra Hak Yoluyla Barış - Vrede door Recht adını almıştır.)

İşçi Barış Derneği - İngiltere (Workmen's Peace Association - Daha sonra Uluslararası Tahkim Birliği - International Arbitration League olmuştur.

1873 Uluslararası Hukuk Enstitüsü - Gent (Institute of International Law)

Milletler Hukukunun Reform ve Kodifikasyonu Derneği – Brüksel (Association for the Reform and Codification of the Law of Nations - 1895 yılında Uluslararası Hukuk Derneği olarak yenilenmiştir.)

1877 Uluslararası Tahkim ve Barış Derneği - İngiltere (International Arbitration and Peace Association)

1878 Uluslararası Barış Dostları Kongresi - Fransa (Congrès international des amis de la paix)

Özgürlük, Kardeşlik ve Barış Birliği - Milan (Lega di libertà, fratellanza e pace)

1879 Kadınların Yerel Barış Derneği - İngiltere (Women's Local Peace Association - 1881 yılında Wisbech Yerel Barış Derneği adını almıştır.)

1880 Büyük Britanya ve İrlanda Uluslararası Tahkim ve Barış Derneği (International Arbitration and Peace Association of Great Britain and Ireland)

1882 Ulusal Tahkim Birliği - ABD (National Arbitration League)

Danimarka Tarafsızlığını Teşvik Topluluğu (Society for Promotion of Danish Neutrality - Daha sonra Danimarka Barış Topluluğu adını almıştır.)

1883 İsveç Barış ve Tahkim Derneği (Swedish Peace and Arbitration Society)

1884 Puy de Dôme Barış Dostları Grubu - Fransa (Groupe des amis de la paix du Puy de Dôme)

1886 Hristiyan Tahkim ve Barış Topluluğu - ABD (Christian Arbitration and Peace Society)

Liverpool and Birkenhead Kadınların Barış ve Tahkim Derneği - İngiltere (Liverpool and Birkenhead Women's Peace and Arbitration Association)

Familistere du Guise Barış Topluluğu - Fransa (Société de la paix du Familistère du Guise)

Genel Silahsızlanma Uluslararası Kadınlar Birliği - Paris (Ligue internationale des femmes pour le désarmement général - 1900 yılında Kadınların Eğitim yoluyla Barış İçin Evrensel İttifakı - Alliance universelle des femmes pour la paix par l'éducation adını almıştır.)

1887-1888 Genç Barış Dostları Derneği - Fransa (Association des jeunes amis de la paix - daha sonra Hukuk Yoluyla Barış - La Paix par le droit adını almıştır.)

Uluslararası Tahkim ve Barış Derneği - Unione Lombarda - Milan
(Societa per la pace e l'arbitrato internazionale-Unione Lombarda)

Uluslararası Tahkim ve Barış Derneği - Roma (Associazione per
l'arbitrato e per la pace internazionale)

Barış Dostları Komitesi - İngiltere (Friends Peace Committee)

1889 Birinci Parlamentolararası Konferans - Paris (Première Conférence
interparlementaire - Daha sonra Parlamentolararası Birlik -
Interparliamentary Union adını almıştır).

Dünya Barış Kongresi - Paris (World Peace Congress)

Japonya Barış Topluluğu - Nihon Heiwa-kai

İsviçre Barış Topluluğu (Société suisse de la paix)

Bertha von Suttner'in Silahları Bırakın! (Die Waffen Nieder!) kitabının
yayınlanması

Barış Topluluğu - Floransa (Società della pace)

Barış Topluluğu - Venedik (Società della pace)

1889 Birinci Pan-Amerikan Konferansı - Washington (First Pan-American
Conference)

1890 Barış Topluluğu - Palermo (Società della pace)

1891 Avusturya Barış Topluluğu (Österreichische Friedensgesellschaft)

Uluslararası Barış Bürosu (Bern)

Uluslararası Tahkim ve Barış Derneği - Perugia (Società della pace a
l'arbitrato internazionale)

1892 Alman Barış Topluluğu (Deutsche Friedensgesellschaft)

Akademisyen ve Hayırseverlerin İttifakı - Fransa (Alliance des savants et des philanthropes)

1894 Barış Propagandası için Hristiyan Topluluğu - İsviçre (Société chrétienne pour la propagande de la paix)

1895 Birinci Lake Mohonk Tahkim Konferansı - Washington (First Lake Mohonk Arbitration Conference)

Norveç Barış Derneği (Norwegian Peace Association)

Macaristan Barış Topluluğu (Hungarian Peace Society)

Uluslararası Barış için Kadınlar Birliği - Union internationale des femmes pour la paix I (Paris ve Londra)

1896 Ulusal Tahkim Konferansı - Washington (National Arbitration Conference)

Fransız Barış Bürosu (Bureau française de la paix)

Uluslararası Kadınlar Barış ve Silahsızlanma Birliği - Fransa (Ligue des femmes pour la paix et pour le désarmement international - Daha sonra Barış ve Silahsızlanma konusunda Kadınların Evrensel İttifakı - L'Alliance universelle des femmes pour la paix et pour le désarmement adını almıştır)

1898 Anti-Emperyalist Birlik - ABD (Anti-Imperialist League)

İsveçli Kadınlar Barış Derneği (Swedish Women's Peace Association)

Kadınlar Barış ve Silahsızlanma Derneği - Paris (Association "Le paix et le désarmement par les femmes")

1899 Birinci Lahey Barış Konferansı (First Hague Peace Conference)

İsveçli Kadınlar Barış Derneği (Association des femmes du Suède pour la paix)

Hristiyan Barış Dostları Derneği - Fransa (Société chrétienne des amis de la paix)

1900 Barış ve İnsanlık Topluluğu - Avusturalya (Peace and Humanity Society)

1901 Birinci Nobel Barış Ödülü - Fransız şair Sully Prudhomme

Barış Eğitimi Derneği - Fransa ve Belçika (Société de l'éducation pacifique)

Castrais Barış Topluluğu - Fransa (Société Castrais de la paix)

1902 Fransız Barış Toplulukları Daimi Heyeti (Delegation permanente des sociétés françaises de la paix)

Barış Birliği - Romanya (League of Peace)

Uluslararası Savaş ve Barış Müzesi - Lucerne (International Museum of War and Peace)

1903 Uluslararası Tahkim Grubu - Fransa (Groupe de l'arbitrage international)

1904 Barış Topluluklarının Ulusal Konseyi - İngiltere (National Council of Peace Societies - 1908 yılında Ulusal Barış Konseyi - National Peace Council adını almıştır.)

Uluslararası Anti-Militarist Birlik – Hollanda (International Anti-Militarist Union)

Kanada Barış ve Tahkim Topluluğu (Canadian Peace and Arbitration Society)

1905 Zürih Anti-Militarizm Birliği (Zurich Anti-Militarism League)

1906 Japon Barış Topluluğu (Japan Peace Society)

Melbourne Barış Topluluğu - Avusturalya (Melbourne Peace Society)

Viktoryan Barış Topluluğu - Avusturalya (Victorian Peace Society)

Amerikan Uluslararası Uzlaşma Derneği (American Association for International Conciliation)

Amerikan Uluslararası Hukuk Topluluğu (American Society of International Law)

1907 İkinci Lahey Barış Konferansı (Second Hague Peace Conference)

Ulusal Tahkim ve Barış Kongresi - Washington (National Arbitration and Peace Congress)

New South Wales Barış Toplumu - Avusturalya (New South Wales Peace Society)

Barış Birliği - Finlandiya (Peace Union)

1908 Orta Amerika Uluslararası Adalet Divanının Oluşumu

1909 Fransız Katolikleri Barış Birliği (Ligues des Catholiques français pour la paix)

1910 Carneige Uluslararası Barış Vakfı - ABD (Endowment for International Peace)

Dünya Barış Vakfı - ABD (World Peace Foundation)

Ulusal Barış Konseyi - Yeni Zelanda (National Peace Council)

Amerikan Uluslararası Uyuşmazlıkların Yargılarını Çözme Derneği (American Society for the Judicial Settlement of International Disputes)

Norman Angell'ın Büyük İllüzyon (The Great Illusion) kitabının yayımlanışı

Katolik Barış Derneği - Londra (Catholic Peace Association)

1911 İsveç Barış Derneği (Swedish Peace Association)

Uluslararası Adalet ve İyi Niyet Komisyonu - ABD (Commission on International Justice and Goodwill)

Uluslararası Katolik Pasifistler Birliği - Fransa (Ligue internationale des pacifistes Catholiques)

1913 Kuzey Dostları Barış Kurulu – İngiltere (Northern Friends Peace Board)

1914 Kilise Barış Birliği - ABD (Church Peace Union)

Zorunlu Askerlik Karşıtı Cemiyet - İngiltere (No-Conscription Fellowship)

Avusturalya Barış İttifakı (Australian Peace Alliance)

Hollanda Savaş Karşıtı Konseyi (Dutch Anti-War Council)

Kiliseler ile Uluslararası Dostluk Dünya İttifakı - Cenevre (World Alliance for International Friendship Through the Churches)

Demokratik Kontrol Birliği - İngiltere (Union of Democratic Control)

ÖZGEÇMİŞ

Adviye Damla ÜNLÜ, lisans eğitimini Marmara Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümünde tamamlamıştır. 2013 yılında Marmara Üniversitesi, Avrupa Birliği Enstitüsü, AB Siyaseti ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalında başladığı yüksek lisans eğitimini, “Genişleme Politikası Bağlamında Avrupa Birliği - Orta ve Doğu Avrupa Ülkeleri İlişkilerinin Kuramsal Boyutu” isimli teziyle 2016 yılında tamamlamıştır. 2014 yılından itibaren, İstanbul Üniversitesi, Avrupa Birliği Anabilim Dalında, Araştırma Görevlisi olarak çalışmaktadır. 2016 yılında, İstanbul Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler (İktisat) Anabilim Dalında doktora eğitimine başlayan Ünlü, alanında ulusal ve uluslararası çalışmalara sahiptir.